

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPIȘCOPILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL II, Nr. 3—4

MARTIE—APRILIE 1957

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PEA SFINȚIEI SALE

Dr IUSTIN MOISESCU

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Întru învierea vieții 179—182

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

— REDACȚIA: 1907—1957 183—188

Prot. NICOLAE GEANGALĂU: Probleme de conștiință în legătură cu
unificarea bisericească 189—192

STUDII

Teologie exegetică

Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Istoria timpurilor vechi-testamentare . 193—204

Teologie istorică

Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Considerațiuni asupra schismei din 1054 . 205—218

Fr. Dr. ȘTEFAN LUPȘA: Biserica Ortodoxă Română din Ardeal și Ungaria
în veacul XV 219—229

Teologie sintetică

Arhid. Prof. Dr. I. ZĂGREANU: Personalitatea morală după învățătura
creștină ortodoxă 230—241

Prof. Dr. NICOLAE COTOS: Un cuvânt al Sf. Grigorie Teologul împotriva
apolinarismului 242—253

Teologie practică

Pr. Prof. Dr. P. PROCOPOVICIU: Rugăciunile Bisericii pentru morți . . 254—262

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: Catehismele Bisericii Ortodoxe Ruse . . . 263—270

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

Pr. Prof. Dr. DUMITRU BELU: Omilie sau predică? 271—277

D. B. Atitudinea credinciosului față de bunurile materiale. — „Temeiul
vieții omului este... pîinea”. — Orice om care muncește are drept
la bunurile materiale necesare traiului. (Schițe de predici) 278—283

URME DIN TRECUT

Pr. IOAN PCPA: Biserica de lemn din Șinca Nouă 284—285

GRIGORIE MARCU: Mănăstirea „de rit grecesc” din Blaj 286—288

(continuare în p. III a copertei)

TEOLOGI ORTODOCȘI

Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Isidor Onciul	289—290
Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Ștefan Tankov	290—294

RECENZII

REDACȚIA: Omagiu I. P. S. S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului la 50 ani de activitate bisericească	295—301
Pr. Prof. Dr. SOFRON VLAD: Ic. St. Dr. Gh. Cotoșman, Viața Sf. Iosif cel Nou	301—304
Ic. stavr. Lr. P. Deheleanu: Glossolalia sau „vorbirea în limbi” ca dar narismatic	304—306
Pr. Dr. VASILE COMAN: <i>Mai mulți</i> , Când frații sînt împreună	306—308
REDACȚIA: Pastoralele arhieresti — îndreptar creștinesc pentru cler și credincioși	308—311
Fr. Lector CHIRIL PISTRUI: S. D. Nikișorov, Limba paleoslavă	311—312
Pr. Dr. T. BODOGAE: K. Reinerth, Die Reformation der Siebenbürgisch- sachsische Kirche	313—316

VIAȚA BISERICESCĂ

R. și D. CĂLUGĂR: Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Sibiului . . .	317—329
--	---------

INSEMNAȚII

— R., N. M. și T.: Reprezentanți ai cultelor în Marea Adunare Națională a R.P.R. — România în cultura lumii. — Întrerupe ajunul sau nu? — Despre uranism. — Iarăși problema episcopatului. — Problema Bisericii	330—336
---	---------

Cărți recente

În editura Arhiepiscopiei Sibiului au apărut:

- † NICOLAE BĂLAN, Arhiepiscop și Mitropolit. Sibiu 1955, pagini.
448 + XXXII + numeroase ilustrații înafară de text
Cartea cuprinde articole variate despre activitatea Mitropolitului Nicolae și studii
teologice asupra mai multor teme bisericești.
- CÎND FRAȚII SÎNT ÎMPREUNĂ. Sibiu 1956, pagini 332.
Carte scrisă de mai mulți autori, care tratează problema unității bisericești din punct
de vedere al istoriei Bisericii române din Ardeal.

În editura Arhiepiscopiei Timișoarei a apărut:

- Bisericanul ortodox*: „ÎN CE NE DEOSEBIM”...? Timișoara 1956, pagini 432.
Lucrare închinată consolidării revenirii la stul Bisericii ortodoxe române a fraților
noștri dezbinați bisericește prin actul de la 1698—1700

În editura Centrului Mitropolitan al Olteniei au apărut:

- Hr. Andrușos*: SIMEOLICA. Traducere din limba greacă de Iustin Moisesescu,
profesor universitar. Craiova 1955, pagini 350.
Cea mai temeinică lucrare ortodoxă răsăriteană pentru studiul teologiei confesionale.
- Iustin Moisesescu*, profesor la Institutul Teologic din București: IERARHIA
BISERICESCĂ ÎN EPOCA APOSTOLICĂ. Anexă: Texte biblice și
patristice despre pace și muncă. Craiova 1955, pagini 80.
Lucrarea studiază problema vechimii ierarhiei noastre bisericești exclusiv pe bază
de documente biblice și patristice.

Aceste lucrări se pot comanda la Librăria eparhială „Reîntregirea”, Sibiu,
strada 1 Mai nr. 35.

ÎNTRU ÎNVIEREA VIEȚII

Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, a fost omorât de păcatele noastre. „Și a înviat a treia zi după Scripturi” pentru ca lumea „viață să aibă și mai multă să aibă” (Ioan 10, 10). „Lumea”, aici, înglobează pe oricine acceptă jertfa Lui răscum-părătoare cu credință și păstrează beneficiul ei în comunitatea bisericească, săvârșind fapte bune, căci Hristos nu face silă nimănui, pe El îl acceptă și-l urmează cei ce vor și pot, cîți vor și cîți pot. „Lumea” e obștea dreptcredincioasă.

Vina noastră l-a țintuit pe cruce, între cei fărădelege numă-rîndu-se, nu aflîndu-se, căci pe El nimeni nu l-a putut vădi de nici un păcat (cf. Evrei 4, 15). Dumnezeirea Lui putea să evite cal-varul Golgoței și umbra mormîntului. Neprihănirea Lui pretindea să aibă parte de amîndouă pentru ca oamenii să deslușească sen-sul superior al vieții din surpriza mormîntului aflat a treia zi deșert.

Pentru noi, creștinii, dacă simplificăm lucrurile pînă la miez, pînă la sîmbure, pînă la esență, orice dezbateri în jurul ființei vieții pot constitui o problemă, dar nu o preocupare. Problema poate fi soluționată în fel și chip de științele naturii și de filo-zofie, ceea ce și unele și cealaltă fac într-adevăr, cu străduințe vrednice de laudă. Cele dintîi o pun sub microscop, cealaltă — sub reflectoarele rațiunii. Putem accepta liniștiți concluziile lor, ca oameni și ca creștini. Eterna schimbare pe care progresul o impune legilor epistemologice ale acestora este prin ea însăși o dovadă că astfel de concluzii nu obligă mai multă vreme decît este de trebuință ca o generație — sau un șirag de generații —

să-și istovească elanul vital muncind și creind, suferind și bucurându-se, construind și îmbunătățind mereu ceea ce au moștenit de la înaintași.

Preocuparea de căpetenie a creștinilor în ceea ce privește viața nu vizează nici ființa și nici obârșia ei — aceasta, pentru noi, se află în Dumnezeu — ci *scopul* cu care ne-a fost dată și *ținta* spre care se cade să fie îndrumată. Intr-o formulare mai didactică și, deci, mai simplă, ar veni așa : *De ce mi-a fost dată viața ?... și ce trebuie să fac cu ea ?* În ambele întrebări Dumnezeu e subînțeles ca creator și răsplătitor (judecător) al vieții, al nostru al tuturor. La ambele întrebări se poate răspunde deodată : *Viața mi-a fost dată ca s-o restitui Celui ce mi-a împărtășit-o.*

Cunoscînd pe Dătătorul ei, cunoaștem și condițiile de restituire : *I-o restituim cînd El vrea* și, în al doilea rînd, ceea ce am primit de la Dumnezeu, *se cade să restituim în bună stare, îmbunătățită, cu dobînda cuvenită.*

Legile firii, de Dumnezeu așezate în plămada ei, ne încredințează că germenul de viață așezat în condiții normale de dezvoltare, trece consecutiv prin două stadii de evoluție : creștere și epuizare în îmbătrînire. Sub raport strict biologic, nu-i mai putem restitui lui Dumnezeu, deci, ceva măcar tot atît de bun ca ceea ce am primit de la El. Cînd se întîmplă altfel, atitudinea Cerului față de existențele omenești cosite în floarea vieții nu poate fi alta decît atitudinea lui Iisus față de jalea văduvei din Nain. Mîntuitorului i s-a făcut milă (cf. Luca 7, 13) de ea și i-a redat fiul prematur decedat. A procedat la fel cu copila de 12 ani (cf. Luca 8, 42) a sinagogarului Iair, iar cînd s-a apropiat de mormîntul proaspăt al prietenului său Lazăr din Betania, Domnul „a lăcrimat“ (Ioan 11, 35).

Invierea acestor trei tineri — (toți morții înviați de Mîntuitorul au fost tineri) — dovedește că în intenția dumnezeiască viața ne e dată ca să fie trăită și nu curmată pretimpuriu. De-aci obligația creștinească de-a o chivernisi astfel încît ea să parcurgă fără zdruncin, fără poticniri, fără împușinări de nu importă ce natură, stadiul terestru.

Se pune întrebarea : Ce-i poți restitui lui Dumnezeu ca participare personală la chivernisirea unui bun al său — viața — dacă trupul care se întoarce în pămîntul din care a fost luat nu mai are nimic din gingășia pruncului, din frăgezimea tinereții sau din vigoarea maturității ?

Răspunsul creștinesc este : eterna tinerețe a sufletului. Noi, creștinii, credem în nemurirea lui cu aceiași tărie cu care sîntem încredințați de existența lui. Dumnezeu, care este veșnic, ca autor al vieții, nu poate oferi o viață lipsită de nemurire. Cum cea a trupului se apleacă în mormînt și de-acolo se absoarbe-n pămînt, e evident că trebuie să mai fie în noi ceva în afară de ea, pentru ca Dumnezeu să aibă ce-și lua înapoi, ceva ce face parte din visteria Sa. Acesta, în denominație creștinească, este sufletul. Și cum sufletul are nevoie de trup ca să închege și să întrețină ceea ce numim în mod obicinuit viață, e limpede că viața omenească trebuie conservată și pentru ca sufletul să-și poată dobîndi agonisita de Dumnezeu așteptată, după metoda și putințele atît de expresiv ilustrate în Parabola talanților (cf. Matei 25, 13 urm. și locurile paralele).

Ne-a fost dată viața — așa credem și mărturisim — ca s-o îmbunătățim pentru ceasul de Dumnezeu hotărît cînd trebuie să i-o restituim. Îmbunătățirea ei o săvîrșim pînă sîntem în trup, dar nu numai pentru trup, ci și — mai ales — pentru suflet.

Statornică și deplină înțelegere avînd în toate zilele vieții noastre pentru referințele externe ale traiului în lume, ca creștini noi vedem în ele mijloace sine qua non pentru de Dumnezeu dorita umplere a jitnițelor sufletului cu tot ceea ce este lumină, progres, virtute, valoare morală.

Iată, pe scurt, *ce trebuie* să facem cu viața.

Ci de-am desprinde doar această lecție din ieșirea lui Hristos din mormînt întru învierea vieții, și ea ar fi suficientă ca să deștepte-n inimile zdrobite, în cugetele dezamăgite setea de viață, de acțiune creatoare, de efortare în spre mai bine, de înnobilare a sufletului, de progres material și moral.

*

Punînd astfel problema rostului vieții, am spus indirect — dar nu mai puțin explicit — și aceea că creștinul respinge fără șovăire orice tentativă de scurtare sau înnăbușire a vieții. Pentru el, pentru noi, inamicii vieții sînt odraslele păcatului. Războiul e una care le include de cele mai multe ori pe toate. Cînd nu omoară viața, îi pregătește chin pustiu de agonie.

Hristos s-a sculat din moarte întru învierea vieții și pentru ca să ne pătrundem de convingerea că viața trebuie apărată de tot ceea ce ar putea periclita existența ei, de tot ceea ce ar putea

tulbura desfășurarea ei normală, de tot ceea ce ar putea s-o urî-
țească și s-o scurteze.

Hristos a înviat!
Moartea să moară, viața să-nvie
Și cu ea o lume : cea ce va să vie

.

Pentru tine, lume, astăzi : năzuință
Cu toții ne zbatem cît ne stă-n putință
Să te făurim. Toți de zor muncim
Ca mîine să spunem : ACUM SĂ TRĂIM !

GRIGORIE MARCU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

1907 — 1957

S-a împlinit o jumătate de veac de la răscoalele țărănești din 1907, care au fost „cel mai zguduitor spasm de deznădejde al muncitorilor de pământ fără pământ în România de-atunci”, cum le caracterizează scriitorul academician Cezar Petrescu într-o evocare tulburătoare de dată recentă. Ocîrmuirea Statului nostru, ieșită din popor și aflată în slujba poporului, a hotărît ca ceastă aniversare tristă și plină de învățăminte să fie prăznuită după cuviință. În acest scop, la 8 februarie a. c., a fost constituit un Comitet național pentru organizarea manifestărilor împreunate cu cea de-a 50-a aniversare a răscoalelor amintite. În compoziția acestui comitet, prezidat de Dl. M. Gh. Bujor, vechi militant socialist, au intrat, printre alții, numeroși țărani răsculați care au supraviețuit masacrului executat conform ordinelor mai „înalte” de forțele de represieune.

Inițiativa aceasta este de două ori bine-venită : întâi de toate, ca manifestare a recunoștinței cetățenilor statului celor ce muncesc față de jertfele aduse în trecut de luptătorii pentru pământ și libertate, iar în al doilea rînd ca prilej de evocare a unui capitol însemnat din istoria țării noastre îngropat cu premeditare în uitare de istoriografia burghezo-moșierească. Rolul *educativ* și *instructiv* al acestei aniversări este evident, astăzi cînd puterea de stat se află în mîinile viguroase și destoinice ale clasei muncitoare. Astăzi, pe temeiul unui vast material documentar, adunat cu grijă, selecționat și studiat atent de cînturari alipiți de popor, se poate spune — și se spune ! — întregul adevăr despre răscoalele țărănești de la 1907, în jurul cărora, din motive lesne de înțeles, pînă la 23 august 1944, consemnul era să se organizeze o adevărată conspirație a tăcerii. Este semnificativă în această privință observația lui V. I. Lenin, care criticînd o lucrare a unui istoriograf burghez german, încărcată de date amănunțite despre regi și rudeniilor lor, obiecta că „autorul nu pomenește prin nici o literă de răscoala din 1907 a țăranilor din România” (Istoria R. P. R., sub redacția Acad. M. Roller, București 1952, p. 458).

Evocînd împrejurările de viață existente acum o jumătate de veac în Vechiul Regat, ne dăm cît se poate de bine seama de două lucruri : răscoalele țărănești de la 1907 *trebuiau să izbucnească*, deoarece lipsa de respect față de valoarea și demnitatea omului era atunci totală, iar cei ce dețineau frînele conducerii de stat — coroană, partide istorice — nici gînd n-aveau să facă ceva pentru remedierea acestei situații ; pe de altă parte, cu tot impulsul primit de la revoluționarii ruși din 1905, aceste răscoale *trebuiau să eșueze* deoarece țărănimea răsculată a acționat pe cont propriu, în chip neorganizat, lipsindu-i statul major conducător care putea duce la biruință revendicările ei drepte, aliatul ei firesc și credincios, clasa muncitoare cu partidul ei.

Ce viață ducea țărănimea vremii aceleia ?

O viață nedemnă de numele și condiția de om, o viață de rob.

Cu treisprezece ani înainte de-a izbucni pâlălăile răscoalei, G. Coșbuc publica viguroasa lui poezie : „Noi vrem pămînt”. În strofele ei sfîșietoare avem o imagine destul de completă a vieții neomenești pe care o ducea țărănimea din Muntenia și Moldova, la începutul veacului nostru.

Țară eminentă agricolă, la un total de 6 milioane de oameni, cît număra populația ei, România de-atunci avea aproape 5 milioane de țărani, „talpa țării”, cum erau calificați cu duioșie demagogică în limbajul vremii. Pămîntul era aproape tot proprietatea moșierilor : domenii de stat, domenii ale coroanei, averi boierești mari și mijlocii. Moșierii n-aveau brațe de muncă, țăranii n-aveau pămînt suficient pentru ca din produsele lui să-și poată acoperi nevoile minimale de trai. Nedreapta împărțire a pămîntului și relațiile sociale și economice ale vremii, cu puternice resturi feudale, sînt oglindite în acele oneroase învoieli dintre moșieri (sau arendași) și pălmași, care au luat proporții de plagă, pauperizînd țărănimea pînă la sleire și împingînd-o la acte de deznădejde.

Conducerea de stat, acaparată integral de moșierime, nu se preocupa cîtuși de puțin de suferințele insuportabile pe care le îndura țărănimea flămîndă, bîntuită de boli, stoarsă de vlagă prin muncile grele și multe la care era supusă, lăsată cu totul la discreția zbirilor de la curțile boierești și apăsată de-o fiscalitate excesivă. De unde pînă spre sfîrșitul veacului trecut partea de producție datorată de țărani boierului (dijma) era una din patru părți, în preajma răscoalei de la 1907 ea ajunsese să fie una din două, adică jumătate din recoltă. La aceasta se adăugau clăcile și rușeturile (dăruirile obligatorii pe care țăranii le prezentau periodic boierului), care înghițeau ceea ce mai rămînea. Pînă nu cădea iarna, ca să nu moară de foame, porneau „la curte” să se împrumute de bucate, în condiții scandalos de cămătărești. „Noi țăranii îndurăm jaful nemiloșilor ciocoi și ne rămîn copiii

goi și flămânzi în puterea iernii. Muncim vara întreagă pe lanurile boierești, muncim ca niște robi și noi și copiii, și pe an ce trece, ne găsim tot mai înglodați în datorii, de-am ajuns să ne vindem și icoanele plătind gloaba boierului. Ne-am tot plîns, ne-am tînguît... jalbă peste jalbă am trimis pînă și la Măria Sa Vodă, dar auzitu-ne-a cîneva? Datu-ne-a cîneva dreptate? Or fi ele legi și pravilă cum ziceți și dumneavoastră, or fi... nu tăgăduiește nimeni; dar pentru noi țărani cînd avem dreptate nu stă scris în pravilă și cînd stă scris în pravilă, nu avem dreptate! Am îndurat toate, că de! ...noi țărani sîntem tari de vîrtute și proști la minte; tari, căci răbdăm răbdare cînească și proști că de n-am fi proști n-am ști răbda". Așa îi vorbea maiorului care-l ancheta țaranul Ștefan Furtună, din Rădășeni-Iași, veteran din războiul independenței, cu 5 medaliu pe piept, faimosul gornist de la asediul redutei Grivița. El spunea tot adevărul. Pentru că a avut curajul să-l spună, după ce-și pierduse goarna — i-o luase perceptorul, în contul dajdiei — i-au fost smulse medaliile de pe piept și aruncate la pămînt, iar apoi a fost împușcat împreună cu alți consăteni ai lui, ca răzvrătit.

Mereu flămânzi și goi, înglodați în datorii și dsprețuiți — așa trăiau țărani din România de-atunci. Cine să-i înțeleagă? Cine să-i asculte în strîmtorarea lor?

Clasele conducătoare aveau altă grijă: să se rotească la putere, să se înfrupte pe rînd din vistieria statului. Scrie I. L. Caragiale (în: „1907 din primăvară pînă-n toamnă”): „Administrația e compusă din două armate. Una stă la putere și se hrănește; alta așteaptă flămînzind în opoziție. Cînd cei hrăniți au devenit impotenți prin hrănire excesivă, iar oei flămînzi au ajuns la complectă famină (foamete), încep tulburările de stradă... (care) oer numaidecît răsturnarea guvernului... O clientelă pleacă, alta vine; flămînzii trec la masă, sătuii la penitență. Și asta așa, mereu și pe rînd din trei în trei ani, ba și mai des uneori”. Caragiale se referă la liberali și conservatori, care s-au „intabulat” oarecum pe conducerea țării.

Obida țăranilor a dat un clocot în puterea iernii anului 1907. La 15 februarie, răscoala a izbucnit în satul Flămînzi (ce nume predestinat!) din regiunea Iași, de unde s-a întins cu repeziciune în partea de nord a Moldovei, unde mizeria țăranilor era mai cruntă. Indreptată inițial împotriva abuzurilor săvîrșite de arendașii moșiilor boierești ale absenteiștilor, răscoala ia curînd un pronunțat caracter economic-social antiboieresc, fapt recunoscut chiar de actele oficiale ale vremii. Intr-adevăr, „Monitorul Oficial” din 29 iunie 1907, pag. 21 (citată de Roller: Istoria R. P. R., p. 461), recunoaște că răscoala e „un fenomen elementar, provocat de motive economice, singurele care pot răzula mulțimea, pentru că numai foamea pune arma în mîna omului sărac în contra acelor bogați”.

„Proprietarii și arendașii români, greci sau evrei sînt atacați de țărani, care nu fac nici o distincție între naționalitatea exploatatorilor lor. Țăranii cer pămînt „cu 25 lei falcea”, cer realizarea tocmelilor agricole, cer condiții omenoase de muncă” (Id. *ibid.*).

La începutul lui martie, cînd răzmerița începuse a fi înăbușită în Moldova, răscoalele izbucnesc cu violență în mai multe județe din Muntenia și Oltenia. E faza culminantă a răscoalei.

Guvernul conservator, care deținea majoritatea în parlament, demisionă, cedînd locul liberalilor. Garnitura ministerială a acestora — cu Dimitrie Sturza ca prim-ministru, I. I. C. Brătianu la interne și generalul Averescu la război — este însărcinată de rege cu reprimarea răscoalei.

Represiunea a fost cruntă: 11.000 de țărani omorîți, sate întregi rase de pe fața pămîntului cu tunurile, schingiuri nemaipomenite și, firește, târguiești rușinoase pe spinarea victimelor. La 14 martie 1907, în parlament, Gh. Gr. Cantacuzino, șeful partidului conservator, declara: „Sper că domnul președinte nu va adopta nici o măsură care va tinde la desființarea marii proprietăți”. „Avertismentul” era de prisos: primul ministru, Mitiță Sturza, ca și colegii lui de cabinet, erau mari moșieri. S-a răspuns interpelatorului că nimic nu se va schimba în soarta țăranilor; însă după înăbușirea răscoalelor s-a ordonat să se plătească moșierilor și arendașilor despăgubiri mari.

Intr-adevăr, nu s-a schimbat nimic în soarta țăranilor, decît că această soartă a devenit și mai ingrată decît fusese pînă atunci. Ca să plătească despăgubirile, țăranii au trebuit să accepte condiții înrobitoare din partea moșierilor și arendașilor.

În sprijinul țăranilor răsculați au sărit muncitorii industriali din mai multe centre ale țării. Feroviarilor din Pașcani au organizat și înlesnit evadarea și fuga mai multor țărani încuiați în niște vagoane de tren. La Galați, 13 muncitori caretași au fost executați fiindcă au manifestat în sprijinul răsculaților. Peste tot, muncitorimea s-a dovedit în această împrejurare singeroasă un aliat credincios pentru țărănimea exploatată.

Demnă de remarcat este atitudinea favorabilă țăranilor și răscoalei pe care au dovedit-o în scris și faptic o seamă de intelectuali ai vremii, de diferite profesii. Scriitori de talia lui I. L. Caragiale și Al. Vlahuță au luat fățiș partea răsculaților, atrăgînd atenția asupra justeței cauzelor lor. Vasile Kogălniceanu — fiul marelui Mihail Kogălniceanu — a fost primul intelectual arestat în toiul răscoalei, făcîndu-se „culpabil” de „crima” de-a fi scris două studii despre „Chestia țărănească”.

Au fost și preoți care au plătit birul de mucenicie pentru sprijinul dat răsculaților. Preotul Bădeanu din satul Podul Grosului, cap de revoltă, fiind:

descoperit într-un tren și încercînd să fugă, a fost împușcat. Preotul din Corcova-Mehedinți a căzut fulgerat de glonte laolaltă cu cîțiva parohieni ai săi, executați la marginea satului, deși cercetările au dovedit că n-au comis acte de violență.

Nu erau rare cazurile în care trupele de represiune luau partea răsculaților. Temîndu-se de „fraternizarea țăranului în uniformă cu țăranul în zdrențe”, guvernul liberal a trimis pe rezerviștii munteni să potolească răscoalele din Moldova, iar pe cei moldoveni să le înnăbușe în Muntenia.

Au fost, apoi, ofițeri din forțele de represiune care au avut curajul să consemneze în scris adevărul cu privire la pricinile răscoalelor : „specula și asuprirea țăranilor... grelele condiții de muncă... grelele condiții de învoielii”, ș. a. Comandantul unui batalion de Vînători cerea „să se plece urechea și spre nevoile celor mulți, care muncesc de trei ori pentru dînșii (adică pentru moșieri) și odată pentru ei”. Un căpitan din regimentul I Călărași afirma în raportul său : „Țăranul român e în cea mai cumplită mizerie, nimeni nu-i dă posibilitatea a se dezvolta ; bunul trai și educațiunea sînt străine de el” (din „Scînteia”, nr. 3829 din 13 febr. a. c.). Constatările de natura aceasta sînt tot atîtea mărturii de solidarizare teoretică cu năpăstuiții țărani de-acum o jumătate de veac. Ele erau însă inoperante, răsunau atunci ca glasul în pustiu. Lucrurile nu erau coapte pentru marea ușurare, care în ciuda tuturor împotrivirilor burghezo-moșierești, avea să se săvîrșească la timpul potrivit.

*

Au trecut 50 de ani de atunci.

Două războaie mondiale și după fiecare din ele cîte o revoluție — una externă, dar cu puternice ecouri în toată lumea : Marea Revoluție din Octombrie, cealaltă internă, doborîrea dictaturii fasciste și instaurarea puterii populare, aceasta înlesnită de Uniunea Sovietică — au schimbat fundamental raportul de forțe politic și relațiile de producție într-un șir de țări din Europa și Asia, pornite pe calea construirii socialismului.

Aceste schimbări revoluționare s-au răsfrînt și asupra țăranimii noastre care trăiește astăzi o viață nouă, din toate punctele de vedere.

Cîtă deosebire între 1907 și 1957 !

La 1907, în gurile puștilor și ale tunurilor forțelor de represiune, țăranii răsculați scandau lozinka : „*Noi vrem pămînt*”.

Astăzi, principiul : „*Pămîntul aparține celor ce-l muncesc*” e literă de Constituție democratică și realitate pe care ne-am obișnuit s-o socotim ceva de sine-înțeles, căci a trecut mai bine de un deceniu de la biruința lui asupra rămășițelor sociale și economice de tip feudal. Moșierimea a fost lichidată ca clasă, exploatarea omului de către om nu mai există.

La 1907, țărănimea trăia viața neomenoasă pe care o cunoaștem din mărturiile trecutului.

Astăzi, țărănimea cunoaște binefacerile civilizației și se împărtășește substanțial, metodic și statornic din luminile culturii.

La 1907, țărănimea era animal de povară.

Astăzi, țărănimea are în rîndurile ei Eroi ai Muncii Socialiste și are cuvînt în conducerea treburilor țării, pentru că astăzi trăim alte vremuri, cu altă rînduială, cu alți ocîrmuitori. Stînd de vorbă cu alegătorii săi dintr-o circumscripție electorală a Capitalei, Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al C. C. al Partidului Muncitoresc Român și membru în Prezidiul Marii Adunări Naționale a R. P. R., arăta că :

„Deosebirea dintre democrația formală și democrația reală reiese limpede, comparînd, de pildă, compoziția socială a parlamentelor din țările capitaliste cu aceea a candidaților Frontului Democrației Populare în alegerile pentru Marea Adunare Națională. De unde vin, pe cine reprezintă candidații Frontului Democrației Populare? Ei vin de la strunguri, din mine, de la războiul de țesut și de pe șantierul de construcție, din S. M. T. uni, de pe ogoarele patriei, din instituții de cultură, din laboratoare. Printre ei nu este nici un singur moșier, fabricant, bancher sau acționar, ci numai muncitori, țărani, intelectuali. (Aplauze). *169 dintre candidați sînt muncitori și țărani care lucrează efectiv în producție. Ceilalți candidați sînt muncitori și țărani care ocupă funcții de răspundere în viața obștească și de stat, cadre didactice, ingineri, tehnicieni și alți oameni de cultură, slujitori ai cultelor, militari. 67 candidați provin din rîndurile naționalităților conlocuitoare din țara noastră. 71 dintre candidați sînt femei. Marea Adunare Națională ce va rezulta din alegeri va fi un corp cu adevărat reprezentativ*”.

Nu mai puțin de 99% din voturile exprimate la 3 februarie a. c., au fost date cu încredere și dragoste F. D. P., ai cărui candidați — candidații întregului popor și cei mai buni fii ai lui — au fost aleși deputați pînă la unul, formînd un corp legislativ *cu adevărat reprezentativ*.

*

„După represiunea ordonată de liberali și executată de organele represive conduse de regele Carol, toate guvernele care au urmat pînă la 23 August 1944, au aruncat vîlul tăcerii asupra sîngerosului an 1907” (Id. ibid.).

Astăzi, în 40 de localități din regiunile Iași, Suceava, Bacău, Galați, București, Pitești și Craiova se dezvelesc plăci comemorative întru pomenirea jertfelor aduse de răsculații de acum o jumătate de veac, se tipăresc cărți despre răscoală, se organizează manifestări culturale și artistice.

...Căci astăzi *trăim o viață nouă, în țară nouă*.

REDACȚIA

PROBLEME DE CONȘTIINȚĂ ÎN LEGĂTURĂ CU UNIFICAREA BISERICASCĂ

Mînat de dorința de a cunoaște atitudinea credincioșilor față de actul de unificare bisericească, în primăvara anului 1949 mă găseam într-o comună fruntașe cu credincioși foști gr. cat. Era Dumineca Slăbănogului. Îndată după răsăritul soarelui, credincioșii, îmbrăcați în haină de sărbătoare, veneau grupuri-grupuri către sf. biserică. Se zvonise în sat că venise un preot de prin părțile Sibiului, care și el a fost greco-catolic și în toamna trecută a trecut la Ortodoxie. Nu-i vorbă, trecuse și preotul lor la Ortodoxie, nu chiar de la început, ci ceva mai tîrziu, dar fiindcă circulau fel de fel de zvonuri — că unificarea nu-i dorită de credincioși, că nu va dura nici măcar un an, că la Ortodoxie nu au trecut decît foarte puțini preoți uniți, iar dintre frunțași nici unul, că cei care au trecut, acum regretă, își fac muștrări de conștiință și cu lacrimi în ochi cer să fie reprimiți în fosta biserică unită și altele de felul acesta — atît preotul cît și credincioșii stăteau nedumeriți, în așteptarea unor evenimente importante, care nu mai soseau. Erau nerăbdători, așteptau cu înfrigurare să vină cineva, oricine, numai să vină să-i lămurească, să le confirme una din cele două alternative: rămîne să se consolideze unificarea, sau se topește ca un foc de paie?

Insoțit de preotul locului, am început serviciul divin. În timpul Utreniei, intrau credincioșii, unul după altul, încît pînă la începutul Sfintei Liturghii biserica era tixită de credincioși. Din felul cum curgeau credincioșii la biserică și din atitudinea lor cucernică, aveam impresia că nu sîntem într-o zi de Duminecă obișnuită, ci într-o zi de mare praznic. Și într-adevăr, era ziua cînd credincioșii se pregătiră să ia o hotărîre definitivă, cu privire la actul unificării bisericești. Slujba Sfintei Liturghii a decurs în mod solemn. Cîntăreții, secondați de o parte din credincioși, se sileau să interpre-

teze răspunsurile cât mai frumos, pentru ca măreția Sfintei Liturghii să nu fie cu nimic știrbită. E greu să redau în cuvinte momentele de înălțare sufletească, de disciplină religioasă și de profundă cucernicie, din această zi de rugăciune.

Pătruns de solemnitatea momentului, în mijlocul unei tăceri, de mormînt, cu voce scăzută, tremurîndă, din fața Sf. Altar le-am vorbit :

IUBIȚI ASCULTATORI,

Sf. Biserică, și cea unită și cea ortodoxă, au rînduit ca în a patra Duminică după Paști, să se citească Sf. Evanghelie de la Ioan, capitolul 5, vers. 1—15, în care Sf. Apostol și Evanghelist Ioan ne povestește cum Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, trecînd în Ierusalim pe lîngă lacul Vitezda — care se mai numea și scaldătoarea oilor — între bolnavii care așteptau tulburarea apei în cele 5 foișoare, a găsit și un bolnav paralizat, care nu se putea mișca din patul său și care de 38 de ani aștepta să fie aruncat primul în lac, de către un binefăcător, spre a se vindeca de boala sa. „Căci din vreme în vreme se pogora un înger al Domnului în scaldătoare și tulbura apa ; și cel ce intra întîi după tulburarea apei, se făcea sănătos, de orice boală ar fi fost cuprins” (Ioan 5, 4). În decursul timpului, probabil că se va fi putut arunca de mai multe ori în lacul tămăduitor de boale, dar neputîndu-se mișca singur, alții i-o luau înainte și el rămînea mai departe să-și poarte suferința, cu nădejdea că tot va sosi ziua vindecării sale. „Pe acesta văzîndu-l Iisus zăcînd și cunoscînd că zace de multă vreme, i-a zis : „Voiești să te faci sănătos ?”. Răspunsu-i a bolnavul : „Da, Doamne, dă, n-am om, care să mă arunce în scaldătoare, cînd se tulbură apa ; și de aceea, pînă merg eu, altul se pogoară înaintea mea”. Zisu-i a Iisus : „Scoală-te, ia-ți patul tău și mergi”. Și îndată s-a făcut sănătos omul acela, și-a luat patul și s-a dus” (Ioan 5, 6—9).

Sf. Evanghelie ne spune că în cele 5 foișoare și pe marginea lacului „zăceau mulțime mare de bolnavi : orbi, șchiopi, uscați, care așteptau mișcarea apei” (Ioan 5, 3). Deci nu erau numai cîțiva din cei ce erau țintuiți patului. Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, dacă din mulțimea aceea de bolnavi, orbi, șchiopi, uscați, a ales pe acest slăbănog, de sigur că a avut un motiv, care nu poate fi altul decît puterea credinței acestui bolnav, care probabil prin îndelungata sa boală se va fi căit adînc pentru păcatele făcute în timpul cît a fost sănătos și cu resemnare și deplină încredere aștepta acum minunea vindecării sale.

IUBIȚI ASCULTATORI,

Noi, românii uniți, propoveduim că nu ne putem mîntui sufletele și nu ne putem asigura fericirea veșnică decît prin biserica greco-catolică, după cum și slăbănogul din Sf. Evanghelie de astăzi aștepta de 38 de ani să-și vindece neputința în apele lacului Vitezda.

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos cunoscîndu-l cu puterea Sa dumnezeiască și știind că s-a curățit de păcatele sale, prin rugăciune și suferință — „de acum să nu mai greșești, ca să nu ți se întîmple ceva mai rău” (Ioan

5, 14) — în nemărginita Sa dragoste, nu a așteptat tulburarea apei, ci l-a vindecat în afara lacului, pe marginea lui, zicîndu-i: „ia-ți patul tău și mergi” (Ioan 5, 8).

La fel cred și eu, că noi românii uniți, dacă vom ținea poruncile — care sînt aceleași ca la ortodocși — ne vom putea mîntui sufletele și în afara bisericii catolice, în Biserica Ortodoxă, pentru că nu-mi pot închipui ca 12 milioane de români ortodocși să meargă în iad, iar noi, un milion și jumătate de uniți, să ne uităm din rai cum se chinuiesc frații noștri în iad”...

A fost un moment de liniște adîncă, încît dacă ar fi fost un ceasornic în biserică i s-ar fi auzit bătăile, iar fețele credincioșilor dintr-odată s-au luminat, ca după o profundă încordare, ca și cînd o lumină cerească s-ar fi revărsat asupra lor, luminîndu-le.

La ieșirea din biserică, credincioșii mi-au dat roată și în special intelectualii, mi-au strîns mîna, m-au felicitat și fiecare în parte căuta să mă asigure că pentru ei nu se mai pune problema conștiinței în ce privește trecerea la Ortodoxie. Imi spuneau: Doar și în trecut preoții noștri au slujit, la maslu, la sfeștăanii, la înmormîntări și la alte slujbe religioase cu preoții ortodocși și nimenea, nici măcar odată, nu s-a gîndit că aceste rugăciuni nu ar fi primite înaintea lui Dumnezeu.

*

Întîmplarea face ca în aceeași comună să mă întîlnesc cu un preot unit pensionar, care deservea o parohie unită. Ca să nu fie ispitit de credincioși să se întoarcă înapoi la Biserica strămoșilor noștri și-a părăsit parohia și acum era în căutarea unui adăpost.

Fiindcă îl cunoșteam bine, după un scurt schimb de cuvînte, ca la orice revedere neașteptată între cunoscuți, l-am invitat direct, zicîndu-i: „Părinte Toadere, vino cu mine!”. Mi-a răspuns: „Acum și așa sînt preot pensionar, parohia am părăsit-o de cîteva luni și acum nu pot să mă mai întorc înapoi la aceiași credincioși”. L-am asigurat că ar putea fi numit într-o altă parohie, pentru că Biserica Ortodoxă îmbrățișează cu dragoste preoțimea revenită și face eforturi ca să ne îndeplinească dorințele, ca unor frați buni, care după 250 de ani se reîntorc în sînul aceluiași cămin, de unde pleaseră împinși de vitregia vremilor și de interese străine neamului nostru. La acestea îmi răspunde scurt: „Nu pot, că mă mustră conștiința”. Atunci l-am privit direct în ochi și i-am zis cu glas domol: „Părinte Toadere! Cînd ai măritat pe Mărioara după un preot ortodox și ai asistat la cununia ei nu te-a mustrat conștiința și acum cînd te chem să faci rugăciuni și să liturghisești la masa aceluiași Sfînt Altar, cu ginerele Sfinției Tale, te mustră conștiința?”

Părintele Toader a plecat ochii în pămînt, mi-a întins mîna, zicîndu-mi rece: „La revedere” — și a plecat.

Eu am rămas singur în mijlocul drumului, gîndindu-mă că l-am supărat pe părintele și poate că am greșit. Nu trebuia să-i fi spus așa direct în față.

Mai tîrziu, am trecut prin satul pe care-l părăsise părintele Toader. Cnedincioșii mi-au povestit lucruri frumoase despre fostul lor preot, pe care l-au stimat, l-au iubit și l-au înconjurat cu toată dragostea, ca pe un bun părinte al lor. Aveau o singură nemulțumire : aceea că într-o bună zi a plecat din mijlocul lor fără să le spună nimic și nici măcar atîta nu a făcut pentru ei, ca să le indice un alt preot care să le boteze copiii, să le îngroape morții și să conducă în fața Sf. Altar pe tinerii care pășesc la Taina Cununiei, ci pur și simplu a fugit din mijlocul lor.

Atunci mi-am revenit și eu și nu mi-am mai făcut muștrări de conștiință că l-am supărat de părintele Toader.

În rîndul preoțimii foste greco-catolice, vor mai fi și alții asemenea părintelui Toader, însă nădăjduim că bunul Dumnezeu, îi va ajuta ca să găsească și ei drumul care duce la refacerea unității de credință a romînilor trăitori pe plaiurile ardelene .

Prot. NICOLAE GEANGALĂU
consilier arhiepiscopesc

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ISTORIA TIMPURILOR VECHIO-TESTAMENTARE

EPOCA PATRIARHULUI AVRAAM

Nimic nu ar putea arunca o lumină mai clară asupra epocii în care a trăit patriarhul Avraam decît studiind, în ordine succesivă, localitățile celebre din vremea lui, adică *Ur* al Babiloniei, Damasc al Siriei, Hebronul Palestinei și altele în care s-a stabilit acela pentru un interval de timp. De sigur vor trebui prezentate și personalitățile reprezentative din epoca patriarhului, cum sînt conducătorii marilor imperii : Babilonia, Siria, Egiptul și eventual ai Filisteii, însemnați în multe privințe prin realizările lor. Popoarele mai apropiate de acea epocă, obiceiurile, credințele, datinile și concepțiile celor din orientul antic, pot aduce și ele o contribuție prețioasă la înțelegerea textelor biblice, în special a epocii patriarhului. Patria patriarhului Avraam este *Ur*. Cuvîntul asirian „ur” înseamnă oraș ca și evreescul „ir”. Sub acest nume se cunoaște unul din cele mai vechi orașe ale lumii, căci *Ur* exista ca cetate bine organizată cu mult înainte de epoca lui Avraam, pe la anii 2.000 și ceva înainte de Hristos. E vorba despre *Ur* din Chaldea, sau *Ur Chasdim*, cum zice Vechiul Testament.

Cea mai veche împărțire geografică din bazinul rîurilor Tigru și Eufrat cuprinde regiunea Sumer. Aici era înglobat și orașul *Ur*.¹ *Ur* era situat în partea de jos a Babiloniei, pe malul drept al rîului Eufrat, avînd spre răsărit golful persic. Era așezat în mijlocul unui șes lipsit cu totul de munți și dealuri, la o distanță de 250 km de Babilon și nu departe de malul Mării Persiei. Locali-

1. P. Dhorme, *La religion assyro-babylonienne*, Paris, 1910, p. 2.

tatea constituia o particularitate a Babiloniei, pentru comerțul pe care-l purta cu țările cele mai îndepărtate. În inscripțiile cunei-forme i se zice Uru. În epoca veche Ur se mai numi și Chamarina. „Chamar” înseamnă lună (cuvîntul e arab). Numirea se aduce în legătură cu faptul că Ur a fost nu numai centrul politic al Babiloniei, ci și sediul cultic al zeului Sin, zeul lunii. Aici era un mare templu închinat faimosului Sin.² Sin era Sin-abu, adică zeu-tată, căci întocmai precum noaptea premerge zilei, așa luna se ivește înainte de a răsări soarele și astfel zeul Sin e părintele zeului Șamaș (soare). Uneori Sin e Sin-asu, are calitatea de Sin-medic, pentru că i se atribuie putere tămăduitoare. În puterea sa era viața și moartea, sănătatea și boala. Atributul special al lui Sin era însă cel de zeu al lumii. În această calitate era și zeu special al Haranului și a provinciei Sumer. Numele zeului trece și la reprezentanții lui pămîntești, mai ales la regi. Așa întîlnim regi cu numele Pur-Sin, Gimil-Sin, Ibi-Sin.³ Uneori Sin are momente de slăbiciune, atunci duhurile rele se năpustesc asupra lui și-l înving; urmarea e că se produce eclipsă de lună.⁴

În Ur zeul Sin se venera și sub numele de Nanar (imaginat printr-un vițel tînăr). Sin era și judecător.⁵ El era căsătorit, soția lui se numea Nin-gal (= „doamna cea mare”), venerată ca atare nu numai în Ur ci și în Haran. Șamaș (soarele) era fiul perechii divine. Iștar (Venus) era fiica lor.⁶

În imnele religioase adorarea lui Sin are uneori o formă lirică. Astfel citim într-o veche rugăciune babilonică :

„Pe cer cine e majestuos ? Tu singur, tu ești majestuos”.

”Pe pămînt cine e majestuos ? Tu singur, tu ești majestuos”.⁷

Regii întemeietori de orașe nu se sfiau a le boteza cu numele acestui zeu al Ur-ului. Astfel există localitatea Iskun-Sin (Sin a plasat).⁸ Această procedură se baza pe credința că zeii influențează binefăcător asupra cetăților respective și asupra întemeietorilor lor. De aceea, într-un moment critic al vieții sale, regele Senaherib ridicîndu-și ochii spre cer se ruga : „Eu mă îndrept

2 E. Montet, *Histoire du peuple d'Israel*, Paris, 1926, p. 30.

3. Dhorme, o. c. p. 16.

4. Dhorme, o. c. p. 43.

5. Dhorme, o. c. p. 52.

6 Dhorme, o. c. p. 81.

7. Dhorme, o. c. p. 110.

8. Dhorme, o. c. p. 123.

către zeii : Asur, Sin, Şamaş, Bel, Nabu, Nergal, Iştar, protectorii mei, ca să înfrîngă pe vrăjmaşii mei cei puternici. Eu sînt convins că ei vor asculta rugăciunea mea şi vor veni în ajutorul meu”.⁹ Zeul din Ur, Sin, are puterea de a învinge, dar poate fi şi învins, de aceea odată cu căderea unei cetăţi se prăbuşea şi zeul protector al ei. Această credinţă rezultă dintr-o scrisoare adresată de împăratul *Hammurapi* către unul din ofiţerii săi, care îi pune în vedere aceluia de a lua cu sine şi pe zeii prinşi şi de a-i transporta în Babilon.¹¹ Acest nenorocit Rim-Sin a fost monarhul căruia gală Ur. Pe la 2000 î. Hr. Ur era cetate aşa de puternică încît a luptat, în frunte cu regele ei, chiar şi împotriva faimosului *Hammurapi*. Dar Hammurapi strîngîndu-şi toate forţele sale a învins pe Rim-Sin al Urului, cuceri Urul şi duse toate bogăţiile cetăţii în Babilon.¹¹ Acest nenorocit Rim-Sin a fost monarhul căruia chiar zeiţa Nin-mah i-a dat puterea de a fi rege.¹²

Pe vremuri, pe malul rîului Tigru şi Eufrat viaţa era plăcută şi uşoară, de aceea era o adevărată întrecere între popoare de a se aşeza acolo. Cu mii de ani înainte această parte a lumii a fost un adevărat colţ de rai.¹³ De aceea din timpurile cele mai vechi vor fi venit şi strămoşii lui Avraam, din deşertul Arabiei, pentru a se aşeza în cîmpia mănoasă străbătută de rîurile Tigru şi Eufrat. Ur se pare a fi fost centrul acestei colonii. În Vechiul Testament Ur e menţionat în cartea Facerii, la cap. 11, 28 şi 11, 31. În cel dintîi din aceste locuri se spune că „a murit Haran în prezenţa părintelui său Terah, în pămîntul naşterii sale, în Ur”. Haran era fratele lui Avraam şi fiul lui Terah ; originari erau cu toţii din Ur.

Al doilea text biblic care face menţiune despre Ur e Gen. 11, 31, unde aflăm că „Terah a luat pe Avraam, fiul său, şi pe Lot, fiul lui Haran, nepotul său şi pe Sara, nora sa, soţia lui Avraam, şi pleacă împreună din Ur, ca să meargă în pămîntul Canaan, dar ajungînd în Haran s-a oprit acolo”.

Din sud-estul Babiloniei familia lui Avraam pleacă de-a lungul Eufratului, în direcţia nordică. S-a oprit la Haran. Eveni-

9. Dhorme, o. c. p. 136.

10 Dhorme, o. c. p. 137.

11. A. Negoită, Codul lui Hammurapi, trad. Buc. 1935, p. XV.

12. Dhorme, o. c. p. 158.

13. Hendrik W. van Loon, Istoria Bibliei, în rom. de N. Totoiu, Bucureşti, 1945, p. 10.

mentul s-a petrecut pe la 2000 î. Hr. În Haran a rămas un oarecare timp, căci de acolo urma să coboare, peste Damasc, în Canaan.

Plecarea lui Avraam din Ur coincide cu distrugerea cetății de către *Hammurapi*, când acest rege a trecut prin ascuțișul săbiei pe locuitorii orașului Ur, și de când forma de conducere ia un caracter despotic.¹⁴ Avraam și ai săi vor fi făcut parte din grupul de refugiați, care evitînd răutatea omenească își căutară fericirea în altă parte. Luminat de chemarea de sus își va fi luat, în deplină seriozitate, rolul de a-și alege o nouă țară. Avraam avea și temeri locale pentru a părăsi acel mediu de groază și misticism exagerat, în care trăiau cei din Ur. Oprirea lui în *Haran* va fi fost un prim prilej de reconfortare și de revenire la sentimentele pe care i le inspirase credința în Dumnezeu și în împlinirea făgăduinței că prin el întreg neamul omenesc se va mîntui de urîciunea pe care o văzuse în Ur.

Azi, în locul vechiului Ur se află satul Mucheir, locul ocupat odinioară de Ur îl indică doar un morman de ruine de pe o culme din vecinătatea Mucheirului.

Atît a rămas din cel ce altădată a fost un mare și important centru, cu rol de seamă în înflorirea civilizației asiriene. Odinioară știința și arta s-au dezvoltat în condiții optime în această străveche cetate, încît ea a dirijat mersul întregii regiuni, scăldate în apele rîurilor Tigru și Eufrat. Doar concepția despre lume și despre viață era ciudată din cale-afară. Monumentele arheologice, mai nou descoperite în Ur, fac dovadă în privința aceasta. M. G. L. Wooley, șeful expediției arheologice din Ur, dă un rezumat al celor descoperite în anul 1928. „Am descoperit — zice el — în cimitirul pe care l-am răvășit în 1927, cinci morminte regale. De jur împrejurul lor era spațiu de ajuns, în care zăceau obiectele depuse de urmașii și bocitorii defuncțiilor: arme, inele, și rămășițe (schelete) de oameni. Mormintele din Ur au fost populate cu cadavrele provenite din masacrarea oamenilor de serviciu a celor morți. Se văd schletele a 9 dame de curte, cu coafurile legate în fir de aur, ostașii din garda de onoare, cu armele în ținută de pază, pe cap avînd căști. Chiar care trase de boi se văd, vizitii șezînd pe capră. Această descoperire confirmă că Ur a fost un însemnat centru dinastic, că monarhii din Ur erau apo-

14. V. I. Avdiev, *Istoria orientului antic*, București 1951, p. 61.

teozai, iar jertfirea suitei lui odată cu moartea domnitorului constituia un omagiu „postum“ adus de către supuși¹⁵.

Altcum babilonienii erau niște oameni minunați. Erau pricepuți în matematici. Au dat lumii cele dintâi noțiuni de astronomie și au împărțit anii în luni, și lunile în săptămâni, cum facem și noi astăzi. Au inventat un sistem de scris și au născocit sistemul de măsuri și greutatea pe care se bazează comerțul modern. Au fost excelenți organizatori.¹⁶ Au avut oameni însemnați, cum a fost marele lor legiuitor *Hammurapi*, contimporan chiar cu Avraam.

Dar crime, ca cele mărturisite de descoperirea din 1928, săvârșite în delirul unei mulțimi convinse că îndeplinește un act de bravură plăcută lui Dumnezeu, vor fi fost un alt sfātuitor pentru Avraam, de a se desprinde de țara care era mereu în vărsare de sânge, pentru a pune stăpânire pe un alt colțișor de pământ, unde să-i fie dat a trăi în pace, și nu în certuri ca în Ur și nici în bezna unei credințe ucigătoare de trup și suflet.

Din cea mai îndepărtată vechime *Haran*, cel dintâi loc de popas al lui Avraam, a ajuns o civilizație înaltă, dar în privința religioasă el stătu cu totul sub influența Babiloniei. Cultul lui Sin pare că de cînd lumea a emigrat din Ur în Haran și în această calitate Sin deveni „zeul și stăpînul cetății“. Era foarte natural ca Avraam să evite o altă situație defavorabilă și să plece în grabă și din Haran, pentru a se opri o vreme mai îndelungată în *Damasc*.

Vechiul Testament îi zice Damesec. Orașul este așezat într-un frumos cadru al naturii. Din două părți e împrejmuț de pustiuri

15. N. Neaga, Descoperiri arheologice în orient, Tel. Rom. 1928, Nr. 58.

Descoperirea aceasta află un paralelism în descoperirile arheologice, făcute în Egipt în 1954. La periferia orașului Memfis (Cairo de azi), la Kom-Elfack-hri, s-au descoperit mai multe morminte. Mormintele constau din cîte un hol și o cameră mortuară. Holurile au dimensiuni de : 2,20 m×1,60 m×1,40 m, iar camerele mortuare ceva mai mari, sînt de 3,20 m×1,40 m×1,40. În toate mormintele s-au găsit urcioare, farfurii de lut, instrumente de aramă, vase, oglinzi (de aramă), coliere și pectorale, etc. Mormintele datează din epoca regatului mijlociu 2400 — circa 1700 î. Hr., deci tocmai din epoca în care se încadrează viața patriarhului Avraam (cf. Diacon Prof. Emilian Vasilescu, Importante descoperiri arheologice în Egipt, în revista Studii Teologice, Nr. 9—10, nov.—dec. (București 1956, p. 677). Despre senzaționala descoperire din Egipt a mai scris prof. C. Daicoviciu din Cluj, T. N. Manolache din Craiova ; (cf. Vasilescu, o. c. p. 672).

16. Hendrik W. van Loon, o. c. p. 219.

întinse, din alte două de munți împăduriți cu cedri falnici, cu covoare de verdeață străbătute de pîrîiașe cu ape cristaline. Albul imaculat al caselor, care în bătaia soarelui dădea o strălucire ferică orașului, făcură din Damasc cu adevărat o „gură de rai”. Vechimea Damascului se pierde în negura vremii. Nu se cunoaște o dată fixă cînd ar fi luat ființă această așezare omenească. Cu Sfînta Scriptură Damascul este legat de la Avraam și pînă la Sf. Apostol Pavel, care au trăit multe întîmplări în frumoasa capitală a Siriei. În timpurile lui Avraam au trăit aici arameii (după Aram, un descendent al lui Noe), negustorii orientului antic. Limba lor deveni pentru mulă vreme limbă de conversație a orientului biblic. E limba în care a predicat și Mîntuitorul și pe care o cunoaștem din atîtea reminiscențe neotestamentare: „raca”, „mammon”, „efata”, „talita chumi”, „Eli, Eli lama sabactani”, „maranata”, „Betezda”, „Golgota”, „Gabata”, „Hacheldama”, „Chêfas” ș. a. Limba s-a păstrat pînă în ziua de azi sub numele de siriacă. Ea se mai vorbește azi în regiunea munților Liban, iar maroniții și nestorienii o au ca limbă bisericească. Reprezentant principal al lor e Efrem Sirul, din sec. IV al erei noastre. Peșita (Biblia siriacă) o au din veacul II.

Se vede că în decursul istoriei Damascul a jucat un rol foarte important. Încă în epoca profeților regii lui se numeau scurt: „regi ai Damascului”. Din punct de vedere economic Damascul era un nod comercial. Spre el gravitau toate drumurile. Era un fel de stație „terminus” a caravanelor, precum și baza de operațiuni a marilor afaceri. Nu pare să fi fost mai puțin important — pe la 2000 î. Hr. — cînd se așeză Avraam aici. *Nicolae Damaschinul*, scriitor, de origine din Damasc, informează pe la sfîrșitul veacului I î. Hr. astfel în legătură cu evenimentul: „Avraam a domnit în Damasc, unde el a ajuns cucerindu-l cu armata sa”.¹⁷ *Iustin Filozoful* de asemenea scrie că „Iudeii se trag din Damasc, cel mai de seamă oraș al Siriei, care își trage numele de la regele său Damasc. După Damasc a domnit Azel, după aceea Adar, Avraam și alții”.¹⁸

Aceste mărturii se reflectează și în Vechiul Testament. Cel mai devotat om de serviciu al lui Avraam a fost doar Eliezer din Damasc (Gen. 16, 2), iar în caitate de luptător Avraam a ajuns

17. Montet, o. c. p. 23.

18. A. P. Lopuhin, Ist. bibl. V. T. I, trad. de patriarhul Nicodim, București, 1944, p. 274.

pînă la porțile Damascului, urmărind oastea lui Amrafel (*Hammurapi*; Gen. 14, 15). Textul din Gen. 14 dovedește că pentru a doua oară s-au ciocnit interesele lui Avraam cu cele ale lui Hammurapi „regele cel desăvîrșit, care deține locul de frunte printre ceilalți regi“, cum îi plăcea să se numească.¹⁹

Hammurapi a fost într-adevăr viteaz și foarte întreprinzător, dar ceea ce îl face renumit e nu eroismul său, ci codul de legi care-i poartă numele. Acest cod l-a ridicat între cei dintîi printre oamenii mari ai antichității.²⁰

Dacă în Siria erau stăpîni atunci heteii care s-au bătut cu faraonii, nu-i exclus ca în alianța cu acest popor războinic să fi avut interes să intre Hammurapi personal, pentru că era necesar să se țină o anumită ordine interioară în armata prea dispersată de centru. Într-o vreme cînd războiul nu se ducea pentru că onoarea țării ar fi fost ultragiată, sau pentru frontiere, sau pentru sentimente naționale, care nu existau, ci mai degrabă pentru interese personale, era chiar necesară prezența domnului în fruntea armatei sale. În lumina acestei realități campania victorioasă a lui Avraam, care se lungise pînă la porțile Damascului, însemna o mare ispravă pentru seria de popoare mărunte ale Canaanului, care erau obișnuite să suporte toate aventurile vecinilor mai îndrăzneți decît dînșii.

În Canaan Avraam aducea un element nou în raportul dintre oameni. El este în mijlocul lor un fel de preot, care face rugăciuni și chiamă binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra lor. El se considera de la început, așa cum se considerau profeții, un om care luptă pentru căile Domnului, pentru ca voința celui Prea Înalt să se îndeplinească.

Precum Babilonia avea o personalitate reprezentativă în persoana lui Hammurapi, așa își avea și Palestina oamenii epocii. Este mai întîi *Melhisedec* al Salemului, rege și preot nu de profesie, ci printr-o anumită stare morală cu totul superioară. Cu acesta Avraam se împrieteni destul de repede, pentru motivul că întocmai ca dînsul mărturisia și el credința într-un singur Dumnezeu.

19. *Negoiță*, o. c. p. XVIII.

20. *Negoiță*, o. c. p. XVIII: Acest cod a fost descoperit în 1901 în Susa (Persia). Azi se află în Paris. E scris în limba asiro-babiloneană, caractere cuneiforme. Conține 282 articole de lege. Legile privesc agricultura, industria, comerțul, templul, justiția, familia, etc.

Prin zeciuiala pe care i-o oferi (Gen. 14, 20) Avraam apreciază calitățile lui Mehisedec, reflectate atât de minunat în numele său de rege drept (melec=rege; țadic=dreptate=regele meu este dreptate).

O altă personalitate a epocii este *Abimelec* (melec=rege-ab=tată=tatăl meu este rege). Acesta este numele mai multor regi. Se pare a fi un nume comun al regilor filistenii, ca Faraon la egipteni sau Hadad și Benhadad la sirieni. Abimelec a trimis pețitori ca să ceară în căsătorie pe „sora” lui Avraam. Dar aflînd că-i este soție își scuză intenția de a fi voit să săvîrșească rău împotriva Sarei. El apără monogamia și curățenia morală a căsătoriei, considerînd că și Dumnezeu e protectorul vieții curate (Gen. 20) și astfel se plasează pe un stadiu mai avansat din punct de vedere moral, decît alte căpetenii ale epocii.

În Canaan, locuința de preferință a lui Avraam a fost la *Sichem*, Hebron și Beerșeba. Cea dintîi numită azi Nablus, are, în afară de amintiri istorice, faima unei frumuseți.²¹ Toți călătorii, vechi și noi, descriu în culorile cele mai impresionante farmecul văii închise care adăpostește Sichemul : case din piatră, cu grădinițe cu flori, ierburi de un verde odihnitor, cu tufişuri presărate după un gust cu mult pitoresc „udate de izvoare care izbucnesc din diferite părți, peste tot umbră, nu de stejar ci de dumbrăvi de măslini”. Iată panorama cu adevărat artistică a Sichemului. Aici orice petec de pămînt e un covor de dedîței și vioarele, în toate culorile, care desfătează ochiul și măresc popularitatea cetății învăluită în atîta faimă.²²

Cu *Hebronul* ne aflăm pe domeniul nomazilor, loc preferat de Avraam, pentru că era oarecum după asemănarea locului său natal Ur. Într-o vale încadrată de două coline — cu o altitudine de 927 m — cu o vegetație proprie Saharei și Arabiei tropicale, Hebronul e o așezare omenească mai mult de pustă, unde condițiile favorizează puțin cultura pămîntului. Întîlnim aici livezi de cactuși și palmieri proprii pămîntului secetos.

Orașul, care închide în el mormîntul patriarhului, nu depășește nici azi numărul de 17.000 locuitori. Totuși a fost reședința regelui psalmist David și cetate de azil, alături de Sichem. Azi i se zice En-Halil(=Prietenul lui Dumnezeu). Această numire

21. G. Ebers, H. Guthe, *Palestina, nach dem engl. Stuttgart und Leipzig, 1882, p. 255.*

22. *Lopuhin, o. c. p. 279.*

i s-a dat de arabi în amintirea și cinstea lui Avraam, căruia îi zic prietenul lui Dumnezeu (Chalil-Allah ; Is. 41, 8 ; Iacob 2, 23).

Beerșeba e cel mai important punct la frontiera sudică a Palestinei. Ea se află în plin deșert. Pentru a marca două extremități oamenii Vechiului Testament ziceau : „de la Dan la Beerșeba“, adică, de sus din nord pînă jos în sud.

Numirea Beerșeba înseamnă „fîntîna jurămîntului“ și constituie o considerare istorică a alianței încheiate aici între Avraam și regele filistean Abimelec. (Gen. 26, 22—30). Aici a trăit, cîțva timp, și proorocul Ilie. Beerșeba mai e locul de naștere al Sebiei, mama regelui Ioas. De aici a plecat Avraam spre Salem, pentru a aduce jertfa ce i s-a cerut și a îndeplinit cea mai mare ispitire a credinței sale.

Între aceste trei localități și-a desfășurat Avraam întreaga viață și tot aici „a ridicat altar și a mulțumit lui Dumnezeu, că l-a condus în această țară nouă și fericită“. ²³ Avraam a plecat din Ur pentru a nu trăi sub influența moravurilor babiloniene și a puterii marilor împărați. Dar venind în Canaan a dat acolo de un întreg șir de populații ca: *enachei, iebusei, emorei, gergesei, hevei, feresei, rafei, horei, avei*, despre care nu se știe mare lucru. Mai locuiau în Palestina: *canaaneii, filistenii, fenicienii, heteii*. A venit acolo în atingere cu popoare în formare, cu *moabiții, edomiții* și *amoriții*. Canaaneii se numesc așa după Hanaan, fiul lui Ham, nepotul lui Noe. Ei ocupau același teritoriu pe care l-au preluat mai târziu evreii. Aceștia le ziceau amorei. Ocupînd Palestina ei s-au împărțit în mai multe triburi, cel puțin 31, căci Iosua învinge 31 de regi canaanei. După Hanaan, străbunul acestei populații, se numește țara Canaan, numire care figurat înseamnă și rai, loc de fericire „canaan ceresc“.

Cei mai venerați zei ai lor erau Baal (Domnul și Stăpînul), care purta diferite alte numiri ca : Baal-Zebub (Domnul muștelor), Baal-Berit (Domnul legămîntului), Baal-Șamaim (Domnul Cerului).

Filistenii sînt descendenții lui Mișraim, fiul lui Ham. Vechiul Testament îi numea „peliștim“, nume pe care grecii Septuagintei îl traduc cu *ἀλλόφυλοι* (străini), iar la Is. 9, 12 cu *Ἕλληνες* (greci). Ei ocupau teritoriul de-a lungul Mării Mediterane cuprins între orașele Iopa și Gaza, avînd spre răsărit munții Efraim și Iuda. Despre acest popor se știe că nu e de origine semită nici autohton

23. Hendrik van Loon, o. c. p. 31.

în Canaan, ci străin venit din Caftor, probabil insula Creta. Numele lor trece asupra țării, care se numește cu vremea Palestina. Ei alcătuiau o federație militară. Istoria lor e legată de istoria principalelor lor centre: Gaza, Gat, Ascalon, Gerara, Azot și Acaron. Filologia unor cuvinte arată că la început vorbeau limba greacă. Religia lor e puțin studiată. Erau politeiști. Zeu principal le era Dagon (zeul om-pește), care-și avea centrul cultic în Gaza și Azot. Dagon (dag=pește) era zeul vieții din apă și zeul național. Alt zeu era Baalzebub, care obvine și la canaanei. Acesta era zeul muștelor (Baal=Dumnezeu; zebub=muscă). Aștoret era zeița cerului, ș. a. Cu timpul ei au ajuns la un grad de cultură destul de înaintat.²⁴

Fenicienii au ocupat din vechime porturile maritime Arvad, Tripolis, Sidon, Sarepta, Tir, Aco, Bery (Beirut). Ei descind din Hānaan, nepotul lui Noe (Gen. 10, 15—18). Erau renumiți în negoț, industrie și navigație. Ei inventară scrierea alfabetică, pe care o luară grecii, inventarea sticlei tot lor li se atribuie. Erau politeiști, avînd ca zei pe Baal, Astarta, Melchort, Dagon, Adonis, în serviciul cărora erau preoți și preotese. Din punct de vedere politic și administrativ formau oligarhii independente.²⁵

Heteii. În Vechiul Testament Palestina adesea era numită „Țara heteilor” (Ios. 1, 4). În Gen. 25, 3—20 se dau informații despre heteii din vremea lui Avraam. De la ei a cumpărat patriarhul peștera Macpela de lîngă Hebron. Ei au ocupat Siria de azi, precum și Palestina. Pe vremea lui Avraam erau în decadență. Scrierea heteilor este hieroglifă. Originea limbii se caută în cea armeană. Zeul lor principal era Chiti, apoi Targa, ș. a. Credeau în spirite, care agită vînturile și produc tempestățile. Au fost pricepuți în arta prelucrării metalelor.²⁶

Moabiții (min-ab=din tată). Moab e fiul lui Lot cu fiica cea mai mare a sa. Moabia era situată în partea de jos a Canaanului, în stînga Iordanului. Ea era guvernată de regi. Poporul se naște abia în epoca patriarhului și ajunge abia mai tîrziu la dezvoltare deplină. Capitala era Ir-Moab, cetatea Moab, numită mai tîrziu Areopolis, azi i se zice Raba. Principala zeităate adorată de ei era Chemos.

24. I. P. Brațiotis, *Οἱ φιλιισταῖοι...* Atena 1926; A. Staehelin, *Die Philister*, 1918.

25. Pentru popoarele antice conf. V. I. Avdiev: *Istoria orientului antic*, București 1951.

26. Cf. A. F. Cowley, *The Hittites*, London, 1920.

Amoniții se nasc în epoca patriarhului. E popor descendent din Amon, fiul lui Lot cu fiica mai mică (ami=poporul meu). Amoniții locuiau teritoriul dinspre răsăritul Mării Moarte, în stînga Iordanului, între rîurile Arnon și Iaboc. Profeții spun că erau orgolioși, mîndri și cruzi. Limba vorbită era semită, dovadă numele proprii: Ahior (fratele luminei), Moloc (rege), Noema (cea plăcută). Erau politeiști. Zeu principal era Moloc, zeu al focului și al soarelui, reprezentat printr-un vițel de aramă.

Edomiții. Țara acestui popor se numește Idumeia sau scurt Edom(=roșu). Numirea le vine de la culoarea lor roșie (Gen. 25, 3). Edom ocupă teritoriul muntos între Marea Moartă și Golful elamitic. Centrele lor principale erau: Elat, Avit, Bosra, Rohobot și Teman. Edom era condus de șefi numiți alufim (elef=1000). Erau politeiști ca toate popoarele epocii. Baal și Malik erau divinitățile cele mai uzitate ale lor. Ei nu vin în atingere cu Avraam, căci ajung la dezvoltare deplină abia după epoca sa. Dar în viața lor ca și în cea a amoniților și moabiților se reflectează concepția de viață din vremea patriarhului, și astfel felul lor de a fi este un luminos far al epocii patriarhale. Acest număr de popoare, cu haosul credinței și moravurile lor a dificultat însă viața lui Avraam, care trebui să fie un fel de păstrător al ordinei morale și religioase în Canaan.²⁷

Mînat de o secetă neașteptată Avraam a coborît și în *Egipt*, pentru a trăi acolo cîțva timp. Evenimentul s-a întîmplat pe la sfîrșitul dinastiei a XI-a și începutul dinastiei XII-a (din a XII-a, de la aproximativ 2000 încolo). Ajungînd în Egipt el va fi fost surprins de orașele mari și frumoase: Memfis, Piton, Ramses, On, de mulțimea de piramide și sfinxii, de luxul, bețiile²⁸ și mai ales de viața sensuală a egiptenilor, de despotismul nelimitat al regelui, de zeificarea lui, de exploatarea maselor și de dezvoltarea sclavagismului.

Cît despre religia cu totul deșartă și prin nimic întemeiată,²⁹ va fi făcut o impresie cu totul detestabilă, dovadă că încet încet

27. Cf. E. Meyer, *Die Israiliten und ihre Nachbarstaemme*, Halle, 1906; V. Tarnavski, *Istoria Patriarhilor*, Cernăuți, 1902; Mgr. Legendre, *Le pays biblique*, Paris, 1928; I. Mihălcescu, *Istoria religiilor lumii*, etc.

28. Mulți faraoni aveau pe fiica proprie de soție. Ramses II s-a căsătorit cu sora sa, apoi născîndu-i aceasta o fiică se căsătorii cu aceasta și în urmă și cu fiica acesteia (cf. N. Neaga, *Facerea*, Sibiu, 1940, p. 99).

²⁹ Lopuhin, o. c. p. 298.

se desprinde din mijlocul ispitelor obositoare pentru a se odihni la el acasă, lângă stejarul de la Mamvre, în Hebron. Prin viața sa el deschide un nou drum și încă după puțin timp. Prin jertfa lui Isac urcă el cel mai de sus fuștei pe scara pasiunii sale morale, căci încercarea formează cea mai înaltă etapă a religiozității sale. Mare a rămas Avraam și prin acele simțăminte curate pe care le-a aplicat în viața sa de fiecare zi și în relația cu oamenii. După ce a ajuns în Canaan, trebuind să se despartă de Lot, care avea turme numeroase, și ai căror slujitori s-au certat pentru locul de pășunat, el lasă pe Lot să-și aleagă singur pământul, pe care l-ar fi voit : „Să nu fie ceartă între mine și tine, între păstorii mei și păstorii tăi, iată nu este oare tot pământul înaintea ta ? Desparte-te dar de mine ! Și de vei apuca tu la stînga, eu voi apuca la dreapta, iar de vei apuca tu la dreapta, eu voi apuca la stînga“ (Gen. 13, 8—9).

Din înțelegerea pe care o avea Avraam față de Lot, și noii săi locatari, se vede că era stăpînit de un cuget nou, necunoscut în epoca lui. Un alt moment semnificativ din viața lui Avraam îl constituie întâlnirea sa cu regele Sodomei. Era după un război vijelios în care Lot căzu prizonier, Avraam interveni și eliberă pe Lot, alungînd pe invadatori pînă departe în pustiul Siriei. La încheierea păcii și pentru a cîștiga bunăvoința lui Avraam, regele Sodomei, foarte curtenitor, îi îmbie o grămadă de bunuri rezultate din prada de război. „Nu !“ răspunse Avraam. „Nu voi lua nimic din cele ale tale, nici un fir de ață, nici o curea de încălțăminte, ca să nu zici“ : „Eu am îmbogățit pe Avraam“. „Nimic pentru mine“ (Gen. 14, 13—24).

Pentru crearea unei atmosfere de pace Avraam a înlăturat orice bănuială în stare a tulbura armonia vieții. Între ceilalți oameni Avraam a fost un om deosebit. În el se manifesta un sentiment nou. El este de la început omul care are viziuni, care stă cu totul sub influența puterilor cerești, pentru a împlini o misiune care numai lui îi este încredințată. Prin însușirile sale el a inspirat și altora virtuțile pe temeiul cărora avea să se clădească o lume nouă. Se bănuia de pe atunci rolul pe care avea să-l joace Avraam în istoria spirituală a omenirii.

Prof. Dr. NICOLAE NEAGA

Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA SCHISMEI DIN 1054

La 16 iulie 1054 s-a împlinit nefericitul gest al cardinalului Humbert, de a fi aruncat anatema asupra patriarhului Mihail Cerularie, pentru că nu s-a supus primatului jurisdicțional papal. Cu acest gest teatral și nesocoțit s-a inaugurat o schismă care pînă azi a rămas fără leac, aruncînd discordie între creștini. Unitatea Bisericii nu a fost frîntă atunci, căci și după aceea, în virtutea tradiției ortodoxe, și Biserica romană se știa participînd la această Ortodoxie. Abia atitudinea cruciaților latini față de ortodocși a popularizat problema schismei și a diviziunii, pînă ce prin contrareforma de la sinodul tridentin, încheiată în 1563, s-a constituit separat Biserica romano-catolică, sub ascultarea papii de la Roma.

I

Schisma nu a fost numai o izbucnire spontană a unor pasiuni personale de moment, ci ea a fost produsul unei colaborări de elemente însoțitoare, pe lîngă problema centrală teologică. Într-adevăr, condițiile pentru o îndepărtare oarecare între Apusul și Răsăritul creștin au fost variate — precum culturale, sociale, politice și economice — dar o astfel de variată trăire nu trebuia nicidecum să ducă la o necesară sau organică îndepărtare teologică, pentru că însuși Mîntuitorul Hristos știa de la început, că trimițîndu-și Apostolii la neamuri, aceștia vor întîmpina variate condiții și concepții de viață, care însă nu vor împiedeca încreștinarea și menținerea unității dogmatice și canonice a Bisericii lui Hristos (Ioan 10, 16).

De aceea, pentru gravitatea faptului și a urmărilor sale, schisma din 1054 ocupă locul central în preocupările de istorie bisericească, pentru că din analizarea și rezolvarea acestei probleme se desprinde justificarea continuării Bisericii primare în una din cele două mari ramuri creștine: Biserica ortodoxă din Răsărit și Biserica romano-catolică din Apus. De aceea și tratarea problemei este diversă.

Cercetătorii ortodocși constată în schismă drept element central problema dogmatică și cea canonică a primatului. Astfel se manifestă constatările lui Ilie Miniatul (—1714), în lucrarea „Piatra scandelei“, în istoria bisericească a mitropolitului Atenei, Meletie, precum și la ceilalți cercetători, ca D. Kyriakos, Fil. Vafides, G. Křemš, N. Kefalas. Hris. Papadopoulos, la E. Smirnov, Macarie Bulgakov, V. Bolotov. A. P. Lebedev, — la mitropolitul Veniamin Costachi, Eusebiu Popovici, I. Pașca, T. M. Popescu, M. Șesan, — la M. Posnov, Șt. Tankov, A. Dobroklonski, N. Arseniev, J. Leixner și alții, care toți văd în schismă consecințele orgoliului papal după dominația universală, care a mai fost însoțită și de unele inovații teologice, neobișnuite în Biserica primară și fără justificare în Sf. Scriptură.

Pe aceeași poziție se situează și cercetările recente asupra chestiunii, prezentate de T. Bodogae, Gh. I. Moisescu, T. M. Popescu, I. Pulpea, L. Stan și D. Stăniloae (în Ortodoxia 2/3 1954), de M. Șesan (Telegraful Român 45/46, 1954, Indrumător bisericesc 1955, Hlas Pravoslavi 6, 1954), K. P. Surma (Pravoslavny Sbornic, Praha 1954), A. Ivanov (Jurnalul Patriarhiei din Moscova 2, 1954), A. F. (Tzerkowni Wiestnik 10/11, Varșovia 1954), Paul l'Huilier (Vestnik al exarhatului rus 19, Paris 1954) și în Manualul de Istorie bisericească universală (ediția Sf. Sinod, 1956, p. 359 s.).

În schimb, cercetătorii apuseni și cei catolici caută în schismă mai mult elemente istorice și politice, evitând să accepte cele teologice, pentru că afirmă că întotdeauna Roma a avut dreptate în privința dogmatică. Acesta de fapt era punctul de vedere al papii Piu IX, care a pus să fie votată dogma infailibilității papale, la sinodul de la Vatican din 1870, deși ea nu s-a putut impune decât prin „sacrificiul intelectului“ și fiind contrazisă de liberalismul francez și de lupta pentru cultură în Germania. Pentru istoricii ultramontani, radicali, schisma este numai o faptă a grecilor, pentru că în istorie este dinainte fals totul, ce este defavorabil Sf.

Scaun și apoi istoria trebuie corectată cu dogma papalității. În acest sens, corectat și de „imprimatur“, au scris istoricii card. Hergenröther, L. Bréhier, Ch. Mourret, Fr. Seppelt, M. Jugie, A. Michel, E. Mercier, R. Guiland și alții despre schismă, numind-o caracteristic „schisma bizantină“.

Cu toate acestea, neputînd fi adevărul istoric ascuns pînă la capăt, au trebuit să se ivească și istorici latini, care măcar în parte să prezinte lucrurile după realitatea lor, precum au fost Fr. Dvornik, V. Grumel, E. Amann, N. Herman, luteranul Fr. Heiler și la care a aderat pînă și înverșunatul A. Michel, trebuind să recunoască, că : „faptele dovedite sînt dure și ele fac necesară o dragoste mai pronunțată și r e c i p r o c iertătoare“ (Valabilitatea anatemei romane contra lui N. Cerularie, *Byzantinische Zeitschrift* 1942, p. 204).

Merită să fie menționat punctul de vedere papal recent, cu ocazia aniversării a 900 de ani de la împlinirea schismei. Astfel s-a publicat volumul comemorativ: „1054—1954, Biserica și bisericele, Nouă secole de separare dureroasă între Orient și Occident“, — oferit dominicanului S. Beaudouin (în colecția Irenikon, publicată la Chevetogne în Belgia, 1954, pe 505 pagini). Acolo sînt cuprinse 16 studii variate, care se ocupă cu problema schismei, cu motivele și urmările ei. Printre colaboratori sînt și aceia, care și-au arătat părerea și în alte articole și deci merită să fie cunoscută poziția lor.

A. Michel, în: *Schisma și curtea imperială în 1054* (p. 351ss) subliniază rolul teologului și politicianului bizantin Mihail Psellos în chestiune, arătînd cum a încercat să mijlocească o înțelegere între părți și că văzînd atitudinea card. Humbert, a trecut de partea patriarhului. Totuși motivele schismei ar fi politice. Această concluzie provine dintr-un articol mai vechi : „Puterea imperială și Biserica răsăriteană“ (*Etudes d'histoire byzantine* 2, 1953, p. 1—35, 89—109), în care arată că obîrșia schismei este la Bizanț, unde împăratul, ca „unsul lui Hristos“, abuza de întreita putere bisericească (păstorească, învățătoare și preoțească), care doar revine numai patriarhului-papii de la Roma, și deci manevrînd-o după al său plac, i-a forțat pe greci să se opună Apusului.

R. Janin, în „schisma bizantină“ (*Nouvelle revue theologique*, 1954, p. 563 s), subliniază că schisma e ceva durabil, deși s-au arătat străduințe sincere pentru reconciliere. El recunoaște

că incontestabil purtarea lui Humbert a fost de o diplomație stîngace, însă observă că în mod imparțial el nu este responsabil de ruptură căci pentru evitarea ei ar fi trebuit să se schimbe mentalitatea bizantinilor. Apoi, în articolul: „Constantinopole“ (din: Dicționar de istorie și geografie bisericească, vol. 13, 1954 col. 626ss), aruncă întreaga vină pe patriarhul M. Cerularie (capitol 10), iar în articolul: „Împăratul în biserica bizantină“ (Nouvelle revue théolog. 57, 1955 p. 49 ss), vrea să demonstreze că împăratul bizantin, vrînd să fie din voia lui Dumnezeu campionul Ortodoxiei, a introdus cezaropapismul, ca o teocrație, crezînd că astfel exercită în Biserică un drept și o putere pe care i-a încredințat-o însuși Dumnezeu. De aici conchide, ca și Michel, că această strînsă unitate dintre imperiū și sacerdoțiu (patriarhie), a fost motivul opoziției față de papalitate, și deci e motorul schismei.

V. Grumel, în : „Preliminarii pentru schisma lui M. Cerularie, sau chestiunea romană înainte de 1054“ (Revue des Etudes byzantines 10, 1952 p. 5ss), vede motivul schismei în alegerea papii, care devenise dependentă de voința împăratului german, începînd cu Otto II. Deci divergențele dintre Bizanț și Roma nu mai erau de ordin dogmatic și nu se refereau la refuzul primatului (el confundă intenționat cel juridicțional cu cel onorific), ci priveau refuzul persoanei celui ales papă prin voia împăratului german, față de care împăratul bizantin se considera net superior.

Toate aceste explicații, citate mai sus, sînt numai dovadă, cum cu savantlic și agerime se susțin tot felul de elemente secundare, pentru ca să se sustragă atenției elementul central, cel dogmatic (inovațiile) și cel canonic (primatul). Doar pentru ce a aruncat Humbert anatema, pentru politica împăratului, care pe atunci tocmai susținea înțelegerea?

Dar explicațiile i-au mulțumit pe cercetătorii laici ai problemei, încît Ch. Gourbet, J. Calmette, V. Jăntere, N. Iorga și alții să considere schisma drept o ciocnire politică între imperii, sau drept un conflict pentru puterea politică a papii (primatul), căreia apoi i s-a mai atașat și elementul teologic, ca ceva secundar, dar ca mijloc de lovire. Istoricul Gourbet crede chiar că un rol hotărîtor în provocarea schismei l-ar fi jucat și mohamedanismul agresiv în politica europeană. Deci atitudinea lui Humbert, a lui Cerularie, discuția pentru dogme și primat, și chiar schisma însăși ar fi fost numai o consecință a unor împrejurări mai puter-

nice, de politică generală. Pentru istoricul R. Guiland, schisma s-ar datori rezistenței naționale a grecilor împotriva supremației papale — și în aceste cuvinte se poate presupune oarecum și amărăciunea, că supunându-se papii, chiar popoarele apusene și-au pierdut această independență pe seama Vaticanului.

II

Este adevărat că evoluția istorică deosebită a Apusului creștin față de Răsăritul ortodox a adus cu sine și unele deosebiri de obiceiuri religioase și în cult, și că deosebirea de limbă și stil a produs și explicații deosebitoare asupra aceleiași dogme, după cum era dată și capacitatea de sesizare și de exprimare în acea limbă a subtilităților dogmatice. Apoi este adevărat că a existat și o oarecare distanță între spiritualitatea creștină greacă și romană, prima speculativă, cealaltă practică, ceea ce a făcut ca în Răsărit Biserica să fie concepută ca un organism haric, centrat în jurul Mântuitorului, pe când în Apus să fie socotită ca o instituție în care administrația are nevoie de un conducător văzut. Dar tot așa este adevărat că toate aceste deosebiri sau particularități sînt cu totul secundare și că ele nu puteau să ducă la discriminări în domeniul unității în Hristos.

Nenorocirea creștinătății a fost tocmai aceea că Apusul latin nu a reușit, în epoca Evului mediu, să se țină la pas cu deciziile dogmatice ale sinoadelor ecumenice și că la cunoștința operei dogmatice fundamentale a Sf. Ioan Damaschinul, Apusul a ajuns abia în sec. XII, deci după producerea schismei, în care timp papalitatea a îndrumat altfel corabia Bisericii latine, după ce a suferit de pe urma cezaropapismului împăraților germani.

Nenorocirea divizării creștinătății a avut la bază tocmai cea stăruință a papii Leon III de a-și face din Carol cel Mare, noul împărat al Apusului, un instrument al politicii sale europene, numindu-l „adjutant al sediului apostolic” și îndemnându-l la politică antibizantină.

Deoarece însă pentru a justifica această politică papală lipseau documentări justificative, de aceea ele sînt fabricate și papa Nicolae I, care după expresia cronicarului Reginon din Pruem (Migne PL 132, 86) ordona regilor și tiranilor, întrebuințează în conflictul său cu patriarhul Fotie falsele Decretalii ale lui Isidor și Donațiunea lui Constantin. Astfel acest conflict este un preludiu al schismei din 1054, el însemnînd prima ciocnire de proporții pen-

tru înlăturarea pentarhiei patriarhale în favorul monarhiei papale și pentru accentuarea catolicității, prin abandonarea Ortodoxiei, care nu putea sprijini pretențiile papale după jurisdicție universală. Nicolae I părăsește adevărata Ortodoxie, precum și Carol cel Mare respinsese deciziile Sinodului VII Ecumenic și ambii se apărau prin teologia nouă a școlii france, care susținea „credința catolică” (MiPL 119,1201).

Numai politica apuseană a lui Otto I cel Mare, care s-a încoronat singur împărat, în 962, a ajutat străduințele papale, când pentru a dobândi putere peste credincioșii latini, împăratul l-a declarat pe papă, pe baza Donațiunii, drept „capul lumii” și admitea ca „Biserica romană să fie mama tuturor bisericilor” (MiPL 138,839). Totuși teritoriul propriu de stăpânire al papii îl restrângea numai la împrejurimile Romei, ca teritoriul Sf. Petru. Astfel s-a trasat linia de conduită pentru papalitate, de a revendica apoi ea însăși această jurisdicție universală peste lume.

Această luptă a papalității pentru întâietate o ilustrează variat scriitorii apuseni din secolele X și XI, dintre care menționez pe monahul Odilo, care vorbește despre „summus papa” (MiPL 132,584); pe Aymon din Francia, care arată că papa ar fi primit dreptul primațial încă de la împăratul Foca al Bizanțului (MiPL 139,770); pe papa Silvestru II, care exclude de la mântuire pe cei ce sînt „extra ecclesiam catholicam”, cea condusă de papă (PL 139,194); pe Abo din Floriac, care subliniază privilegiile primațiale ale Romei, după tradiția Petrină și dispoziția canonului 6 de la Nicea (PL 138,479). Aceste informații îl îndeamnă pe cronicarul Thietmar din Merseburg (—1018) să-l considere pe papă drept „advocatul Sfîntului Petru” (PL 138,1360). Aceste străduințe sînt însoțite și cu înlăturarea cuvîntului „ortodox” din multe scrieri latine, unde înainte era întru totul obișnuit (vezi la Șesan, în : Mitropolia Ardealului 1/2, 1956 p. 71).

Apologeții acestui papalism sînt Ioan din Veneția (PL 139, 890), Heriger din Lobien (PL 139,1021), Fulbert din Chartres (PL 141,211 s), Dudo din Vermandois (PL 141,650 s), și pe cînd Burchard din Worms căuta mărturii ortodoxe pentru primatul papal (PL 140,568 s), papa Benedict VIII invoca splendoarea „urbei eterne” pîgîne spre a sprijini pe ea măreția Romei papale (PL 140,228).

Prin mijlocirea acestor scriitori, Apusul latin a fost educat de către Roma papală într-o orgolioasă concepție supremațială,

fapt căruia îi dă expresie cronicarul Rodolf Glaber (—1056). Acesta îi acuză pe greci de „xenodoxie” și aduce informația că potrivit divizării politice a vechiului imperiu roman, și biserica s-a diviziat în una primatială latină, cu capitala la Roma și alta supusă, a greșității, cu capitala la Constantinopole, patriarhul bizantin fiind și el suprem în spațiul său bisericesc (PL 142,623). Această delimitare s-ar fi produs în urma înțelegerii dintre împăratul Vasile II Bulgaroctonul și papa Ioan XIX, în 1024. Asupra ei se pronunța afirmativ V. Grumel, în „Preliminarii”, urmînd constatările bizantinologului G. Ostrogorsky (Istoria statului bizantin, München 1940 p. 236). Dar veracitatea înțelegerii o combate ca fals A. Michel (Împărțirea imperiului și a bisericii după R. Glaber, *Histor, Jahrbücher* 70, 1951 p. 53 s), deși pe nedrept, lăsîndu-se dus de patimă și neadmițînd ceva în favorul patriarhului ecumenic. Faptul însă este confirmat ceva mai tîrziu de Nil Doxapatriul din Italia de sud (—1144), care constată că patriarhul din Constantinopole este de asemenea ecumenic, ca și cel de la Roma, și anume fiecare în sfera sa bisericească (MiPG 132,1102. Șesan, în : *Byzantinoslavia* XVII—2, 1956 p. 391).

Dacă se menținea această înțelegere, atunci nu s-ar fi întîmplat schisma din 1054. Deci și aici se constată că adevăratul motiv al schismei a fost tocmai pretenția primatului jurisdicțional universal papal, urmașii nefiind mulțumiți cu această înțelegere cu Bizanțul, care însă favoriza politica basileului bizantin.

Supărarea Apusului față de Bizanț o exprimă cronicarul Herman Contractus din Reichenau (—1054), cînd în cronica sa el nu mai pomenește nimic despre greci, ulterior Sinodului VI Ecumenic, inițiind astfel ignorarea Răsăritului (PL 143,186 s). În schimb Anselm din Reims susține cu mare fală, la Sinodul de la Reims, din 1046, splendoarea primatului papal, definit de către Părinții ortodocși ai Bisericii (PL 142,1432), fapt prin care ascultătorii apuseni, ca și cititorii, aveau impresia că și grecii din Răsărit recunosc acest primat în aceeași măsură ca și latinii.

De partea lor, scriitorii bizantini ignorau, în aceeași vreme, multe din evenimentele istorice ale Apusului, dar în schimb ei urmăreau cu atenție inovațiile latine în doctrină, pe care le calificau drept „eterodoxii”. În aceste împrejurări ei ripostează la inaugurarea lui filioque și a azimelor și patriarhul Sergiu II re-activează enciclica patr. Fotie din 867 și șterge din diptice numele papii. că a lăsat să se introducă o noutate în doctrină, la

intervenția împăratului german Enric II (PL 145,558). Atunci se ridică și arhiepiscopul Leon al Ohridei și Niceta Stethatos compune un „libel contra latinilor”, imputându-le aceste inovații în doctrină (MiPG 120,1011 s).

În această nouă ciocnire de ordin teologic, intervin și împărații celor două imperii, fiecare însă în felul său. Împăratul german Enric III (—1056) supraveghează mai atent politica papilor, numind în scaun germani, care să-l asculte și de aceea numește în cenacul de cardinali pe adepții mișcării de la Cluny și prieteni ai săi : card. Humbert de Silva Candida (1061), Frederic de Lotaringia și pe Hildebrand. De altă parte, împăratul bizantin Constantin IX Monomahul (—1055) urmărea cu atenție desfășurarea evenimentelor europene, avînd urgentă nevoie de liniște din această parte, deci fiind accesibil unor tratative, în caz de conflict.

Existînd acest conflict pentru motive teologice, și existînd totodată și o tensiune politică, se ajunge la înțelegerea, ca divergențele să fie lămurite la un sinod, chiar la Constantinopole. Din acest fapt, al întrunirii unui sinod, se constată caracterul teologic al conflictului. Papa Leon IX era și el nemulțumit că grecii îi scuză pe latini de eterodoxie (PL 143,558). Astfel delegația papală, cuprinzînd pe card. Humbert, Frederic și pe Petru din Amalfi, se îndreaptă spre Constantinopole, încotro papa trimite și epistole, cu amenințarea că dacă împăratul și patriarhul nu se vor supune primatului său, vor fi pedepsiți prin legarea de coada dracului (Hefele-Leclercq, *Histoire des conciles* IV 727ss). În acest sens se mai afirmă că deoarece în Răsărit s-au arătat multe erezii, ca să se apere, episcopii latini s-au îndepărtat de comuniunea celor răsăriteni” (PL 143,749). Cardinalul Humbert mai asociază „Sentințele sale juridice” întru sprijinul primatului și însoțește misivele papii cu aroganța sa. El încearcă chiar să spargă solidaritatea patriarhilor greci, intrigînd pe lîngă patriarhul Petru al Antiohiei, că patr. Mihail urmărește să-i acapareze jurisdicția (vezi Michel : „Atacurile romane contra lui M. Cerularie”, *Byzantinische Zeitschrift* 44, 1951 p. 415 s).

Deoarece patr. Mihail Cerularie ripostează și compune *Panoplia* contra latinilor (ediția de Michel, 1930), de aceea Humbert, infuriat că nimic nu reușește, săvîrșește gestul depunerii libelului de excomunicare pe altarul Sf. Sofii, spre surpriza grecilor.

III

Acest gest al card. Humbert necesită însă o analiză ceva mai amănunțită, pentru că de el s-a legat soarta unității bisericești și de el se leagă totodată și răspunderea pentru sfărîmarea acestei unități. Originea lui pornește de la Roma.

Papa Leon IX era alsacian de origine și rudă cu împăratul Enric III. El urmărea însă restabilirea autorității papale proprii și în acest sens era sprijinit de cardinalii săi devotați, Humbert, Hildebrand și Frederic, cărora li s-a mai atașat și Petru Damiani, care justifica jurisdicția papală pînă spre Babilon (PL 144,239). Papa urmărea două obiective: să-și organizeze un stat papal puternic feudal și să lărgască jurisdicția supremă și peste patriarhul bizantin, singurul în stare să-i rivalizeze. Ca primă măsură în acest sens a fost suprimarea arhiepiscopiei grecești din Italia de sud și înglobarea regiunii în arhiepiscopia latină de Benevent. A doua măsură a fost începerea unui război cu normanzii din Italia de sud.

Dar armata sa a fost nimicită la Civitate, în Apulia, și însuși papa a fost luat prizonier, în iunie 1053. Captivitatea lui a ținut aproape 9 luni, în care timp era reținut la Benevent, în preajma intrigantului duce Argyros. Între timp, gestiunea tronului papal era susținută de cardinalii săi devotați, care fiecare tînjea după acest tron, spre cîrmuirea Bisericii. La finele lui ianuarie, sau la începutul lui februarie 1054, papa s-a putut întoarce la Roma și aici este înștiințat despre opoziția grecilor în cele teologice. Deci întreaga sa atenție este îndreptată împotriva celor din urmă.

În grabă se compun scrisori de amenințare împotriva patriarhului Cerularie, se impută grecilor vreo 60 de erori și se copiază Donațiunea lui Constantin, ca să fie dovadă despre superioritatea papală. Iar în delegație sînt trimiși Humbert, secretar papal și Frederic, cancelar papal, împreună cu arhiep. Petru. Delegația se pare că a părăsit Roma încă în februarie, încît ea ajunge la Constantinopole spre finele lui martie, sau începutul lui aprilie 1054, pentru că în genere o călătorie de la Roma spre Bizanț dura cam 6 săptămîni.

La Constantinopole delegații întîmpină rezistența ortodocșilor, deși împăratul le era binevoitor, dar patriarhul nu-i primește în audiență, decît numai odată cu întrunirea Sinodului, care fusese abia convocat. Așteptînd deci, discuțiile se aprind, iar

Humbert excelează prin violență și aroganță, în sensul „dialogurilor sale contra grecilor”.

Între timp însă situația se modifică la Roma, pentru că papa Leon IX, după ce săvârșise Liturghia, la 12 februarie cade bolnav și la 19 aprilie moare. Vestea despre acest deces trebuia, firește, adusă cât mai repede la cunoștința delegaților. Despre aceasta ne informează lucrarea anonimă „De schismate graecorum”, zicînd că : între timp a murit papa Leon, despre care fiind informați, delegații *pregătesc* întoarcerea la Roma (PL 143,558). Deci vestea putea să le fi ajuns cam spre începutul lui iunie, și firește că ea i-a enervat peste măsură pe delegați, cointeresați la noile alegeri.

Astfel se explica sporirea violenței și a nerăbdării lui Humbert, cînd se vede încă în iulie la Constantinopole, fără să fi reușit în misiunea sa. Atunci, dornic să o sfîrșească cu grecii, care tot așteptau întrunirea sinodului, și să se întoarcă grabnic la Roma, unde deja începuseră intrigile noilor candidați, alegerea amînîndu-se apoi pînă în aprilie 1055, Humbert forțează nota și profitînd de neștiința grecilor despre decesul papii, compune libelul de excomunicare și-l așează pe altarul Sf. Sofia.

Aici se pune întrebarea : ce fel de libel era acesta ? Era el o bulă papală, concepută încă la Roma și semnată de papă, ca măsură de prevedere, în caz că Humbert va întâmpina greutăți, sau a fost el o operă proprie, de inițiativă personală a lui Humbert ? Chiar istoricii latini nu sînt de acord. Fapt real este acela, că în arhiva papală nu se află nici o copie sau ciornă a unui astfel de libel, afișat cu 3 luni mai tîrziu după moartea papii, deși Humbert, se spune, a comunicat apoi papii Victor II, în 1055, conținutul lui.

De aceea istoricii M. Jugie, E. Amann, E. Herman și Fr. Heiler trag concluzia că libelul în cauză ar fi fost compus de Humbert, și, de aceea, valoarea lui este problematică, încetînd autorizația delegației odată cu moartea papii. De aceea Jugie îl socotește vinovat de schismă numai pe patr. Cerularie, pentru că a răspuns cu contraanatema din 20 iulie, care deci ar fi realul fapt al schismei. În schimb A. Michel este de părere, că patriarhul Cerularie a falsificat libelul lui Humbert, că bula de excomunicare are valabilitate juridică, pentru că papa ar fi dat autorizație delegației să întrebuițeze, în extremis, și acest mijloc pentru înfrîngerea grecilor și că deci această autorizație nu a încetat nici prin moartea papii. Mai departe chiar, zice, că o delegație papală

ar fi avut drepturi să inițieze o astfel de măsură chiar din „motu proprio”. Deci papa este scos de la răspundere și încărcat cu gestul schismei este Humbert, deși cu scuza, că adevărații autori ai schismei sînt grecii, prin refuzul lor de a asculta de autoritatea supremă a papii.

Că apusenii nu s-au prea mîndrit îndată cu acest gest al lui Humbert, aceasta se poate constata din scrisul lui Lambert din Herzfeld (—1073), care scriind despre tratativele de la Constantinopole, precizează că : delegația romană a fost condusă de Frederic, care a impus primatul la Constantinopole, sperîndu-i pe bizantini cu amenințări, de s-a supus și împăratul și patriarhul (PL 146,1059 s). Este evident că autorul ascunde ceva și deci ne întrebăm : de ce prezintă astfel lucrurile, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat și de ce evită să-l pomenască și pe Humbert ? Deci referatul său nu alimentează nici un fel de supărare împotriva grecilor, dar el sugerează faptul că împăratul se supune papii, adică astfel să o facă și cel german, cum a făcut-o cel bizantin. Spre această concluzie duce și aluzia mai veche a lui Fulbert din Galia (—1028), că chiar Carol cel Mare se considera un simplu „adjutant” al sediului apostolic (PL 141,258).

IV

Pentru grecii ortodocși, gestul lui Humbert devine o măsură determinantă pentru atitudinea lor de viitor față de Roma. Ei înțeleg că ciocnirea s-a dat pentru Ortodoxie, cu tot aspectul formal juridic, într-o ambianță complexă politică. Ei ar fi înțeles ca Humbert să se fi enervat de rezistența lor și să fi plecat supărat, dar în nici un caz nu se așteptau la un astfel de desnodămînt brutal și violent. Deci acum sînt și ei supărați și la sinodul convocat în grabă la 20 iulie se întoarce anatema asupra provocatorului, fără însă a-l numi direct. La 24 iulie chestiunea este comunicată poporului, la Sf. Liturghie. Avîndu-se în vedere caracterul teologic al ciocnirii, grecii ridică alte 20 de obiecțiuni împotriva latinilor, imputîndu-le între altele ca greșite : teza trilinguismului, că Sf. Scriptură se poate vesti numai în ebraică, greacă și latină, și că ierarhia latină participă activ în războaie și la politică. Aceste acuze păreau grave în ochii ierarhiei bizantine, pentru că chiar după mărturia lui Liutprand din Cremona, din 969, episcopii ortodocși greci trăiau în reală asceză monahală (PL 136,935).

În aceste împrejurări apare justificată afirmația lui Niceta Hartofilaxul (—1055), că „reînnoindu-se contra latinilor acuzele, s-a separat Biserica constantinopolitană și din diptice papa a fost șters” (PG 120,719) s). Acesta era răspunsul grecilor la provocarea lui Humbert. Apoi patriarhul Cerularie reușește să-l convingă pe împăratul Mihail VI să se manifeste în public drept păstrător al tradițiilor, bătînd pe monezi, alături de numele său și titlul de „basileu ortodox”. Același lucru îl face apoi și urmașul său, Constantin X Ducas, căsătorit cu nepoata marelui patriarh Cerularie și sfătuit de înțeleptul Mihail Psellos, care recunoștea necesitatea schismei, spre a fi apărută Ortodoxia de inovațiile latine. Cu drept cuvînt afirma apoi mitropolitul Ioan al Kievului, în 1077, că cele petrecute la Constantinople, adică schisma, sînt „o nebunie latină” iar cronicarul Nestor de la Kiev îi avertiza, în cronica sa pe anul 6496, pe dreptcredincioșii ruși, să se ferească de doctrina greșită latină.

De partea lor, nici latinii nu se gîndesc să schimbe ceva în situație, căci declararea schismei dovedea tocmai o jurisdicție papală, iar urmașii la tronul papal erau toți legați de Humbert, cum a fost Victor II (—1057), cancelar imperial și numit de împăratul Enric III, apoi Ștefan IX, fost cardinalul Frederic din Lotaringia, care chiar îl propusese pe Humbert la candidatură, sau Nicolae II (—1061) și Alexandru II, susținuți de Hildebrand. Toți urmăreau cu aceeași violență același primat universal. Culmea atitudinii o prezintă atitudinea card. Hildebrand, ales papă sub numele de Grigorie VII, ale cărui teze teocratice au fost depuse în lucrarea anonimă „Dictatus papae” din 1075 (PL 148, 407 s). De aceea fără ecou a rămas la Bizanț invitația sa către împăratul Mihail VII Ducas, din 1073, prin care îl anunță „că dorește, la porunca lui Dumnezeu, să restabilească c o n c o r d i a între Biserica romană și fiica ei constantinopolitană” (PL 148,301).

V

Se pune acum întrebarea, dacă bizantinii ortodocși erau obligați să primească inovația latină a primatului papal? Acesta era pretins pe baza a două principii: citatul de la Matei 16, 18 cu „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica mea”, și pe prevederile canonului 28 de la Chalcedon, care pune Roma cea veche pe locul întâi.

În ce privește citatul de la Matei 16, 18, încă Haymo din Halberstadt (—853) ridică prima îndoială asupra valabilității lui în teza papală, subliniind, în legătură cu comentariul său la Isaia, că „piatra aceea era Hristos” (PL 116,975). Mai precis pune această teză teologul Petru Lombardul (—1164), când, fie sub impresia unei vechi tradiții, fie sub cea a Acriviei Sf. Ioan Damaschinul pe care o folosește din plin, precizează că „Biserica a fost zidită pe piatră și nu pe („supra”) Petru” (PL 191,1538), lămurind prin aceasta, că Hristos avea intenția să zidească Biserica „pe sine”, iar nu „pe tine”-Petru. De aceeași părere mai era și arhiepiscopul Balduin din Canterbury (—1188), care arată că „piatra” de la Matei este însuși Hristos (PL 204,712 s). La fel zicea, fără echivoc și episcopul Sicard din Poitiers, care venise în 1204 cu cruciații la Constantinopole, că „Hristos Iisus este aceea piatră pe care a fost zidită Biserica” (PL 213,17). În fine, aceeași era și concepția marelui papă Inocențiu III (PL 214,525). Deci nici unul dintre aceștia nu înțelegea sub piatră pe Petru, și prin urmare nici implicit pe papă, și totuși nici unul nu a fost excomunicat pentru abatere. Deci de ce să se ceară de la greci să recunoască o teză, pe care nici latinii nu o acceptau?

În ce privește canonul 28, invocat de Humbert pentru primat, el nu convingea nici în Apus, pentru că contemporanul său, Anselm din Luca, ajuns apoi papa Alexandru II (—1084), refuza în mod categoric să accepte acest canon, înțelegându-i desigur caracterul pentarhic de egalitate între patriarhi și preferînd în schimb pentru primat canonul 6 de la Nicea (PL 149,490), care însă nu servește de loc primatul; indicînd o triarhie mitropolitană de frunte.

Dacă însă bizantinii au acceptat realitatea Donațiunii lui Constantin, pe care o folosește patriarhul Mihail Cerularie ca să învingă rezistența împăratului Isaac Comnenul, ei totuși i-au refuzat calitatea de dovadă pentru primatul universal papal, manifestînd iarăși o atitudine corectă, pentru că după patru secole mai târziu, umaniștii Nicolae Cusanul și Laurențiu Valla i-au demonstrat falsitatea.

VI

Din cele înfățișate pînă acum se poate ușor desprinde faptul că schisma din 1054 a fost declanșată din orgoliu primațial și că avea ca substrat teze teologice, ca ciocnire pentru Ortodoxie și

catolicitate, cum o demonstrează și istoricul noțiunii de Ortodoxie (vezi în Mitropolia Ardealului nr. 1/2 și 3/4 1956). În principiu, este indiferent, dacă autorul ei apusean a fost Leon IX sau Humbert, pentru că în dezvoltarea feudalismului la curtea papală, acest gest l-ar fi săvârșit și altcineva, poate cu mai multă abilitate.

Dacă în 1054 ciocnirea angaja pasiuni aprinse, apoi în curînd spiritele se potolesc, căci nimeni nu credea în durata ruperii legăturilor, și apoi s-au ivit împrejurări mai grave și acute, ca lupta pentru investitură între papă și împăratul german, precum și năvala selgiucilor peste imperiul bizantin.

Abia trecerea cruciaților spre Locurile Sfinte și atitudinea lor ostilă față de greci, mai ales după cucerirea Constantinopolei în 1204, au popularizat necesitatea supărătoare a schismei, spre salvarea sufletului curat ortodox. De aceea și încercările de unire de la Lyon (1274) și Florența (1439) nu au avut nici un ecou, pentru că dimpotrivă s-au lămurit mai precis deosebiri între latinia papală și Ortodoxie, iar ortodocșii nu au mai dorit să se supună papii, nici chiar cînd turcii amenințau Constantinopolul, în 1453. Preferința arătată de ei, că „mai bine turbanul turcesc, decît tiara de cardinal“ exprima tocmai această atitudine, că mai ușor se acceptă o ruină politică a statului decît să se renunțe la credința ortodoxă. Perfecta lămurire a acestei teze, imputată de latini grecilor ca trădare față de creștinism, a fost prezentată recent de H. Evert-Kappesowa, în : „Tiara sau turbanul“ (Byzantinoslavica XIV, Praga 1953 p. 254ss), dînd deplină dreptate grecilor.

Deci consecințe ale schismei au fost și neizbutitele încercări de unire, ca și căderea Constantinopolei sub turci. Pe această linie de desfășurare istorică se așează însă și inițierea marii reforme protestante, prin Martin Luther, din 1517, care a scos la suprafață toate nemulțumirile, acumulate și în Apus, împotriva dictaturii primatului papal și a teologiei latine, care a transformat catolicitatea Bisericii într-un catolicism rigid papal.

Prof. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN ARDEAL ȘI UNGARIA ÎN VEACUL XV

IERARHIA SA SUPERIOARĂ. MITROPOLIA ARDEALULUI

Pomenirea protopopilor în regiunea Hunedorii (Țara Hațegului) și-n a Orăzii (Bihor) în veacurile XIV și XV¹ dovedește indirect existența jurisdicției vlădicești, căci protopopul e organul de legătură între chiriarh și parohi.

Că existau chiriarhii, de care să atîrne protopopiile, dar că ele nu puteau înflori în teritoriile supuse coroanei maghiare de la 1308 semivasală papii, ci sufereau în secolele XIV—XV mari neajunsuri din lipsa sprijinului statului, arată :

I. împrejurările înființării chiriarhiei spre sud de Banat în 1370,

II. ale înființării chiriarhiei spre nord de Ardeal în 1391,

III. prigonirea mitropolitului din Hunedoara în 1456, și

IV. a celui de Halici în anii următori, în Ardeal.

V. În ultimul sfert al secolului XV însă luptele cu turcii la Dunăre provocară nu numai refugiarea mitropolitului cetății mereu asediate și amenințate a Beogradului, din Sîrbia robită, în Maramureș, ci și a mitropoliei foste dintru început și a unor părți ardelene, din cetatea cu aceeași soartă a Severinului, în teritoriul Clujului, capitala Ardealului. Imprietenirea în același timp a Ungariei catolice cu Moldova ortodoxă, impusă și de lupta comună contra turcilor, a contribuit la consolidarea mitropoliei „de Severin și Ardeal” ca mitropolie ortodoxă romînă a Ardealului și a „părților” (Bihor-Maramureș) din Ungaria.

¹ Dragomir S. : Cei mai vechi protopopi romîni. Rev. Teol., V, S. 1911, p. 531—534. A. Hunyadm. Tört. s. Rég. T. Évkönyve, I, Bp. 1882, p. 60-62; II, Arad. 1884, p. 24-29. Bunyitay V. : A váradi püsp. t., I, Oradea, 1904, p. 349—50.

I

Indată ce în războiul cu Ungaria, din 1369, marele voievod al Țării Românești, Vladislav, cîștigă teritorii ungurene și ardelene : Banatul spre Țara Hațegului, Făgărașul sau Țara Oltului, și ținutul Săliștii Sibiului, în octombrie 1370 prin patriarhia constantinopolitană înființă, la abia 11 ani după cea de la Argeș, o nouă mitropolie în țara sa mărită, anume pentru partea sau jumătatea dinspre Severin a Ungro-Vlahiei, cu motivarea înmulțirii extraordinare a populației țării în decursul vremii (recte : în 1369).²

Intrucît noua mitropolie se înființa pentru sporul de populație, ea se înființa și pentru teritoriile în care trăia acel spor de populație, și întrucît acele teritorii erau bănațene și ardelene,³ noua mitropolie putea să devină fără nicio necanonicitate mitropolie a Banatului sau a Ardealului, îndeplinind numai singura condiție prescrisă de canoane : de a-și avea sediul în capitala respectivei provincii, cum s-a și întîmplat, adăugîndu-se încă și recunoașterea ei ca atare de către stat.⁴

² Hurmuzaki : Documente, XIV—1, Buc. 1915, nr. VII, p. 8—9 : Ci, trecînd vremea, deoarece, întîmplîndu-se a fi mult poporul acelei țări, și chiar nenumărat, un singur arhiereu nu e destoinic... s-a hirotonit cu votul sinodului și cu judecata Smereniei Noastre ca Mitropolit al unei părți din Ungrovlahia, adică al unei jumătăți... kir Antim, avînd ca arhiereu (arhimetropolit) pe cel ce fusese mutat înainte de la Vicina... Nr. LVII, LIX—LXII, p. 29, an 1400 : al Ungrovlahiei celei dinspre Severin. Nr. LXIV, LXV și LXVII, p. 30, an 1401 : al Severinului, nr. LXVIII, an 1401 : al părții Ungrovlahiei celei dinspre Severin. În 1405 la Severin era mitropolit Atanasie, la Argeș Eftimie, fost la Melitinei. V. Laurent în Bull. de la S. Hist. Ac. R. 1945, Buc. 1947, p. 165—84.

³ Banatul severin, numit așa ca marca de nord (slavonește : sever) a imperiului bulgar (*Șchiopul* I. : Țările rom. înainte de sec. XIV, Buc. 1945, p. 21—26) pînă-n 1031 se întînse pînă la Criș (Vita S. Gerardi). În 1247 separa de el regele Ungariei țările românești, între ele, ca a lui Litovoi pînă-n 1297, și țara Hațegului la răsărit. La apus încă înainte se separaseră comitatele Timiș și Arad. Între Hațeg și Timiș însă rămase banat severin pînă-n sec. XVI. (*Pesty Fr.* : A szörényi bánság, I, Bp. 1877, p. 7—10, *Cotoșman Gh.* : Episcopia Caransebeșului, C. 1941, p. 6—7. *Iorga N.* : Ist. r., Văleni, 1931, p. 61, Ist. r., III, Buc. 1937, p. 238). Țara Oltului și Săliștea Sibiului cu 4 sate vecine (Galeș, Vale, Cacova și Sibiel) le primise Vladislav în 1365 ca preț al supunerii sale Ungariei și le menținuse și după războiul din 1368—9, iar Mircea cel Bătrîn le adusesese și Amlașul. *Onciul D.* : Opere, Buc. 1946, p. 119—122. *Omăgiu* lui I. Lupaș, Buc. 1943, p. 571—578.

⁴ Fără concursul statului nu e mitropolie. Și a Ungrovlahiei în 1359, și a Severinului în 1370, s-au înființat la cererea statului român (domn și boieri) și cu aprobarea statului bizantin (împărat). *Hurm.* XIV—1, p. 4—5 și 8.

Tomosul de înființare, din octombrie 1370, nu-i fixase reședința, Severinul fiind prea la graniță pentru a putea fi considerat ca definitiv încorporat Țării Românești. Astfel ea nu era legată de un oraș anume, ci putea să-l schimbe fără a cădea-n vreo „necanonicitate”. Nu-i delimitase nici teritoriul, decât ca partea sau jumătatea țării mărite, încît dacă se ivea prilej sau nevoie, ea putea să și-l deplaseze, mai ales în direcția nord, în care direcție se produsese și întinderea țării spre înființarea ei, iarăși fără a deveni prin aceasta necanonică, cum pretind adepți anacronici ai teoriei Bunea.⁵

Din 1381 mitropolitul de la Argeș ia titlul de exarh,⁶ al plaiurilor (de peste munți) și al întregii Ungarii,⁷ ca și cum ar avea și acolo sufragani, nu numai la Severin. Un pomelnic, compus de oameni învățați și competenți în Caransebeș, 1696, de diacul mitropolitului Timișorii, Iosif cel Sfînt, Damaschin Udrea, și de ieromonahul Ioan, arată mitropolii în Banatul timiș-mureșean în veacurile XIII—XV : Constantin † 1286 și Teodosie † 1365 ai Murașului, Ilarion † 1400, Daniil 1405—1428 și Nifon † 1453 ai Timișorii.⁸ Studiarea listelor (Notitiae) scaunelor supuse patriarhiei constantinopolitane va decide, erau ei supuși exarhiei ungrovlahie, sau centrelor ierarhice sudslave, cum le-au găsit în secolele XI—XII cercetători maghiari.⁹ În cazul din urmă, mai probabil, mitropolia Ungrovlahiei era exarhie în Ungaria numai peste mitropolia de la 1370, căreia avea să-i fie supusă și chiriar-

⁵ Magistrand pr. A. Eftimie : Au existat episcopi canonici în Transilvania în veacul al XVI-lea ?, lucrare de seminar întocmită sub conducerea P. C. Prof. Gh. Moisescu, Studii Teol., Buc. 1—1955.

⁶ Rang intermediar între mitropolit și patriarh, la Coresi : arhimitropolit, la 1872 : m. primat. Inseamnă : mitropolit superior (ipertim) cu jurisdicție peste alți mitropoliti.

⁷ Dovadă lista scaunelor supuse C-polei, din 1 IX 1386, Ralli & Potli : Sin-tagma, V, Atena, 1855, p. 502. Πλαγιον = lature, dar traducerea slavonă contemporană preciza, că De peste Munți,, zaplaninski, Onciul în Conv. Liter. 1901, nr. 11 și p. 1027 ss. Cînd primi acest titlu, mitropolia-exarhie avansă la rangul VII în sinodul c-politan, lăsînd rangul XII mitropoliei de Severin.

⁸ Cotoșman Gh. : Viața Sfîntului Iosif cel Nou, Timișoara, 1956, p. 22—29.

⁹ Moravcsik Gy. : Bizánc és a magyarság, Bp. 1953, p. 57, 62, Gyóni M. : A keleti egyház jelentkezése a Temes vidékén Szent István korában, Magyar Nyelv, 44, 1946, p. 43—49.

hia din Peri, exarhie în alt înțeles, micșorat, creație a luptei abuzive după jurisdicție a patriarhiei „ecumenice”.¹⁰

Edictul de persecuție catolică al regelui Sigismund, din 5 dec. 1428, nu prejudicia existența mitropoliei ortodoxe a Banatului timișan, ci mai degrabă indica influența activă a celei de Severin, căci el interzicea Ortodoxia, ca periculoasă expansiunii spre sud a statului catolic maghiar, numai moșierilor din ținuturile (Caran-) Sebeșului, Mehadiiei și Hațegului. Singurul caz cunoscut de executarea lui e în Țara Hațegului în 1435 : Cnejii din Rîușor și Șerel : Costa, Stanciul și preotul Vîlcul cu frații și fiii lor din cauza aplicării lui de voievodul Transilvaniei emigrară-n Moldova cu iobagii lor cu tot, ca dușmani porniți a pustii și prăda regatul prozelitist catolic al Ungariei.¹¹ Pe mitropolitul Timișorii, cu ortodoxia favorizată de sîrbii cari-n 1404 își făcură întâia imigrare masivă-n Ungaria,¹² atîta l-a atins prigoana, că după 1428 nu mai putu reșede-n palanca Timișorii, ci-n mănăstirea Partoș.¹³ Strîmtorarea lui în vremi cari justifică invocarea Psalmului 89, v. 16, va fi avut ca efect hirotoniri de preoți iz ugarskoi zemli la Vidin,¹⁴ și cu atît mai vîrtos la Severin.

Hirotoniri de ardeleni și ungureni, ba și de olteni și munteni la Vidin întîlnim pînă-n veacul XIX,¹⁵ ele deci nu înseamnă inexistența chiriarhiilor ortodoxe în Ungaria, Ardeal, Oltenia și Muntenia în timpul lor, ci numai pretențiile mai mari ale acelor chiriarhii de la sollicitanții de preoție, decît ale mitropoliei din Vidin.

Existența mitropoliei ortodoxe în Banatul timișan în veacul XV va fi contribuit ca cea de Severin, cînd n-a mai putut sta-n

¹⁰ Preot cu jurisdicție peste o eparhie e vicar, dar episcopul C-polei n-avea drept la vicar în Maramurăș. Titlul de exarh pentru acest vicar e cu atît mai necanonice, că era-n exarhia Ungrovlahiei. La atîta se reduce obiectata necanonicitate în vechea ierarhie ardeleană, dar vina ei e a patriarhului „ecumenic”.

¹¹ *Lupșa Șt.* : Catolicismul, Cernăuți 1929, p. 74—76 și 93—98. Pîrcălabul de Hațeg, Lațcu Cîndea, trimis pe urma lor, încă nu trecuse la catolicism, căci plăti la Neamț lui Gavril, fiul lui Paisie Uric, scrierea vestitului evangheliar ilustrat. *Metes*, Ist. bis. p. 52.

¹² Szentkláray J. : A szerb monostoregyházak, Bp. 1908, p. 14.

¹³ *Cotoșman*, o. c. p. 28 : Metropolita Danil pînă-n 1428 în Palanca Temisvari. Metropolita Nifon n-o fost slobod a sta în Temisvara, numa au stat tot la Partoș ș-au murit 1453. Este Evanghelia lui la mîn. Partoș. (D. Udrea).

¹⁴ *Lupșa* : Vechea mitropolie, S. 1948, p. 17.

¹⁵ Transilvania, S. 1917, p. 24. Mitrop. Grigorie IV, în Rev. Soc. ist., Chișinău, XVII, 1927, p. 24—27.

Severin, să se refugieze tocmai în Ardeal, pe lângă motivele, că Banatul nu era destul de departe de turci¹⁶ de cari fugea ea și că ea de la început fusese înființată și pentru teritorii ardeleni, între cari, la mijloc, avea să ajungă de la 1864.

Papa în 1439¹⁶ și listele mitropoliilor supuse Constantinopolei după 1453 (1453—1503)¹⁷ o știau încă la Severin.

II

Pe cînd sudul Ungariei și al Ardealului avea în sine și-n apropiere centre vlădicești canonic organizate, nordul lor le simțea lipsa, încît pe la 1387, după moartea mitropolitului de Halici, Antonie, ieromonahul din mănăstirea maramureșană Peri, Simion, se lăsă hirotonit arhieru de aventurierul grec Pavel Tagaris, care se da drept patriarh de Constantinopol, deși nu era nici arhieru. Arestat în Roma pînă-n 1389, Tagaris mai înșelă curtea franceză-n 1390, în 1391 însă făcu pocăință-n Constantinopol în fața patriarhului adevărat, Antonie IV (1391—97).¹⁸

Trebuie să mergă și Simion la Constantinopol, să se lepede de falsa arhierie primită de la falsul patriarh. Merse cu patronii puternici ai mănăstirii sale, voievozii Baliță și Drag, și obținut o scrisoare către el a patriarhului, care nu-i da altă pedeapsă, decît lipsirea de arhieria la care lăcomise. Patriarhia admise însă nevoia unei vlădicii pentru nordul Ardealului și al Ungariei, și o înființă, dar nu pentru Simion, căruia îi încredință administrarea mitropoliei de Halici, ci pentru starețul său, Pahomie. Arhierie nu-i da nici unuia, informată de voievozi, că arhieriei se găsesc totdeauna pe moșiile lor sau prin ținuturile vecine cu ele, numai jurisdicția vlădicească nu le-o garanta vreo fundație și vreo protecție din partea stăpînirii. Ei se angajau să ofere forța materială necesară vlădiciei, și să reclădească-n piatră ca stavropighie a patriarhiei constantinopolitane mănăstirea Peri, dar numai dacă vlădicia va fi unită cu stăreția mănăstirii lor.

¹⁶ Papa Pius XI în 6 mai 1937, în bula despre colegiul român unit din Roma, făcînd istoria relațiilor romînilor cu catolicismul, scria despre sinodul florentin: „Muntenia, deși avea-n acest timp oști turcești la hotar, pornite la luptă contra Ungariei, totuși a trimis doi reprezentanți la acest sinod“. Vestitorul, Oradea 15 mai 1937.

¹⁷ Dict. Th. Cath., C-ple, p. 1405, Gelzer : Ungedruckte, p. 629, 632.

¹⁸ Miklosich-Müller : Acta Patr., C-pol. II, Wien 1862, p. 224—29. Pichler Al. : Gesch. der Trennung, I, p. 381, II, 785.

Prin tomosul din 13 august 1391 patriarhia îi acorda stare-
tului mănăstirii Peri jurisdicție vlădicească peste o eparhie în-
tinsă de la granița Galiției până la Murăș și Criș, adică peste tot
nordul Ungariei de est și al Ardealului, cu dreptul de a așeza
și disciplina parohi și protopopi și de a le lua dări vlădicești, dar
nu-i acorda și arhierie, ci pentru sfințiri de preoți și de antinise
îl îndruma să se servească — Pahomie și urmașii săi — de ar-
hieriei locale (topicon arhiereon),¹⁹ cum întâlhim unul, refugiat
din Sîrbia în Maramureș, în 1479. Poate și grija miloasă a pa-
triarhului și a voievozilor de astfel de arhierie refugiați în Ma-
ramureș și-n jur să fi impus soluția aceasta necanonică: preoți
cu jurisdicție vlădicească și cu titlul de exarh, cuvenit înainte nu-
mai mitropoliților superiori. (Alt motiv era prevenirea tenden-
țelor de emancipare).

Așa și-au păstorit exarhii din Peri întinsa lor eparhie întreg
secolul XV. Trecerea la catolicism a patronilor mănăstirii în acest
secol n-a lipsit exarhia de sprijinul lor, ca al moșierilor principali
ai teritoriului ei, totuși în două cazuri, la mijlocul și la sfârșitul
secolului, egumenii-exarhi avură nevoie și de sprijinul regelui
spre a-și apăra averile și venitele: Simion Sălăgeanul de lăcomia
coloniștilor catolici,²⁰ Ilarie de a episcopului rutean de Muncaci.
Istoria ultimei lupte ne-a lăsat actul cel mai important despre
mitropolia Ardealului în veacul XV: recunoașterea ei de regele
Ungariei, cu jurisdicție peste vlădicia din Peri.

¹⁹ *Hurm.* XIV—1, nr. XXX, p. 13—15. Ținuturile supuse exarhului le numea patriarhia în 1391: Sălaj, Ardud, Ugocea, Ciceu, Unguraș și Bistra. În 1494 egumenul exarh Ilarie înlocuia Ardudul cu Medișa, Bărcăul cu Bîrzava (numele slavon al Berekyó-ului), Bistra (vale vecină cu Bărcăul) cu satul ei Voievozi (ungurește Almaszeg), a cărui biserică zidită de voievozi e azi ruină spre răsărit de sat. (*Lupșa* în B. O. R. 1938). Românii din Arva, cu privilegiile regale din 1474, întărite și-n 1526 și-n 1550 (*Tört. Tár* 1910, p. 187) nu i-au fost supuși, nici Beregul, Ungul și alte comitate cu ortodocși (*Petranu C.*: *Ars Trans.*, p. 294), care aveau la îndemînă episcopia Haliciului și altele din Galiția, cu titulari români uneori, ca-n 1353 Chiril la Przse-mysl (*Holban* în Arhiva, Iași, 1930—1932).

²⁰ La 10 VI 1456 și la 12 II 1457 regele ordona apărarea mănăstirii Peri și a altei mănăstiri ortodoxe vecine contra cetățenilor și coloniștilor din Cimpulung, cari le răpeau pășuni, fînațe și ogoare, păduri și vite. Din moșiile mănăstirii Peri chiar după ultimul mînară 24 vite, 4 boi și 2 cară de fîn și făcură stricăciuni. La pîra egu-menului Simion, comitele Maramureșului îl obligă la restituție și amendă de 100 de mărci. În 28 februarie recîștigă Simion și moșiile răsluite. *Lupșa*: *Catolicismul*, p. 85—86.

III

Inchizitorii trimiși de papi întreg secolul XV în Ungaria spre a combate pe „eretici“, cari erau husiții, pe „schismatici“, cari erau ortodocșii, și pe „păgini“, cari erau turcii, mențin presiunea catolicismului, al celui mai puternic stîlp al regimului feudal, asupra ortodocșilor, și prin diversiunea agitației lor contribuiesc a menține și a înăspri exploatarea feudală moșierească, întărită prin înnoirea des repetată²¹ a uniei celor trei „națiuni“ exploatare, din 1437.

În 1455 guvernatorul Ungariei, Iancu Hunyadi, cel mai mare latifundiar al țării sale, și arhiepiscopul primat maghiar, nu cu mult mai puțin bogat, au invitat pe inchizitorul franciscan Ioan Capistran, care predica-n Viena cruciata contra turcilor — diversiune de la suferința mocnită a celor exploatați —, s-o predice și-n Ungaria.²²

Trecînd Capistran în părțile dinspre răsărit de Tisa, se izbi de mulțimea romînilor „pădureți și schismatici“ și-i cuprinse și pe ei în ținta agitației sale, alături de turcii „păgini“. În 8 sept. 1455 era-n părțile bănățene și hațegane după scrisoarea ce-i trimitea atunci, din Dobra, Hunyadi, cu invitarea, să se refugieze la Hunedoara dinaintea cîumei. Peste cîteva zile îi scria Capistran din Cenad papii. În 26 septembrie judele, cei 12 jurați, cetățenii și coloniștii catolici din Lipova îl chemau la ei din drumul spre Timișoara motivînd că au între ei mulți păgini(?), schismatici și necredincioși de convertit.²³ În 30 oct. era-n Caransebeș și primea între laicii sprijinitori ai minorităților pe nobilul romîn Iacob Măci(u)caș și pe soția sa Ana.²⁴

Iritat de mulțimea romînilor și de persistența lor în cult și organizație bisericească deosebite de catolicism, în 6 ianuarie 1456 lansă contra lor o circulară adresată tuturor nobililor catolici din Ardeal, moșieri și diregători, rugîndu-i și jurîndu-i pe măruntaiele lui Hristos, să ardă bisericile romînești, sinagoge ale Satanei, din moșiile lor, să alunge preoții romîni cari nu se

²¹ În 1459, 1467, 1506. *Hurmuzaki* la anii resp.

²² *Hóman*: Magyar T., II, Bp. 1942, p. 454, 674. *Bodin D.*: Capistran, în *Rev. Ist. R.* 1944, p. 310.

²³ *Bodin*, p. 193—4 după *Wadding*: *Annales Minorum*, Lyon 1648, VI, p. 156—; Roma, 1735, XII, p. 260ss, cap. XXXII, Pesty, o. c. I, p. 70—1.

²⁴ *Hurm.* II—2, p. 57.

vor converti, ci vor refuza botezul catolic, și să le confiște averile.²⁵ În special îi îndemna mai insistent pe episcopii de Alba Iulia și de Oradea, să se străduiască serios a-și converti iobagii „de neam pădureț, de cari sînt foarte mulți și-n Bosnia, Croația și-n regiunile vecine“. Dar „romînii se puteau foarte greu converti, fiindcă pseudopreoiții lor îi dăscăleau într-una cu rătăcirile lor, iar aceștia la rîndul lor luau învățătură de la prea răul și vicleanul om, vlădica Ioan de Cafa, pseudoepiscop de autoritate supremă în popor.²⁶

Mitropolitul Căfei, azi Feodosia lîngă Cherci în Crimeia, va fi pribegit de acolo din cauza că orașul Cafa era al genovezilor, latini de lege, poate și din cauza primejdiei tătare mai vechi și a celei turcești din 1454.²⁷ Pînă-n ianuarie 1456, cînd îl atacă inchiizitorul, vlădica Ioan prinsese rădăcini trainice în Ardeal: Cîști-gase dragostea clerului și poporului romîn, avea casă proprie în Hunedoara, unde-și fixase reședința, avea trăsura și cai, cu care făcea vizitații în ținuturile vecine, și avea și alte averi, amintite de inchiizitori cu ocazia confiscării lor.²⁸ De catedrală îi servea biserica romînească, ce se înălța ca o muștrare pe dealul din stînga Cernei, în fața castelului înstrăinatului Hunyadi.

Capistran petrecînd în Hunedoara și-n părțile bănățene de sud, vlădica Ioan își prinse caii la trăsura și porni în vizitație spre nord, în părțile Devei, Șoimușului și Lipovei, căutînd să evite, pe cît putea, ciocnirea cu inchiizitorul redutabil, care dispunea nu numai de cruciații săi, ci și de aparatul de stat și de slujbașii lui Hunyadi. Capistran îl rugă totuși pe Hunyadi, să nu-l sufere pe vlădica ortodox și pe preoții lui în satele și moșiile sale cît o țară și nici în țara însăși. Hunyadi i-a promis. Astfel vlădica fu prins și-n 16 ianuarie dus în trăsura sa la Timișoara, la Hunyadi, care a doua zi îi scrisese inchiizitorului: „Ieri mi-a fost adus aici prins perfidul vlădică. Vi-l-aș fi trimis bucuros, dar îi erau osteniți caii și nu știu unde petreceți, ca să Vi-l trimit cu soldații mei. Precum V-am promis, nu-i voi mai permite să rămînă în acest regat“.

²⁵ Bodin, 194 după Tört. Tár 1901, p. 187—8.

²⁶ Lupșa : Cat. 19, Wadding, R. 1735, XII, 315.

²⁷ Iorga : Ist. r. IV, 1937, p. 110. Episcopul latin de Cafa, dominican, fu transferat de papa în Europa în 1453 și pronunța atunci un discurs în fața regelui Ungariei. Iorga : Ist. r. din Ardeal, I, 1915, p. 107.

²⁸ Id. 108, Lupșa 100, Cultura Cr. III, 1913, p. 163, etc. : combustionem suae habitationis in Hunyad et suorum bonorum direptionem.

Capistran răspunse, să-l păzească într-o temniță sigură, de fortăreață, pînă vine el. Hunyadi îl internă-n 22 ianuarie-n fortul Sînpetru al cetății Timișorii.²⁹

Plecînd Capistran la dieta din 6 februarie la Pesta, îl duse cu sine acolo pe vlădica, iar pe Hunyadi îl rugă să ia măsuri pentru convertirea sau expulzarea preoților ortodocși din moșiile sale.³⁰

În ziua deschiderii dietei, 6 febr. 1456, ordona din Lipova Hunyadi castelanilor săi din Hunedoara, Deva și Șoimuș, să-i caute pe toți preoții din moșiile sale, hirotoniți de vlădica Ioan de Cafa, și după ce vor constata că au fost hirotoniți de el, că înainte n-au fost preoți, să-i supună catehizării adiutantului principal al lui Capistran, ieromonahului minorit Mihai Secuiul (care știa romînește) și pe cei care după ascultarea catehizării vor refuza a primi botezul catolic, să-i alunge din domeniile sale.³¹

În 10 febr. 1456 îi raporta Mihai Secuiul lui Capistran, că preoții romîni mai bucuroși sîr în foc, decît să se lase rebotezați de el. Acuza de acest insucces al său pe protopoul Hunedorii, Petru, care-i îndemna prin cuvîntări înflăcărâte pe preoți, să păstreze legea strămoșească și să nu treacă la cea romană. Mai raporta, că Hunyadi nici la stăruințele lui repetate nu voise să dea ordinul din 6 febr., numai cu mare greutate, amintindu-i promisiunea către Capistran, l-a înduplecat castelanul Lipovei, Blaj, să-l dea. Intrucît mai mult nu pot scoate de la el, singurul mijloc eficace pentru frîngerea rezistenței romînilor ar fi trimiterea între ei a unui comisar regal cu porunca regelui către ei, de a se converti la catolicism, și către toți prelații și magnații, de a sprijini opera de convertire prin autoritatea regală. Nici așa însă nu va reuși acțiunea, decît dacă întîi se vor expulza preoții romîni, iar poporului i se va acorda pentru cazul convertirii scutirea de dijme, care pe urmă i se va detrage, și i se vor da și alte favoruri.³²

În baza acestui raport Capistran scoase de la rege ordin de izolarea de popor a protopopului Petru și a „pseudopreoților cari nu admiteau nici rebotezarea, nici dogma romană, și seduceau numerosul popor“. Ordinul l-a adus însă abia după dizolvarea

²⁹ *Lupșa*, p. 100—1, *Wadding* XII, p. 315—16.

³⁰ Era vorba de moșiile-n latifundiu neîntrerupt dintre Șiria și Haleg, nu din toată țara, în care avea peste 1000 de orașe, cetăți și sate, cu 4.130.900 jugăre pămînt. *Hóman* II, 433 și harta p. 440.

³¹ *Lupșa* și *Cult. Cr. I. c.*, *Hóman* II, 457.

³² *Tört. T.*, Bp. 1901, p. 194—5.

dietei, cînd veni la Timișoara și la Lipova spre a converti(?) mulțime mare d'eromîni prin separarea lor de protopopul Petru și de preoții săi.³³

În cursul dietei, care mai dura și-n april,³⁴ Capistran în 19 febr. îi făcea raport scris legatului papal din dietă despre pretinse convertiri ce sporeau zi de zi sub efectul predicilor sale și-i cerea aprobarea de a-l reboteza catolic pe vlădica Ioan. Cu aprobarea legatului îl și rebotează în prezența magnaților și prelaților adunați în dietă, după ce-l sili să recunoască expres, că pînă atunci a fost „în stare rea (malo statu)“ (?)³⁵ cu toți ai săi. În 15 apr. înaintă Capistran raport la Roma despre acest succes prin vlădica însuși, pe care-l trimise spre a fi confirmat în catolicism și-n arhiepiscopie. Scria, că s-a poticnit de vlădica Ioan de Cafa cînd a început a predica în părțile de jos ale regatului Ungariei. A luminat pe mulți prin predica sa, mulți însă i-au rezistat și s-au adunat în jurul vlădichii, șeful schismaticilor și eresiarh între necredincioșii romîni, care nu ținea nici ritul roman, nici cel grec.³⁶ Hunyadi l-a prins și mi l-a predat. L-am examinat cît mai subtil și am constatat că are hirotonii valide în toate trei treptele ierarhice, dar n-avea confirmare papală, nu-l recunoștea pe papa, nici scaunul roman, nici biserica romană, ci era cu totul străin de ea. L-am examinat lungă vreme despre taine și despre dogme și am constatat că devia în toate. Deschizîndu-i însă ușile adevărului și ale luminii, recunoscă că se afla în stare rea și ceru botezul catolic. I l-am dat, condiționat, cum prescrie dreptul canonic. Vi-l trimit, să-i restituiți demnitățile.³⁷

Wadding încheind actele găsite-n lăsamîntul lui Capistran cu „reliqua desunt“ (=restul lipsește), adaugă că papa l-a întărit pe Ioan de Cafa în autoritatea asupra alor săi și l-a trimis îndărăt. Cu ajutorul său apoi a convertit Capistran 10,000 de romîni și slavi în Valahia. Ca izvor al acestei informații vagi in-

³³ Wadding 1735, XII, p. 260: Absoluto coetu Temesvarium et Lippam abiit, ubi ingentem messem Valachorum Schismaticorum, quos ibidem et in propinquis urbibus et oppidis ad fidem reduxit, ab eorum consortio auctoritate Regia ablegatis Petro Archidiacono Valacho et pseudopresbyteris, qui neque baptismum, neque dogma admittebant Romanum, numerosamque hanc gentem impie seducebant.

³⁴ Hóman, l. c.

³⁵ În stare rea erau ortodocșii ardeleni, dar nu în dogme, ci-n drepturi, deci adevăr declara vlădica.

³⁶ Ci cel (slavo-)romînesc.

³⁷ Iorga, *Lupșa*, Cult Cr. l. c.

ducea Viața lui Capistran, scrisă de iezuitul polon mort în 1612(!), Petru Scarga, care deforma știrea din scrisoarea însoțitorului lui Capistran, Ioan Teleucatio, că apostolatul *lui Capistran*, de 3 luni, în părțile de sud ale Ungariei a avut ca rezultat convertirea a 11 mii de schismatici.³⁸

Rezultatul, dacă l-a realizat — fără Ioan de Cafa — Capistran cu organele de stat, a pierit deodată cu moartea în același an 1456 a lui Hunyadi și Capistran, răpuși de ciuma din luptă de la Beograd.³⁹ Dovada reintrării imediat după aceea a ortodoxiei în drepturile sale este permisiunea dată de fiul lui Hunyadi, Ladislau, din Timișoara, 30 noiembrie 1456, românilor și sîrbilor din orașul Hunedorii, de a-și reface biserica în același loc, în care fusese cea distrusă de cruciații lui Capistran⁴⁰ în aprilie, cînd au ars și casa vlădichii în timp ce el suferea inchiziția în Buda.⁴¹

Actele acestei persecuții aruncă lumină vie asupra unui colț din Ardeal într-un an, înfățișîndu-ne o viață romînească intens ortodoxă și cu deplină organizare, chiar dacă vlădica era un refugiat sau venetic. Dacă el și-a transferat vlădicia lui canonică de la Cafa Crimeii la Hunedoara Ardealului fără tomos de metatesis de la patriarhul „ecumenic”, are scuză în împrejurările de forță majoră, care au împiedecat și pe Teoctist al Moldovei în 1452 a obține de la Constantinopol confirmarea și hirotonia, fără ca prin aceasta să devie mitropolit canonic. Nici ierarhia superioară ardeleană nu poate fi taxată de necanonică pentru lipsa astorfel de legături cu patriarhia ecumenică, chiar dacă ele s-ar socoti măsura canonicității în baza canonului 28 de la Calcedon, căci forța majoră creează dispensă.

Prot. Dr. ȘT. LUPȘA

³⁸ Cult. Cr. III, 164. Alt însoțitor, Petru Sopronyi, știa de un registru cu toți rominii și sîrbii rebotezați de Capistran (*Comșa Gh. : Ist. predicei, Buc. 1921, p. 255*), nici un contemporan nu știe de revenirea vlădichii-n Ardeal.

³⁹ Hunyadi+11 aug. (trecut de 68 ani, *Giurescu II, p. 38*), Capistran+23 oct. 1456. În amintirea biruinții lor de atunci asupra turcilor se trag de amiazi, pînă azi, clopotele în bisericile din Ardeal și Ungaria. *Hóman II, 456*. Uzul, întrerupt sub turci în regiunile cutropite de ei, îl reintroduseră austriecii prin ordin către Sinesie Jivanovici și contemporanii săi. (Arhiva (Biblioteca) Mitropoliei Sibiu, Colecția Mangra). — Peirea lor deodată în anul în care l-au maltratată pe vlădica, amintea peirea deodată a papii Climent V și a regelui Filip cel Frumos în 1314, cînd l-au ars pe șeful templier.

⁴⁰ Iorga : Studii, XII, p. 278 : in loco pristino.

⁴¹ Iorga : Ist. r. din Ardeal, I, p. 108.

PERSONALITATEA MORALĂ DUPĂ ÎNVĂȚĂTURA CREȘTINĂ ORTODOXĂ

Deși s-ar părea că nu poate fi vorba despre o concepție specifică învățăturii creștine ortodoxe despre personalitatea morală, aceasta fiind o chestiune ce ține de domeniul eticei, psihologiei, ori chiar al filozofiei, la o cercetare mai atentă se poate constata nu numai faptul că învățătura creștină ortodoxă despre personalitatea morală nu e identică cu nici o altă concepție similară, dar apare în mod evident necesitatea de a preciza această învățătură, spre a nu se ajunge la confuzii; de asemenea, pentru a putea aprecia personalitatea morală la justa ei valoare.

Potrivit învățăturii creștine ortodoxe, Adam, primul om, a fost creat de Dumnezeu din două elemente deosebite și anume: dintr-un element material, din care i-a făcut trupul și dintr-un element spiritual, sufletul, duhul de viață pe care i l-a dat și astfel s-a făcut Adam ființă vie (Gen. 2, 7). Exact din aceleași elemente a fost făcută și Eva, „os din oasele și carne din carnea” lui Adam (Gen. 2, 23). Deci protopărinții neamului nostru n-au fost creați ca ființe spirituale pure, așa după cum au fost creați îngerii, deoarece sufletul, în unitatea ființei omenești, este numai principiul de viață al organismului, care e un întreg compus din trup și suflet. Legătura dintre trup și suflet este o întrepătrundere internă, firească și nemijlocită, deci ea nu e numai o legătură externă. Sufletul — împotriva unor concepții gnostico-maniheice — nu locuiește în trup ca într-o casă, ci este strâns și intim unit cu trupul în unica fire sau natură umană. Același suflet spiritual care cugetă, simte și voiește în om în unirea lui firească și intimă cu trupul, este și principiul vieții vegetative și sensitive a

acestuia. Sufletul spiritual cuprinde și pătrunde omul întreg, imprimându-i acestuia o pecete specifică și proprie.¹

În ființa lui Adam, compusă din cele două elemente : material și spiritual, nu este vorba de două naturi, ci de o singură natură unitară, în care însă sufletul este unicul principiu activ al tuturor manifestărilor acesteia. Și deoarece în Adam există o singură natură, toate activitățile sale se subordonează într-un raport determinat în așa fel, încât ele să poată îndeplini prin împreună-lucrarea lor scopul lor comun : binele sau bunăstarea ființei omenești. De aceea, toate funcțiunile acestei ființe și anume : ale vieții vegetative, sensitive, precum și cele ale vieții spirituale își au principiul lor în același suflet spiritual.

Interdependența firească a acestor funcțiuni (ceea ce confirmă și biologia și psihologia) are, pentru problema de care ne ocupăm, o importanță foarte mare. Principiul fundamental care normează raportul dintre aceste funcțiuni este că aspectele mai superioare ale vieții presupun pe cele mai inferioare. Dar aceasta nu înseamnă că funcțiunile vegetative și sensoriale ale ființei umane nu ar fi la rîndul lor dependente de funcțiunile spirituale și nu ar fi subordonate acestora. Din contră, se poate afirma că funcțiunile și activitățile mai inferioare ale ființei umane sînt subordonate activității spirituale și trebuie să-i servească acesteia.

După cum au remarcat nu numai Sf. Părinți ai Bisericii, dar chiar și unii filozofi precreștini, Adam pe drept cuvînt poate fi numit un *microcosm*, adică o lume în miniatură, deoarece el reunește în sine amîndouă elementele din care se compune lumea și anume : elementul material (comun cu lumea materială) și elementul spiritual (comun cu lumea îngerilor). Deci Adam are în-sușiri comune atît cu lumea materială, cît și cu cea spirituală. Cu lumea anorganică are comun materia la care se reduce trupul său, supus după moarte diferitelor transformări fizice sau chimice. Cu plantele are comun viața vegetativă, iar cu animalele viața sensitivă, de asemenea anumite trebuințe, instincte și stări emotive. Cu lumea spirituală are însă comun sufletul său, substanță spirituală simplă, de sine-stătătoare, rațională, liberă și nemuritoare.

După Sf. Ioan Damașchin, Dumnezeu a creat pe Adam „din natura văzută și nevăzută, după chipul și asemănarea Sa. A făcut corpul din pămînt, iar sufletul rațional și gînditor i-l dădu prin

¹ Cf. V. Cathrein, *Moralphilosophie*, B. I. VI. Aufl. Leipzig 1924, p. 36.

insuflarea Sa proprie. Aceasta numim *chip dumnezeiesc*, căci cuvintele *după chipul* indică rațiunea și liberul arbitriu, iar *după asemănare* arată asemănarea cu Dumnezeu în virtute, atît cît este posibil”.²

În ceea ce privește sensul expresiilor „după chipul și după asemănarea” lui Dumnezeu, majoritatea Sf. Părinți și a teologilor mai vechi și mai noi sînt de părerea pe care o exprimă lămurit Sf. Ioan Damaschin, și anume : chipul lui Dumnezeu reprezintă însușirile spirituale pe care omul le are comune cu Dumnezeu, adică rațiunea, conștiința și voința liberă. După păr. prof. I. Todoran,³ aceste trei însușiri spirituale ce reprezintă chipul lui Dumnezeu în om reies foarte lămurit din textul din Deut. 31, 11—14 : „căci porunca aceasta pe care ți-o poruncesc eu astăzi *nu este neînțeleasă* pentru tine... Ci porunca aceasta e *foarte apropiată de tine* : ea este în gura ta și în inima ta, ca să o îplinești”. („Nu este neînțeleasă” corespunde rațiunii, „în inima ta” corespunde conștiinței, iar „ca să o îplinești” corespunde voinței libere). Cît privește „asemănarea cu Dumnezeu”, ea însemnează aducerea la îndeplinire a chipului lui Dumnezeu în om, adică desăvîrșirea acestuia prin virtute și sfințenie, singura cale prin care omul devine asemenea cu Dumnezeu.

Vorbind acum despre raportul dintre chipul lui Dumnezeu și asemănarea cu Dumnezeu în Adam, de la început trebuie să remarcăm faptul că, în ceea ce privește chipul, acesta este un dat originar în structura ființială a omului, imprimat în ea prin însuși actul creației lui Adam, pe cînd asemănarea cu Dumnezeu nu este dată prin actul creației decît în mod virtual, Adam putînd ajunge la ea numai prin străduință personală pe calea realizării binelui. Faptul acesta rezultă lămurit din însuși referatul biblic despre crearea omului : „Și a zis Dumnezeu : să facem om după chipul și asemănarea noastră” (Gen. 1, 26), iar după aceea precizează : „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut...” (Gen. 1, 27), fără a se adăuga : „și după asemănarea Sa”.

Exprimînd acum mai lămurit, după învățătura Sf. noastre Biserici, poziția lui Adam față de Dumnezeu și față de lume, constatăm că el nu e o ființă asemenea celorlalte ființe create, după

² Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. D. Fecioru, București 1938, p. 98-99.

³ I. Todoran, *Bazele axiologice ale binelui*, Sibiu 1942, p. 6.

cum nu este nici de esență cu Dumnezeu, „Omul după partea sa dumnezeiască a ființei sale este infinit mai superior decât tot ce există în natură. Dar totuși el nu-i în afară de natură, în măsura în care-i legat de ea și-i aparține ei cu o altă parte a ființei sale, cu trupul... Omul este făptura superioară pe pământ nu numai prin treapta sa de perfecțiune sau din punct de vedere cantitativ, dar și prin calitatea ființei sale : cu partea sa spirituală omul este opus naturii, ca principiu al unei existențe superioare ; în același timp, cu partea inferioară a existenței sale el e legat cu natura, ca și tot ce există în ea. În definitiv omul e cetățean al cerului și al pământului...”⁴

De sigur că superioritatea lui Adam supra celorlalte creaturi rezultă evident din referatul biblic asupra creației (Gen. 1, 26 : 2, 7 ; 2, 19, etc.). De asemenea este evident că superioritatea lui față de celelalte creaturi mai apropiate de el — de animale — este legată de chipul lui Dumnezeu în el, sau mai precis de suflet, în care este întipărit chipul lui Dumnezeu. Fiind deci chipul lui Dumnezeu, el datorează ascultare Celui ce l-a făcut după chipul Său astfel, ca să poată cunoaște și urma voia Creatorului.

În legătură cu crearea protopărinților noștri, accentuăm faptul că, dintru început, ei au fost creați bărbat și femeie (Cf. Gen. 1, 27 ; 2, 18—25).

* De aceea, orice alte păreri în această privință sînt false. Deci e falsă și părerea că, la început, omul ar fi fost creat ca ființă asexuată (părere ce e susținută de foarte puțini Părinți și scriitori bisericești), precum și părerea că ar fi posedat ambele sexe în aceeași persoană, că ar fi fost androgin (părere susținută de unii rabini, de Jacob Böhme și A. Riehl). Deci deosebiriile psihofiziologice dintre bărbat și femeie — și nimeni nu se îndoiește de existența acestora — au fost voite de Dumnezeu și imprimare celor două sexe, originar, prin însuși actul creației primei perechi de oameni.

Dar ar fi greșit să înțelegem aceste deosebiri ca deosebiri esențiale ale naturii umane, ori ca deosebiri de valoare ; ele trebuie considerate numai ca deosebiri în natura omenească, așadar nu trebuie să credem că femeia ar fi om într-o măsură mai mică decât bărbatul, ci trebuie să admitem numai că în natura lor, între cele două sexe există o coordonare, spre a putea corespunde

⁴ P. Svetlov, *Invățătura creștină în expunere apologetică*, trad. rom., vol. I. Chișinău 1935, p. 492.

scopului creării lor : conservarea neamului omenesc și ajutorul reciproc. Din unirea celor două sexe prin căsătorie nu reies nicidecum imperfecțiunea ori dependența ființială a unuia față de altul; ci rezultă numai întemeierea unei noi unități, necesară vieții sociale și morale. Persoana umană este în sine, indiferent de sex, o unitate ființială, de asemenea ea este o unitate morală și fără căsătorie, așadar deosebirea de sex nu afectează nici unitatea naturii, nici a persoanei umane.

Un element important al învățăturii creștine ortodoxe în legătură cu viața protopărinților noștri îl constituie apariția păcatului strămoșesc și urmările acestuia. Legînd păcatul în lume de Adam și Eva, nimeni nu se gîndește că oamenii cei dinții trebuiau să păcătuiască în mod necesar, datorită vreunei imperfecțiuni sau vreunui defect original al ființei lor, așadar că păcatul ar face parte din ființa omului în mod necesar, deci el ar fi un element organic și constitutiv al omului. Neascultînd porunca divină, primii oameni au păcătuit numai datorită voinței lor libere, dar odată săvîrșit acest păcat (păcatul original), prezența și urmările lui se leagă nu numai de săvîrșitorii lui, ci de ființa oricărui urmaș al lui Adam, deoarece aceștia, cu toate că nu săvîrșesc personal acest păcat, moștenesc cu toții vina păcatului lui Adam, precum și urmările lui, fiindcă toți se nasc din Adam (Cf. Rom. 5, 12 ; 7, 18—23).

Prin păcat, însă, chipul și asemănarea lui Dumnezeu din om au suferit schimbări. Numeroși Sf. Părinți arată în ce fel au fost acestea afectate prin păcat. Pe temelia acestora, Sf. noastră Biserică învață că, prin păcat chipul lui Dumnezeu nu s-a distrus în primul om (așa după cum greșit afirmă protestanții), ci a suferit numai o umbrire, o întunecare, o anumită alterare, iar asemănarea cu Dumnezeu, deși omul o avea în ființa sa prin creație numai ca însușire virtuală, ea se pierde ca atare, deoarece omul, lipsit de harul divin, nu mai poate duce o viață de virtute adevărată, îndreptată spre sfințenie.

Pentru ca omul — toți urmașii lui Adam — să se poată ridica spre o perfecțiune morală, are nevoie absolută de harul divin pierdut prin păcatul strămoșesc. Prin Iisus Hristos, Dumnezeu ridică blestemul ce-l rostise asupra lui Adam și a urmașilor acestuia, reabilitînd omenirea și conducînd omul spre scopul pentru care a fost creat : preamărirea lui Dumnezeu și propria sa fericire. Mîntuirea prin Adam cel nou (Hristos) nu-i numai o resti-

tuție sau restabilire, o restaurare a omului celui vechi (Adam), ci este și o completare, dar nu ca și ceva ce s-ar putea juxtapune lângă aceasta, ci ca o completare și culminare a acesteia (Cf. Ioan 1, 16).⁵ Prin harul câștigat prin Iisus Hristos (Ioan 1, 17) omeni-rea a fost așadar împăcată cu Dumnezeu, deci și-a câștigat mîntui-rea obiectivă. Dar pentru ca fiecare om să se mîntuiască, deci să-și poată câștiga personal mîntuirea sa proprie, mîntuirea obiectivă nu-i de ajuns; ea este numai o condiție a mîntuirii subiective, de aceea fiecare creștin trebuie să conlucreze cu Dumnezeu la propria sa mîntuire, iar aceasta se realizează prin credință și prin faptele bune.

Dar întrucît creștinul renăscut prin botezul lui Iisus Hristos este curățit numai de vina și pedeapsa păcatului original, dar nu și de urmările lui, rezultă că înclinarea voinței și a inimii mai mult spre rău decît spre bine, suferințe numeroase, diferite boli, precum și moartea fizică, rămîn în ființa sa și după botez. Dat fiind acest fapt, înseamnă că viața lui se va desfășura, așa-zicînd, între acești doi poli ai existenței sale: deoparte harul divin, redobîndit prin Iisus Hristos, iar de altă parte slăbiciunile ființei sale din cauza păcatului.

Natura omenească unitară, sub înfățișarea a două sexe deosebite, se prezintă totuși într-o varietate de forme, legate bine-înțelese de individualitatea fiecărui creștin. Astfel înainte de toate orice creștin este un individ care își are individualitatea sa. Iar ceea ce caracterizează individualitatea este în primul rînd unitatea sa, adică faptul că ea se prezintă ca un întreg psiho-fizic în așa fel încît, după expresia lui Dilthey, ea rămîne o lume pentru sine. Etimologic vorbind, individ înseamnă ceva nedespărțit (de la „in“ și „divido“), deci un tot unitar care are existență de sine, dar care este condiționat de o anumită structură psiho-fiziologică și care posedă în ființa sa ceva specific.

De sigur, în acest sens psihologia vorbește și de individualitatea animalelor, nu numai a oamenilor, deoarece și unele animale se prezintă din acest punct de vedere ca unități capabile de a duce o viață de sine-stătătoare, fiind însă în mod necesar supuse diferitelor instincte și trebuințe sub influența cărora acționează. Atît omul cît și animalul se prezintă ca organisme vii, ceea ce înseamnă că diferitele lor organe rămîn subordonate întregului, trebuind să lucreze pentru bunăstarea acestuia. Orga-

⁵ Cf. Gr. T. Marcu, *Antropologia Paulină*, Sibiu 1941, p. 29.

nism înseamnă deci organizare, iar organizare înseamnă unitate internă și dependența diferitelor părți lață de întregul organic ce are o existență proprie.

După învățătura creștină, omul este însă o ființă spirituală, ceea ce înseamnă că principiul său de viață nu e dependent de materie, așa cum se întâmplă la animale, ci este cu totul deosebit de ea, deoarece acesta este suflet spiritual și nemuritor. Iată de ce, spre deosebire de animale, individualitatea în sensul precizat mai sus, ridică o ființă rațională la rangul de persoană și personalitate, zice W. Schwer.⁶ Astfel, fiecare om (chiar și copilul) este o persoană și are o personalitate, ceea ce înseamnă că este o ființă rațională, de sine-stătătoare, singur putîndu-se hotărî să facă anumite acțiuni. Și animalul este și are o individualitate, dar el nu poate deveni persoană, deoarece îi lipsește conștiința de sine și voința liberă. De aceea — zice Sawicki — semnele distinctive ale personalității sînt: Conștiința de sine, existența de sine și puterea de la sine. Numai omul se poate înțelege pe sine, prin conștiința de sine, ca avînd o esență unitară și de sine-stătătoare.

Cunoscutul teolog romano-catolic Mausbach⁷ susține că existența personală a omului, deci omul-persoană, e valoarea cea mai înaltă a individualității, ce se manifestă în: 1. ființa de sine-stătătoare (existența de sine) în care se manifestă unicitatea personalității, 2. tăria de sine a voinței față de obiectivele externe și față de tendințele interne de orice fel, 3. scopul în sine sau existența pentru sine a persoanei-valoare în sine.

Analizînd mai departe și mai adînc noțiunea personalității din punct de vedere creștin, W. Schwer îi găsește următoarele caracteristici:

a) Personalitate înseamnă ființă de esență rațională, conștiință de sine. Ea nu e nici numai suma și cuprinsul actelor sufletești, dar nici o modalitate de apariție sau de manifestare a unicului spirit real și obiectiv, singurul care poate împărtăși individului obiectivitate, adevăr și moralitate (ca la Hegel). Ea nu e numai funcțiunea unei vieți în veșnică mișcare și curgere (ca la Bergson sau Oppenheimer), sau un organ de execuție al persoanei colective — societatea —, singura persoană reală (ca la sociologi și sociologiști).

⁶ W. Schwer, *Katholische Gesellschaftslehre*, Paderborn 1928, p. 88.

⁷ I. Mausbach, *Katholische Moraltheologie*, B. I., p. 202.

b) Personalitatea înseamnă dispoziție esențială, dată de Creator chiar celui din urmă și celui mai puțin înzestrat om, ca o noblete semnificativă și ca fundament al rangului și valorii sale. În creștinism, omul e persoană după esență ; el nu e personalitate prin talent sau genialitate. Și cel mai simplu om este persoană : Copilul care încă nu a devenit propriul său stăpîn, de asemenea, omul cel mai puțin valoros și care nici nu va dobîndi vreodată o valoare deosebită, poartă în sine caracterul unei persoane latente, încă nerealizată.

c) Personalitatea omenească este numai o personalitate relativă. Conștiința de sine, existența de sine și puterea de la sine, în ea sînt dependente și mărginite, fiind legate de ființa divină, personalitatea absolută.

Am reprodus în cele de mai sus felul în care personalitatea este privită de cîțiva teologi apuseni renumiți. Putem însă constata lipsa de precizie a termenilor pe care-i folosesc, deoarece uneori prin personalitate ei înțeleg numai calitatea de persoană, iar altcîori înțeleg valoarea cea mai înaltă a individualității. Ceea ce reținem din afirmațiile acestora asupra persoanei (înafară de confuzia ce o fac între persoană și personalitate) este că : 1. Persoană este numai omul, datorită sufletului său ; 2. Persoana se caracterizează prin : a) existența de sine, adică persoana în existența sa nu depinde de altcineva ci trăiește prin sine și se susține pe sine, deci e de sine-stătătoare ; b) Prin conștiința de sine, adică persoana are o conștiință de sine și despre sine și c) Prin puterea voinței sale de a se hotărî în mod liber, adică prin tăria de la sine a voinței.

Rezultă deci că ființa persoanei e determinată tocmai de prezența în ea a chipului lui Dumnezeu : rațiune, conștiință și voință liberă, fără de care persoana nu poate avea nici una din însușirile amintite mai sus.

În cele ce urmează, vom arăta felul în care credem că putem preciza noțiunea personalității din punctul de vedere al învățăturii creștine ortodoxe.

Plecînd de la faptul semnalat mai înainte și anume că individualitate într-un anumit sens au și animalele, nu numai omul, remarcăm totuși că, ele, în timp ce rămîn în întreg cursul vieții lor în aceeași stare, nefiind capabile de progres, urmașul lui Adam însă, datorită sufletului său, este o individualitate capabilă să devină din ce în ce mai conștient de sine, de asemenea să-și desăvîrșească din ce în ce mai mult conduita sa sub toate aspectele.

Privilegiul acesta omul îl are datorită chipului lui Dumnezeu din sine : conștiința de sine, rațiunea și voința liberă. Aceste însușiri ale lui fac capabil pe orice ins, fie acesta bărbat ori femeie, cult ori incult, copil ori bătrîn, om de rînd ori geniu, să fie în sine o persoană. Nu greșim dacă afirmăm că, după învățătura creștină ortodoxă, *persoana e individualitatea umană, conștientă de sine, care cugetă și se hotărăște singură asupra acțiunilor sale*. Și cum în general orice ins se găsește în această situație (afară bineînțeles de copiii mici, de înapoiații mintal și de nebuni) însemnează că orice individ este o persoană.

În persoana omenească se păstrează specificul individual, dar acest specific e folosit pentru realizarea scopurilor comune tuturor. Specificul personal nu e înafară, ci se integrează în natura umană, solidară și identică în structura ei. În măsura în care omul, prin rațiune și conștiință, cunoaște și își însușește legile morale, iar voința lui se îndreaptă spre realizarea binelui, scoțîndu-l de sub imperiul impulsurilor păcătoase, persoana omului își câștigă ori își desăvîrșește caracterul moral. În mod deosebit, caracterul moral creștin — dobîndit prin strădanie proprie, dar și cu ajutorul harului divin — devine o capodoperă al cărei creator e creștinul ce lucrează în conformitate cu principiile morale și al cărui material îl formează influențele ce vin de la natură și de la mediul social în care trăiește (Andrutsos).

Așadar, potrivit acestora, persoana e purtătoarea caracterului moral creștin mai desăvîrșit sau mai puțin desăvîrșit, iar acesta se leagă în mod necondiționat de personalitatea creștină, bine înțeles considerată drept calitate a persoanei.

Ne punem acum o legitimă întrebare : Putem identifica persoana cu personalitatea din punct de vedere al învățăturii creștine ortodoxe ? Cu alte cuvinte, prin personalitate înțelegem numai calitatea de persoană, ori putem — ba chiar trebuie — să înțelegem ceva mai mult ?

Cu toate că un mare număr de teologi înclină spre identificarea persoanei cu personalitatea (precum s-a văzut și mai sus), socotim că această poziție nu e justă. E adevărat că în limbajul uzual adeseori prin personalitatea cuiva înțelegem calitatea de persoană sau specificul de a fi al unei persoane. Dar alteori auzim folosindu-se în limbaj cuvîntul „personalitate” cu totul în alt înțeles, și anume : o persoană pe treapta cea mai de sus în ierarhia valorilor morale, științifice, ori sociale. Iată de ce se impune o precizare a acestei noțiuni în cadrul învățăturii creștine ortodoxe.

După cum adeseori arată și limbajul uzual, în sens moral creștin, prin personalitate nu înțelegem numai calitatea de persoană morală, ci înțelegem că personalitatea este o persoană purtătoare de valori morale superioare, deci o persoană care s-a ridicat deasupra semenilor săi nu numai printr-o atitudine deosebită față de bine cât mai ales printr-o stărnicie și desăvârșire mai mare pe calea realizării acestuia.

Referindu-ne acum la expresiile „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”, putem spune că orice creștin, avînd în sine chipul lui Dumnezeu, este sau devine o persoană morală. Personalitatea morală creștină cere însă ceva mai mult : ea pretinde asemănarea cu Dumnezeu, care se dobîndește prin lucrarea proprie a creștinului, ajutată de harul divin. Chipul lui Dumnezeu e un dat originar în structura spirituală a oricărui creștin, de aceea fiecare creștin este o persoană. Asemănarea cu Dumnezeu este însă dată numai ca virtualitate, ca posibilitate, de aceea creștinul trebuie să se străduiască spre ea prin virtute și viață de sfințenie. *Personalitate morală creștină este deci persoana care, prin viața și faptele sale tinde să aducă la desăvârșire chipul lui Dumnezeu din ea, ducînd o viață de virtute și sfințenie (relativă)*. Punctul culminant, deci, la care ea poate ajunge în viață este sfințenia, iar cel ce a realizat-o în viața sa este un sfînt. Așadar, personalitatea morală din punct de vedere creștin ortodox, realizată sub forma ei cea mai înaltă, este sfîntul.

Desigur, vorbind despre „sfințenie” și „sfînt”, nu ne gîndim numai la o stare decretată oficial de către Sfînta Biserică, ci ne gîndim la viața de sfînt, la care a ajuns o persoană, chiar dacă încă n-a fost proclamat în mod oficial sfînt dar care, datorită calității vieții sale, oricînd ar putea fi canonizat ca atare. De asemenea nu înțelegem că sfîntul, acest creștin care se leapădă de lume și chiar de sine însuși, ar fi o lucrare numai a propriei sale voințe, deoarece sfințenia nu poate fi numai produsul puterilor omenești. Sfințenia — ca stare morală a unei persoane care a devenit personalitate — e și rezultatul unei lucrări suprafirești a lui Dumnezeu, fiind posibilă numai prin harul divin revărsat neîncetat asupra creștinului. Dar e neîndoielnic că nimeni nu poate deveni sfînt, dacă nu voințește. Chiar Sf. Apostol Pavel, cel chemat la apostolat într-un mod atît de miraculos, n-a devenit sfînt decît printr-o strădanie și activitate continuă în slujba Evangheliei Domnului.

S-ar părea că astfel considerînd personalitatea morală din punct de vedere creștin ortodox, ne apropiem foarte mult de concepția despre personalitate formulată în teoriile psihologice moderne, potrivit cărora o personalitate trebuie să fie în mod necesar o persoană creatoare de valori, indiferent de natura acestora.

Și totuși, între personalitatea morală creștină și personalitatea considerată după teoriile amintite este o mare deosebire. E adevărat că activitatea creatoare este urmarea unei înzestrări și dezvoltări intelectuale deosebite, de aceea, marii creatori nu sînt numai talente ci în deosebi genii. Dar genialitatea care se manifestă în creație e, desigur, dezvoltarea maximă la care poate ajunge chipul lui Dumnezeu în om. Însă geniul își poate pune forțele lui intelectuale în slujba creștinismului, dar și în subja altor concepții de viață, deci el poate fi creștin și poate realiza mai ușor asemănarea cu Dumnezeu în propria sa persoană, dar poate fi și păgîn ori ateu. Și cu toate acestea, el rămîne tot personalitate, deoarece adeseori genii necreștine au fost nu numai creatoare de valori, ci adevărați deschizători de drumuri în anumite domenii ale vieții omenești.

Spre deosebire de personalitatea înțeleasă astfel (al cărui punct culminant îl constituie geniul), personalitatea morală creștină nu e necesar să posede o dezvoltare cu totul deosebită a chipului lui Dumnezeu în sine, cît e necesar să aibă o voință de a duce la îndeplinire acest chip, adică a-l desăvîrși, spre a realiza prin el asemănarea cu Dumnezeu. Iată de ce personalitate morală în sens creștin poate ajunge orice persoană morală. Ea nu trebuie să fie creatoare de valori ci purtătoare de valori, deci în ea trebuie să se realizeze și oglindească valorile morale impuse de legile morale.

Personalitatea morală creștină nu este un legislator moral, ci este un supus și un împlinitor al legilor morale existente. Insuși Mîntuitorul Hristos s-a afirmat nu ca un distrugător al legii, ci ca un împlinitor al acesteia, precum și al voinței Tatălui Său (Matei 5, 17 ; Ioan 5, 30). De aceea, marile personalități morale ale creștinismului s-au manifestat ca următori și împlinitori ai poruncilor Mîntuitorului, pe calea cea strîmtă și spinoasă a dătoriei și virtuții. Tocmai de aceea, personalitățile morale creștine s-au ridicat din toate clasele și din toate păturile societății, fără deosebire de sex sau vîrstă, origine, cultură, etc., fiindcă ceea ce determină personalitatea creștină din punct de vedere moral este

străduința continuă de a urma lui Hristos. Personalitatea morală creștină sub forma cea mai înaltă, realizează în propria ei viață idealurile morale ale creștinismului.

Cu acestea nu voim însă a nega însemnătatea personalității creatoare în cadrul moralei creștine. O personalitate creatoare, în care chipul lui Dumnezeu este dezvoltat la gradul cel mai înalt, poate deveni și o personalitate morală creștină, dacă-și îndrumază viața și activitatea potrivit principiilor învățaturii creștine. Ea poate deveni și în creștinism deschizătoare de drumuri, în sensul că arată celorlalți creștini ca și celor din mijlocul cărora a plecat, posibilitatea convertirii și punerii în slujba creștinismului a întregii sale activități creatoare. Iar dacă ea s-a născut creștină, cu atât mai mult va dovedi că forțele sale intelectuale, puse în slujba creștinismului, au adus cele mai frumoase roade nu numai pentru sine, cât pentru cei ce o vor lua ca exemplu vrednic de urmat în viața lor.

Viața creștină, cu adevărat, nu este realizată numai de către aceste exemplare rare, personalitățile creștine creatoare. Ea este viața a sute și mii de creștini simpli, următori chemării lui Hristos, care au ajuns și ajung personalități morale. Căci personalitatea morală este ultiima treaptă a desăvârșirii morale, spre care sînt chemați toți creștinii, dar absolut toți, și la care oricine poate ajunge. Căci Mîntuitorul Hristos ne-a spus: „Fiți desăvârșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvârșit este” (Matei 5, 48). Mîntuitorul ne-a chemat pe toți spre aceasta. Stă deci în voința creștinilor de a deveni din persoane morale personalități morale creștine.

B I B L I O G R A F I E (în text și :)

- H. Andrutsos, Sistem de morală, trad. rom. Sibiu, 1947.
 N. Berdiaeff, De la Destination de l'homme, trad. de russe, Paris, 1935.
 S. Bulgakoff, Ortodoxia, în rom. trad. N. Grosu, Sibiu, 1933.
 Șerban Ionescu, Morala ortodoxă față cu celelalte morale confesionale, București, 1941.
 Ioan Mihălcescu, Manual de Teologie Dogmatică, ed. III. București, 1924.
 R. Müller-Freinfels, Philosophie der Individualitaet, ed. II, Leipzig, 1923.
 F. Sawicki, Das Problem der Persönlichkeit, Paderborn, 1932.
 Max Scheler, Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik. ed. III, Halle, 1927.
 W. Stern, Wertphilosophie (Person und Sache) vol. III, Leipzig, 1924.

Arhid. Dr. I. ZĂGREANU
 Directorul Seminarului Teologic, Cluj

UN CUVÎNT
AL SFÎNTULUI MARE IERARH ȘI PĂRINTE BISERICESC
GRIGORIE TEOLOGUL

(N. CCA 329/30, MORT CCA 390)

ÎMPOTRIVA RĂTĂCIRII HRISTOLOGICE APOLLINARISTE*)

Prea cinstitului și de Dumnezeu preaiubitului frate și împreună-previter Cledoniu : bucurie în Domnul.

Grigorie

I. Aș voi să știu, ce însemnează această poftă de înnoiri, în sînul Bisericii, că orișicui numai voiește și fiecărui trecător să-î fie permis a despărți cum zice Scriptura,¹ turma cea bine cîrmuită, și a o prăda prin apucături tîlhărești, sau mai degrabă, prin învățături hoțești și absurde. Căci dacă au și avut vreo cauză, în privința credinței, pentru care să ne poată condamna cei ce se ridică acum împotriva, apoi totuși nu trebuia să îndrăznească unele ca acestea, fără să ne înștiințeze de loc ; ci era de lipsă ca mai întîi să caute ori a convinge ori a se convinge — dacă însemnează ceva și cuvîntul meu, ca al unuia ce se teme de Dumnezeu și care a muncit mult pentru cuvîntul credinței și a fost folositor Bisericii —, și atunci abia, dacă și atunci, să înceapă a reforma ; însă și așa acești îngîmfați nu pot să aibă nici o scuză. Dar după ce credința noastră s-a predicat atît în scris cît și prin grai viu,² în apropierea și depărtarea cea mai mare, cu pericole și fără

* Textul în limba originală, greacă, al acestor două scrisori, este editat, însoțit și de o traducere în limba latină, în *Cursus Patrologiae Completus, Series Graeca Prior*, Tom. XXXVII, accurante J. P. Migne, Paris 1862, sub titlul : *Către presviterul Cledoniu împotriva lui Apollinarie : Scrisoarea I (în paginile 175—194) și Scrisoarea II (în paginile 194—202).*

¹ Ps. 79, 13.

² ἀγράφως.

pericole, cum se poate că unii săvârșesc lucruri ca acestea, iar ceilalți stau nemișcați ? !

Și nu e atât de nedemn, deși destul de nedemn, faptul că acești oameni adapă sufletele mai simple cu învățătura lor cea rea și cu vorbe foarte nelegiuite, ca faptul că lătesc minciuni și despre mine, că eu adică aș fi de aceeași părere cu ei și aș cugeta la fel cu dînșii, învăluindu-și astfel nada în metal scump, făcîndu-și, sub acest pretext, voia lor, și făcînd din sinceritatea mea, în urma căreia îi priveam ca frați și nu ca străini, zale pentru răutate ; și nu numai atât : ci ei mai zic, după cum aud eu, că au fost primiți chiar de acel sinod occidental,³ de către care se condamnaseră mai înainte, ceea ce este foarte evident pentru toată lumea. Dar dacă aderenții lui Apollinarie au fost primiți, fie acum, fie mai înainte, să dovedească lucrul acesta, și eu sînt mulțumit. Este doar evident că numai alăturîndu-se învățaturii celei drepte, au putut fi primiți ; căci dacă au dobîndit ei aceasta, altfel nu poate să fie. Se arată doar pretutindeni, ori prin hotărîri sinodale, ori prin scrisori cîmunicatorice ; căci așa prevede legea sinoadelor. Iar dacă acestea nu sînt decît vorbe, și o himeră iscodită de dînșii, din fantezie, și spre a-și cîștiga, prin autorități personale, încrederea mulțimii, atunci fă-i să se liniștească și convinge-i.

Să nîșele oamenii aceștia pe alții, și nici pe sine să nu se nîșele, afirmînd că Omul Domnesc, cum zic ei, care însă se numește, mai bine, Domnul nostru și Dumnezeu, este fără minte.⁴ Căci noi nu despărțim omul de dumnezeire, ci pe unul și același îl mărturisim și-l învățăm, mai-nainte, ce-i drept, nu om, ci Dumnezeu și Fiul unul născut mai-nainte de veci, neîmpreunat cu trup și cu nimic din cele trupești ; la sfîrșit însă și om, luînd asupra Sa umanitatea pentru mîntuirea noastră : după corp a suferit, după dumnezeire însă n-a putut să pătimească ; mărginit cu trupul, cu spiritul însă nemărginit ; același și pămîntesc și ceresc, văzut și înțeles, cuprins și necuprins ; ca prin El, om întreg și Dumnezeu, să se restaureze întregul om căzut în păcat.

Cine nu crede că Sfînta Maria e Născătoare de Dumnezeu,⁵ acela e afară de dumnezeire ; iar de va zice cineva că Hristos a trecut prin Fecioară

³ Nichephoros zice în cartea XI, c. 12, că auzind episcopul Romei, Damasus, și cel al Alexandriei, Petru, despre lățirea ereziei lui Apollinarie, au ținut un sinod la Roma, în care au hotărît, că acea erezie este străină și departe de Biserica universală. Deoarece Nichephoros vorbește aici multe despre Apollinarie și deslipirea lui de credință, se vede că Nichephoros se gîndește la acest sinod, despre care e vorba, în locul respectiv, la Sf. Grigorie (Migne : notă la locul respectiv).

⁴ νοῦς, lat. mens.

⁵ θεοτόκος, lat. Deipara.

ca printr-un canal, și nu va mărturisi că s-a format în ea atât în mod dumnezeesc cît și omenesc deodată : dumnezeesc, pentru că s-a conceput fără bărbat, și omenesc, pentru că s-a format după legea nașterii, acela este așisderea ateu. De va zice cineva că omul s-a format, iar Dumnezeu s-a adăogat mai pe urmă este de condamnat. Căci asta nu însemnează nașterea lui Dumnezeu, ci ferirea Lui de naștere. De va introduce cineva doi Fii, pe unul născut din Dumnezeu și Tată, iar pe al doilea născut din mamă, acela să cadă din înfierea⁶ promisă celor dreptcredincioși. Naturi,⁷ cei drept, sînt două, Dumnezeu și om, deoarece este suflet și corp ; dar totuși nu sînt doi fii nici doi Dumnezei. Căci deloc nu sînt socotiți doi oameni, cînd vorbește și Pavel astfel despre omul cel dinăuntru și cel dinafară.⁸ Și dacă e vorba să mă exprim pe scurt, atunci și din una și din alta se compune Mîntuitorul — fiindcă doar nu este același lucru ceea ce se poate vedea cu ceea ce este nevăzut, și ceea ce nu e temporal cu ceea ce stă sub timp — dar el nu este și unul și altul. Nicidecum. Căci amîndouă una sînt în această uniune.⁹ Dumnezeu înomenindu-se și omul îndumnezeindu-se, sau cum i-ai mai putea zice. Eu zic : și una și alta¹⁰ (cu privire la firea dumnezeiască a lui Hristos) : cu Treimea stă lucrul tocmai invers, căci acolo este și unul și altul, ca să nu confundăm ipostasele ; însă nu și una și alta, căci tustrele sînt una și aceeași cu privire la dumnezeire.

Cel ce va zice că dumnezeirea s-a efectuat din grație, ca într-un profet, și nu s-a unit și este unită după ființă, acela să fie lipsit de inspirație mai bună, ba mai degrabă (să fie) plin de una contrară. Cine nu se închină Celui răstignit, anatema să fie și să se înșire între cei ce au omorît pe Dumnezeu. De va zice cineva că El a fost deplin pe urma faptelor Sale, și abia după botez sau după învierea Sa din morți s-a învrednicit de înfiere, așa ca și acei (zei), pe care grecii îi induc ca адаоși, anatema să fie. Căci ceea ce a avut un început, sau are un curs, sau prosperează și se desăvîrșește, nu este Dumnezeu, cu toate că și acestea se pot zice despre El din cauza descoperirii pe-ncetul. Cel ce va zice că sfîntul corp s-a depus și dumnezeirea este goală de corp și nu este cu trupul cell primit, atât acum cît și la a doua venire, unul ca acela să nu vadă mărirea venirii Lui. Unde să fie acum trupul, dacă nu cu acea natură, de către care s-a primit ? Căci doar nu s-a așezat, potrivit închipuirilor nebune ale Manicheilor, în soare, ca să se venereze cu batjocură ; ori s-a vărsat în aer și s-a difuzat, așa cum e

⁶ Efes. 1, 5:

⁷ φύσεις, naturae.

⁸ I. Cor. 15, 45.

⁹ σύγκρασις, conexio.

¹⁰ adică=succesiv.

felul sunetului, cum e mersul miresmelor și cursul fulgerului, ce ține atât de puțin? Dar unde să punem și faptul că după înviere a fost pipăit,¹¹ ori că odată are să fie văzut de către cei ce l-au străpuns? Căci dumnezeirea în sine este nevăzută. Însă eu cred, că El va veni cu trupul, așa cum s-a arătat învățăceilor Săi pe munte, așa cum a mai dovedit-o¹² când dumnezeirea a întrecut ceea ce era carne. Precum acestea le spun pentru înlăturarea ocării alegoriei așa și acelea le scriu pentru îndreptarea înnoirii.

De va zice cineva că trupul lui Hristos s-a pogorât din cer, și nu că este de aici de la noi, deși mai presus de noi, să fie anatema. Căci acel : „Omul al doilea este din cer”,¹⁴ și : „precum este Cel ceresc, așa sînt și cei cerești”,¹⁵ și : „Nimeni nu se va sui la cer, decît cel ce s-a pogorît din cer, Fiul omului”¹⁶ și altele de felul acesta, cîte credem, că se pot zice din cauza uniunii cu ceea ce este ceresc, precum și acele cuvinte, că prin Hristos s-au făcut toate,¹⁷ și : „Să locuiască Hristos în inimile voastre”,¹⁸ nu se referă la Dumnezeu, care se poate vedea cu ochii, ci la cele ce se înțeleg cu spiritul, bine-nțeles așa, ca fiind unite atât naturile, cît și însușirile lor, și păstrîndu-se una pe alta, din cauza strînsei legături între ele.

De a nădăjduit cineva într-un om fără de minte, nebun este într-adevăr și cu totul nevrednic de mîntuire. Căci ceea ce nu s-a primit, este nevindecabil; iar ceea ce s-a unit cu Dumnezeu, aceea se mîntuiește. Dacă a căzut Adam pe jumătate, atunci s-a înjumătățit și ceea ce s-a primit și ceea ce a primit mîntuirea. Iar dacă a căzut întreg, atunci s-a unit cu întregul ce s-a născut și totul se eliberează. Deci să nu invidieze ei completa noastră mîntuire și să nu pună pe seama Mîntuitorului numai oasele, nervii și figura omului. Căci dacă omul a fost fără suflet — chiar și aceasta o zic Arienii, ca să poată atribui lui Dumnezeu patima; dar ceea ce mișcă corpul nu poate să pătimească.¹⁹ Dar dacă are suflet, de minte însă este lipsit, atunci cum (de se mai numește) om? Căci omul nu este o vietate fără minte. Și e necesar ca numai specia, masca, să fie omenească, sufletul însă poate să fie de cal, de bou sau de alt dobitoc ce n-are minte? Și-apoi aceasta e și ceea ce are să se mîntuiască; iar eu m-am înșelat de către adevărul însuși, ca unul ce mă fălesc și mă înalț singur, în vreme ce altul are parte de laudă. Iar dacă

¹² Ioan 20, 27.

¹³ Mat. 17, 2.

¹⁴ I Cor. 15, 47.

¹⁵ Ibid. 48.

¹⁶ Ioan 3, 13.

¹⁷ Ioan 1, 3.

¹⁸ Efes 3, 17.

¹⁹ Această propozițiune pare să fie un anacolut.

omul are minte și nu e lipsit de ea, atunci să înceteze ei a fi într-adevăr fără de minte !

Însă ajunge, zic ei, dumnezeirea în locul minții. Dar ce mă importă aceasta ? Dumnezeirea numai cu trupul²⁰ singur nu este om, și nici numai cu sufletul²¹ singur, dar nici cu amîndouă, căci lipsește mintea,²² care cu deosebire îl face pe om. De aceea pe om reține-l întreg și leagă de el dumnezeirea, ca să-mi faci binefacerea deplină. Însă două deplinătăți, vei zice, nu a putut cuprinde. Dar nu este așa ; afară doar dacă privești (lucrul) numai din punct de vedere omenesc. Căci un vas de o măsură nu va cuprinde două măsuri și nici spațiul unui singur corp două sau mai multe corpuri. De aceea consideri pe aceste însă ca pe niște lucruri intelectuale și necorporale, atunci ia aminte, că eu, unul și același, am cuprins și sufletul și rațiunea și mintea și pe Duhul Sfînt, și că înainte de mine, lumea aceasta care se compune adică din lucruri văzute și nevăzute, l-a cuprins pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfîntul Duh. Căci așa este natura celor intelectuale, că se amestecă în mod necorporal și nedespărțit, atît întreolaltă cît și cu corpuri, fiindcă și de o singură ureche se pot cuprinde mai multe sunete, și fețele mai multora se pot vedea simultan de aceiași ochi, și de același miros se pot simți mai multe miresme, așa că nici simțurile nu se strîmtoresc întreolaltă și nu se înlăturează, și nici lucrurile simțite nu se micșorează din pricina percepției.

Cum poate mintea omului sau îngerului, comparîndu-se cu dumnezeirea, să se găsească perfectă, așa că una să fie nevoită a ceda la apariția celeilalte, care ar fi mai mare ? Căci doar nu se află deplină o scripă oarecără, dacă se compară cu soarele, și nici puțină umezeală, comparîndu-se cu fluviul, nu poate trece ca perfectă ; să alegem pe cele mai mici, splendoarea casei, umezeala pămîntului, și așa să se cuprindă cele mai mari și mai perfecte. Căci să ne gîndim, cum vor cuprinde două perfecțiuni : casa, splendoarea și pe soare, iar pămîntul și umezeala și fluviul ? Căci, într-adevăr, chestia e vrednică de multă cugetare. Sau lor le scapă din vedere că același lucru, care în comparare cu una este deplin, comparîndu-se cu alta nu e deplin, așa ca un dîmb în comparație cu un munte, și un grăunte de muștar față de un fir de bob, sau cu alta din semințele mai mari, deși se zice că e cel mai mare între cei de aceeași specie cu el ; iar, dacă voiești, și îngerul cu Dumnezeu și omul cu îngerul ? Deplină este mintea și are conducerea ; nu simplu deplină, ci față de suflet și de corp este ea deplină ; lui

²⁰ σάρξ.

²¹ ψυχή.

²² νοῦς.

Dumnezeu însă îi este servă și supusă, n-are parte de conducere și nici aceeași onoare. Doar și Moise lui Faraon i-a fost dumnezeu,²³ lui Dumnezeu însă sclav,²⁴ precum este știre în scris; și stelele luminează noaptea, dar de la fața soarelui se ascund, așa că ziua nici nu se mai poate cunoaște, ori de mai sînt; și o faclă mică, lipindu-se de un rug mare, nici nu se stinge, nici nu luminează, nici nu se desparte, ci totul este rug, învingînd acela, care este mai superior.

Ci mintea noastră, se va zice, este osîndită. Dar cum este corpul? Nu e osîndit? De aceea, ori caută de-l depărtează pe acesta din cauza păcatului, ori adaug-o pe aceea din cauza mîntuirii. Dacă partea mai rea s-a primit, ca să se sfințească prin încorporare, atunci oare nu se va primi partea mai bună ca să se sfințească? Dacă lutul a dospit și s-a făcut frămîntătură nouă,²⁵ atunci tocmai icoana nu va dospi și nu se va uni oare cu Dumnezeu, îndumnezeindu-se prin îndumnezeire? Dar să adăugăm și faptul (următor): dacă mintea, ca aceea care a păcătuit și e osîndită, îndeobște s-a disprețuit, apoi corpul, din aceeași cauză, s-a primit, iar mintea s-a omis; ca iertare pentru aceia, care greșesc, în privința minții. Căci mărturia lui Dumnezeu a dovedit că părerea ta nu se poate vindeca. Să spun un lucru mai mare? Drept că tu, dragul meu, — ca venerator al corpului, în vreme ce eu sînt venerator al omului — disprețuiești de aceea mintea mea, ca să împreunezi pe Dumnezeu cu corpul, ca și cînd altfel nu e posibil să se împreuneze, și pentru aceasta ridici un zid la mijloc.²⁶ Dar rațiunea mea ce-i? Este ea a unui om neînțelept și neînvățat? Mintea se unește cu mintea și printr-însa, ca prin ceea ce formează puntea între dumnezeire și grosime,²⁷ cu carnea.

Dar să vedem ce cauză a primirii umanității sau a încarnațiunii, cum zic înșiși, induc ei. Dacă zic ei, că încarnațiunea s-a făcut, ca Dumnezeu, cel de altfel necuprins, să se cuprindă și să petreacă între oameni, sub carne, ca sub un vâl, atunci înșelătoare este această mască a lor și această poveste fățarnică: ca să nu zic că în oarecare alt mod a fost posibil să petreacă între noi, precum o făcuse mai înainte, în rug de foc și în chip omenesc. Iar dacă a primit Dumnezeu umanitatea, ca să ridice blăstămul păcatului, sfințind cele asemenea prin cele asemenea, atunci precum a avut lipsă de corp pentru corpul cel osîndit, și de suflet pentru suflet, așa a trebuit să aibă lipsă de minte, care nu numai că a căzut în Adam, ci a fost

²³ II Moise 7, 1.

²⁴ Ios. 1, 15.

²⁵ I Cor. 5, 7.

²⁶ Efes. 2, 14.

²⁷ παχύτης.

și aceea care s-a infectat întâi, cum zic medicii cu privire la morhuri. Căci ceea ce a primit porunca, aceea nici nu a păzit-o, a cutezat s-o calce; ceea ce a călcat-o, aceea a avut și cea mai mare lipsă de mîntuire; și ceea ce a avut lipsă de mîntuire, aceea s-a și primit; mintea așadar s-a primit.

Aceasta deci s-a demonstrat, ori le este pe voie, ori nu, cu dovezi necesare și geometrice, cum zic ei înșiși. Tu însă faci tot așa, ca și cînd, vătămîndu-se ochiul și piciorul unui om, i-ai tămădui piciorul, ochiul însă i l-ai lăsa nevindecat; sau, nezugrăvind pictorul ceva cum se cade, pictura a-i prefăce-o, peste pictor însă ai trece la ordinea zilei, ca peste unul care și-a făcut datoria bine. Căci dacă dînșii împiedecați prin aceste argumente, își iau refugiul la afirmarea că Dumnezeu, și fără minte, poate să mîntuiască pe om, atunci să știe că tot așa a putut să-l mîntuiască și fără corp, numai prin voință, precum pe toate celelalte le-a făcut și le face în mod necorporal. Depărtează deci și corpul odată cu mintea, ca să-ți fie deplină nebunia. Dar se-nșală de literă, și de aceea se refugiază la corp, necunoscînd obiceiul Scripturii. Noi le vom da învățătură și în această privință. Căci cum că Hristos se numește în Scriptură, în tot locul, om și Fiul omului, la ce le-am mai spune-o acelor care o știu?

Dacă se sprijinesc ei pe locul: „Cuvîntul s-a făcut carne și s-a sălășluit între noi”,²⁸ și rad, ca și cișmarii, pieile mai grase, cea mai bună parte din om, ca să înțeleagă pe Dumnezeu cu corpul: apoi cred că e timpul să zică, că Dumnezeu este numai Dumnezeu al trupurilor și nu și al sufletelor, fiindcă doar scris este: „Precum i-ai dat lui putere peste tot corpul”²⁹ și: „La tine va veni tot corpul”,³⁰ și: „Să binecuvînteze tot corpul numele cel sfînt al lui”³¹; astea înseamnă: tot omul; ori apoi să zică, că părinții noștri au coborît la Egipt fără corpuri și nevăzuți, și că numai singur sufletul lui Iosif a fost pus la închisoare de Faraon, pentru că doar este scris: „La șaptezeci și cinci de suflete s-au coborît în Egipt”,³² și „Fierul străpuns-a sufletul său”,³³ un lucru, care nu se poate fereca. Căci aceia care afirmă astfel de lucruri, nu știu că acestea se zic în mod sinecdohic, indicîndu-se printr-o parte întregul; precum zice Scriptura: și „puii corbilor strigă către Dumnezeu”,³⁴ spre a arăta natura pasărilor, și se induce Găinușa, Luceafărul de seară, Arcturosul în locul tuturor stelelor și al Provi-denței pentru ele.

²⁸ Ioan 1, 14.

²⁹ Ioan 17, 2.

³⁰ Psal. 64, 3.

³¹ Psal. 144, 21.

³² F. Ap. 7, 14.

³³ Psal. 104, 18.

³⁴ Psal. 146, 9.

Mai vine apoi, că iubirea lui Dumnezeu pentru noi nu s-ar fi putut dovedi altfel, decât prin aceea, că s-a luat aminte la carne, și că pentru noi s-a pogorît pînă la partea cea mai joasă. Căci tot omul cu mintea-ntreagă va mărturisi că trupul este mai prejos în preț decât sufletul. Locul : „Cuvîntul s-a făcut trup”,³⁵ deci are, cred eu, același înțeles ca și zicerea, că „păcat” s-a făcut pe sine și „blăstăm”³⁶; nu pentru că Dumnezeu s-a prefăcut în aceasta — cum se poate ?, — ci pentru că, luînd aceasta asupra Sa, a ridicat păcatele noastre și bolile noastre le-a purtat. Cu acestea, socot că am vorbit destul deocamdată, fiindcă sînt sigure, clare și se pot înțelege ușor și de cei mulți. Căci nu ca să facem lucru de logograf le scriem acestea, ci ca să punem stavilă rătăcirii și fraudei ; un tratat mai deplin despre acestea, dacă va părea de lipsă, vom da mai tîrziu.

Și ceea ce e mai greu decât acestea și nu se poate trece cu vederea : O de s-ar exclude „cei ce vă răzvrătesc”³⁷ și introduc un al doilea iudaism și o a doua tăiere-împrejur și un al doilea rînd de jertfe ; căci dacă această afirmație a lor este adevărată, atunci ce piedecă mai este, ca Hristos, pentru înfrîngerea aceluiași lucruri, să se nască de-a doua oară și iarăși să se trădeze de Iuda, să se răstignească, să se înmormînteze și să învie, ca să se împlinească aceeași serie întreagă, ca și acea mișcare a corpurilor cerești. care după învîrtirea cercuală a grecilor, învîrte aceleași stele împrejur ? Căci ce soartă fatală să fi fost aceasta că din cele întîmplate atunci, una se face, alta se omite ? Acest lucru să-l arate acești înțelepți, și care se laudă cu mulțimea cărților.

Dumnealor, îngîmfați din pricina acelei cărți despre Treime, răstoarnă asupra noastră mincinoasa acuză că nu am fi sănătoși în privința credinței, și ademenesc și pe mai mulți de-i înșeală ; dar trebuie neapărat să se știe că Apollinarie, deși a dat Duhului Sfînt numele de dumnezeire, totuși puterea dumnezeirii nu a păzit-o. Căci constituirea Treimii din mare, mai mare și cel mai mare, adică din Duhul Sfînt, din Fiul și din Tatăl, așa ca și din sclipire, rază și soare — o învățătură scrisă răzvedit în cărțile aceluia — formează o scară a dumnezeirii, care nu se suie în cer, ci pogoară din cer. Noi însă, ce-i drept, cunoaștem pe Dumnezeu Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh ; dar nu ca niște nume goale, ce scot în relief neegalitatea în dumnezeiri și puteri, ci precum una și aceeași numire, așa și una și aceeași natură, ființă și putere a dumnezeirii.

Dacă socotește cineva că cele spuse (de noi) sînt adevărate, însă ne incriminează comunitatea cu ereticii, să arate că aceasta e în realitate una

³⁵ Ioan 1, 14.

³⁶ II Cor. 5, 21.

³⁷ Galat. 5, 13.

din însușirile noastre ; și atunci ori vom convinge, ori vom ceda. Dar înainte de a judeca nu este cazul să faci înnoiri nici în privința unui lucru ori cît de neînsemnat, necum să faci un lucru atît de mare și în privința unor lucruri atît de vajnice ! Cît despre noi, acestea le-am mărturisit înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, și le și mărturisim. Și nici că aș fi scris acestea, crede-mă, dacă nu vedeam Biserica despărțindu-se și despicîndu-se, atît din pricina altor iscodiri monstruoase, cît și prin acest sinedriu, de acum, al deșertăciunii. Iar cel ce din oarecare interese, ori din frică de oameni, ori de pe urma unor temeri absurde, sau pentru lipsa de păstor și conducător, ori, în fine, pentru că găsește bucurie în lucrări străine și neobicinuite și este gata la orice înnoire, ne disprețuiește, cu toate că spunem acestea, ne disprețuiește pe noi ca pe niște oameni de nici o valoare, către unii ca aceia însă aleargă cu brațele deschise, acela împărțește corpul cel frumos al Bisericii, acela însuși își va purta pedeapsa, oricine va fi el, și în ziua judecării își va da seama înaintea lui Dumnezeu. Iar dacă cărțile acelea mari, și psaltirea cea nouă și cîntecele acelea, contrare lui David, și grația cîntărilor, se numesc al treilea testament : atunci să știe că și noi facem psalmi și multe scriem și spunem în versuri. Pare, deci, că și noi avem Duhul lui Dumnezeu ; căci un dar al Duhului Sfînt este acesta și nu o înnoire ome-nească. Voiesc ca tu să mărturisești acestea înaintea celor mulți, ca să nu avem greutate, ca și cînd am trece cu vederea un rău ca acesta și să nu facem, prin comoditatea noastră, ca să se lățească și întărească o învățatură rea și primejdioasă.

II. Fiindcă mulți se-ndreaptă către pietatea ta, cerînd o învățatură deplină și precisă în privința credinței, cu dragoste m-ai rugat pentru o scurtă formulare și o regulă a părerii mele ; drept aceea îți scriu pietății tale, că eu, — ceea ce știai și înaintea epistolei mele —, nici n-am pus și nici nu pot să pun nimic mai presus de credința niceeană, care s-a editat de Sfinții Părinți adunați acolo pentru împăcarea ereziei ariane, ci de credința aceea sîntem, prin grația lui Dumnezeu, și vom și fi, explicînd numai cele ce nu s-au zis în mod complet despre Sfîntul Duh, (fiindcă această întrebare, pe atunci, încă nu era stîrnită), explicînd anume că trebuie de știut că de o dumnezeire este Tatăl și Fiul și Duhul Sfînt, cunoscîndu-l și pe Duhul ca Dumnezeu. Pe aceia deci care cugetă și învață astfel, să-i aibi soți, cum îi am eu ; de aceia însă care fac altfel ferește-te și ține-i de străini lui Dumnezeu și Bisericii universale. Dar fiindcă și în privința înomenirii sau întrupării se agită oarecare chestie, apoi hotărește-le-o despre mine și aceasta, anume că eu pe Fiul lui Dumnezeu cel născut din Tatăl, și mai apoi din Sfînta Fecioară Maria, îl cred unul și nu numesc doi, ci pe unul și același îl ador, în neîmpărțită dumnezeire și cinste. Iar cine nu se va fi conformat

acestora, ori acum, ori mai târziu, acela își va da seama înaintea lui Dumnezeu în ziua judecății.

Cele ce observăm și spunem noi împotriva nebunei lor păreri despre mine sînt pe scurt următoarele : ei înșiși aproape și pătimesc ceea ce dogmatizează, circumcizîndu-și mintea din cauza nebuniei. Ca să nu mă acuze că credința lui Vitaliu, a acelui bărbat atît de plăcut mie, pe care acesta, rugat de episcopul Romei Damas, a expus-o în scris, mai înainte am găsit-o bună și am primit-o, acum însă am respins-o, voiesc să vorbesc puține și despre acest caz. Căci aceștia, prin dispute despre cele nespuse, ținute cu învățăceii lor, ca și Maniheii cu aceia pe care îi numesc aleși, descoperindu-și toată boala, abia mai conced Mîntuitorului și corpul. Dar cînd se strîmtoresc și se conving de sentințele universale despre întrupare, pe care le dă Scriptura, atunci, ce-i drept, mărturisesc discuțiunile pioase, dar purced nelegiuit față de minte, zicînd, într-adevăr, că omul nu este fără suflet, nici fără rațiune, nici fără minte și nici nedesăvîrșit ; punînd însă de altfel dumnezeirea în locul sufletului,³⁸ rațiunii³⁹ și minții.⁴⁰ ca și cînd numai singură ea s-ar fi împreunat cu carnea și nu și cele omenești, ale noastre ; deși acea curățenie de păcate este mai măreață decît cele ale noastre și este ceea ce ne mîntuie de afecțiunile noastre cele păcătoase.

Așa și acel : „Iar noi avem mintea lui Hristos”,⁴¹ ei îl explică rău și foarte nebunește, zicînd, că mintea lui Hristos este dumnezeirea, nu ca noi, care sîntem de părerea că cei ce și-au curățit mintea lor prin imitarea acelei minți, pe care Mîntuitorul a primit-o pentru noi, și și-o pun, pe cît e posibil, în armonie cu aceea, sînt aceia despre care se zice că nu au mintea lui Hristos, așa precum și despre cei ce își țin corpul aspru s-ar putea afirma că au corpul lui Hristos, și sînt părtașii Lui ; și : „Precum au purtat chipul celui pămîntesc, așa, zic, vom purta și chipul celui ceresc”.⁴² Tot astfel este pentru ei omul și perfect, nu fiindcă a fost încercat — prin toate afară de păcat, ci fiindcă se învață că el este o amestecătură din Dumnezeu și carne, căci ce este mai deplin decît aceasta, zic ei.

Același păcat îl fac ei și în privința cuvîntului *ἐνανθρώπησις*,⁴³ explicînd pe acel *ἐνανθρώπησεν*⁴⁴ nu că Hristos a fost în om, în care s-a îmbrăcat, după cum s-a zis : Căci el știa, ce este în om,⁴⁵ ci ei zic și învață că aceasta nu

³⁸ ψυχῇ.

³⁹ λόγος.

⁴⁰ νοῦς.

⁴¹ I Cor. 2, 16.

⁴² I Cor. 15, 49.

⁴³ înomenire.

⁴⁴ s-a înomenit.

⁴⁵ Ioan 2, 25.

însemnează alta decît : a avut relații cu oamenii și a petrecut între ei, provocîndu-se la cuvintele : După aceasta s-a arătat pe pămînt și a petrecut între oameni.⁴⁶ Dar ce mai ai de combătut? Cei ce depărtează omul și chipul lui intern, curăță cele dinafară ale noastre numai pentru această mască nouă și fața cea vizibilă, luptînd contra sa însuși întru atîta, încît din pricina cărnii expun și celelalte într-un mod cras și trupesce — de aici vine acest al doilea Iudaism și acea voluptate delirică de paradis, ce are să ție o mie de ani, și aproape și afirmația că noi după un lucru îl vom primi pe tot același lucru —; dar ei induc mai degrabă părelnicia cărnii decît realitatea ei, ca a uneia ce n-a pătimit nimic din ale noastre, afară de cele ce sînt libere de păcat; pentru întărirea acestei învățături se folosesc și de o spusă apostolică, pe care însă nici n-o înțeleg și nici n-o pronunță apostolicește, anume cuvintele⁴⁷ că Mîntuitorul s-a făcut asemenea oamenilor și s-a aflat la chip ca omul, ca și cînd prin aceste cuvinte nu s-ar vădi figura (lui) omenească, ci numai o arătare înșelătoare și numai o părere.

Dacă deci aceste cuvinte, înțelese bine, corespund pietății, rău explicate însă, sînt nepioase, atunci ce mirare este, dacă și eu luam cuvintele lui Vitaliu în înțeles bun, fiindcă așa mă încredința voința, în vreme ce alții turbau împotriva sensului lor, cum ieșia din scris. Aceasta, mi se pare, a fost cauza că și Damas, informat după aceea mai bine, și aflînd totodată că ei țin la explicările lor de mai-nainte, i-a excomunicat și documentul credinței lor l-a nimicit prin anatematism : suportînd cu greutate acea fraudă, în care căzuse de pe urma simplității sale.

Convinși deci pînă la evidență despre aceasta, să nu se umplă de indignare, ci să se roșească de rușine; să nu mă împresoare cu minciuni, ci să se umilească și să șteargă de pe porțile lor aceea mare și miraculoasă vestire și inscripție falsă a Ortodoxiei, care pe cei ce vin îi întîmpină cu întrebarea și deosebirea că trebuie a adora nu pe omul purtător de Dumnezeu, ci pe Dumnezeu purtător de trup. Ce poate fi mai prost decît aceasta, măcar că se mîndresc atît de mult noii vestitori ai adevărului. Că au oarecare plăcere sofistică pentru repeziciunea opunerii și jocul cuvintelor, care face bucurie celor neexperți; dar nimic nu e mai ridicul, mai prost și mai nescotit. Căci dacă ai schimba pentru Dumnezeu cuvîntul *ἄνθρωπος*⁴⁸ cu *σάρξ*⁴⁹ — cea dintîi ne place nouă, iar cea de a doua lor —, și-apoi te-ai folosi de această mare opunere și cunoștință de Dumnezeu ce s-ar întîmpla? Decît că n-avem sã ne închinăm cărnii purtătoare de Dumnezeu, ci lui Dumnezeu

⁴⁶ Baruch 3, 38.

⁴⁷ Filip. II, 2, 7.

⁴⁸ om.

⁴⁹ carne.

celui purtător de om. Om, ce utopie ! Invățătura cea ascunsă, cea de după Hristos, ne-o vestesc ei astăzi. Intr-adevăr, trebuie să plîngi. Căci dacă a început credința abia cu treizeci de ani în urmă, în vreme ce de la arătarea lui Hristos au trecut acum aproape patru sute de ani, apoi zadarnică a fost Evanghelia noastră în decursul timpului acestuia, deșartă și credința noastră, în zadar au suferit martirii martiriile lor, în zadar stau și în fruntea poporului prepoziți atît de însemnați, și tot darul este al poeziei și nu al credinței.

Și acum, cine nu va admira erudiția dumnealor, care despart deslușit cele ale lui Hristos ; cuvintele : s-a născut, a fost ispitit, a flămînzit, a însetoșat, a fost obosit, a dormit, le atribuie părții omenești ; iar că a fost preamărit de îngeri, că a biruit pe ispititor, că a săturat poporul în pustie și într-un așa mod, apoi că a umblat pe mare, pun ei pe seama dumnezeirii ; asemenea și acel : „Unde ați pus pe Lazăr ?”⁵⁰ este omenesc, zic ei, iar că a strigat : „Lazăre, vino afară”⁵¹ și l-a înviat, mort de patru zile, pun ei mai presus de noi ; și faptul că a fost în agonie, s-a răstignit și s-a înmormîntat, se referă numai la învelișul extern, iar că a avut încredere în sine și curaj, că a înviat și s-a înălțat, se referă la comoara cea dinăuntru. Și apoi totuși ne acuză pe noi, ca pe unii care introducem două naturi deosebite ce se luptă întreolaltă și împărțim marea și minunata unitate. După dreptate însă ar fi ca ori să nu facă cele ce acuză, ori să nu acuze cele ce fac ; să se hotărască a-și urma numai sieși și să nu afirme deodată și părerile sale proprii și pe cele ale adversarilor lor. Atît de mare este prostia lor ; ea luptă atît împotriva sa însăși cît și în contra adevărului ; se opun sieși, și totuși nici nu înțeleg, nici nu se rușinează.

De socotește cineva că noi scriem sau spunem acestea de bună voie și cu plăcere, și nu mai vîrtoș siliți fiind, și de zice că disfatuim și împiedecăm unirea, și nu ne sîrguim cu cea mai mare rîvnă pentru ea, să știe că rău cugetă, și că nu avem deloc drept scop pofta noastră personală, noi, în a căruia ochi nimic nu stă și nici nu a stat vreodată mai presus decît pacea ; ba tocmai ceea ce fac și vorbesc aceia, pripiți ca niște tineri, sînt volnice să depărteze de pretutindenii unirea.

Trad. de Prof. Dr. NICOLAE COTOS

⁵⁰ Ioan 11, 34.

⁵¹ Ibid. 43.

RUGĂCIUNILE BISERICII PENTRU MORȚI

Sfânta Scriptură ne spune că după ce a făcut Dumnezeu din nimic lumea și toate viețuitoarele, la urmă a făcut pe om : „Și a făcut Dumnezeu pe om, țărână luînd din pămînt și a suflat, în fața lui, suflare de viață și s-a făcut omul cu suflet viu” (Fac. 2, 7). Deci numai omul, între toate celelalte ființe, este alcătuit din trup și suflet. Deși luat din pămînt, trupul lui era „fără pătimire și nestrîcacios”, precum și celelalte făpturi au fost curate, nevinovate și nevătămătoare atunci cînd au fost zidite. Potrivit însă chipului lui Dumnezeu din el, omul, fiind înzestrat cu excepționale puteri sufletești și morale, avea „o puternică înclinare spre Dumnezeu, era drept și bun, și avea și putința să nu moară, dacă nu păcătuia”. Or prin păcatul strămoșesc, omul a pierdut starea originară și firea sa spirituală s-a vătămat, căci, căzînd din comuniunea cu Dumnezeu, mintea i s-a întunecat și voința tindea spre cele pieritoare și spre păcat, așa încît „pedeapsa cea mai mare a păcatului a fost moartea, cu cele trei trepte ale sale : trupească, sufletească și veșnică” (Invățătura de credință creștină ort., Buc. 1952, p. 67).

Dar imediat, după căderea omului, Dumnezeu, în nemărginita Sa dragoste și milă, i-a făgăduit mîntuirea, pe care a adus-o, la „plinirea vremii”, Iisus Hristos, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu. Acesta, Om desăvîrșit făcîndu-se, a deschis lumii calea spre bucuria veșnică, căci prin întruparea, activitatea pămîntească, moartea, învierea și înălțarea Sa la cer, a ispășit dreptatea divină ofensată și a dărîmat peretele ridicat între Dumnezeu și om. Prin persoana Sa, Iisus Hristos a arătat pe Tatăl cel Ceresc, care „deschide lumii brațe de îmbrățișat, și apoi, asemenea soarelui, s-a înălțat deasupra pămîntului, ca să nu apună niciodată”.

În învățătura Sa divină, Iisus Hristos a descoperit oamenilor că scurta lor viață pămîntească este o treaptă către viața cea veșnică, arătînd și calea ce duce la ea : iubirea de Dumnezeu și de aproapele, legea de temelie a vieții omenești, fără de care nu pot și nu trebuie să trăiască oamenii pe lume, și curățenia sufletească și trupească a omului. Dar pentru că omul nu-și poate însuși mîntuirea, cu puterile sale proprii, Mîntuitorul lumii a întemeiat Biserica Sa, căreia i-a lăsat puteri harice pe care să le împartă membrilor ei în Sfintele Taine, spre a putea birui păcatul și pentru a colabora prin credință lucrătoare cu Harul lui Dumnezeu.

Membri ai Bisericii sînt toți cei uniți prin aceeași credință în Hristos, Capul ei nevăzut, și se împărtășesc de aceleași Sfinte Taine. Biserica este una, cuprinzînd pe membri cei vii din viața pămîntească și pe aceia din viața cerească, și se împarte în Biserică pămîntească (luptătoare) și în Biserică cerească (triumfătoare), unită fiind, precum este unit sufletul cu trupul omenească, prin legătura dragostei creștine. Dragostea creștină, care nu încetează niciodată, se arată îndeosebi prin rugăciunile celor vii pentru cei morți, precum și prin mijlocirea pentru cei vii din partea Sfinților și dreptilor adormiți.

Iată tema studiului nostru „Rugăciunile Bisericii pentru cei morți”. Dar mai întîi: Ce este viața omenească și ce este moartea?

Problema vieții omenești a preocupat, din timpurile cele mai vechi și pînă în zilele noastre, mintea omenească. Filozofii și gînditorii proeminenți ai lumii s-au străduit să răspundă ce este viața. După a Bisericii învățătură, între toate făpturile, numai omul este ființă religioasă, avînd suflet nemuritor, dat de Dumnezeu. Ca atare, scopul vieții omenești este preamărirea lui Dumnezeu, prin trăirea după voia Lui, în sînul Bisericii, și desăvîrșirea ființei sale, pentru a dobîndi viața fericită și veșnică, după moarte.

Prin moarte nu înțelegem că ființa omenească întreagă piere, ci moartea este despărțirea sufletului de trup, cînd „pulberea se va întoarce în pămînt, cum a fost, iar sufletul se va întoarce la Dumnezeu, care l-a dat” (Ecles. 12, 7); cu alte cuvinte : după moarte, trupul merge în pămînt, iar sufletul trece în lumea duhurilor, trăind mai departe deplin conștient.

De felul vieții acesteia, imediat după moarte, fiecare suflet, în parte, este judecat de Mîntuitorul (Evr. 9, 27). Sufletele celor drepti și buni sînt însoțite de îngeri spre fericire în Rai sau „Sînul

lui Avraam“, iar sufletele celor necredincioși și păcătoși sînt îndreptate, de duhurile necurate, spre chinuri în Iad (Lc. 16, 22—23 și 23, 43). Cel credincios, virtuos și pocăit, precum și cel mai mare păcătos, cum a fost tîlharul de pe cruce, dacă s-a pocăit sincer înainte de ieșirea sufletului său, merg la fericire, pe cînd necredincioșii și păcătoșii nepocăiți merg la chinuri, unde sufletele lor nu mai pot face nimic pentru îndreptarea lor și nici pentru ieșirea lor din Iad. Situația aceasta a sufletelor, după judecata particulară, este însă provizorie pînă la judecata de apoi sau de obște, cînd atît cei buni cît și cei răi vor fi judecați definitiv, împreună cu trupurile lor, fie la fericire veșnică, fie la osîndă veșnică.

Intrucît Biserica învață că și cei morți în Hristos fac parte, împreună cu cei vii, din aceeași Biserică a lui Hristos, că legătura între dînșii se întreține prin rugăciune, și că sufletele celor morți trăiesc într-o stare provizorie, pînă la judecata de apoi, există deci posibilitatea ca și unii dintre păcătoșii morți să poată fi mîntuiți, prin rugăciunile Bisericii și ale fiecăruia dintre noi, precum și prin milosteniile noastre pentru dînșii. În adevăr, rugăciunile celor vii, adresate lui Dumnezeu, prin mijlocirea Sfinților, pot ajuta celui păcătos din Iad, care în viața aceasta nu s-a pocăit îndeajuns; păcatele contra Duhului Sfînt însă nu vor fi iertate (Mt. 12, 32; I Ioan 5, 16).

Cei vii au deci datoria să se roage pentru toți membrii Bisericii, pentru cei vii și pentru cei morți (I Tim. 2, 1; Iac. 5, 16). Dacă rugăciunile celor vii folosesc celor vii, atunci și rugăciunile și milostivirile pentru cei adormiți, chiar dacă nu le folosesc totdeauna lor, nu sînt inutile, deoarece folosesc atît celui care are trebuință de ele, cît și celui care exprimă prin ele „comuniunea plină de dragoste a celor care sînt în viață, față de cei răposați, pe care moartea îi smulge, în adevăr, de la petrecerea în acelaș loc, cu noi, nu însă și de comuniunea spirituală și de dragostea noastră față de ei“. Prin rugăciunile pentru cei adormiți, ne exprimăm dragostea față de aproapele, și împlinim totodată a 5-a poruncă bisericească, rugîndu-ne pentru iertarea păcatelor tuturor celor adormiți, cu excepția acelor care din vina lor nu s-au spovedit și nu s-au împărtășit.

În afară de temeiurile amintite ale N. T., pentru rugăciunile pentru cei morți avem și mărturii directe din V. T (îndeosebi II Mac. 12, 40—46 și Baruh 3, 4—5). Dar, despre practicarea

rugăciunilor pentru cei morți, în chipul cel mai limpede, vorbește Sf. Apostol Pavel (I Cor. 15, 29), și întreaga Sf. Tradiție.

Înainte de toate, formulele de Liturghii ale Bisericii, întrebuițate din vechime și pînă azi, cuprind rugăciuni pentru cei morți. Tertullian (†240) mărturisește: „noi facem rugăciuni pentru cei morți, în fiecare an, la ziua morții lor” (De corona militis, c. 3); Sf. Ciril al Ierusalimului (†386): „noi ne rugăm pentru Sf. Părinți și episcopi adormiți, și în general pentru toți cei mutați înainte de noi, crezînd că e de foarte mult folos sufletelor pentru care se face rugăciunea atunci, cînd stă înainte Jertfa cea Sfîntă și înfricoșată” (Cateheza 5 mistagogică); Sf. Ioan Hrisostom (†407) spune: „Nu în zadar s-au statornicit acestea de către Apostoli, ca să se facă pomenirea celor morți, la înfricoșatele Taine. Ei știau că aceștia dobîndesc mare cîștig, mult folos” (Omilia 3-a la epistola către Filipeni); în fine, în afară de multe alte texte patristice, Sf. Ioan Damaschin (†754) spune: „Dumnezeu voiește ca toți să fim ajutați de ceilalți, atît în viață ca și după moarte... cel care se trudește pentru mîntuirea aproapelui, întîi realizează foloase pentru sine, apoi pentru aproapele” (Cei adormiți în credință, 15, 18. Migne, P. G. T. 95, col. 252—53).

În adevăr, rugăciunile pentru cei adormiți sînt o emanație a iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Prin aceasta ni se dă prilej spre întărirea credinței în viața de dincolo de mormînt, se nutrește respectul față de cei morți, se întărește nădejdea în mila lui Dumnezeu și se dezvoltă îndeosebi iubirea frățească. Deci pentru a ajuta pe aproapele, Biserica a orînduit să se facă rugăciuni nu numai pentru cei vii, ci și pentru cei adormiți în Domnul, și ne îndeamnă să facem milostenii mai ales cu cei săraci, pentru ca și aceștia să se roage pentru sufletele celor răposați. Prin urmare sfînta noastră Biserică e prezentă și asistă pe cel credincios, cu Harul Duhului Sfînt și cu binecuvîntările sale, nu numai de la leagăn pînă la mormînt, ci grija ei pentru morți se prelungește chiar și dincolo de pragul mormîntului. Ea nu dă uitării pe cei duși din această lume, ci îi pomenește și se roagă pentru iertarea păcatelor lor și pentru odihna și fericirea sufletelor lor, în lumeă cealaltă, grija pentru cei morți fiind, în Biserica noastră, una din manifestările caracteristice și esențiale ale vieții religioase.

Cu toate slujbele și rugăciunile pe care le face, Biserica urmărește să ajute nu numai pe morți, ci să mîngăie pe cei rămași în viață, să-i învețe despre piericiunea celor trecătoare și pămîn-

tești și să le întărească nădejdea și credința în învierea morților și viața de veci.

În prima linie, la slujba Sf. Liturghii, centrul cultului creștin ortodox, în care se aduce jertfa euharistică pentru toți fiii lui Dumnezeu, sînt pomeniți toți viii și morții care au mărturisit și care mărturisesc într-un gînd „Pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfînt, Treimea cea de o ființă și nedespărțită”. Preotul se roagă pentru dînșii, întîi la slujba Proskomidiei, apoi după citirea Evangheliei, și după sfințirea darurilor de jertfă. De asemenea Biserica se mai roagă pentru cei adormiți la așa-numitele Liturghii pentru morți, și în ecteniile morților de la slujba Vecerniei, Miezonoptice și Utreniei.

Dar, în afară de pomenirile care se fac în timpul Sf. Liturghii și la slujbele amintite, Biserica a orînduit zile anumite în care să se facă slujbe speciale de pomenire a fiecărui mort, în parte, și zile pentru pomenirea de obște a morților. Slujbe de pomenire a mortului se fac : în ziua a 3-a, 9-a și 40-a după moarte, la 3, 6, 9 luni, la 1 an, și în fiecare zi anuală a morții, pînă la 7 ani (Constit. Apost. c. VIII, cap. 42); în fine, credincioșii mai pot face pomeniri, pentru morții lor, în toate sîmbetele de peste an.

Pentru pomenirea de obște a tuturor morților, Biserica a rînduit toate sîmbetele de peste an, dar mai ales așa-numitele „sîmbete ale morților”: sîmbăta înaintea lăsatului de carne, a II-a, III-a și a IV-a din Postul Mare, sîmbăta înaintea Rusaliilor, și cea dinainte și de după Sf. Dumitru.

Înainte de a expune, pe scurt, slujbele de pomenire a morților, mai menționăm că Biserica învață că cea mai de seamă datorie a celor vii față de muribund este să poarte de grijă ca el să nu moară nespovedit, neîmpărtășit și fără lumînare. De aceea Biserica asistă pe credincios, cîteodată, încă în ora morții fiind, cu rugăciunea numită „slujba la ieșirea cu greu a sufletului”, care datează cel puțin din a doua jumătate a veacului IV.

Împăcat cu semenii lui și iertat de Dumnezeu, muribundului i se pune în mîină sau i se ține lumînarea aprinsă, ce simbolizează viața nouă, cu care sufletul îl întîmpină pe Hristos și Căruia i se prezintă spre a fi judecat.

Îndată după ce un creștin a decedat, se trag clopotele bisericii, în trei rînduri zilnic, pînă la înmormîntare, ca să vestească tuturor celorlalți creștini plecarea din viață a unui semen al lor, să-i îndemne ca să se roage pentru iertarea păcatelor lui și să le

aducă aminte că toți sînt muritori, ducîndu-i cu gîndul la învie-rea morților și la judecată.

După ce mortul a fost spălat, îmbrăcat în haine curate și așezat în sicriu cu capul spre răsărit, de unde va veni Hristos la judecata viitoare, *prima slujbă* ce o face Biserica la căpătîiul lui *se numește „Panihidă”* (priveghere de toată noaptea) ,care înlocuiește rugăciunile la care creștinii din vechime zăboveau toată noaptea, cînd înmormîntau pe martirii lor.

Panihida este o prescurtare și anticipare a Prohodului, însă, spre deosebire de Parastas, ea este o slujbă scurtă : Preotul îmbrăcat cu epitrahil, cu crucea și cu lumînarea aprinsă în mînă, dă binecuvîntarea și în timp ce se rostesc rugăciunile începătoare, cădește trupul mortului de jur-împrejur, icoana, casa și pe cei de față; urmează troparele morților, ectenia morților cu rugăciunea de dezlegare, otpustul, cîntarea „veșnică pomenire”, și, binecuvîntînd spre mort, încheie cu „Pentru rugăciunile...”. La această Panihidă, ca și la toate celelalte slujbe pentru morți, se cădește mult, ca semn că precum fumul de tămîie, așa să se înalțe spre ceruri rugăciunile noastre și sufletul celui adormit.

În afară de Panihidă, pe alocurea se obișnuiește ca preotul să mai citească la capul celui mort așa numiții „stîlpi”, adică cele 11 Evanghelii ale Învierii (tipărite în ediția : Panihida, București 1928); alteori se citește din Apostol sau din Psaltire (chiar și de către laici), în mai multe rînduri, cîtă vreme rămîne mortul în casă.

A doua, și cea mai de seamă, între ierurgiile ce se fac pentru cel mort, este slujba înmormîntării (Prohodul sau Pogribania), de regulă în ziua a 3-a, după moarte.

Rînduiala „Prohodului”, pe scurt, este următoarea : Înainte de a fi scos mortul din casă, se face Panihida (Litia pentru morți), apoi ridicîndu-l din casă, pe pragul ușii de ieșire, sicriul cu trupul mortului se înalță de 3 ori, în semnul Sf. Treimi, căreia s-a închinat el în viață. În drum spre Biserică se cîntă „Sfinte Dumnezeule”, cel funebru, în semn că și sufletul celui adormit să se învrednicească a cînta, împreună cu sf. Ingeri, imnul de laudă a Sf. Treimi. Se mai obișnuiește să se facă popasuri sau stări pe la răscruci sau răspîntii de drumuri, unde preotul rostește cîte o ectenie pentru morți, cu cîntarea „veșnică pomenire”, și unii mai citesc și cîte o evangheliie, chiar și 12, dacă se fac tot atîtea stări ; evangheliile ce se citesc sînt din cele ale Învierii, sau

din cele 7 de la Sf. Maslu, sau din cele 5 de la slujba Pogribaniei preoților. În drum spre biserică se trag neîncetat clopotele, apoi se mai trag în timpul Prohodului și, în fine, cînd cel mort e coborît în mormînt. Deci, în sunetul clopotelor, mortul e adus în biserică, unde pentru ultima oară se află în mijlocul obștei creștine, din care a făcut parte. Aici își ia rămas bun nu numai de la dînsa, ci și de la locașul sfînt, în care, prin Sf. Taină a Botezului, și-a început viața sa în Hristos, și unde se cuvine să i se facă și cea din urmă slujbă, care-i binecuvintează sfîrșitul vieții pămîntești și intrarea pe poarta veșniciei.

În naosul bisericii, mortul e așezat pe catafalc, cu fața spre răsărit, pe cînd preoții morți se așează cu fața spre apus, în semn că neîncetat ei vorbesc norodului. După ce au fost aprinse lumînările din jurul sicriului și cele din mîinile preotului și ale tuturor participanților, se face Prohodul, care este cea mai impresionantă și mai duioasă dintre toate slujbele Bisericii.

Rînduiala Prohodului este cea din Evhologiu bogat, (București, 1896, p. 164—198), pe care nu o vom analiza, în întregime, ci numai părțile mai impresionante.

În virtutea concepției creștine despre moarte și viața de veci, temeluită pe izvoarele Revelației, Sf. Ioan Damaschinul a alcătuit cîteva stihiri idiomele, în care își exprimă uimirea durerii asupra enigmei morții, prin care „făptura perfectă a mîinii dumnezeiești se dărîmă“ (Evhologiu, p. 187, 194, 195, 197), îndemnîndu-ne să ne rugăm pentru iertarea păcatelor celui adormit.

În tot cuprinsul Prohodului, fie că se adresează rugăciuni Sf. Treimi, lui Hristos, Maicii Domnului, martirilor și sfinților, prin care se exprimă durerea și amărăciunea morții și a mormîntului, sau a despărțirii de cei dragi, fie că se arată scurtimea și deșertăciunea vieții de pe pămînt, toate impresionează și ne duc cu gîndul la păcat și la judecată, la mila lui Dumnezeu și la viața viitoare, asigurîndu-ne de puterea și nădejdea învățăturilor Bisericii noastre. Totuși momentele cele mai însemnate și, în acelaș timp, mai impresionante sînt: molitfa de dezlegare și rugăciunile de iertare, podobia „Veniți fraților să dăm mortului sărutarea de pe urmă...“, și, după otpust, cîntarea „Veșnica pomenire“.

În molitfa de dezlegare și în rugăciunile de iertare, pe care le citește lîngă mort, preotul se roagă ca Dumnezeu să dezlege sufletul răposatului de orice blestem sau afurisenie, să-i ierte tot păcatul sufletească și trupesc, ca sufletul lui să se odihnească în-

preună cu drepții, iar trupul să se dea firii, desfăcându-se în cele din care a fost zidit.

În podobia „Veniți fraților...”, Biserica zugrăvindu-ne desertăciunea vieții omenești, ne îndeamnă ca acum la despărțirea de cel ce pleacă dintre noi, prin sărutare, care este semnul dragostei, al iertării și împăcării, să ne luăm rămas bun, rugându-ne pentru el.

După prohod, mortul e dus la cimitir, i se face iarăși o panihidă, apoi e coborât în mormânt, care se pecetluiește — și după ce e acoperit cu pământ, la căpătîiul lui se înfige sf. Cruce „care străjuiește deci mormîntul creștinului, arătînd că cel ce doarme sub scutul ei, a adormit întru Hristos și cu nădejdea că se va scula împreună cu El, la învierea cea de obște”.

Am amintit că Biserica face pomeniri pentru cel răposat, și după înmormîntarea lui. În ziua a 3-a, după moarte, adică imediat după pogribanie, se face la casa mortului Panihida sau Parastasul pe scurt, cînd preotul binecuvintează pomana (praznicul mortului), ce este o rămășiță a vechilor agape (mese de dragoste), cu care era împreunată slujba înmormîntării. De asemenea, în unele locuri, înainte de panihidă, se face sfîntirea mică a apei, cu care preotul stropește apoi casa și pe cei de față; tot așa se mai obișnuiește a binecuvînta hainele ce se dau de pomană săracilor, ca să se roage pentru sufletul mortului.

În ziua a 9-a, după moarte, se face iarăși panihida, dar aceasta în biserică sau la mormînt, iar în ziua 40-a se face slujba Parastasului, în biserică sau și la mormînt, de obicei după sf. Liturghie, săvîrșită cu rugăciuni pentru cei morți. Parastasul este o prescurtare a pogribaniei, partea lui de căpetenie o alcătuiesc rugăciunile de dezlegare și iertare, precum și cîntarea „Veșnica pomenire”, împreunată cu legănarea colivei, a pînilor (colacilor) și a vinului. Parastas se mai face în ziua anuală a morților, pînă la 7 ani după moarte.

Panihida se mai face la 3, 6 și 9 luni după moarte și rînduiala e aceeași ca și la panihida ce se face în casa mortului, cu singura deosebire că aici la ectenie se face pomenirea nominală a tuturor morților familiei, și de obicei se aduce la biserică colivă și vin (paos).

Panihida sau parastasul mic mai poartă numele de „Trisaighion” pentru morți.

În afară de zilele amintite pentru pomenirea morților, în unele părți se face pomenirea nominală numai a unui mort sau a unui pomelnic întreg de morți, la *40 liturghii în șir*, la proscomidie, îndeosebi în *primele 40 zile după moartea cuiva*. Acest fel de pomenire se numește „Sărindar” sau slavonește „Sorocust” (a 40-a zi de la moarte). „Sărindarele se dau de obicei la sfîșirea unei biserici, a unei fîntîni, sau cînd vine preot nou în sat”. Ele se numesc particulare cînd se fac numai pentru o familie și de obște cînd se fac pomenirile mai multor familii, cum sînt așa-numitele „Sorocuste” din Postul mare. La sfîrșitul celor 40 liturghii, se face parastas și se pomenesc toate pomelnicele expirate; uneori se face și aghiasmă mică și apoi praznic (masă de obște). În fine mai este și pomenirea morților, ca și a celor vii, la toate liturghiile din cursul unui an bisericesc — *pomelnic anual* (ceea ce în Bucovina se numește „parusie”, prezență, sau a sta cuiva neîntrerupt în ajutor).

Am spus că Biserica noastră are deosebită grijă pentru cei morți și am și arătat, pe scurt, toate slujbele și pomenirile, împreună cu rostul lor, pentru sufletele lor. Ca încheiere la cele înșirate vreau să mai adaug și să precizez că în *general cultul morților folosește nu numai celor plecați din viața pămîntească, ci mai mult contribuie la viața religioasă și morală a celor rămași în viață*. În cultul morților, prin excelență, se ține treaz gîndul la moarte și la judecată, încît *creștinii simțindu-se îndemnați să se ferească de păcate și răutăți, devin membri credincioși și buni nu numai ai Bisericii, ci și cetățeni cinstiți și corecți ai Patriei*.

BIBLIOGRAFIE

- ¹ *Invățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952.
- ² Pr. I. Petreună, *Rugăciunile pentru cei morți*, Oradea, 1937.
- ³ Pr. I. Petreună, *Viața viitoare în colindele românești*, Oradea, 1939.
- ⁴ Protos. Gr. Băbuș, *Ierurgiile...* în „*Studii Teologice*”, Buc., 1954, nr. 9—10.
- ⁵ Buchberger, *Lexikon für Theologie u. Kirche*, Vol. X. Berlin, 1931.
- ⁶ Simeon al Tesalonicului, *Despre sfîrșitul nostru*, trad. de Toma Teodorescu, București, 1865.
- ⁷ *Evhologiu bogat*, Buc. Tip. Cărt. Bis. 1896.
- ⁸ Sokolov D., *Der Gottesdienst der ort. Kath. Kirche...* trad. de Morosov Berlin, 1893.
- ⁹ Maltzew Alexis, *Die Liturgien der Kath. ort. Kirche des Morgens*.

Pr. Prof. PETRE PROCOPOVICIU

CATEHISMELE BISERICII ORTODOXE RUSE

Înainte de Petru I (1682—1725), învățămîntul din Rusia era în întregime condus de cler și avea caracter religios. Spiritul reformator al tînărului țar a orientat cultura rusă spre laicismul occidental, încît se impunea nevoia fixării unui învățămînt de tip nou și alcătuirea de manuale școlare, deci și manuale de religie și catehisme.

Cărțile referitoare la învățăturile Bisericii, scrise înainte de Petru I sub formă de întrebări și răspunsuri, serveau și de cărți simbolice și cuprindeau mărturisirea de credință a Bisericii, obligatorie pentru toți credincioșii.

Prima încercare de a alcătui o astfel de carte simbolică la ruși, a fost „Catehismul cel Mare” al lui Meletie Smotrițcki din 1623, care însă n-a putut fi publicat, deoarece forurile superioare ale Bisericii ruse au constatat că lucrarea este alcătuită mai mult în spirit latin decît ortodox.

CATEHISMUL LUI ZIZANIE

Răspîndirea protestantismului a silit Biserica rusă să combată influența și propaganda antiortodoxă a acestuia. Pînă aci ortodocșii din Răsărit, deci și rușii, se foloseau de vechile mărturisiri și expuneri de credință, îndreptate împotriva ereziilor vechi. Din sec. XVI apar noi rătăcirii dogmatice, cînd și catolicii și protestanții compuseră catehisme, fiecare cu deosebirile sale de credință. Vechile compendii de dogmatică ortodoxă fiind depășite de noile probleme pe care le aducea Reforma, învățatul Lavrentie Zizanie Tustanovscki compune în limba lituaniană o lucrare intitulată „Cartea numită în grecește Catehism, latinește Chemare, în limba rusă Convorbire”. (Mai tîrziu această carte

s-a numit Catehismul cel Mare, spre deosebire de Catehismul cel Mic din 1694).

Catehismul lui Zizanie apăru în 1627, după ce fusese tradus în limba rusă, revizuit și îndreptat de patriarhul Filaret, egumenul Ilie și corectorul Grigorie Onisim. Cu toate acestea, el încă mai conținea influențe catolice și protestante, precum și unele păreri neîntemeiate, ceea ce a cauzat retragerea și oprirea folosirii exemplarelor tipărite.

Cu toate că acest Catehism pretindea că izvoarele lui sînt Sf. Scriptură, Sf. Tradiție, învățăturile Sf. Apostoli și ale Sf. Părinți, expuse pe înțelesul tuturor și cu puterea de a lumina mintea, se resimt în el influențe eterodoxe. Astfel, validitatea Sf. Taine a Cununiei era condiționată de înțelegerea mirilor, iar despre prefacerea darurilor se spunea că ar avea loc la pronunțarea cuvintelor „Luați mîncăți...” etc. De asemenea, Lavrentie ne face a crede că Sf. Taină a Botezului ar curăți pe om de păcatele obișnuite, nemărturisite; și, iarăși, greșește prin anacronisme istorice și exprimări incorecte.

După 150 de ani de la prima ediție, Catehismul lui Zizanie reapare la Grodno (1783), se reeditează la 1787 și 1788, apoi la Pscov (1874) și Moscova (1878).

Ediția din Moscova (1878) poartă același titlu din 1627, cuprinde tabla de materii, textul lucrării (395 p.), apoi indexul locurilor mai însemnate (p. 392—402), în încheiere — prefața (p. 403—404).

Cuprinsul cărții este redat mesistematic, prezentînd digresiuni frecvente și polemici deplasate. Limba este un amestec de lituaniană, belorusă, malorusă și polonă, ceea ce a prezentat multe greutăți la traducerea în limba slavonă. Planul cărții prevede tratarea credinței expusă în Simbolul de credință, nădejdea în rugăciunea Tatăl nostru și iubirea în Decalog. De asemenea, atinge problema raportului lui Dumnezeu cu lumea, Sfînta Treime și însușirile persoanelor Sfintei Treimi.

MĂRTURISIREA ORTODOXĂ A BISERICII SOBORNICEȘTI ȘI APOSTOLICE DIN RĂSARIT

În 1629 apare la Geneva o „Mărturisire răsăriteană”, scrisă în spirit calvin, pusă sub numele Patriarhului ecumenic, Chiril Lucaris. Această carte a produs mare tulburare între credincioșii răsăriteni. Cît a trăit Lucaris, nu s-a luat nici o atitudine con-

irară. După moartea lui Chiril, sinoadele din Constantinopol (1638 și 1641) îl condamnă atât pe el, cât și mărturisirea atribuită lui. Iar sinoadele din: Kiev (1640), Iași (1642), Ierusalim (1672) și Constantinopol (1672 și 1691) n-au mai anatematizat și pe Chiril, ci numai mărturisirea și autorul ei, oricare ar fi el.

Ideile calvine și propaganda iezuită îl determină pe Mitropolitul Kievului, Petru Movilă, să compună o mărturisire ortodoxă, terminată în 1640. Această lucrare a ajuns să fie prima carte simbolică a întregii Biserici de Răsărit, după Simbolul Credinței, hotărârile tuturor Sinoadelor ecumenice și Dogmatica lui Damaschin.

Lucrarea lui Petru Movilă se împarte după cele trei virtuți teologice și cuprinde 261 întrebări și răspunsuri asupra credinței ortodoxe, bazate pe citate din Sf. Scriptură, canoane și Sf. Părinți. Partea întâia tratează despre credință, tălmăcind Simbolul Credinței; a doua, despre iubire, tălmăcind rugăciunea Tatăl nostru și fericirile, iar partea a treia — despre dragostea față de Dumnezeu și față de aproapele. Metoda vie și atrăgătoare, catehetică, stilul clar și ușor au făcut ca această carte să se înscrie adânc în mintea și inima credincioșilor răsăriteni.

Petru Movilă convoacă în același an (1640) un sinod bisericesc la Kiev, spre a obține aprobarea acestuia pentru tipărirea mărturisirii. Sinodul a găsit că unele învățături nu sînt în deplin spirit ortodox și propune să se ceară părerea Patriarhului ecumenic din Constantinopol.

Din motive politice, Patriarhul ecumenic hotărăște ca lucrarea să fie cercetată de un sinod bisericesc, care s-a ținut în 1642, la Iași. Delegatul Patriarhiei ecumenice, Meletie Sirigul, corectează lucrarea lui Petru Movilă, care fusese tradusă în limba greacă, în urma examinării ei de către delegații celorlalte Biserici; astfel se îndreaptă în spirit ortodox concepția despre existența unui al treilea loc după moarte, purgatoriul, și momentul prefacerii Darurilor, nu la rostirea cuvintelor: „Luați mîncăți!...“, ci la epicleză.

Textul astfel corectat se trimite la Constantinopol și chiriarhii răsăriteni recunosc oficial validitatea Mărturisirii lui Petru Movilă, nu numai pentru ruși, ci și pentru toți grecii. Aprobarea este confirmată și de sinoadele din Ierusalim (1642) și Constantinopol (1691). Sinodul Bisericii ruse din 1837 decide ca toate bisericile ruse să aibă această mărturisire.

Lucrarea lui Petru Movilă a fost tipărită pentru prima dată la Amsterdam, în 1662, de Panaghiot Nicosios, în limba greacă. Traducerea aceasta este identică cu originalul, potrivit mărturiei sinodului din Ierusalim (1672). Această lucrare se tipărește în 1695 de Lavrentie Norman la Lipsca, cuprinzând textul latin alături de cel grec. În Moldova ea a apărut în limba greacă în 1699.

În limba slavonă Mărturisirea lui Petru Movilă a apărut în 1685 după versiunea lui Panaghiot, iar pentru poporul rus ea a apărut în 1696 cu binecuvântarea Patriarhului Adrian. În 1712 apare din nou în limba slavonă la Kiev, după care se reeditează de mai multe ori. Cea mai cunoscută este ediția preotului Alexeev, însoțită de explicații istorice, dogmatice și filologice, dar cuprinde numai partea întâia a mărturisirii.

În limba rusă, Mărturisirea lui P. Movilă a fost publicată de Academia duhovnicească din Petersburg, în 1830.

În limba română această carte a fost publicată, pentru prima oară, de Radu Greceanu, în 1691, iar Antim Ivireanul o edită în limba greacă, însoțită de o prefață lămuritoare.

Veacurile următoare reeditează numeroase ediții, statornicind astfel unitatea dogmatică ecumenică a Bisericii răsăritene.

Catehismul cel Mic. Întrucât Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă întârzie să apară și întrucât necesitățile vremii impuneau de urgență o lucrare de atitudine față de atacurile antioctodoxe, Petru Movilă se hotărăște să publice o „Culegere de învățături scurte despre articolele de credință“. Această lucrare s-a tipărit în 1645 la Kiev, în limba polonă și în același an cartea este tradusă și în limba rusă, pentru uzul tuturor credincioșilor și pentru școlari.

Acest catehism este de fapt o prescurtare a Mărturisirii Ortodoxe, așa cum a fost corectată de sinodul din Kiev (1640); nu are, însă, îndreptările aduse de sinodul de la Iași (1642). De aceea, catehismul prezintă concepții eterodoxe, ca momentul prefacerii Darurilor la rostirea cuvintelor „Luați mîncați...“ și unele întrebări din Mărturisirea Ortodoxă nu sînt introduse în această carte.

Totuși cerința catehismului era atît de mare, încît abia după un an de la apariție, el se reeditează la Lvov (1646) și la Moscova (1649), cu unele schimbări neînsemnate. Acest catehism a fost primit cu o mare popularitate în Rusia.

Planul lucrării se aseamănă cu cel al Mărturisirii Ortodoxe. Astfel, în partea I-a a lucrării se tratează despre credință, explicându-se Simbolul Credinței; în partea II-a, despre nădejde, explicându-se rugăciunea Tatăl nostru și fericirile evanghelice, iar în partea a III-a se tratează despre dragoste, explicându-se cele zece porunci și învățătura despre binefacere și păcat. Afară de acestea, Catehismul cel Mic mai cuprinde și pretinsul Simbol de credință al lui Atanasie cel Mare, expunerea de credință a lui Atanasie de Antiohia, Chiril al Ierusalimului și a fericitului Maxim. La sfârșitul lucrării se află cuvîntul patriarhului de Constantinopol, Ghenadie, despre credință.

În veacul XVIII începe să se dezvolte literatura catehetică și simbolică la ruși cu mai multă amploare. Astfel, Teofan Procopovici compune un catehism pentru uzul școlar, conceput după modelele occidentale. El cuprinde alfabetul, rugăciunile mai însemnate, dogmele principale ale credinței și Decalogul. Mitropolitul Platon este autorul mai multor lucrări de acest gen. Astfel, în 1757—1758 scrie Catehismul, sau prima introducere în legea creștină, tîlcuire făcută pentru tot poporul. Urmează apoi Catehismul pe scurt pentru copiii mici, după care scrie un Catehism prescurtat pentru adulți, cuprinzînd rugăciuni și învățături creștine. Tot în acest gen e lucrarea „Catehism prescurtat“ cu o anexă, cuprinzînd locuri însemnate din Sf. Scriptură, canoane ale Sfinților Apostoli și Părinți Bisericești, Regulamentul duhovnicesc și jurămîntul. Mitropolitul Platon scrie și învățături creștine sau Teologie creștină pe scurt, cu adaosuri de rugăciuni și învățături despre Melchisedec, pentru catehizația țareviciului Pavel Petrovici. A scris, apoi, un Catehism dezvoltat pentru tineretul creștin, care a fost revizuit de Sinod și publicat pentru prima dată în timpul Ecaterinei II, de Departamentul Învățămîntului Public din Rusia (1786).

Toate aceste catehisme se aseamănă ca plan și caracter. Ele urmăresc a cultiva, prin învățătura despre cunoașterea și adorarea lui Dumnezeu, nu numai credința, ci și rațiunea. De regulă, catehismele lui Platon se pot împărți în 2 părți: în prima parte se tratează despre cunoașterea lui Dumnezeu în sine, iar în a doua despre cunoașterea activității lui Dumnezeu în afară. În prima parte se tratează despre existența lui Dumnezeu, despre esența Lui, despre Providență, adorare; în partea a doua se tratează despre Legea lui Dumnezeu, despre Simbolul Credinței și

despre Rugăciunea Domnească. Lipsesc fericirile evanghelice. O particularitate a acestor catehisme este faptul că învățătura despre Sfintele Taine se raportează la art. VIII din Simbolul Credenței, ca mijloace spirituale sfințitoare, în rînd cu celelalte mijloace, între care cuvîntul Domnului vine la locul întîi. Toate citatele sînt luate din Sf. Scriptură, căreia i se acordă întîietate; Sf. Tradiție este lăsată pe planul al doilea, din ea nu se aduc citate.

În catehismele lui Platon, se observă influențe protestante (spre deosebire de cele anterioare, care prezintă influențe catolice). Menționăm cu această ocazie și Catehismul preotului Bîlicov, care este de fapt mai mult un tratat de dogmatică. Aceste catehisme ale lui Platon au avut o largă răspîndire, îndeosebi cel prescurtat și cel din 1786 (dezvoltat). Ele au fost folosite în școli ca manuale sau cărți de învățatură pentru creștini, însă nu s-au bucurat de însemnătatea de care s-au bucurat catehismele lui Filaret, mitropolitul Moscovei. Acestea au devenit, cu timpul, norme de credință pentru toată lumea, mărturisire simbolică de credință față de cei de alte credințe.

Catehismele mitropolitului Filaret au ajuns treptat la perfecțiune, pornind de la caracterul simplu al celor anterioare. În istoria catehismelor lui Filaret distingem trei faze, corespunzătoare atitudinii oficialității bisericești și politice față de problema exprimării Cuvîntului lui Dumnezeu în limba națională.

A. Prin anul 1822, Sf. Sinod al Bisericii ruse încredință pe arhiepiscopul Moscovei, Filaret, cu compunerea unui catehism pentru uzul general în Biserica rusă. Filaret termină catehismul în 1823, după care ierarhii Bisericii ruse împreună cu întreg Sinodul îi dau aprobarea publicării lui. În același an stăpînirea admite publicarea lui, tipărindu-se în litere slavone mai mari ideile mai importante, iar restul cu litere mai mici. Titlul catehismului a fost „Catehism creștin al Bisericii greco-ruse ortodoxe catolice de răsărit“. Adevărurile de credință din acest catehism sînt fundamentate pe Sf. Scriptură și pe lucrările Sf. Părinți, folosite în traducere rusească, precum și Simbolul Credenței, Tatăl nostru și Decalogul.

După publicarea acestui catehism dezvoltat, Filaret alcătuiește un catehism mai redus, intitulat „Catehismul cel Mic“, inspirat ca plan din catehismul lui Platon. Acest catehism se împarte în

trei părți (credință, nădejde și dragoste), iar la sfârșit o exortatie pentru aplicarea învățăturilor despre credință și binefacere. Lipsește învățătura despre fericirile evanghelice, iar învățătura despre Sf. Taine se tratează la art. 10 din Simbolul Credinței.

În 1824 apare ediția II-a, apoi a III-a și a IV-a. Aceste ediții au apărut, în general, la fel, cu excepția îndreptării textului Simbolului Credinței, la care s-a adăugat cuvântul „cu slavă“, care lipsea. Acest catehism a fost introdus în școlile țarinei Maria și în cele militare; după el se examinau cei ce primeau stihar, iar după Catehismul dezvoltat — diaconii și preoții.

B. Deși catehismele lui Filaret s-au bucurat de o largă popularitate, spiritul reacționar a considerat că exprimarea Cuvântului lui Dumnezeu în limba rusă ar constitui o profanare a textului sfânt, numind catehismul lui Filaret „un canal de apă“. La intervenția Ministerului Învățăm. Public, Sf. Sinod hotărăște suspendarea tipăririi și difuzării Catehismului (24-XI-1824). Această interdicție a durat 3 ani (26-IX-1826) și ea nu se referea atât la caracterul ortodoxiei catehismului, care era mai presus de orice discuție, cât la faptul de a fi redat, în limba rusă, textele sfinte.

La urcarea pe tronul Rusiei a țarului Nicolae I, Filaret este din nou chemat să revizuiască textul catehismului, care apoi fu adoptat ca manual de religie. În acest catehism revizuit se schimbă denumirile bisericești și citatele biblice din limba rusă în cea slavonă. În cuprins se introduc bucăți din Istoria sfântă a Noului și Vechiului Testament, ținând seamă de puterea de înțelegere a începătorilor în studiul religiei. După o cenzurare aspră din partea Sinodului, Catehismul se tipărește în 1827 cu literă slavonă, iar în 1828, cu literă laică.

Această ediție reprezintă începutul unei ere noi în istoria catehismelor lui Filaret. Oberprocurorul Protasov cere introducerea unor schimbări în catehism, pentru a se apropia mai mult de Mărturisirea Ortodoxă; astfel: tratarea problemei predestinației, poruncile bisericești și fericirile evanghelice. Filaret admite introducerea fericirilor, pentru o mai amplă educație teologică a credincioșilor, precum și învățătura despre predestinație, însă socotește de prisos introducerea poruncilor omenești în fața poruncilor dumnezeiești. Totodată se dă locul cuvenit tratării Tradiției bisericești, eliminându-se în schimb învățătura despre cunoașterea naturii lui Dumnezeu.

Limba, de asemenea, a fost îndreptată. Caracteristic este stilul concis și pregnant al expunerii. După corectările Sinodului, catehismul a fost tipărit în 1839.

Rod al experienței și discuțiilor anterioare, acest catehism a devenit un model desăvârșit, utilizat nu numai în școli, ci și de toți credincioșii ruși, devenind astfel cartea simbolică a Bisericii ortodoxe ruse. Teologii îl consideră asemenea cu Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă. A fost tradus în multe limbi străine (în l. germană, a fost tradus de Blumenthal, președintele bisericii evanghelice luterane din Moscova, în 1866).

De mare cinste se bucură și lucrarea preotului Wladimir Guettee, fost catolic trecut la Ortodoxie, lucrare intitulată : „Expunerea învățăturii Bisericii ortodoxe catolice, cu arătarea deosebirilor întâlnite în învățătura altor Biserici creștine“.

Autorul expune pe scurt, dar exact, dogmele Bisericii Ortodoxe, în ordinea articolelor din Simbolul Credenței, apoi explică Decalogul și Legea evanghelică. Afară de aceasta, dă explicații despre canoanele bisericești, ierarhia Bisericii și serviciul Sf. Liturghii. Lucrarea are caracter irenic și urmărește promovarea ideii unirii Bisericilor. Menționează, însă, devierile din Bisericile romano-catolică și cea protestantă. Lucrarea lui Guettée a fost tradusă în toate limbile neamurilor ortodoxe (și în engleză).

Acestea sînt, în rezumat, catehismele alcătuite și folosite în cursul veacurilor de poporul rus. Ele au fost considerate totodată și cărți simbolice și s-au bucurat de o largă popularitate.

După căderea Bizanțului, Biserica ortodoxă rusă a fost cea mai înfloritoare forță pe terenul creațiilor cultural-religioase. În veacurile din urmă teologii ruși au produs opere de valoare capitală în toate domeniile, îndeosebi al dogmaticii și cateheticii, fapt care dovedește bogăția inepuizabilă de comori spirituale ale Bisericii ortodoxe ruse.

Preot CHIRIL PISTRUI

**Lector la Institutul Teologic Universitar
Sibiu**

OMILIE SAU PREDICĂ ?

În articolul : *Cu privire la propoveduire*, publicat în Revista noastră (nr. 3—4, noiembrie-decembrie 1956), propuneam ca tâlcuirea pericopelor menite a dubla pe cele de rînd în scopul înnoirii tematicii propoveduirii, să se facă nu sub forma predicii obișnuite, ci prin folosirea omiliei. Propunerea o făceam gîndindu-ne la unele avantaje — nu de neglijat! — ale formei acesteia de propoveduire în comparație cu predica propriu zisă.

Care sînt acele avantaje ?

Mai întîi două vorbe despre omilie și despre trăsăturile ei caracteristice.

Se știe că, atît în ce privește materia, cît și organizarea desfășurării ei, omilia este strîns legată de întregul text al pericopei scripturistice. În timp ce la predica propriu zisă, sintetică sau tematică, preotul dispune de mai multă libertate de mișcare, nu numai la alegerea materiei, dar și la turnarea ei în tiparul unei cuvîntări, la omilie libertatea aceasta este oarecum îngrădită de conținutul și structura pericopei pe care-și propune s-o tâlcuiască (cf. Fr. Stingeder, *Die Homilie*, Quartalschrift, 1917, Heft 4, p. 674 sq.).

Desigur și predica își trage seva din dumnezeieștile izvoare ale Revelației, dar în alt chip decît omilia. Predica face și ea tâlcuirea Sf. Scripturi, dar nu așa cum o face omilia. În timp ce omilia valorifică deodată o pericopă întreagă, sau chiar mai multe, predica pornește obișnuit de la o singură temă cuprinsă într-un verset-două. De aceea și logica predicii diferă de cea a pericopei din care își ia textul.

Osebit de aceasta, dacă omilia nu poate fi întocmită decît în nemijlocită legătură cu pericopa evanghelică, predica poate fi

chiar și fără text. Nu poți face omilie fără să pornești de la o pericopă precisă ; poți face însă predică fără să pornești de la un text biblic. Poți face predici în spiritul biblic, fără să folosești texte scripturistice. Iradiația religioasă, duhovnicească a unei predici nu e determinată atât de citatele biblice folosite, cât mai ales de spiritul biblic în care cuvîntarea este întocmită. Și, neapărat, de viața duhovnicească a cuvîntătorului.

Adăugăm că tîlcuirea omiletică este o tîlcuire mai simplă, mai populară, lipsită de artificiiile artei oratorice ; de împărțirile și subîmpărțirile pe care le putem întîlni în predica tematică.

Există omilie exegetică biblică și omilie tematică. Pe cea dintîi o avem atunci cînd pericopa este tîlcuită verset cu verset și într-un chip accesibil chiar și celor mai puțin înzestrați dintre credincioși. Omilia tematică împarte pericopa în două sau mai multe unități după teme, după ideile principale subiacente, și apoi le explică, folosind în primul rînd materialul cuprins în pericopa respectivă.

Precum orice cuvîntare așa și omilia începe cu o introducere în care se poate face legătura dintre pericopa cea nouă și cea precedentă ; sau se pot arăta împrejurările în care au fost rostite învățăturile cuprinse într-însa, etc.

În tratare se face explicarea verset cu verset sau a părților pericopei, ținînd, însă, seama de legătura internă a pericopei și de cerințele sufletești ale credincioșilor. Textele istorice, asemănările și parabolele nu se explică verset cu verset, ci în ansamblu, reliefîndu-se învățăturile cuprinse într-însele.

Dacă textul este mai greu de înțeles va trebui lămurit prin raportarea lui la alte texte mai clare ale Sf. Scripturi și prin apelul constant al tîlcuirilor patristice. Comentariile mai noi nu vor fi nici ele neglijate.

Aplicația se poate face paralel cu tîlcuirea sau în cazul omiliei tematice, după fiecare parte a pericopei.

Incheierea constă în recapitularea clară a învățăturilor explicate și în îndemnul clar adresat credincioșilor de a le primi și de a se călăuzi după ele în viață.

Menționăm în treacăt, că încheierea unei cuvîntări bisericești, cu un simplu îndemn verbal dat credincioșilor de a pune în practică o învățătură sau alta nu dă rezultatele așteptate. Va trebui să ne gîndim la dublarea îndemnului verbal cu organizarea unor acțiuni concrete ca aplicare directă și imediată a învățăturilor date.

Preotului nu-i poate fi indiferent dacă învățătura propovăduită de el e pusă în practică sau nu de către păstoriții săi. La datoria de a rosti cuvîntul de învățătură el trebuie să adauge grija mare, perseverență, ca păstoriții să și aplice în viață învățătura ce li se împărtășește. Acțiunile concrete, inițiate de către preot după fiecare cuvînt de învățătură, pot constitui un excelent mijloc pentru aducerea, în mai mare măsură, a Evangheliei din sfera înaltă și abstractă a ideilor, în aceea a vieții de toate zilele a credincioșilor. Despre organizarea unor asemenea acțiuni sperăm să putem vorbi mai pe larg cu alt prilej.

Sînt unele reguli care trebuiesc luate în considerare la întocmirea unei omilii. Astfel : la tîlcuirea pericopei să nu se ocolească nici unul din punctele ei mai importante.

Să nu se inziste prea mult asupra învățăturilor cunoscute ascultătorilor.

Să fie clară și unitară. Claritatea unei omilii depinde de felul pericopei, de pregătirea și experiența predicatorului, dar și de fondul apercetiv al ascultătorilor.

E necesar deci, ca pericopa să fie bine aleasă și cît mai bine adaptată puterii de înțelegere a ascultătorilor. Materialul ilustrativ să fie luat din cercul cunoștințelor și în general, din sfera de experiență a ascultătorilor.

Cît despre unitate, aceasta este una din legile de temelie ale oricărei cuvîntări bisericești, deci și ale omiliei.

De sigur, la omilie ordinea expunerii o dictează pericopa, dar, în măsura posibilităților, desfășurarea tîlcuirii să se facă pe un fir unitar. Am zis : în măsura posibilităților, fiindcă dacă sînt pericope care permit păstrarea, fără greutate, a unei linii precise în expunere, (ca de exemplu : Mt. 6, 19—34 : atitudinea credincioșilor față de bunurile dumnezeiești și cele pămîntești ; In. 6, 50—60 : valoarea și efectele Sf. Împărtășanii ; I Cor. 15, 12—58 : despre învierea trupurilor ; I Cor. 7, 25—40 : despre feciorie, etc., etc.), apoi există și din acelea care se lasă cu greu reduse la o idee centrală.

În acest din urmă caz, legea liniei unitare trebuie să cedeze în fața celorlalte avantaje care rezultă pentru credincioși din tîlcuirea sub formă de omilii a Sf. Scripturi. (Jungmann, *Theorie der Beredsamkeit*, ed. 3., vol. 2, Fr. i. Br. p. 351).

E necesar de asemenea, ca omilia să fie practică. Adică să nu alunece în expuneri greoaie, savante, streine de viața reală a cre-

dincioșilor, ci să ia totdeauna în considerare împrejurările și condițiile lor de viață ; stările lor sufletești, cultura, aspirațiile, lipsurile lor. Să arate apoi motivele pentru care credincioșii au a se nevoi întru împlinirea învățăturilor împărtășite, precum și mijloacele prin care ei pot aplica în viață aceste învățături.

Spuneam că uneori unitatea expunerii trebuie să cedeze în fața celorlalte avantaje pe care le comportă pentru credincioși, omilia.

Care sînt acele avantaje ?

În primul rînd, prin mulțimea pericopelor ce pot fi folosite, tîlcuirile sub formă de omilii aduc în mai mare măsură pe credincioși în contact cu cuprinsul dumnezeieștilor Scripturi. Omiliile dau mai multă Scriptură ascultătorilor și în același timp, le dau un îmbold puternic de a citi ei înșiși Cărțile Sfinte.

În al doilea rînd, faptul că nu puțini dintre ascultători nu sînt în situația de a urmări și înțelege deplin o predică sintetică, face ca folosirea omiliei să fie indicată într-un grad înalt.

Prin tîlcuirea practică, simplă, populară a pericopelor și prin repetarea deasă a acelorași învățături, omilia înlesnește în chip deosebit cunoașterea și asimilarea învățăturilor sfinte de către ascultători.

În al treilea rînd, o parcurgere a Scripturilor pe calea interpretării lor sub forma omiliei poate constitui, pentru credincioși, o bună pavăză împotriva asalturilor prozelitare ale curenților religioase anarhice.

Credincioșii care participă și urmăresc regulat tîlcuirile sub forma omiliei, pot reține mult din înțelesul autentic al Scripturilor și pot ajunge astfel în condiția de a nu se lăsa ușor prinși în cursele întinse de unii sau alții dintre aderenții curenților religioase anarhice.

Un alt avantaj important pe care-l comportă omilia constă în faptul că ține propoveduirea în mai strîns contact cu Sf. Scripturi, îi dă un conținut biblic mai bogat, ferind-o astfel de alunecare în expuneri improprii spiritului ei religios, și ferind-o de alunecare în formalism retoric.

Folosirea continuă a predicii tematice poate ispiti ușor pe cuvîntători să divagheze și să se ocupe cu lucruri streine de spiritul propoveduirii bisericesti ; iar pe cei înzestrați cu talent oratoric, folosirea permanentă a predicii propriu zise îi poate ispiti să facă exhibiții retorice cu totul nepotrivite statului și misiunii

preoțești. Omilia însă, nu îngăduie asemenea abateri. Ea te ține strâns legat de textul sacru aducându-ți mereu aminte că tu, ca preot, ai înfricoșetoarea misiune de a nu propovedui nimic altceva decât învățătura încredințată ție, prin hirotonie, de Domnul.

În sfârșit, în ce-l privește pe predicator, folosirea omiliei îl ferește de căderea în rutină, în șablon, iar în ce-i privește pe ascultători, omilia, prin impresia de noutate, pe care le-o dă, îi înviorază și le trezește interesul, punându-i astfel într-o stare sufletească foarte prielnică primirii învățăturilor ce li se împărtășesc.

Așadar, omilia comportă o serie întreagă de importante avantaje. De folosirea ei sînt legate, însă, și unele desavantaje. Cel mai grav pare să conștă în faptul că mulțimea învățăturilor cuprinse într-o pericopă împiedecă prezentarea lor într-o expunere mai dezvoltată și mai aprofundată. Nefiind timp suficient pentru adîncirea fiecărei învățături în parte din pericopa tîlcuită, unii dintre ascultători pot rămîne nelămuriți și neconvinși de ele și în consecință, nehotărîți în ce privește primirea și aplicarea lor în viață.

Pe de altă parte, pentru preotul care, în propovedanie, pune accentul pe omilie, este dată primejdia de a lua drept misiune a sa simpla interpretare a Scripturilor. Exegetul poate ajunge să împingă la margine pe predicator și chiar să i se substituie. Ispitit de explicarea exegetică a textelor preotul se poate trezi în situația de a nu mai găsi timp și pentru zidirea sufletească a ascultătorilor. În locul cunoașterii vii a Scripturilor, el ar putea introduce o cunoaștere uscată, seacă, lipsită de linie și de forță, a acestora. Așa se face că uneori omilia ca formă de cuvîntare religioasă a fost vehement combătută. Claus Harms de exemplu s-a ridicat împotriva oricărei folosiri a omiliei afirmînd că ea ar fi „un fel de pernă pentru preoții leneși și săraci cu duhul“, că „umple dar nu satură pe nimeni“ etc. (cf. Pastoraltheologie, p. 45).

Și atunci ce vom zice? Să aruncăm la coș omilia și să ne folosim numai de predică?

Răspunsul îl vom da după ce vom reaminti pe scurt avantajele și dezavantajele predicii propriu zise.

Față de omilie, predica prezintă următoarele avantaje:

Dezvoltă și adîncește mai bine învățătura ce și-a propus să împărtășească ascultătorilor. Aceasta datorită faptului că, spre

deosebire de omilie, predica pornește, de obicei, de la o simplă temă cuprinsă într-un verset, două. Și, evident, una este a tîlcui o singură temă, într-un timp de 10—15 minute, și alta a lămuri 3—4 și chiar mai multe teme, în același interval, cum este aproape regulă în cazul omiliei. Lipsa de timp nu permite adîncirea și valorificarea corespunzătoare a fiecăreia din temele multiple ale pericopei.

Un alt avantaj al predicii tematice: Buna închegare și linia tematică a expunerii — lege de bază a cuvîntărilor bisericești — este mai bine respectată în cazul predicii sintetice decît în omilie. Este posibil, cum am amintit mai sus, ca unele pericope să poată fi reduse la cîte o idee centrală; altele însă, nu îngăduie această operație, în orice caz, prezintă dificultăți în această direcție, și atunci unitatea tîlcuirii va prezenta lipsuri.

Merită să fie menționat și faptul că expunerea învățăturii creștine în cuvîntări unitare și bine închegate poate pătrunde mai adînc în conștiința și în inima credincioșilor pregătind astfel condiții psihologice mai bune pentru aplicarea în viață a învățăturilor propoveduite.

Vorbînd acum despre dezavantajele legate de folosirea predicii tematice va trebui să relevăm că:

Din punct de vedere *material* predica propriu zisă este expusă primejdiei de a se depărta de cuprinsul Scripturilor Sfinte, de a-i denatura înțelesul și spiritul. Materialul subiectiv și considerațiile personale asupra textului sacru ispitesc uneori pe predicator în așa măsură că sensul autentic, tradițional, al versetului ajunge a fi diluat pînă la desfigurare.

Din punct de vedere *formal* predica propriu zisă este expusă primejdiei de a împinge pe plan secundar scopul principal al cuvîntării, scop care constă în zidirea sufletească a credincioșilor, și de a da precădere artificiei retoric.

Așadar, atît omilia cît și predica prezintă și avantaje și dezavantaje. Comparîndu-le, putem observa ușor că avantajele uneia elimină dezavantajele celeilalte. De exemplu neajunsul prezentat de predica tematică și care constă în diluarea conținutului biblic al expunerii poate fi înlăturat prin folosirea omiliei care printre avantajele cele mai importante îl prezintă și pe acela că ține cuvîntarea de-a lungul întregii ei desfășurări în cel mai strîns contact cu pericopele scripturistice. Pe de altă parte, expunerea sumară, neadîncită, a învățăturilor, înscrisă, precum am văzut,

printre scăderile omiliei, poate fi compensată prin utilizarea predicii sintetice care năzuie tocmai o explicare temeinică, adâncită, a învățăturilor evanghelice. Tot așa primejdia alunecării predicii propriu zise în formalism retoric poate fi prevenită prin alipirea, pe calea omiliei, de conținutul viu și bogat al Scripturilor ; iar neajunsul alunecării omiliei în preocupări de ordin exegetic și de erudiție stearpă, poate fi eliminat prin folosirea predicii tematice a cărei misiune este de a zidi sufletește pe ascultători, de a-i lămurii asupra învățăturilor mîntuitoare, de a le coborî în inimi vibrația intensă a evlaviei și de a le adapta voința la chemările înalte ale comandamentelor creștine.

Dacă lucrurile stau așa nu ne rămîne să spunem altceva decît că, în propoveduirea învățăturilor Mîntuitorului nostru Iisus Hristos este necesar să folosim atît predica propriu zisă cît și omilia.

Pînă acum ne-am folosit mai mult de predică. E vremea, credem, să repunem în drepturile ei și omilia. Vorbim mereu despre necesitatea înviorării propoveduirii. Iată, omilia este o cale care ar putea duce la un asemenea rezultat. De ce n-am folosi-o ?

Vorbim mereu despre necesitatea înviorării vieții religioase a păstoriților noștri, prin punerea lor în mai strînsă legătură cu conținutul și cu atmosfera duhovnicească a dumnezeieștilor Scripturi. Omilia ne poate da un ajutor substanțial în această privință.

Vorbim mereu despre dreptul credincioșilor noștri de a cunoaște întreaga Sf. Scriptură, nu numai unele părți ale ei. Cine ne-ar putea ajuta în direcția aceasta, mai mult și mai bine ca omilia ?

În fruntea articolului de față am pus cuvintele : Omilia sau predica ? După cele spuse, se pare că ar fi fost mai potrivit ca titlul să fie formulat așa : Nu numai predică, ci și omilie.

Prof. D. BELU

Atitudinea credinciosului față de bunurile materiale

„Să fie cei ce se folosesc de lumea aceasta
ca și cum nu s-ar folosi de ea“.

(1 Cor. 7, 31)

I

1. Ca orice om credinciosul este supus și el legii generale a muncii.
2. Munca duce la producție de bunuri spirituale și materiale. Care este atitudinea credinciosului față de bunurile materiale?

II

1. Credinciosul nu poate avea o atitudine de neglijență, de nepăsare față de bunurile materiale, pentru că :

a) Bunurile materiale fac parte, prin substanța lor, din natură. Despre natură însă, Sf. Scriptură spune : „Și a privit Dumnezeu toate câte făcuse și iată erau bune foarte“ (Gen. 1, 31). Față de ceea ce este foarte bun sau bun, credinciosul nu poate fi cu nepăsare.

b) Bunurile materiale sînt produsul muncii proprii și a semenilor. Pentru credincios munca înseamnă încordare, osteneală, sudoare, acceptate toate acestea din datoria de a se supune poruncii : „In sudoarea feții tale...“ (Gen. 3, 19), și din datoria de a-și întreține viața dăruită lui de Dumnezeu.

O atitudine de nepăsare față de bunurile materiale ar însemna, deci, nepăsare față de porunca lui Dumnezeu, față de munca proprie și față de viața proprie.

c) Bunurile materiale sînt rezultatul muncii noastre, dar și al binecuvîntării și ajutorului dumnezeiesc.

Creștinul dă osteneala, Dumnezeu — binecuvîntarea și ajutorul Său. El dă așa zicînd materia primă a bunurilor, și dă vremea potrivită ; El face să răsară și să crească cele trebuitoare omului. „El imbracă cerul cu nori ; El trimite pămîntului ploaie ; El face să răsară iarba în munți, și verdeața pentru trebuința oamenilor“ (Ps. 146, 8—9 ; ps. 103, 14—15). Nepăsarea față de bunurile materiale ar însemna deci o nepăsare față de ajutorul dumnezeiesc.

2. Credinciosul nu poate avea însă nici o atitudine de totală alipire de bunurile materiale.

a) Alipirea totală de bunurile materiale duce la negrija față de celelalte trebuințe ale ființei noastre, anume la negrija față de cerințele noastre duhovnicești. Credinciosul este trup, dar este și suflet și principala lui grijă merge spre cele sufletești, dînd astfel ascultare cuvintelor Mîntuitorului

care zice : „Ce va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă iar sufletul său îl va pierde ? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său ?” (Mt. 16, 26).

b) Alipirea totală de bunurile materiale înseamnă absolutizarea și divinizarea unor lucruri mărginite și trecătoare prin însăși firea lor ; înseamnă, cu alte cuvinte, alunecarea în idolatrie. Credinciosul știe, însă, că mai presus de bunurile materiale este Dumnezeu și că numai lui i se cuvine mărire și închinare potrivit poruncilor care spun : „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău... să nu ai alți dumnezei afară de mine” (Eșire 20, 2—3) ; și ; „Să nu-ți faci ție chip cioplit, nici asemănarea vreunui lucru din cîte sînt în cer sus, și din cîte sînt pe pămînt jos... Să nu te închini lor, nici să le slujești...” (Exod. 20, 4—5 ; cf. și Colos. 3, 5).

c) Alipirea totală de bunurile materiale duce la lăcomie și prin aceasta la nedreptățirea și exploatarea semenilor. Mîntuitorul ne avertizează asupra lăcomiei zicînd : „Luați aminte și vă feriți de orice poftă de avere (adică de lăcomie), căci viața cuiva nu stă în prisosul ce-l are din avuțiile sale” (Lc. 12, 15). „Cei lacomi nu vor moșteni împărăția cerurilor”, zice Sf. Apostol Pavel (1 Cor. 6, 10) ; adică : nu pot fi împreună cu Mîntuitorul : nu-î pot asculta poruncile ; nu pot lucra și nici participa la o viață întemeiată pe dreptate și iubire reciprocă dezinteresată.

3. Atitudinea credinciosului față de bunurile materiale este o atitudine ascetic-pozitivă.

Este atitudine *ascetică* în înțelesul că orice credincios este obligat să dobîndească și să păstreze libertatea interioară față de bunurile materiale. Ca unul care a cunoscut adevărul și a primit Duhul lui Hristos (Ioan 8, 32 ; 2 Cor. 3, 17), credinciosul este liber, e creatură nouă (2 Cor. 5, 17) și, ca atare e dator să nu mai accepte a se alipi, în chipul robului, de bunurile acestei lumi. El știe că toate îi sînt permise dar nu toate îi sînt de folos ; toate îi sînt iertate, dar el nu vrea să se lase biruit de nimic (1 Cor. 6, 12).

Este atitudine *pozitivă* în sensul că muncînd pentru dobîndirea lor, le prețuiește și, respectînd drepturile celorlalți, le folosește pentru dezvoltarea ființei sale trupesti și sufletești.

Atitudinea ascetic-pozitivă a credinciosului față de bunurile materiale e poruncită de Sf. Apostol Pavel prin cuvintele : „Să fie cei ce cumpără ca și cum n-ar stăpîni ; și cei ce se folosesc de lumea aceasta ca și cum nu s-ar folosi de ea. Căci fața acestei lumi se trece” (1 Cor. 7, 30—31).

III

1. Credinciosul nu poate fi cu nepăsare față de bunurile materiale, fiindcă fără ele nu poate trăi.

2. Credinciosul nu se poate alipi cu toată ființa sa de bunurile materiale, fiindcă el are datorii și față de sufletul său, de care e chemat, să răspundă înaintea lui Dumnezeu.

3. Punînd și păstrînd totdeauna o distanță între ființa sa morală și bunurile materiale, credinciosul se recunoaște dator să participe la munca pentru producerea lor, de a le prețui și de a se folosi de ele împreună cu semenii săi.

„Temeiul vieții omului este... pâinea“

„Temeiul vieții omului este apa, pâinea, hrana și casa care-l acoperă“.

(Iisus Sirah 29, 24).

I

1. Viața este în mod necesar legată de hrană.

2. Omul de jos sau de sus ; învățat sau neînvățat ; muncitor cu mintea sau cu brațele ; trăitor în lume sau în mînăstire, ca să existe are nevoie de hrană, de bunuri materiale.

II

1. Bunurile materiale sînt necesare mai întîi pentru întreținerea vieții noastre trupesti.

a) După învățătura Sfintei noastre Biserici, trupul nu este izvor al păcatului și nu este o „închisoare“, o „carceră“ a sufletului, cum învățau oarecari eretici din vechime.

Trupul nu este izvor al răului pentru că : a fost creat de Dumnezeu ; Fiul lui Dumnezeu însuși a luat trup omenesc ; Iisus Hristos a tămăduit trupuri omenești (ciungi, orbi, paralitici, leproși, etc.) ; trupul participă și el la Sf. Taine ; e menit ca, după învierea de obște, să participe la viața de veci împreună cu sufletul.

b) Dar trupul nu este nici partea cea mai de valoare a ființei omenești. El e supus păcatului, bolilor, suferințelor, morții. Așa încît un „cult al fizicului“ nu poate fi prin nimic justificat.

c) Trupul, deși supus piericiunii, e totuși creatură a lui Dumnezeu, e lucru al mîinilor Sale. De aceea credinciosul îl privește ca pe un dar de mare valoare pentru viața omenească. Cuvintele : „Și a privit Dumnezeu toate cîte făcuse și iată erau bune foarte“ (Gen.1, 31), el, credinciosul, le raportează și la trupul, nu numai la sufletul său.

Creat ca parte constitutivă a ființei omenești trupul nu e menit să se năruie repede în moarte, ci ca să trăiască și să-și dea partea de contribuție la împlinirea misiunii încredințate omului ; de a fi stăpînul lumii și colaborator al lui Dumnezeu la desăvîrșirea ei. O dovadă între altele : Dumnezeu a zidit dintru început la temelia vieții instinctul de conservare în puterea căruia fiecare om aleargă după cele necesare întreținerii vieții trupesti fără de care nu se poate dezvolta nici o altă formă de viață. De aceea zice Sf. Scriptură : „Temeiul vieții omului este apa, pâinea, hrana și casa care-l acoperă“ (Iisus Sirah 29, 28 ; Cf. și Efes. 5, 29).

2. Bunurile materiale sînt necesare și pentru dezvoltarea vieții sufletești.

a) Dacă prin viața trupestă credinciosul face parte din natură, prin viața sufletească el este superior naturii. Această superioritate a sa asupra naturii credinciosul și-o manifestă dîndu-și contribuția : la creația unei culturi înalte ; la promovarea unei tehnici cît mai avansate ; la îmbogățirea continuă a civilizației.

b) Fără ajutorul trupului însă, credinciosul n-ar putea dezvolta o asemenea muncă. „Artele, scrie Tertulian, se cultivă prin mijlocirea trupului; studiile și talentele — cu ajutorul trupului; ...activitățile, îndeletnicirile, îndatoririle — cu ajutorul trupului... Intreaga activitate a sufletului se realizează pe trup” (De resurr. car. 7). Sf. Grigorie Nisanul subliniază că întreaga operă de cultură și civilizație înfăptuită în lume n-ar fi fost cu puțință dacă omul n-ar fi fost înzestrat cu trupul pe care-l are. Apoi adaugă: „La toate celelalte (animale) membrele din față sînt picioare...; ia om însă, aceste membre au devenit mîini”. Mîinile ajută la „zeci de mii de servicii”; sînt necesare pentru orice „tehnică și lucrare” și fără ele omul n-ar fi putut vorbi. „N-am fi avut darul vorbirii dacă truda și osteneala de a agonisi hrana pentru trebuința trupului ar fi fost, ca la animale, pe seama buzelor. Acum însă, lucrarea aceasta au luat-o asupra lor mîinile, gura rămînînd (liberă) pentru slujirea cuvîntului”. (De hom. opif. 8; 10).

Rezemîndu-se pe trup, viața sufletească, pentru a se dezvolta, are și ea nevoie de bunuri materiale.

3. Bunurile materiale sînt necesare și pentru viața duhovnicească, pentru dobîndirea mîntuirii.

a) Credinciosul știe că în centrul învățaturii și misiunii Domnului este realizarea mîntuirii celor păcătoși (Lc. 19, 10; Mt. 18, 11). Dar el mai știe că mîntuirea adusă de Domnul nu este mîntuirea numai a unei părți din om, ci este mîntuirea omului întreg: a sufletului și a trupului. Mîntuirea creștină nu este o mîntuire de *trup*, ci o mîntuire *în trup și împreună cu trupul*. Despre o mîntuire *în și împreună cu trupul* însă, nu poate fi vorba decît dacă credinciosul există trupește. Și, trupește, credinciosul nu există decît dacă se folosește de bunurile materiale.

b) Pentru realizarea mîntuirii e necesar nu numai harul, dar și credința și faptele. Credința și faptele însă, presupun existența în carne și oase a credinciosului, iar existența credinciosului presupune bunurile materiale.

Se poate spune deci, că fără bunuri materiale nu poate fi vorba de mîntuire.

c) Nici chiar cea mai înaltă formă de viață religioasă: aceea a asceților, a pustnicilor, a călugărilor, nu e posibilă fără bunurile materiale. Dacă nu produc ei înșiși aceste bunuri, apoi trebuie să le primească de la alții, dar de ele nu se pot lipsi. Ei pot restrînge consumul lor, dar nu-l pot elimina cu totul.

Această inevitabilitate și inseparabilitate a bunurilor materiale chiar și de formele de viață cele mai înalte ale credincioșilor dovedesc cît de adevărate sînt cuvintele Scripturii: „Temeiul vieții omului este apa, pîinea, hrana și casa care-l acoperă” (Iis. Sir. 29, 24).

III

1. Bunurile materiale sînt necesare, direct sau indirect, pentru viața noastră trupească, sufletească și duhovnicească.

2. Dăruindu-ne viața Dumnezeu ne-a dat totodată porunca de a purta grijă de această viață, muncind și producînd bunuri și folosindu-le pentru dezvoltarea și îmbunătățirea vieții noastre.

Să ascultăm de această poruncă.

Orice om care muncește are drept la bunurile materiale necesare traiului

„Și nimeni nu era între ei lipsit...”

(Fapte 4, 34)

I

1. Bunurile materiale sînt bunuri fără de care nu poate fi concepută viața omenească. E lucru firesc deci, ca ele să fie accesibile, în măsura potrivită, fiecărui om.

2. Știm însă că au existat oameni muncitori lipsiți chiar și de strictul necesar. Constatarea e dureroasă și ea ne obligă să ne punem întrebarea dacă nu cumva numai unii oameni sînt îndreptățiți la bunurile materiale, iar alții nu.

II

1. Sfînta Scriptură condamnă acumularea de bunuri realizată în dauna celorlalți și folosirea lor egoistă.

a) Sfînta Scriptură condamnă dobîndirea pe căi nedrepte a bunurilor. „Vai de cei ce cugetă gînduri silnice stînd în așternuturile lor și de cei ce săvîrșesc fărădelegea la lumina zilei de îndată ce află prilej. (Miheia 2, 1—2; Isaia 5, 8; Ierem. 17, 11; Pilde 10, 2; 11, 1; Iis. Sir. 5, 10; Mt. 23, 14).

b) Sfînta Scriptură condamnă folosirea egoistă a bunurilor, „Și a murit săracul și a fost dus de îngeri în sinul lui Avraam. A murit apoi și bogatul... și în iad ridicîndu-și ochii el care era în chinuri...” (Lc. 16, 22, ș. a.; cf. și Lc. 18, 18—25; Iac. 5, 1 și u.; Mt. 25, 41—45).

c) Sfînta Scriptură învață chiar, că îmbogățirea individuală, cu adoptarea unei atitudini de nepăsare față de cei din jur, de ocolire și părăsire a lor în sărăcie și mizerie, este piedecă de netrecut în calea dobîndirii împărăției lui Dumnezeu. Iară Iisus zise către ucenicii Săi; „adevăr grăiesc vouă că un bogat cu anevoie va intra în împărăția cerurilor. Incă odată zic vouă că mai ușor este să treacă o cămilă prin urechile acului, decît să intre un bogat întru împărăția cerurilor” (Mt. 19, 23—24; Lc. 18, 24—25).

2. Sfînta Scriptură învață că toți oamenii au dreptul la bunurile materiale necesare vieții lor omenești pentru că :

a) Dumnezeu a așezat trebuințe materiale la temelia vieții fiecărui om, nu numai a unora.

b) Ca Tată al tuturor, Dumnezeu voiește ca fiii Săi să trăiască, între ei, ca frații.

c) Dintru început Dumnezeu a dat pămîntul tuturor. Porunca : „umpleți pămîntul și-l stăpîniți” (Gen. 1; 28) n-a fost dată numai unor oameni, ci tuturor deopotrivă. „La început, zice Sf. Ioan Gură de Aur, Dumnezeu nu a făcut pe unul sărac iar pe altul bogat... El a dat tuturor același pămînt pentru a-l stăpîni. Pămîntul fiind de obște ; de ce tu ai atîta în timp ce semenul tău nu are nici o bradă ? De la înaintași de sigur. Dar urmînd pe firul moștenirilor se găsește în chip necesar totdeauna un început unde nedreptatea este începutul oricărei proprietăți”. (Omil. 12, la 1 Timot.).

„Bunurile pământului, zice Sf. Vasile cel Mare, au o destinație comună. Dacă fiecare ar lua numai cât este necesar, nu ar fi nici bogați nici săraci” (Omil. contra bogaților, 2).

c) Iubirea cu care credinciosul este dator semenului său (Mt. 22, 39), îl obligă nu numai de a nu-l exploata pe acesta, dar dimpotrivă, de a-l ajuta și, mână-n mână cu el, să meargă pe calea propășirii. Zice Sf. Vasile cel Mare : „Cu cât îți sporești mai mult (de unul singur) bogăția, cu atât mai mult îți scade iubirea (față de semen)... Cine iubește pe semenul său ca pe sine nu posedă mai mult decât semenul” (Omil. contra bogaților).

d) Menirea credincioșilor este de a alcătui nu numai o comunitate de credință, dar și o comunitate de viață, în înțelesul că fiecare credincios să se îngrijească nu numai de ale sale, ci și de viața, de nevoile semenului, în așa fel ca nimeni să nu fie lipsit de cele necesare traiului. „Ci o singură inimă și un singur suflet era în mulțimea celor ce credeau... și totul le era de obște. Și nimeni nu era între ei lipsit” (Fapte 4, 32—34).

3. Sfânta Scriptură învață că numai cei ce muncesc au dreptul la bunuri materiale.

a) Sfânta Scriptură interzice accesul la bunuri materiale celor ce, apți pentru muncă fiind, se sustrag de la aceasta. „Cînd ne aflam la voi v-am dat porunca aceasta : Cine nu vrea să lucreze acela să nu mănînce” (2 Tes. 3, 10 ; cf. și : „In *sudoarea* feții tale îți vei mînca pîinea ta” (Gen. 3, 19), „Vrednic este *lucrătorul* de plata sa”; „Cine a furat să nu mai fure, ci mai virtos să se ostenească *lucrînd* cu mîinile lui lucru cinstit ca să aibă să dea și celui ce n-are”. (Efes. 4, 28, etc.).

b) Că numai cei ce muncesc au dreptul la bunuri materiale se vede și de acolo că vindecările despre care vorbește Sf. Scriptură s-au făcut cu scopul reintroducerii celor vindecați în rîndul muncitorilor. (Exemple).

III

1. Aceasta este învățătura Bisericii : toți oamenii muncitori au dreptul la bunuri materiale.

2. Credincioșii sînt datori să-și dea contribuția lor :

a) La eliminarea nedreptăților săvîrșite în dauna semenilor ;

b) La crearea acelor condiții de viață în care toți să aibă cele necesare vieții.

c) La sprijinirea celor care nu din vina lor sînt în situația de a putea desfășura o muncă productivă.

D. B.

BISERICA DE LEMN DIN ȘINCA NOUĂ

Comuna și parohia Șinca Nouă, de pe Țara Oltului sau Făgărașului, își au începutul pe la anul 1760, când o parte a populației din Șinca, s-a mutat în spre miazăzi, din cauza prigonirilor la care erau supuși cei ce nu voiau să treacă la unirea cu biserica papală. De atunci se vorbește despre Șinca Veche și Șinca Nouă, de unde se trage familia cronicarului *Gheorghe Șincal*.

Pe hotarul comunei Șinca au existat câteva mănăstiri la mijlocul veacului 18. Începutul lor trebuie așezat pe vremea evlaviosului domn al Munteniei, Neagoe Basarab, care și-a luat aici o moșie cu gândul de a ridica o mănăstire frumoasă.

La anul 1758, este menționată mănăstirea de pe locul numit Plopoasa, cu călugărul Manea Dobrotă și alți patru călugări. Tot atunci se face mențiune despre mănăstirea de pe locul numit Gura Fătăciunii, cu doi călugări și trei călugărițe, precum și despre mănăstirea de pe locul numit Trestioara, cu doi călugări ortodocși, preoți, Avram din Șinca, iobag și Iosif, venit din Țara Românească. Din toată această vatră mănăstirească de pe hotarul comunei Șinca — în jurul căreia, se pare că a funcționat o vreme chiar și o școală, înființată și condusă de călugări — nu a rămas decât mărturia unei biserițe de lemn din Șinca Nouă, urmă de mare preț a trecutului nostru bisericesc, care trebuie păstrată și restaurată.

Biserița de lemn din Șinca Nouă este așezată în marginea de răsărit a satului, pe un vîrf de deal, în fața vînturilor, dar și în plină lumină a soarelui. Din preajma ei se deschide o priveliște întinsă, încît poate fi văzută din cuprinsul întregului hotar. Toată construcția e din lemn de brad. Are formă de corabie cu o lungime de vreo 12 m și lățime de vreo 4½ m. Acoperișul e înalt și ascuțit, asemenea bisericilor din lemn din Maramurăș, este acoperit cu șindrilă și are streășina lată. Altarul e mic, are formă de pentagon și este așezat spre nord-est. O buturugă groasă de lemn, înfiptă bine în pămînt, ține loc de prestol. Iconostasul (tîmpla) e din birne din brad, cu ușile împărătești din două scînduri, prinse cu cîte o bandă de fier. Naosul din fața altarului are o boltitură de scînduri. Mai de mult avea și pronaos, în care se rezema pe niște stîlpi un podișor, ulterior desființat.

Pereții de la altar și cei doi pereți laterali ai naosului au un fel de ferestre foarte înguste și nu prea înalte. La intrare este o ușe veche de stejar, bătută frumos în ținte de fier. Ea se închide cu un zăvor. Deasupra intrării,

acoperișul are un turnișor pentru clopote și toacă. Pentru urcarea în turn servește un buștean gros de fag, în care niște creștături cu toporul formează treptele. În turn se află și azi un clopot mai mic, cu o inscripție indescifrabilă, care se trage la înmormântări și în vreme de furtună. Văzută din afară, construcția și înfățișarea bisericii este foarte armonioasă și plăcută. În altar, se află și acum o icoană a Maicii Domnului cu pictură pe lemn, veche și ștearsă. La iconostas se află de asemenea icoana Maicii Domnului cu pruncul Iisus și o icoană a sf. Ilie, pictată pe sticlă. Se mai află apoi un tetrapod, cu icoana sf. Nicolae, cu pictura ștearsă, pe lemn, un sfeșnic vechi de lemn și niște strane la perete. Cea mai mare parte din obiectele de cult au fost mutate de aici în biserica cea nouă, în 1892, când biserica a încetat să mai servească de locaș de cult.

În ce privește data construirii ei, bătrânii satului afirmă că e mai veche de 200 de ani. Se credea că a fost construită după ce a trecut furia distrugătoare de biserici a generalului Buccow, care a nimicit și mănăstirile de pe hotarul Șincii. În timpul reparațiilor s-au găsit pe două birne niște inscripții care ajută la precizarea datei construirii ei. Pe una din birne stă scris cu litere cirilice: „*Ieromonahul Mihai anul 1675, să se știe când s-a făcut*”. Din această inscripție putem deduce două lucruri sigure: 1. biserica de lemn din Șinca, datează dinainte de desmembrarea religioasă de la anul 1698—1700; 2. la ea au lucrat călugări, între care este amintit ieromonahul Mihail. Deci face parte din vatra mănăstirilor, care au existat pe hotarul comunei Șinca. Ea este un monument istoric de mare preț al trecutului nostru bisericesc. Pe o altă birnă s-a descifrat anul 1842. Desigur acesta va fi fost anul în care s-a făcut o reparație a bisericii.

La început, biserica a aparținut unei mănăstiri; apoi, după dărîmarea acestora, ea a devenit biserică de parohie. Aceasta rezultă din două însemnări. Pe marginile unei file a Evangheliarului vechi este scris: „La început au fost preoți în Șinca Nouă, călugări. Preoții (uniți) din jur s-au plîns la împărăție, că nu mai au cu ce trăi din cauza acestor călugări. Împărăția dărîmă mănăstirile din Trestioara și Strîmba, iar călugării sînt alungați iar unii chiar omorîți”. O altă însemnare spune: „De cînd s-a făcut biserica în Șinca Nouă au mai fost popi călugări vreo cîțiva ani, apoi s-au făcut popi de cu mireni”.

Așadar, această biserică de lemn a servit ca citadelă a dreptei credințe, pe care n-au putut-o înfrînge nici tunurile lui Buccow, nici regimentele grănicerești ale împărăției habsburgice, înființate și așezate aici și cu acest scop.

În 1927 s-a făcut o reparație a ei, și, din nepricepere, atunci i s-ar fi micșorat cu cîțiva metri lungimea. Cea din urmă reparație a bisericii s-a făcut în 1949, din inițiativa unor credincioși.

Preot IOAN POPA

prof. pens.

MĂNĂSTIREA „DE RIT GRECESC” DIN BLAJ

Să-mi fie îngăduită, în loc de introducere la aceste rînduri, o evocare...

Eram student în teologie, în ultimul an, cînd întorcîndu-mă într-o vacanță acasă la noi, într-un sat de pe Tîrnave, în gara Blajului am surprins sfîrșitul unei convorbiri între niște localnici : ...Dumnezeu să-l ierte, că tare de treabă era călugăru nost !

Blajul nu-l mai avea decît pe el, cu toate că atunci — era în 1932 — zeci de preoți celibatari îi populau instituțiile bisericești, administrative și școlare.

Părintele Ilie Damian Domșa era pentru toată lumea din părțile acelea „Călugăru”. Orice confuzie era exclusă. Din 1878, de cînd rămăsese ultimul viețuitor al Mănăstirii blăjene cu hramul „Sfînta Treime”, nimeni nu-i mai spunea altfel. Puțini îi cunoșteau numele adevărat, deși din bunătatea și mîngăierile lui s-au îndulcit atîtea suflete trudite.

Parcă-l văd și acum... Mic de stat, cu barba cînepie pînă la piept, îmbrăcat în straie de eremit, cu nelipsitu-i toiag încîrligat care prin forma și dimensiunile lui amintea de unele icoane ale Sfîntului Ioan Botezătorul, bătrînul acesta venerabil, încovoiat de ani și ajunări, părea a fi „viul parastas al altor vremi” și însași întruchiparea bunătății. Zîmbea neconținut și zîmbetul acesta era bucuria școlarilor blăjeni, care se îngîrădeau în juru-i cu respect și cu încredere filiască.

Moartea părintelui Damian, ultimul călugăr blăjan din ordinul „Sf. Vasile” (basilitan), întîmplată în anul 1932, pune capăt vieții monastice de rit grecesc din orașelul de la confluența Tîrnavelor, viață care faptic se stinsese de mult.

*

Curînd după dezbinarea bisericească a romînilor ardeleni de la 1698—1700, cercurile conducătoare ale bisericii unite au conceput planul organizării unei vieți mănăstirești proprii, care să pregătească susținători devotați ai unirii cu Roma. Prin propaganda religioasă pe care aveau s-o desfășoare călugării uniți, se nădăjduia că va putea fi frîntă statornicia în credința față de legea răsăriteană a poporului nostru de țărani refractari oricăror oferte de intrare sub obediența papii de la Roma.

Ioan Patachi, episcop unit cu reședința în Făgăraș, începuse în 1722 să strîngă materialul necesar construirii unei mănăstiri unite, în care urmau să fie așezați călugări bazilitani. Întîmpinînd însă unele greutăți de ordin economic, a renunțat la proiectul său, folosind materialul agonisit pentru edificarea curții vlădicești de la Sîmbăta de Jos.

Urmașul său, episcopul Inochentie Micu-Clain, a fost mai norocos în această privință, căci puneă multă stăruință în planurile sale și, pe deasupra, era sprijinit cu avînt de poporul credincios în tot ceea ce săvîrșea. În 1731, el ceru cuvenita aprobare curții de la Viena pentru întemeierea unei mănăstiri de rit grecesc, afiliată ordinului bazilitan, arătînd cu deamănuntul sarcinile ce le reveneau viețuitorilor ei atît la centrul episcopal, cît și în cuprinsul diecezei.

În mai 1737, reședința episcopiei unite s-a mutat de la Făgăraș la Blaj. Un sinod întrunit aci în 26 ianuarie 1738, luă măsuri concrete pentru înfăptuirea proiectului amintit, asigurînd baza materială trebuincioasă în acest scop și stabilind o seamă de directive constitutive. Unele din ele, merită să fie reamintite. Iată-le !

Mănăstirea avea „să nu fie spre scăderea ritului grecesc” și, de aceea, se preciza că în ea nu vor putea să fie primiți decît călugări bazilitani de ritul oriental. Pe de altă parte, sinodul cerea să se facă demersurile indicate de situație, în sensul ca mănăstirea să se bucure de toate privilegiile libertății și de toate scutirile care le aveau atunci mănăstirile „latine” din cuprinsul monarhiei habsburgice.

Ceva mai tîrziu, aceste directive au fost amplificate cu opreliștea de a fi primiți în mănăstire „vagabonzi-călugări veniți din Principatele Romîne, cari străbat țara ca să strice unirea, ci numai bărbați uniți și cu viață curată, distinși prin erudițiune și cunoștința de limbi, să învețe elevi din școlile Blajului astfel, ca de aici să iese oameni învățați și cuvioși pentru a propaga cu succes și bun rezultat unirea” (I. Micu-Moldovan : Acte sinodale. II. p. 81—86; la Șt. Meteș : Mănăstirile romînești din Transilvania și Ungaria. Sibiu 1936, p. 8—10).

Din motive de ordin economic — strîngerea fondurilor de construcție mergînd anevoie — zidirea mănăstirii a început abia în vara anului 1741, terminîndu-se în vara anului 1747. Înainte de aceea cu doi ani (1745), episcopul Inochentie pornise pe drumul surghiunului său, la Roma, de unde n-avea să se mai întoarcă. Dorința din urmă i-a fost să-i odihnească osemintele în mănăstirea pe care o ctitorise cu atîtea osteneli.

Așezată pe un loc ridicat, mănăstirea înconjoară din trei părți biserica catedrală a cărei construire s-a terminat în ianuarie 1765.

Mănăstirea nu și-a putut îndeplini întru totul menirea ce i-a fost hărăzită, sub raport propagandistic papistaș. Călugării ei au trecut succesiv prin convulsiuni interne păgubitoare pentru cauza unirii cu Roma. Episcopul Petru Pavel Aron, nemulțumit de opoziția pe care i-o făceau unii dintre ei, a înființat o mănăstire rivală, cu hramul Bunevestiri. La rîndul său, episcopul Grigorie Maior, spre sfîrșitul veacului 18, a desființat ctitoria lui Petru Pavel Aron, trecînd pe „călugărașii” acestuia în mănăstirea „Sf. Treime”. „Chestiuni de drepturi încălcate și averi prost administrate, apoi trufii josnice și lacomii nesatisfăcute au produs acel conflict urît, cu urmări neașteptate, între episcopul Grigorie Maior și călugării din Blaj, care a contribuit la distrugerea vieții monahale din mănăstirile acestui centru romînesc” - spune părintele Șt. Meteș (o. c. p. 29), întemeiat pe mărturii documentare de proveniență preponderant unită.

Ajungînd episcop la Blaj Ioan Bob — care fusese preot de mir „necăsătorit, iar nu călugăr — acesta se folosi de curentul antimonahal inițiat și susținut de împăratul Iosif II spre a da lovitura de grație călugărilor blăjenii : le-a răpit baza materială, trecînd averile mănăstirești, sub formă de arendă, în seama episcopiei.

Incerările făcute ulterior în scopul refacerii vieții călugărești la Blaj, au eșuat. Biserica unită aluneca vertiginos pe calea catolicizării uniației, așa că misiunea bazilitanilor de rit grecesc devenise inutilă.

Sub raport cultural românesc, mănăstirea din Blaj și-a avut rolul ei pozitiv, cu neputință de nesocotit.

Dintre viețuitorii ei — exceptându-i pe cei ce au ajuns vlădici — se cade să fie pomeniți cel puțin Samuil Micu-Clain și Vasile Neagoe.

Viața și activitatea lui Samuil Micu-Clain sînt bine cunoscute — între alte, și din materialul documentar recent publicat de revista noastră.

Pe celălalt, Timotei Cipariu îl prezintă astfel (în : Acte și fragmente, p. 107—108 și 112 ; la Meteș : o. c. p. 13) :

„...În vremile lui Aaron era în mănăstirea Sf. Treime Vasile Neagoe († 1762), feciorul protopopului Maniu Neagoe din Broșteni. Acesta cînd a fost de doi ani orbise și orb învățase de știa de rost tot Ceaslovul, Psaltirea, Testamentul Nou, Acatisturile a(l) lui Iisus, al Preceștii, Octoihul Duminecilor ; și știa și Testamentul Vechiu, măcar că acesta de rost nu-l știa ; făcea predicății de se minunau toți de el. Pre acesta întru un rînd episcopul Aaron l-au pus dascăl școalei romînești. Era acesta alt Didim, măcar că nu era Alexandrinean”.

De la unificarea bisericească încoace, biserica mănăstirii „Sf. Treime” servește ca locaș de cult pentru parohia întîia din Blaj, fiind conservată cu luarea-aminte cuvenită față de monumentele istorice. Dependințele ei își păstrează destinația de local de școală, pe care o aveau de mult.

GRIGORIE MARCU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ISIDOR ONCIUL

1834—1897

Este primul profesor de Vechiul Testament și limbi orientale la Facultatea de Teologie încadrată în Universitatea din Cernăuți. El are marele merit de a fi organizat Studiul biblic în cadrul Facultății, care luase ființă la anul 1875, și de a fi pus bazele studiilor științifice biblice la noi.

Isidor Onciul s-a născut la 1834 în Frătăuții-vechi (Rădăuți). Tatăl lui a fost preot. După terminarea studiilor secundare urmează, începând cu 1853, Institutul teologic din Cernăuți. Îl absolvă în 1857. Continuă apoi studiile speciale la Universitatea din Viena (1857/58). Aici se ocupă de V. Testament și limbile biblice (ebraica, araba, etc.). Intors la Cernăuți ajunge directorul Internatului teologic. Trece apoi (în 1862) preot la Vicovul de sus, lângă Rădăuți. După anul 1866 este profesor de V. T. și limbile biblice la Institut, iar după 1875 la Facultatea de Teologie din Cernăuți. A fost consilier consistorial, în 5 rânduri decan și ales rector al universității, post pe care l-a refuzat din motive de boală. Moare în 1897. Moartea neașteptată îl surprinde în culmea activității sale, multe manuscrise urmînd să fie duse la tipar sub îngrijirea lui Emilian Voiutski, suplinitorul catedrei după moartea titularului. Contemporanii săi spun că în calitate de om și dascăl la catedră, a fost zelos, bun pedagog, om de mult bun simț, blînd și cu inima plină de dragoste pentru studenții săi, bun patriot și plin de iubire către poporul din care făcea parte.

Situația culturală de la finea secolului trecut l-a determinat să se manifeste și în alte ramuri ale vieții culturale, nu numai în domeniul specialității V. T. Iată principalele lucrări ale profesorului Isidor Onciul :

1. *Legea Veche* ca pedagog spre Hristos și-a împlinit scopul. Candela 1882.

Arată că gîndul dumnezeiesc comunicat omenirii se află depozitat în V. T. De la întîia carte a V. T. persoana Mîntuitorului făgăduit se vede ca un fir roșu de-a lungul cărților biblice, pînă ce se arată lumii ca Fiu al lui Dumnezeu. În această privință V. T. este preistoria mîntuirii neamului omenesc prin Hristos.

2. „*Ceva despre mersul și dezvoltarea culturii teologice și clericale în Bucovina*”. Candela 1883.

3. *Manual de Arheologie biblică*, Cernăuți 1884. Este cel dintîi manual biblic la nivelul clasic al manualelor. Constă din 539 p., două hărți și un tablou conținînd imaginea cortului sfînt și a celor trei temple. V. Tarnavschî îi zice : „prima lucrare științifică a antichităților biblice” iar V. Prelipceanu îl consideră deschizător de drumuri, și referindu-se la o caracterizare a Candelii, din 1885, numește Arheologia „op de mare merit”.

De fapt Arheologia lui Onciul e un manual care se citește cu plăcere, scris într-o limbă ușoară și curată pentru epoca aceea. A rămas și azi o lucrare de mare merit, căci în afară de ultimele descoperiri arheologice și bibliografice, manualul tratează complet materialul Arheologiei biblice.

4. *Manual de Introducere în Sfintele cărți ale Testamentului Vechiu*, Cernăuți, 1889.

Iată un alt manual de proporții academice. În 428 pagini, Onciul tratează toate problemele biblice inerente introducerii în cărțile Sfintei Scripturi a V. T. Manualul a făcut așa impresii bune încît pînă în 1928 profesorul Tarnavski era mereu preocupat de a-l publica într-o nouă ediție. De fapt, unele părți (b. o cărțile necanonice) sînt tratate cu atîta competență încît rămîn folositoare și astăzi, la aproape 60 ani după apariție. Astfel se poate afirma, cu tot dreptul, că Onciul a fost „un deschizător de drumuri pentru urmașii săi”.

5. *Cartea psalmilor*, tradusă și comentată de pe textul masoretic, editată de E. Voiutski, după moartea autorului, Cernăuți, 1897. Se dă, aici, o tălcuire a psalmilor.

6. *Fondul religios gr. ort. al Bisericii...*, Candela 1889—1890. Arată rostul important al fondului în desăvîrșirea operei de evanghelizare.

7. *Volintirii* sau olintirii, o episoadă din istoria patriei, Candela 1898 și 1899.

8. La Nr. 17626 din Biblioteca Institutului Teologic Universitar din Sibiu se află înregistrată următoarea scriere, îngrijit litografiată: *Hebräische Grammatik, nach dem mündlichen Vortrage des Prof. Isidor Onciul, Cernowitz 1894*, p. 217. Manuscrisul editat de Antonie Tofan, „auditor theologiae in quarto semestrae”, prezintă prelegerile academice de limba ebraică ținute în anul 1894 de profesorul I. Onciul (în limba germană, cum se preda atunci). De aici se vede pedanteria cu care își făcea lecțiile. Era scurt la vorbă, precis în definiții și ales în expresii.

Isidor Onciul a fost o apreciabilă forță didactică, dezvoltîndu-și specialitatea într-o atmosferă de unanimă apreciere. Scriind lucrări îngrijite și temeinice, rămîne o figură simpatcă în cadrul bibliciștilor romîni.

Prof. Dr. NICOLAE NEAGA

ȘTEFAN ȚANKOV

Binecuvîntată de Dumnezeu este puterea de muncă depusă de un credincios, în epoca sa de maturitate, pentru binele semenilor săi. Dar de har deosebit de la Dumnezeu se învrednicește acela, care înmulțește talanții înșutit și prelungește maturitatea sa peste pragurile uneori îngrăditoare de activitate, prin slăbiciuni trupesti.

Un astfel de binecuvîntat de la Dumnezeu cu maturitate științifică nesfîrșită este și părintele protoiereu, canonistul și profesorul de teologie Dr. Ștefan Țankov de la Sofia, care a împlinit patriarhala vîrstă de 75 ani, în deplină posesie a capacității de muncă teologică și bisericească pentru binele credincioșilor ortodocși bulgari. Dacă pe timpul nefericitei schisme bulgare, care a durat pînă în 1945, din 1870, credincioșii bulgari nu s-au abătut

de la Ortodoxie, aceasta se datorește în mare măsură, în timpul nou, tocmai străduinței neobosite a păr. Tankov.

*

Ștefan Tankov s-a născut la 4/17 iulie 1881 în orașelul Gorna Orechovița, din Bulgaria centrală. După terminarea învățământului elementar și absolvirea Seminarului teologic de la Samokov, în 1899, tânărul Tankov și-a continuat studiile superioare teologice la Facultatea de Teologie din Cernăuți, vrednică urmasă a renumitei Academii de la Putna, organizată după tipul Academiei duhovnicești de la Kiev, de iscusitul arhim. Vartolomeu Măzăreanu, înainte cu 200 ani.

În 1905 tânărul teolog a fost promovat Dr. în teologie și urmînd specializarea în disciplinele de drept, și-a luat și doctoratul în științele juridice la Zürich, în 1918. În tot acest timp, în care a ajuns protopresviter, a stat în slujba Bisericii ortodoxe bulgare, ajungînd secretar general al Sf. Sinod și fiind însărcinat cu redactarea revistelor oficiale bisericești, precum și cu conducerea acțiunii de învățămînt a Sf. Sinod. În această calitate a veghiat neadormit ca nici un pas și nici un gînd să nu abată pe credincioși și clerici de la linia dreaptă a Ortodoxiei. În 1920 a fost cooptat membru în comisia pentru redactarea textului bulgar al Bibliei, apoi a fost chemat ca expert la Congresul național bisericesc din 1921, iar în 1923 i s-a încredințat catedra de Drept bisericesc și de Sociologie creștină la nou-înființata Facultate de teologie de la Sofia. În 1926 e numit protopapă al marelui catedrale sf. Alexandru Nevski de la Sofia. Pentru meritele sale a fost de mai multe ori decanul Facultății și chiar rector al Universității. Apoi a fost numit membru corespondent al Academiei bulgare, pînă a devenit membru deplin al ei, în 1931, la secția juridică, pentru problemele de drept familial și de stat.

Fîind o fire activă, a încheiat legături strînse cu instituțiile bisericești din întreaga lume, activînd intens, între anii 1920 și 1947 în cadrul mișcării mondiale bisericești și participînd cu referate la congresele de la Berna și Stockholm, în 1925, la Lausanne, în 1927, la Oxford și Edinburg, în 1937. A mai fost invitat să țină conferințe la numeroase universități, precum la Bratislava, Cernăuți, București, Sibiu, Atena, Belgrad, Varșovia, Berlin, Lipsca, Breslau, Geneva, Zürich, Berna și Basilea, unde au răsunit cuvintele sale cumpănite și calde pentru Ortodoxie.

Apresiasiu-i-se această activitate, a fost distins cu titlul de „Doctor honoris causa” al Facultăților de teologie de la Universitățile din Atena (1936), Oxford (1937), Berlin (1940), Sofia (1953) și Budapesta (1955).

*

Activitatea sa științifică, așternută în scris, în variate volume sau prin reviste, anuare, colecții, omagii și alte publicații periodice sau ocazionale, bulgare și străine (germane, franceze, elvețiene, engleze), se poate repartiza în mai multe compartimente.

Privitor la *organizația Bisericii ortodoxe în genere și a celei bulgare în special* se referă lucrările sale: Hirotonia ca impediment la căsătorie, Sofia 1907; Teoria supremației vizibile în Biserica ortodoxă, sau Este ex-

arhul capul bisericii bulgare? Sofia 1911; Comentarii la canoanele bisericești, 2 volume, Sofia 1912/25; Baza organizației Bisericii ort. bulgare, Zürich 1918, Organizația Bisericii ort. bulgare, Zürich 1918; Administrația Bisericii ort. bulgare, Halle 1920; Dreptul și Biserica, Sofia 1924; Organizația Bisericii ort. române, Sofia 1926; Poziția și organizația Bisericii ort. locale, 2 fascicule, Sofia 1928/29; Biserica și Statul, Sofia 1931; Formele de organizație în legătură cu raportul dintre Biserică și Stat în statele slave, Sofia 1932; Poziția interbisericească a Bisericii ort. bulgare după eliberare, Sofia 1933; Organizația Bisericii ort. albaneze, 1935; Patru capitole despre problema raportului între Biserică și Stat, Sofia 1945; Disciplina bisericească cu privire specială la căsătoria creștină, Sofia 1951; iar pentru congresul profesorilor de teologie ortodoxă de la Atena, din 1936, a înaintat referatele despre „Greutățile principiale ale întrunirii unui sinod ecumenic”, și „Biserica și Statul” (Actele congresului, Atena 1939).

În aceste lucrări, canonistul Tankov urmărea să pună la baza organizației și administrației Bisericii ortodoxe bulgare principiile generale ale Bisericii ortodoxe în genere. Dar el a manifestat tot odată și unele preferințe personale, pe care le socotea deschizătoare de orizonturi noi, precum: că puterea bisericească este unitară și nu se împarte la cea a hirotaniei și jurisdicției; că conducerea vizibilă a bisericii bulgare este reprezentată prin sinod și nicidecum prin exarh; că participarea mirenilor la manuirea puterii bisericești merită să fie cu vot decisiv spre a se realiza astfel mai accentuat colaborarea dorită, deși recunoștea că puterea deplină bisericească o deține numai întregul episcopat; că clericii sînt în prima linie aleșii și reprezentanții poporului, deși sînt rînduiți prin harul Sf. Duh, și că este recomandabilă separarea Bisericii de Stat.

Pentru *lămurirea poziției Bisericii ortodoxe* a publicat în variate reviste bulgare și străine numeroase articole și conferințe, precum: Vechiul catolicism și Biserica ortodoxă a răsăritului, Berna 1925; Biserica și iubirea de frate, pentru congresul de la Stockholm, Berlin 1926; O mărturisire comună pentru unitatea creștină, rostită la Lausanne, în 1927; Creștinismul ortodox al Răsăritului, esența și actuala stare, conferințe ținute la Berlin, 1928 (traduceri în engleză, 1929, în cehă, 1931 și bulgară, 1942); Catolicitatea, conferințe la Utrecht, Berna 1928; Lucrarea spirituală în Biserica ort. din Bulgaria, România, Jugoslavia și Polonia, Berlin 1929; Biserica ortodoxă și mișcarea pentru înțelegerea bisericilor, în rev. Una Sancta, Stuttgart 1927; Unitatea bisericească în lumea actuală, Paris 1933; Biserica și națiunea în Răsăritul ortodox, Geneva 1935; Ființa și îndatoririle Bisericii creștine, rostită la Oxford 1937, publicată la Sofia 1956; Națiunea, Statul, lumea și Biserica în Răsăritul ortodox, Sofia 1937 (cu traduceri în germană și engleză); Biserica ort. a răsăritului în lumină ecumenică, conferințe rostite între 1938—1942 la Zürich, Berna, Basilea și Geneva, publicate la Zürich 1947 și Sofia 1947; Caracterul național al Bisericii ort. bulgare, Lipsca 1942; Probleme actuale și îndatoririle teologiei ortodoxe și ale Bisericii, conferințe rostite la București și Sibiu 1943, Sofia 1947; Unitatea și catolicitatea Bisericii din punct de vedere ortodox, 1952; Unitatea pancreștină ca problemă a teologiei ortodoxe, Sofia 1955.

În aceste tratate, cu ecou puternic în revistele de specialitate, autorul manifestă o credință adâncă în Ortodoxie și un zel aprins și neobosit pentru prezentarea ei în fața unor credincioși eterodocși, pe care dorea să-i convingă, cu puterea argumentării sale profunde și erudite, că adevărul lui Hristos este depus numai în Biserica ortodoxă.

Cu *informația istorică* se ocupă lucrările: Biblia și Babilonul, Sofia 1904; Patriarhul Eutimie, 1906; Supraprivire filozofică peste istoria Poloniei, 1908; Facultatea de teologie a Universității din Sofia, la 10 ani de existență, Sofia 1934; Biserica ortodoxă bulgară de la eliberare pînă în prezent, Sofia 1939 (lucrare amplă de 372 pagini); Știința teologică în Bulgaria, Lipsca 1942; Nietzsche și creștinismul, Sofia 1948; Ap. Pavel ca misionar al buneistării în Biserica creștină, 1951. Sf. Munte Athos și actuala sa poziție, 1954; Biserica ort. bulgară în istorie și actualitate, Sofia 1956. Aceste lucrări sînt importante pentru istoria Bisericii ortodoxe bulgare.

Referitor la probleme de sociologie creștină a publicat: Dreptul popoarelor, morala și creștinismul, Sofia 1941; Ființa și datoria Bisericii, 1946; Realitatea etică și Biserica, 1948; Femeia și Hristos, 1949; Omul, munca și străduințele sale, 1956.

*

Iată, acum, cum îl caracterizează pe marele teolog bulgar, prietenul său și canonistul român Dr. Valerian Șesan: „Prin lucrările sale științifice de mare valoare, prin activitatea sa intensă, prin energia unei voințe ferme, cit și printr-o muncă neobosită spre binele Bisericii întregi, prof. Tankov este astăzi un teolog ortodox apreciat, pentru larga sa fecunditate de scriitor. El a desfășurat o activitate foarte intensă nu numai pe terenul dreptului bisericesc, ci a scris mult și în latura dogmatică. Totodată a luat parte la mișcările pentru înțelegerea popoarelor prin Biserică și la mișcarea ecumenică a bisericilor. A lucrat din răspuțeri între studenții creștini din toată lumea. Fiind un cunoscător profund al canoanelor și al organizației bisericești și peste tot un apărător convins al credinței ortodoxe, și cunoscînd limbile moderne, el a fost trimis la toate conferințele mondiale creștine. Scriind despre aceste congrese, rapoartele sale sînt tratate aprofundate, înzestrate cu aparat științific, și cuprind principii generale bine încheiate, drept îndrumări date celor de altă lege despre Biserica ortodoxă. Astfel prof. Tankov a adus servicii prețioase nu numai Bisericii ort. bulgare, ci mai ales întregii Biserici ortodoxe” (în Candela 4/12, 1931, p. 286ss).

Aprecieri elogioase a scris și pastorul H. L. Henriod, de la mișcarea ecumenică, în colecția „profile ecumenice” (fasc. III-1, Berlin 1951, p. 10s), zicînd: „Prof. Tankov poate fi considerat între principalii teologi ortodocși, alături de Mitropolitul Ghermano, prof. H. Alivisatos și episcopul Irineu de Novi Sad, care s-au atașat sincer ideii de apropiere între biserici. Ca prieten al mișcării studenților creștini, el s-a apropiat și de Alianța mondială pentru lucrarea prietenească între biserici, precum și de Mișcarea ecumenică pentru „credință și organizație”. Pentru el, participarea la aceste străduinți nu era o afișare formală, ci un crez cu adevărat creștin, considerînd aceste mișcări ca un dar al Sf. Duh, care nu trebuie ignorat. De aceea el a participat activ și la conferințele regionale de la Sinaia (1924), Atena (1926), Bulgaria (1927), București (1933) și Dalmația (1937), con-

tribuind la apropierea între Bulgaria și Jugoslavia, ca și de România. Dar el lucra în mod discret. Motivul participării sale era determinat de credința că Biserica ortodoxă trebuie să participe la aceste acțiuni, pentru că deși este a treia ca număr între marile biserici, totuși ea de fapt este prima chemată la cuvânt, deoarece posedă ortodoxia învățaturii, care derivă din sfințenia revelației divine. Dar chiar în cazul unor divergențe de păreri, prof. Tankov rămânea un colaborator amabil și un prieten devotat și gata la buna lucrare”.

În fine citez omagiul prietenilor săi bulgari, după ce Sf. Sinod și S. Sa Patriarhul Chiril i-au trimis o adresă de felicitare, la împlinirea vârstei de 75 ani, la 17 iulie 1956, în care l-au numit: binecuvântatul de Dumnezeu, multilateralul teolog și însuflitul pedagog, om exemplar de știință și credincios ortodox fără șovăire. Fostul decan și rector, prof. Iv. Markovsky, făcând biografia sărbătoritului prof. Tankov, subliniază neobosita sa sîrguință și-l aseamănă cu figura psalmistului: „puternic ești și credincioșia ta te înconjoară” (Ps. 89, 9), căci atît de sus s-a situat prof. Tankov prin harul lui Dumnezeu, valorificat prin vrednicia personală. Este un mare slujitor al poporului prin Biserică, pentru că idealul său de totdeauna era să slujească adevărul social și înfrățirea între oameni, spre aducerea păcii pe pămînt, și bucurie poporului din care a răsărit. De aceea prof. Markovsky aplică sărbătoritului și asemănarea de la II Timot. 2, 4—8, cu oșteanul care luptă după reguli și cu plugarul harnic, care se face vrednic de răsplată, primind de la Domnul priceperea în toate (Tserkoven Vestnik nr. 31/32 din 30 iulie 1956).

Asemenea din cadrul prietenilor a răsărit și omagiul prof. Dim. Penov, care subliniază străduința neobosită a prof. Tankov de a lămuri conștiințele că Ortodoxia este adevărata expresie a sobornicității, a catolicității, a trăirii liturgice, a culturii minții și sentimentului, a moralității și eshatologiei corecte (în *Duchovna Kultura*, nr. 10 pe octombrie, Sofia 1956, p. 1—10).

Dintre ucenici îl omagiază prot. V. Spiller, care subliniază în articolul: La jubileul de 75 ani al protopresv. St. Tankov, publicat în *Jurnalul Patriarhiei de Moscova*, nr. 11, 1956 (p. 71—75), stăruința neobosită a sărbătoritului de a face să înțeleagă fiecare, că răspunsul la întrebările: unde se află baza credinței, unde puterea rugăciunii, unde înfăptuirea iubirii, unde manifestarea învățaturii creștine pentru practica vieții, unde străduința după adevăr, unde-i adevărata pocăință, unde se înfăptuiește biserica și unde se văd roadele credinței, — îl dă fără greș învățătura Bisericii ortodoxe.

Omagiul prietenesc și simțit al teologilor romîni l-a exprimat cu căldură dl. prof. N. Chițescu, în articolul: „Sărbătorirea prof. Ștefan Tankov”, în care, după o analiză atentă de amănunt, a tras concluzia că prof. Tankov este o figură reprezentativă a Bisericii ortodoxe și că peste tot, în activitatea sa de preot, de teolog și propovăduitor al principiilor creștine, a înfățișat cu ardoare comorile Ortodoxiei (în: *Biserica Ortodoxă Romînă*, nr. 12, 1956, p. 1145—1157).

Ne asociem și noi acestei omagieri meritate, cu cuvintele psalmistului: Ferice de acela care are pe Domnul de ajutor și a cărui nădejde este în Dumnezeu (Ps. 146, 5).

Prof. Dr. M. ȘESAN

„Telegraful Român” : OMAGIU INALT PREA SFINȚIEI SALE Dr. NICOLAE BALAN, MITROPOLITUL ARDEALULUI (1905—1955), LA CINCIZECI ANI DE ACTIVITATE BISERICESCA. Sibiu, Tiparul Tipografiei „Reînțregirea”, 1955—1956, în—4°, p. XXXII+444+29 planșe cu ilustrații.

Pentru orice facere de bine, sîntem îndatorați cu recunoștință față de cel ce ne-a hărăzit beneficiul ei. Recunoștința față de înfăptuirile oamenilor de seamă, de obicei ia proporții de manifestare obștească și nu odată se concretizează în acte de durată.

Lucrarea de față este, înții de toate, o carte a recunoștinței obștești față de ostenelele desfășurate vreme de-o jumătate de veac în slujba Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Romîne — a celei de dincoace de Carpați, mai ales — de ierarhul intrat pentru totdeauna în conștiința clerului și poporului nostru drept credincios, încă în viață fiind, ca marele Mitropolit al Ardealului dr. Nicolae Bălan.

Ea nu-i înția de acest fel. A precedat-o, în 1940, splendidul volum omagial ce i-a fost dedicat din prilejul împlinirii a două decenii de arhipăstorire.

Mitropolitul Nicolae a mai trăit după aceea 15 ani. Au fost ani costisitori și plini de învățăminte pentru omenirea prinsă în vârtejul nimicitor al celui de al doilea război mondial; pentru noi, de zbcium, de jertfe și, apoi, de opintiri voinice către zările vieții celei nouă, pe care o clădește prin muncă cinstită vigoarea descătușată a poporului nostru harnic și cuminte.

Prezența Mitropolitului Nicolae în mijlocul frămîntărilor vremii a fost aceea a unui mare ierarh patriot, care a știut să îndrumeze viața noastră bisericească în făgașuri drepte, ușurîndu-i cu tact ireproșabil și cu încercată înțelepciune, o angrenare fără zdruncin în iureșul constructiv al transformărilor revoluționare ce le trăim.

Pregătirea acestei cărți omagiale a fost pornită, spontan și sincer, cu luni de zile înainte de-a fi împlinit o jumătate de veac de activitate bisericească pururea pomenitul Mitropolit Nicolae. Cînd i-au solicitat însă cuvenitul agrement pentru urzirea și publicarea ei, inițiatorii s-au izbit de-o împotrivire pe cît de delicată, pe-atît de fermă. Marele ierarh — atunci ca și-n 1940, cînd era sărbătorit în Catedrala noastră mitropolitană, la 20 de ani de arhipăstorire — se menținea pe punctul de vedere că ceea ce a săvîrșit, socotește de sine înțeles și că ori care altul în locul său, ajutat de împrejurări și de oamenii cu care a conlucrat, putea să facă tot atîta cît a înfăptuit el.

Poziția adoptată față de intenția de-a i se dedica o carte omagială, era aceea a unui suflet mărinimos. Pătruns de respect față de valoarea și demnitatea omului, Mitropolitul Nicolae înțelegea să împartă laurii măreței sale arhipăstoriri cu toți cei ce i-au stat într-ajutor — pe măsura pregătirii, puțințelor și devotamentului lor preoțesc — la înălțarea vieții bisericești a românilor ardeleni pe culmi de propășire fără egal în tot trecutul ei de luptă și de jertfă.

Dar acești oameni au fost plămădiți de puternica personalitate a Mitropolitului Nicolae și încă pînă era în viață — după moartea sa, cu atît mai virtos — ei revendicau cu vădită mîndrie onoarea de-a fi socotiți ca atare. Din ceata lor impunătoare fac parte nu numai colaboratorii de zi cu zi ai marelui ierarh, ci întreaga generație de slujitori ai altarului care și-au făcut pregătirea preoțească sub îndrumarea profesorului de teologie dr. Nicolae Bălan, pentru ca să-și desfășoare apoi zelul misionar și capacitatea pastorală călăuziți de dreapta sfințită a mitropolitului de mai tîrziu. Acest capital uman, pus la dispoziția Bisericii ortodoxe ardeleni în prima jumătate a veacului nostru de nouitate ierarh, reprezintă „ctitoria de frunte” a Mitropolitului Nicolae (cum afirmă destui dintre colaboratorii celor două cărți omagiale, ca Părintele profesor D. Stăniloae, în cartea de față, p. 173 urm.). Numai atît de-ar fi făcut și era de-ajuns ca el să intre, triumfal și irevocabil, în istoria Bisericii ortodoxe din Ardeal, ca o personalitate de talie înaltă.

Mereu la înălțimea evenimentelor care s-au tîlăzuit de 50 de ani încoace în făgașul vieții noastre bisericești, Mitropolitul Nicolae a fost întru-chiparea deplin izbutită a rolului pe care-l au marile personalități în desfășurarea istoriei Bisericii creștine. Într-adevăr, „o mare personalitate nu este aceea, care se situează deasupra Bisericii și deasupra vremii, pretinzînd ca ea să plămădească istoria, după capriciile sau ideile proprii. Nici Biserica și nici vremile nu sînt un simplu material brut, din care așa-zisele personalități să facă tot ce vor. Dar o mare personalitate nu e nici aceea, care se lasă dusă în mod pasiv de curent, fără să aibă nici un rol activ în desfășurarea evenimentelor. Mare personalitate este aceea care deslușește mersul vremii cu clar-viziune și devine luptător și călăuzitor de căile împlinirii ei. În sensul acesta autentic al cuvîntului, profesorul și mitropolitul Nicolae — prin întreaga lui activitate — a fost și este o mare personalitate a Bisericii noastre” „In ce privește dotația spirituală personală, el se caracterizează printr-o dotație excepțională. Spirit clasic și echilibrat prin excelență, liniile personalității lui au un stil monumental, impunător. Căci nu numai după aspectul exterior, ci după întreaga structură a spiritului său, el produce o covîrșitoare impresie de măreție și monumentalitate asupra celor ce îl cunosc sau vin în legătură cu el. O rațiune suverană și clară, care știe pătrunde și expune limpede și convingător marile principii și adevărurile profunde ale credinței creștine, dar știe să descifreze și sensul evenimentelor și inima oamenilor și să găsească întotdeauna căile potrivite, ideile și expresiile adecvate acestor evenimente. O inimă largă, generoasă, dominată de o iubire creștină atotcuprinzătoare, care e izvor nesecat de fapte mari, nobile. O energie realizatoare, cumpănită dar consecventă, care — odată perspectivele lămurite și țințele fixate — știe să transpună ideile în acțiune și să-și urmărească țința în chip perseverent ani de zile. Un om,

care nu s-a împiedecat de mărunțișuri, ci a privit lucrurile într-un orizont larg, a pus problemele mari ale Bisericii și le-a rezolvat în conformitate cu nevoile și năzuințele credincioșilor, fără a pierde din vedere migala constructorului de fiecare zi. Un predicator și un cuvîntător cu verb înaripat și temeinic, de o putere de convingere deosebită. Un luptător, care îmbină îndrăzneala cu priceperea. La această dotație spirituală s-a adăugat o muncă excepțională, prin care calitățile native au fost deplin fructificate. Astfel că întreaga lui activitate și toate realizările lui poartă pecetea spiritului său creator, de o vitalitate neistovită.

De aceea el este un mare gînditor, dar nu un gînditor în vidul metafizic, ci un gînditor al realităților vii, al marilor aspirații și nevoi ale Bisericii în vremea noastră. El n-a pus și n-a rezolvat probleme din simpla dorință de a filozofa, ci a pus și a rezolvat problemele ce le puneau însăși evenimentele și care cereau o rezolvare practică în spiritul Ortodoxiei și al năzuințelor vremii. De aceea el este și un mare realizator, nu un practician obișnuit, care e lipsit de perspectivă, ci un realizator monumental, un adevărat constructor, cu perspective largi și orientări precise. În realizările lui străbate suflul unei mari personalități, care crează cu o forță neegalată.

Toate aceste capacități native au fost puse în slujba lui Hristos și a Bisericii Sale. Căci în centrul personalității lui stă Hristos, cu lumina și harul Lui. Legătura vie cu Hristos — prin rugăciune, meditație, slujire, pelerinajul în Palestina, ș. a. — i-a pătruns și plăsmuit întreaga personalitate. Hristos este izvorul marilor lui realizări, izvorul vieții lui spirituale bogate, dar și al rodnicei lui activități. Întreaga lui viață și lucrare este hristocentrică. Și întreaga lui străduință e ca să pună pe Hristos în centrul vieții noastre, a preoților și credincioșilor deopotrivă. Aici este taina forței lui creatoare neistovite. Aici este însuși miezul personalității lui bisericești.

Înțelegem astfel de ce, din primul moment al activității lui bisericești..., el nu este un simplu spectator al evenimentelor, ci un îndrumător și conducător. Dintru început el a sesizat mersul vremii, a formulat clar țintele, în conformitate cu nevoile vremii, și a pornit la acțiune, polarizînd în jurul lui toate elementele din cadrul Bisericii, care nu erau legate de rutină, ci priveau înainte, fiind însetate de progres". (Din articolul redacțional „La 50 de ani...", p. VII—VIII). Toată strădanția sa de o jumătate de veac, la catedra de teologie și la cîrma Mitropoliei Ardealului, a fost un deget întins spre viitor și pas viguros, neîntrerupt, către înfăptuirile lui posibile, inevitabile. Incepînd cu viguroasa polemică ce a purtat-o cu Octavian Goga în chestiunea chemării preoțimii noastre și pînă la părăsirea lui entuziastă la purtarea luptei pentru apărarea și consolidarea păcii, după al doilea război mondial, Mitropolitul Nicolae s-a dovedit un alergător lucid, voluntar, înțelept și statornic spre ținte înalte, cu priință Bisericii și poporului nostru deopotrivă.

Toate aceste *realități* excepționale — din vloga cărora întreaga noastră Biserică Ortodoxă Romînă, nu numai cea ardeleană — va culege încă multă vreme dobînzii substanțiale — îndreptățesc omagiul plănuir să i se aducă prin această carte a recunoștinței.

Apariția ei era programată spre sfîrșitul verii anului 1955. La 1/14 august 1955 (stil vechi și nou), se împlineau 50 de ani de cînd tînărul doctor în teologie Nicolae Bălan a fost numit profesor la Institutul teologic-

pedagogic „Andreian” din Sibiu. Înainte de aceea, la Rusaliile anului 1955, marele mitropolit își încheia, încărcat de cinste și vrednicii, al 35-lea an de arhipăstorire. Pentru a sublinia după cuviință aceste soroace remarcabile, erau plănuite de căpeteniile bisericesti și cetățenești mari festivități, care urmau să se desfășoare în cetatea de scaun a Mitropoliei Ardealului, la începutul toamnei, când s-ar fi aflat aici studenții teologi și preoții cursiști.

În chip cu totul neașteptat, din și fără chin, Mitropolitul Nicolae al Ardealului a închis ochii pentru totdeauna într-amiaza zilei de 6 august 1955, după ce participase la Sfânta Liturghie de praznicul Schimbării la Față a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, în paraclisul Institutului Teologic Universitar din Sibiu.

A avut bucuria — și aceasta a fost o mare mîngăiere pentru toți cei din prejma sa — de-a trăi să vadă preludiul plănuitei sărbătoriri, care s-a desfășurat în 29 iunie 1955, la praznicul de pomenire al Sfinților Apostoli Petru și Pavel, în cadrele îndătinutei festivități de încheiere a anului școlar la Institutul Teologic Universitar sibian. Folosindu-se de faptul că mai toți PP. SS. Membrii ai Episcopatului ardelean și bănățean se aflau atunci aci — I. P. S. Mitropolit Vasile al Banatului, P. S. Episcop Nicolae al Vadului, Feleacului și Clujului și P. S. Episcop Valerian al Oradiei — ostenitori și studenții Institutului nostru teologic au transformat amintita festivitate în prilej de omagiere călduroasă a marelui ierarh. Și cum Mitropolitul Nicolae era reținut la reședință de-o indispoziție trecătoare, festivitatea din aulă a fost repetată îndată după aceea în paraclisul Institutului, în prezența sa. (Vezi amănunte în „Telegraful Român” nr. 29—36 din 1 august 1955, p. 16 și revista „Biserica Ortodoxă Română” nr. 10, octombrie 1955, p. 863 urm.).

Gestul — abia după moartea sa aveam să ne dăm seama de acest lucru — era încărcat de-o adîncă semnificație. Înainte cu 50 de ani, profesorul dr. Nicolae Bălan pornea la lucru în slujba Bisericii, căreia avea să-i hărăzească atîta strălucire și forță de întinerire, înconjurat de tinerii studenți în teologie, sprijinindu-se pe entuziasmul firesc vîrstei lor clocotitoare. Tot ei — de astă dată, alți tineri — printr-una din nepătrunsele întocmiri ale Providenței, au fost sortiți să-i îndeplinească, din florile recunoștinței neprecupețite, cea din urmă cunună de lauri și, fără îndoială, cea care l-a mișcat mai adînc din toate bucuriile pe care oamenii veacului său le-au închinat frunții de boltă a acestui gigant.

În jalea care a învăluit cu negurile ei pustii sufletele noastre zdrobite de mîhnire, după moartea marelui mitropolit, cartea ce-i fusese hărăzită încremenise în teascurile tipografiei. Ar fi zăcut acolo mult și bine dacă tînrul și învățatul urmaș de scaun al ierarhului plecat dintre noi, Înalt Prea Sfințitul nostru Arhiepiscop și Mitropolit *Iustin*, n-ar fi luat în mîinile sale destoinice isprăvirea ei, transformînd-o într-un mișcător omagiu postum, într-un „modest semn al prețuirii deosebite pe care noi toți i-o purtăm” (cum se exprimă I. P. S. Sa în prefață).

*

Cuprinsul cărții, bogat și variat ca în toate lucrările de colaborare, constă din 64 contribuțiuni, alcătuite de 63 autori. Aceștia îndeplinesc în sinul Sfintei noastre Biserici următoarele slujiri: mitropoliți (2), episcopi

(6), vicari eparhiali (4), rectori de Institute Teologice Universitare (2), profesori de teologie (21, dintre cari 7 la București și 14 la Sibiu), consilieri eparhiali (4), protopopi raionali (3), preoți-parohi (6), funcționari administrativi la centrele eparhiale (4), viețuitori mănăstirești (2), muncitori tipografi (1, deputat eparhial), alți mireni (1), studenți teologi (3), profesori universitari pensionari (4).

Contribuțiunile înmănușiate în această carte sînt grupate, metodic și sobru, în trei compartimente: *festive*, 10 (p. I—XXXII); *partea I-a*, 32 articole și studii despre feluritele aspecte ale personalității și operei Mitropolitului Nicolae (p. 1—254); *partea a II-a*, 22 articole de interes general bisericesc și studii teologice cu caracter special (p. 255—444).

Partea festivă este deschisă de I. P. S. nostru Arhiepiscop și Mitropolit Iustin. Într-un succint „Cuvînt de lămurire”, de-o sobrietate perfect adecvată situației, I. P. S. Sa definește rostul publicării acestei cărți omagiale, relevînd liniile ferme ale vieții și activității Mitropolitului Nicolae, care-î îndatorează pe cei rămași să-î cinstească memoria și să dezvolte moștenirea ce ne-a lăsat-o.

În cadrele amintitei festivități de la 29 iunie 1955, Corul studenților Institutului nostru teologic a executat un imn închinat Mitropolitului Nicolae. Partitura compoziției muzicale (întocmită pentru cor bărbătesc de Preotul conf. univ. Gheorghe Șoima), ca și versurile ei (cuprinse în poezia „Cumpănă de veac”, de Pr. prof. Grigorie Marcu), apar imprimate aci pentru înfrîia dată.

Redacția vechii gazete bisericești „Telegraful Român”, sub egida căreia a fost editată această carte omagială, prezintă o viziune de ansamblu a personalității și operei Mitropolitului Nicolae, în articolul: „La 50 de ani...”. Nu e greu de deslușit, în urzeala lui, stilul fluid și gîndirea pătrunzătoare și ordonată a redactorului acestei gazete, Ierom. prof. Nicolae Mladin.

Frumos și cald scriu despre sărbătoritul ierarh mai mulți Membrii ai Sfîntului Sinod: I. P. S. Mitropolit Sebastian al Moldovei și Sucevei („Scurt popas sărbătorec la o zi mare”), P. S. Episcop Nicolae Colan al Clujului („Nunta de aur”), P. S. Episcop Valerian al Oradiei („Luceafăr al Ortodoxiei”), P. S. Episcop Antim al Buzăului („Omagiu unui rodnic apostolat”), P. S. Episcop Teofil al Romanului și Hușilor („Apostol dirz al unității și al păcii”), P. S. Emilian Antal („Cu Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Nicolae în vizitațiuni canonice”) și P. S. Episcop Policarp Morușca („O jumătate de veac”). Fiecare din aceste articole festive cuprinde amănunte inedite,

Ca și cele de mai sus, fiecare dintre articolele și studiile înglobate în partea I-a și a II-a ar merita o prezentare aparte. Cum acest lucru ar mări peste măsură întinderea acestei dări de seamă, ori cît de succint ar fi făcut, ne limităm să transcriem (în ordinea înșiruirii lor în volum), numele autorilor și titlurile contribuțiilor lor, pentru o orientare minimală de caracter bibliografic-informativ.

Partea I-a. Grigorie Marcu : „Apothéosis”; Liviu Stan : La cumpăna veacului ; Cornelui Sirbu : Ortodoxia oglindită în opera Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae ; N. Mladin : Lupta pentru unitatea bisericească ; Traian Belășcu : Rolul I. P. S. Mitropolit Nicolae în realizarea și consolidarea reîntregirii bisericești ; Carol Pop : Aspecte istorice și psihologice din dezbinarea și revenirea „uniților” la Biserica strămoșească ; Aurel Brumboiu : Unificatorul Bisericilor românești din Ardeal ; Iuliu Man : Un corăbier iscusit și binecuvântat ; Iuliu Cucuiat : Întâlniri cu vlădica ; Alex. Florea : „Rămîneți întru dragostea mea” ; Sofron Vlad : Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Școala Teologică din Sibiu ; Izidor Todoran : Gîndirea teologică a Mitropolitului Nicolae ; Nicodim Belea : Pregătirea preotului în concepția I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului ; Ioan Beju : Biblioteca mitropolitană ; Lucian Bologa : Un crîmpei din activitatea de profesor a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului ; M. Răzeșu : ...Întru mulți ani, Stăpîne ; Ioan Glăjar : Povești date studenților teologi din Sibiu de I. P. S. Mitropolit Nicolae ; Aurel Crețu : Clipe de reculegere ; Milan Șesan : I. P. S. Mitropolit Nicolae și Concordatul cu Vaticanul ; Iorgu D. Ivan : Autonomia Bisericii în concepția și activitatea I. P. S. Mitropolit Nicolae ; D. Stăniloae : Ctitoria de frunte a I. P. S. Mitropolit Nicolae ; Spiridon Cîndea : Clerul ortodox român sub arhipăstoria I. P. S. Sale Mitropolitului Nicolae ; Ioan Vlad : Mitropolitul Nicolae Bălan, îndrumător al preoțimii ardeleni ; Gh. Bordeanu : O disciplină conștientă ; Serafim Popescu : Fapte și jertfe ce nu pot fi uitate ; Teofil Monahul : Cîteva aprecieri asupra sfaturilor evanghelice după Noul Testament ; Gheorghe Secaș : La 50 de ani de lucrare duhovnicească ; Alexandru Moisiu : Contribuția Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae la lupta pentru pace ; S. Savu : I. P. S. Mitropolit Nicolae chemător la lupta pentru pace și iubire (poezie) ; Traian Chirilă : Mărturisiri la praznic luminos ; N. Neaga : Preocupările biblice ale I. P. S. Mitropolit Nicolae ; Emilian Vasilescu : Evocări.

Partea a II-a. I. I. Beleuță : Impresii dintr-o călătorie în Rusia — Trei scrisori de abatele Guettée ; D. Belu : În legătură cu învățătura despre Împărăția Cerurilor ; Ene Braniște : Cîteva pilde și învățăminte din viețile Sfinților ; T. Bodogae : Cîteva documente în legătură cu frămîntările sociale la românii ardeleni în vara anului 1848 ; O. Bucevschi : Religie, Biserică, Hristos ; D. Călugăr : Însemnătatea rugăciunilor în viața credincioșilor creștini ; N. Chițescu : Învățătura Sf. Ioan Casian despre raportul dintre har și libertate ; Ioan D. Coman : Aspecte ale doctrinei morale și sociale a Sf. Ciprian ; Vasile Coman : Rugăciunile pentru căpetenia și autoritățile statului în primele veacuri ale creștinismului ; Gh. Cotoșman : Contribuții la începuturile Mitropoliei Ardealului și la legăturile ei cu Mitropolia Banatului ; Ilarion V. Felea : Ce este desăvîrșirea ; Vasile Gheorghiu : Reabilitarea Sf. Apostol Petru ; Al. Ieșan : Continuitatea învățaturii din cărțile vechi și cele mai recente (necanonice) ale V. T. ; Gheorghe Lițiu : O vizitație canonică în Bihor în sec. XVIII ; Vasile Loichița : Sfințul Grigorie din Nazianz — Din teo — și christologia sa ; Romul Moldovan : Apelativul „Veștemeanul”, ce s-a adaus la numele Mitropolitului Teodosie, este pe deplin îndreptățit ; Ioan Petreuță : Săvîrșitorul Botezului ; C. Pistruț : Învățătura Vechiului și Noului Testament despre preoție (traducere) ; Teodor M. Popescu : O datorie de azi a Bisericilor ; Petre Procopoviciu : Predica

lui Hristos, temelia predicii creștine; Simion Radu: Premizele îndumnezeirii noastre în Hristos; Petre Vintilescu: Cîteva considerații asupra caracterului comunitar și ierarhic al Liturghiei.

Planșele cu ilustrații — în număr de 29 — înviorează cuprinsul cărții și sporesc interesul cu care se citește.

*

În ansamblul ei, cartea de față este recapitularea postumă a unei vieți excepționale și mărturia recunoștinței pe care Biserica noastră i-o poartă Mitropolitului Nicolae Bălan, pentru sporul de prestigiu pe care i l-a adăugat prin vredniciile sale și prin ostenele desfășurate vreme de o jumătate de veac în slujba ei.

„De minimis non curat praetor”, spune înțeleptul străvechiu.

Mitropolitul Nicolae rămîne mare mai ales pentru că s-a ocupat numai de lucruri mari. O jumătate de veac de viață bisericească a romînilor ardeleni, cu revărsări binefăcătoare asupra întregii Biserici Ortodoxe Romîne, stă mărturie despre acest adevăr.

Gigantul așteaptă învierea de obște în mormîntul din tinda bisericii brîncovenesti de la Sîmbăta de Sus. Faptele lui, spiritul lui, împing de dincolo de moarte, pe căi de lumină, de propășire și pace, destinele de Dumnezeu așezate ale instituției sfinte.

REDAȚIA

Ic. Stavr. Dr. *Gheorghe Cotoșman*, vicar arhiepiscopesc: VIAȚA SF. IOSIF CEL NOU, MITROPOLITUL TIMIȘORII ȘI A TOATA ȚARA BANATULUI (1650—1656), Timișoara 1956, p. 151.

Părintele Gheorghe Cotoșman, harnicul cercetător al trecutului Bisericii noastre strămoșești din Banat, cu prilejul împlinirii a 300 ani de la moartea Sf. Iosif cel Nou, Mitropolitul Timișorii, care a fost canonizat, moaștele lui fiind așezate în frumoasa Catedrală din Timișoara, i-a adus acestui sfînt cel mai frumos prinos, scriind lucrarea de mai sus.

În partea I-a a lucrării autorul face o scurtă privire asupra trecutului vieții bisericești a romînilor din Banat, înainte de păstorirea Sf. Iosif (p. 11—32). În restul lucrării (p. 37—143), P. C. Sa tratează despre viața și minunile Sf. Iosif. După cum afirmă autorul în introducere: „Prin publicarea în întregime, în fotocopii, a întregului material documentar inedit, privitor la minunile și viața Sf. Iosif cel Nou”, a voit să vină „în întîmpinarea concluziilor revelatoare ale bizantinologilor maghiari de la Budapesta, Ghion și Moravcsik, despre existența, la anul 1020, a episcopiei Timișului, din Timișoara noastră, ridicată între 1020—1030, de puternicul principe romîn Optum la rang de mitropolie, situație de care se va bucura Biserica romînilor bănățeni, pînă la moartea ultimului mitropolit, starovlahul Gheorghe Popovici (1745—1757), de la care ni s-au păstrat, cu înscripții, mai multe antimise, unul chiar la mănăstirea de la Partoș” (p. 5).

În prima parte a lucrării, după ce arată vechimea romînilor pe pămîntul Banatului, pe baza unor „nume de cetăți, localități și riuri”, moștenite de la strămoșii noștri daco-romani și conviețuirea noastră cu slavii, despre care vorbesc diferitele nume slavizate de „comune, locuri, munți,

țarină și văi, din Banat", autorul vorbește despre mărturiile vechi care grăiesc despre o viață bisericească organizată în Banat.

Urmelle basilicii de la Morisena din sec. 3 sau 4 (p. 14) și Mehadia ar dovedi că acestea au fost catedrale episcopale și autorul crede că episcopul Ursu care a participat la al 7-lea sinod ecumenic ar fi fost episcopul „Avarișienilor” și își va fi avut reședința în Morisena, fiind cel dintâi episcop român din nordul Dunării (p. 16), iar nu al Abriților din Sudul Dunării, cum îl socotesc alți istorici.

Episcopia din Morisena, numită mai târziu episcopia Timișului, a continuat să existe și ea a fost supusă în sec. 11 arhiepiscopiei de Ohrida (p. 17). Episcopul din Morisena, adică din Cenad, ar fi fost ridicat în sec. 11 la rangul de mitropolit. Ungurii au mutat pe mitropolitul de aici, împreună cu egumenul și călugării din Cenad, în noua mănăstire ortodoxă de la Oros-lamoș, sau Maidanul de azi (p. 21). Ungurii primind la început creștinismul sub formă ortodoxă, sub „regii din casa lui Arpad”, Biserica ortodoxă s-a putut dezvolta în deplină libertate. Mai târziu, mitropolitul și călugării ortodocși ar fi fost alungați din mănăstirea din Oros-lamoș, ei zidindu-și o mănăstire nouă lângă Partoș, la anul 1186. În biserica de piatră zidită mai târziu a fost îngropat mitropolitul ortodox Constantin, pe a cărui piatră mormântală se mai putea citi încă în sec. 17. epitaful scris cu litere grecești: „Constantin Mitropolita Mureșului 1286” (p. 22). Autorul crede că pe la sfârșitul sec. 12 și începutul sec. 13, când prefecții și castelanii Timișorii erau români ortodocși, mitropoliții români care purtau titlul de Morisena, dar „care potrivit obiceiului timpului trăiau mai mult la mănăstirile mai de seamă din cuprinsul eparhiei”, își aveau reședința în capitala provinciei, adică în Timișoara. Aici își va fi avut reședința și mitropolitul Constantin, înmormântat la 1286 în mănăstirea de la Partoș, ca și mitropolitul Teodosie, înmormântat în anul 1365 la Lipova (p. 23—24). Primul mitropolit care a purtat în titlatura sa numele orașului de reședință și care a și fost înmormântat la anul 1400 la Timișoara, a fost Ilarion (p. 24).

Autorul ne arată, în continuare, care au fost mitropoliții care au urmat lui Ilarion, până la căderea Timișorii sub stăpânire turcească (1552) și cum după aceea turcii, pentru a câștiga sufletește pe români, se îngrijeau să le trimită acestora diferiți mitropoliți ca să-i păstorească. Printre acești mitropoliți se numără și Sf. Iosif cel Nou, sau Iosif II, a cărui viață și fapte minunate le descrie autorul în partea a II-a a lucrării.

M. Tincu-Velia, care i-a citit epitaful de pe piatra mormântală, de pe care lipsea însă anul, credea că acest mitropolit a trăit înainte de stăpânirea Banatului de către turci, deci înainte cu mai bine de un secol. Toți cei care au scris după Tincu-Velia în legătură cu viața acestui sfânt, au adoptat această părere. Bazat pe pomelnicul mitropoliților întocmit de Damaschin Udrea, fostul secretar al Sf. Iosif și ierom. Ioan din Caransebeș, autorul îndreptează greșala comisă de istorici, până acum, arătând că au existat doi mitropoliți cu numele Iosif.

Primul, adică Iosif I, a cărmuit biserica bănățeană înainte de stăpânirea turcească în Banat, iar Iosif II, considerat sfânt, a trăit cu un secol mai târziu. El a fost român, căci românii îl socoteau sfânt încă pînă era în viață, iar după moarte l-au trecut în rîndul sfinților, serbindu-l, pe cînd la sîrbi,

ai căror sfinți naționali sînt destul de numeroși, cultul acestui sfînt lipsește (p. 41—42).

„Pentru a șterge cultul Sf. Iosif și cu el și amintirea vechii mitropolii romînești de la Timișoara”, austriecii au desființat mănăstirea de la Partoș, împreună cu alte mănăstiri bănățene, dar cultul Sf. Iosif, cultivat cu pietate de romîni bănățeni, a dăinuit mai departe și prin el s-a păstrat și amintirea vechii mitropolii de la Timișoara (Partea a II-a, cap. I).

În cap. II al părții a II-a, autorul vorbește despre părinții, copilăria, educația, intrarea în monahism, minunile Sf. Iosif la Muntele Athos pînă la venirea lui ca mitropolit al Timișorilor. El s-a născut în orașul Raguzza din Dalmația, din părinți romîni. Tatăl său a fost proprietar al unei corăbii cu care făcea negoț și a murit curînd. Mama sa, Ecaterina, se mută cu copilul său Iacob în Ohrida. Aici învață el școală, pînă la vîrsta de 15 ani, cînd intră în mănăstire, unde face ascultare timp de 5 ani. La vîrsta de 20 ani, trece la Athos, unde a fost tuns în călugărie primind numele de Iosif. Rînd pe rînd, face ucenicia la diferite mănăstiri de acolo, fiind învrednicit apoi de vedenii, mai apoi de darul de a face minuni, — și astfel ajunge personalitatea cea mai de seamă a Sf. Munte. El este invitat să-și petreacă viața în lavra Sf. Atanasie. Este ridicat la rangul de egumen și trimis la Adrianopol să pună rînduială în marea mănăstire de acolo. Revenit și petrecînd în mănăstirea Cutlumuș, are ocazia să cunoască pe frații romîni din nordul Dunării, care viețuiau în această mănăstire, ca și istoria lor sbuciumată. De aici se întoarce la Vatoped, unde îl află pribeagul romîn bănățean Damaschin Udra, care îi devine secretar și cu care pleacă împreună spre Timișoara.

În cap. III autorul ne arată că numirea Sf. Iosif ca mitropolit al Timișorilor s-a făcut cu învoirea sultanului, de patriarhia de Ipec sau cea de Constantinopol și nu a lipsit nici concursul lui Vasile Lupu, care avea mare influență în unirea capilor Bisericii în orientul ortodox. În anul 1650, Sf. Iosif, în etate de 82 ani, pleacă spre Timișoara, unde este primit de pașa turcesc și mulțime de popor, cu mare alai. Autorul istorisește apoi despre minunile făcute de sfînt în timpul călătoriei spre Timișoara, ca și în acest oraș, în drum spre catedrala unde a avut loc instalarea.

În cap. IV se istorisește activitatea Sfîntului din timpul celor trei ani de păstorie. Secretarul său, Damaschin Udra, îi caracterizează activitatea în cuvinte scurte, astfel: „Vreme de trei ani a orînduit fără hodină toate necazurile cu episcopii, și preoții și popii. O deschis iară bisericile, le-o înnoit și le-o zidit altele și o fost părinte la toți săracii și la toți bolnavii”. El a apărut cu autoritatea sa interesele Bisericii față de pașa turcesc, a vizitat parohiile, mănăstirile, la îndemnul lui s-au înălțat biserici noi și s-au reparat altele vechi, a îngrijit de creșterea clerului prin școala de lîngă reședința sa, a așezat episcopi la Caransebeș, Vîrșeț și Lipova”, așa că păstoria sa scurtă a fost o împletire de inițiative frumoase cu fapte minunate, pe care le-a săvîrșit și despre care istorisește autorul.

După ce în cap. V autorul vorbește despre drepturile și datoriile mitropoliților și episcopilor ortodocși aflați sub stăpînire turcească — și deci și a celor de sub jurisdicția patriarhiei de Ipec — în cap. ultim ni se înfățișează sfîrșitul vieții acestui sfînt.

În anul 1653, la vîrsta de 85 ani, Sf. Iosif se retrage la mănăstirea Partoș, unde moare în anul 1656, în etate de 88 ani, fiind înmormîntat în fața altarului din biserica de piatră ridicată de el. La 30 ani după moarte, sinodul mitropolitan din Timișoara, compus din mitropolitul Timișorii și episcopii sufragani din Caransebeș, Vîrșeț și Lipova, au hotărît să treacă pe Sf. Iosif în rîndul sfinților. Hotărîrea Sf. Sinod din 1950, în legătură cu canonizarea acestui sfînt, a venit să întărească hotărîrea sinodului mitropolitan din Timișoara, adusă înainte cu 270 ani. Astfel, Iosif cel Nou este cel dintîi ierarh român trecut în rîndurile sfinților naționali.

Autorul termină acest capitol istorisind diferitele minuni întîmplute la mormîntul sfîntului de la Partoș.

Prin lucrarea aceasta scrisă într-un stil frumos și limpede, Păr. Dr. Gh. Cotoșman aduce o contribuție prețioasă pentru lămurirea vechimii organizației bisericii strămoșești din Banat, făcîndu-ne cunoscut în același timp și viața și faptele Sf. Iosif cel Nou. Pe baza datelor din lucrare, dacă aceste date comunicate de Damaschin Udrea sînt în afară de orice contestație, cea mai veche mitropolie ar fi mitropolia Timișorii, în catedrala căreia se află și moaștele primului sfînt român.

Prof. Dr. S. VLAD

Ic. Stavr. Dr. *P. Deheleanu*: GLOSSOLALIA SAU „VORBIREA ÎN LIMBI”, CA DAR HARISMATIC. Editura Episcopiei Aradului, p. 73.

Păr. P. Deheleanu, care a scris frumoasa carte: „Dogma haritologică a Bisericii Ortodoxe orientale” și a dat pentru uzul preoțimii un manual de sectologie, menținîndu-se pe linia acestor preocupări vechi, oferă preoțimii broșura cu titlul de mai sus. Prin broșura scrisă într-un stil clar și limpede și cu o logică strînsă, avînd un caracter practic, autorul vrea să ajute preoțimea ca să lămurească „credincioșii asupra glossolaliei, arătîndu-le ce este și ce nu este ea, pentru a-i feri de molipsirea acestui misticism morbid, care atentează la sănătatea lor trupească și sufletească” și care adus „de peste Ocean amenință să înebunească pe tot mai mulți dintre credincioșii noștri cu vorbirea în limbi”.

Biserica în tot trecutul ei nu a fost frămîntată de o problemă a glossolaliei, ea păstrîndu-se numai ca „o mărturie a darurilor din biserica primară”; pentru aceea nici Sfinții Părinți, afară de unii, nu s-au ocupat de ea. Azi, unii creștini rătăciți susțin că ei încă primesc botezul Duhului, așa cum l-au primit Sfinții Apostoli în prima zi de Rusalii și că sub influența Duhului pot vorbi și ei în limbi ca și Apostolii.

După ce a vorbit despre problema glossolaliei, autorul tratează despre „Sf. Scriptură și glossolalia”, arătînd că cei ce pretind a avea această harismă, pornesc la definirea acesteia de regulă de la texte obscure, pe cînd firesc ar fi ca pentru definirea corectă a acestei harisme să se plece de la texte biblice clare, cu ajutorul cărora să fie explicate apoi textele mai puțin clare sau obscure, căci așa ne pretinde un sănătos principiu ermeneutic.

Plecînd de la textele biblice incomplete ale Noului Testament, prin analiză autorul caută să desprindă diferitele note caracteristice glossolaliei,

pe baza cărora să formuleze apoi două definiții : a) „Glossolalia este o vorbire inspirată datorită unui dar harismatic, într-o limbă *necunoscută oamenilor, o limbă a Duhului Sfânt*, iar pentru a fi înțeleasă trebuie tălmăcită într-o limbă omenească, anume în limba ascultătorilor”. În scopul acesta e nevoie de harisma tălmăcirii. b) „Glossolalia este vorbirea inspirată datorită unui dar harismatic, într-o altă limbă *străină dar existentă, deci omenească*, însă necunoscută nici celui ce o vorbește, nici ascultătorilor”. Și în acest caz e nevoie de darul tălmăcirii. Nici una din aceste două definiții care se bazează pe texte mai puțin clare și se contrazic întreolaltă nu poate fi acceptată.

Autorul analizând apoi textul din F. A. 2, 1—18, care e și clar și complet, formulează o nouă definiție, care după părerea sa e singura corectă și anume : *Glossolalia este „vorbire sub inspirație de la Sf. Duh în alte limbi, străine și neînțelese, anume : cu grecii grecește, cu romanii latinește, cu arabii în limba arabă, etc.”.*

Făcînd apoi o reconsiderare a textelor biblice incomplete și subliniind din ele anumite expresii, autorul ajunge pe baza acestora să confirme definiția formulată pe baza textului clar din cap. II al F. A. Se fixează apoi „elementele glossolaliei”, privitoare la limba inspirată, la cel inspirat, la ascultători, tratînd în mod special despre scopul cu care a fost împărtășit acest dar harismatic credincioșilor. Acesta a fost primul dar împărtășit Apostolilor la Pogorîrea Duhului Sfînt, de care s-au și folosit cu acea ocazie pentru a vesti mărirea lui Dumnezeu iudeilor care trăiau printre „neamuri” și se aflau la sărbătoarea Cincizecimii în Ierusalim ; care au și rămas uimiți că aud pe Apostoli vorbindu-le în limbile lor diferite. Darul acesta nu a fost un dar permanent și Apostolii nu s-au folosit de el în propovăduirea Evangheliei și nu au îndemnat nici pe alții să-l folosească. Chiar Apostolul Pavel spune : în Biserică e de preferat cîteva cuvinte pe înțeles, decît multe cuvinte fără să fie pricepute de asistenți. Din evenimentul de la Cincizecime și cuvintele Sf. Apostol Pavel amintite mai sus, ar putea trage consecințele care se impun și rom.-catoliciei, care folosesc la cultul lor o limbă neînțeleasă de credincioși.

Chiar dacă scopul prim s-a realizat numai cu ocazia Pogorîrii Duhului Sfînt asupra Apostolilor, rămîn alte două scopuri pentru care a fost dat acest dar și anume : de a dovedi prin el puterea dumnezeiască a creștinismului și universalitatea mîntuirii.

În continuare, autorul, confruntînd textele din Epistola I Cor. cu textul din cap. II al F. Ap., în care se vorbește de glossolalie, lămurește diferitele contradicții aparente ce s-ar părea că există în felul cum ne este descris acest fenomen de cei doi sfinți autori neotestamentari.

Examinînd apoi diferitele temeuri pe care le invoacă cei ce practică vorbirea în limbi, autorul le combate rînd pe rînd, arătînd că practicarea pseudo-glossolaliei n-are nimic comun cu harisma vorbirii în limbi, de care se pomenește la primii creștini și că ea nu corespunde scopului cu care a fost împărtășit acel dar Sfinților Apostoli și primilor creștini .

Autorul își termină lucrarea, făcînd unele „reflexii pe marginea unor argumente”, pe care le aduc cei ce practică pseudo-glossolalia, pentru a dovedi că ei sînt „vase” ale Duhului Sfînt. E greu de admis ca borborosirea de cuvinte neînțelese însoțite de sărirea în sus, bătăi în palme și alte mani-

festări ciudate, care nu promovează credința, să fie socotite manifestări ale Duhului Sfânt. Ele sînt mai curînd ale unui alt duh înșelător, care parodiază glossolalia. Roadele sănătoase ale Duhului Sfânt sînt: dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credincioșia, blîndețea, înfrînarea (Gal. 5, 20—21), dreptatea și adevărul (Ef. 5, 9), după cum ne spune Sf. Ap. Pavel. După aceste daruri se poate cunoaște mai curînd cineva dacă este cu adevărat un „vas” ales al Duhului Sfânt, decît după practicarea pseudo-glossolaliei însoțită de manifestări ciudate.

Nu se poate admite ca Duhul Sfânt care lucrează pentru zidirea Bisericii, în același timp să lucreze și pentru ruperea credincioșilor de trupul Bisericii. După cum spune Sf. Ap. Ioan credincioșilor bisericilor din Asia: „Noi sîntem din Dumnezeu, cine cunoaște pe Dumnezeu ascultă de noi (Apostolii). Cine nu este din Dumnezeu nu ascultă de noi. Din aceasta cunoaștem duhul adevărului și duhul rătăcirii” (I Ioan 4, 6). Faptul că pseudo-glossolalia se separă de Biserică și nu ascultă de ea și de urmașii Apostolilor, e cea mai bună dovadă că ei nu se pot considera ca vase alese ale „Duhului adevărului”, ci ei sînt unelte prin care lucrează „duhul rătăcirii”.

Cartea părintelui Deheleanu va fi de un real folos tuturor preoților care au de lămurit credincioși separați de Biserică și care practică pseudo-glossolalia.

S. VLAD

CIND FRĂȚII SÎNT ÎMPREUNĂ, de: Traian Belășcu, Romul Moldovan, Sofron Vlad, Spiridon Cîndea, Nicolae Mladin și Iorgu D. Ivan. Sibiu, Editura Arhiepiscopiei ort. rom. 1956, p. XIV+316.

Sînt cărți care te îndeamnă să-ți arunci privirea în viitor, să încerci să descifrezi necunoscutele lui; sînt, iarăși, cărți care îți îndreaptă privirea spre trecut, cu evenimentele lui, fără însă să aibă vreo contingență cu prezentul, sau vreo rază călăuzitoare pentru viitor; sînt însă și cărți care prezentînd ideile, curente, faptele și luptele din trecut, îți deslușesc pe cele din prezent și dau o lumină călăuzitoare pentru drumul ce se cuvine să fie urmat în viitor.

În rîndul cărților din ultima categorie trebuie socotită lucrarea: „*Cînd frații sînt împreună*”. Ea este rod al colaborării științifice și sol vestitor al continuității unei activități cărturărești în Centrul Mitropoliei Ardealului. Dacă ne bucurăm de faptul că slovele bătrînei tipografii arhiedecezane încep să acopere un cîmp mai larg și să lumineze în noile zări ale istoriei sufletul credincioșilor noștri, bucuria noastră nu este mai mică, gîndindu-ne la importanța problemei pe care o dezbat, sub înțeleapta îndrumare a I. P. Sf. Mitropolit Dr. Iustin Moisesescu.

Această problemă este: consolidarea și desăvîrșirea unității religioase a poporului nostru, problemă de seamă în istoria Bisericii romînești. Cartea „*Cînd frații sînt împreună*”, ne înfățișează ideea centrală care a încălzit inimile, a luminat mințile și a mobilizat voința fiilor poporului nostru din Ardeal, făcîndu-i să reziste cu dîrzenie oricăror încercări de sfîrticare a unității lor religioase.

Istoria Bisericii romînești a fost călăuzită de o idee centrală: năzuința după libertate și progres pentru credincioșii ei. Mijlocul prin care se putea

ajunge la această țintă a fost afirmarea și păstrarea unității religioase a tuturor românilor. Afirmarea acestei unități a mers paralel cu afirmarea unității naționale și ele s-au ajutat și sprijinit reciproc.

Devotamentul cu care Biserica Ortodoxă Română a slujit în toată bună vremea acest imperativ, i-a adus pe dreptul numirea de „maică a neamului românesc”, precum a calificat-o marele Eminescu.

E drept că de la îndeplinirea acestei misiuni ea a fost împiedecată uneori de stăpîniri streine, asupra, față de care a răspuns cu martiriul unora dintre credincioși; altele, de confesiuni creștine, ca cea romano-catolică, confesiuni care au încercat să i se substituie, să înlocuiască grija ei de mamă duhovnicească, cu rolul lor vremelnic de guvernante, sau de doică, așezate cu sila asupra unor credincioși care nu aveau lipsă de grija lor.

Numai că poporul credincios din Ardeal n-a schimbat niciodată dragostea de mamă a Bisericii Ortodoxe cu aceea prefăcută a unei doice, și nici n-a ascultat de porunca guvernantei, oricît de sfătoasă i s-a înfățișat, ci a stat mereu lîngă sînul cald al mamei lui duhovnicești: Ortodoxia, care a mers cu el neîntrerupt pe cărările istoriei.

Acest adevăr, îndeobște cunoscut, îl demonstrează în chip magistral cartea amintită, privind cu osebire istoria religioasă a românilor ardeleni de la data cînd absolutismul habsburgic și perfidia iezuiților au reușit să înfigă o țepușe în credința strămoșească a poporului român, adică de la 1698 pînă în 1948, cînd această țepușe a fost scoasă afară.

Nu este în intenția noastră să rezumăm cuprinsul acestei cărți. Ca orice carte istorică, ea trebuie citită cu luare-aminte, fiindcă dovedește cu fiecare pagină adevărul „că obștea credincioșilor din Ardeal n-a conținut să se simtă una în cuget și în simțire cu românii de pretutindenea, care mărturisesc dreapta credință creștină ortodoxă”, precum spune în prefață I. P. S. Mitropolit Iustin.

Asupra bisericii greco-catolice din Ardeal au acționat două forțe concurente: o forță centripetă care căuta să o țină strîns legată de trunchiul credinței ortodoxe, de la care a fost ruptă, și o forță centrifugă, care căuta prin toate mijloacele să o îndepărteze de legăturile ei firești cu legea strămoșească și să o înglobeze în sînul catolicismului, pînă la completa ei dispariție. Aceste două tendințe s-au manifestat încă de la început.

Tendința centripetă a fost susținută cu tenacitate și eroism de către curentul tradiționalist, reprezentat de ierarhi ca Inocențiu Micu Klein, canonicul Ioan Micu Moldovan, ca Samuil Micu Klein, Petru Maior și Gheorghe Șincai — corifei ai Școalei ardeleni — a căror luptă pentru apărarea patrimoniului legii strămoșești în cuprinsul bisericii greco-catolice a fost intenționat ținută sub obroc pînă acum. Lupta a fost continuată de către reprezentanții intelectualității din Ardeal de la 1848, între care amintim pe Simion Bărnuțiu, A. Tr. Laurian, Papiu Ilarian și Gheorghe Barițiu, a căror atitudine și scris poate servi ca lecție și mustrare pentru o seamă din intelectualii noștri de azi care, înfeudați unor concepții anacronice, aleargă mai degrabă la „doica” romano-catolică, decît la maica lor, pentru trebuințele duhovnicești. O, de i-ar vedea Șincai sau Petru Maior, sau de ar auzi cuvîntul tăios al lui Gh. Barițiu: el mustră oricînd pe românii care, neavînd preot unit, își botezau copiii în bisericile romano-catolice, în loc să-i boteze în bisericile ortodoxe.

Curentul tradiționalist a fost susținut permanent de către clerul fostei biserici greco-catolice, care s-a arătat tot timpul refractar înnoirilor catolicizante în doctrină, cult și disciplină. Centrul de gravitate al tendinței tradiționaliste l-a constituit, însă, poporul credincios din Ardeal, care n-a voit să știe de uniție, socotind-o un „tîrg al preoților pentru privilegiomuri” și care s-a arătat totdeauna atașat de credința ortodoxă străveche.

Datorită stăruinței curentului tradiționalist s-au făcut în repetate rînduri încercări de revenire, de pildă la 1792, 1848, 1918, dar ele au fost zădărnice de forțe politice externe cărora le convenea această împărțire a romînilor în două tabere, pentru că în acest fel îi puteau stăpîni și asupra mai ușor.

Curentul catolicizant s-a servit de iezuiți, de curtea din Viena, de ierarhi și de teologi crescuți la școlile romano-catolice din Roma, sau intimidați de absolutismul habsburgic.

Aceste dramatice frămîntări, de 250 ani, s-au încheiat cu biruința legii strămoșești, cu revenirea fraților greco-catolici sub cupola de har a Bisericii Ortodoxe, cu refacerea unității religioase a poporului nostru prin actul de la 21 oct. 1948.

„Cînd s-au prăbușit forțele politice care sprijineau dezbinarea, credincioșii au tras concluzia firească a unității lor de credință și de tradiții : s-au întors în frunte cu preoții lor la Biserica strămoșească și astfel unitatea cea dintru început, cea într-o singură Biserică romînească a luat iarăși chip aievea. Visul atîtor luptători s-a împlinit. Apele sufletului credincios curg acum toate în alvia cea mare a Bisericii ortodoxe romîne” (p. 309).

Cartea „Cînd frații sînt împreună” ne aduce o bucurie, un adevăr și o poruncă : bucuria unei întîlniri în fluviul de har al legii strămoșești a tuturor romînilor ; adevărul unității lor religioase mai tare decît toate încercările și uneltirile de sfărîmare și porunca de a ne întări tot mai mult în unitatea de credință a moșilor și strămoșilor noștri.

Cu aceste gînduri, o recomandăm cetitorilor acestor rînduri și îndemnăm pe frații preoți să o folosească în lucrarea de consolidare a reîntregirii religioase, ca pe o mărturie a adevărului biruitor.

Preot Dr. VASILE COMAN

PASTORALELE ARHIEREȘTI — INDREPTAR CREȘTINESC PENTRU CLER ȘI CREDINCIOȘI.

În cuprinsul eparhiei ce-i este încredințată după „pravilă” spre dreaptă ocîrmuire, Chiriarhul exercită toate cele trei „slujiri” religioase-bisericești care derivă din succesiunea apostolică. El este așadar și învățătorul de căpetenie al „turmei” dreptcredincioase. Efectiv, Chiriarhul exercită misiunea învățătoarească prin preoții rînduiți păstori sufletești ai parohiilor, prin viu grai în cursul vizitațiilor canonice și prin scrisori (sau : cărți) pastorale.

În cursul anului bisericesc, fiecare arhipăstor are cel puțin două prilejuri de-a propovădui *deodată* tuturor credincioșilor din eparhie învățătura Sfintei noastre Biserici și de-a le împărtăși povețele sale părintești, spre a umbla cu creștinească cuviință în toate zilele vieții lor : la Crăciun și la Paști. Pastoralele ce se citesc cu solemnitate de zile mari, din fața ușilor

Sfântului Altar, în toate locașurile noastre de închinare, la aceste mari praznice, indică de fiecare dată, fără greș și fără reticențe, preocupările de căpetenie ale ocîrmuirii noastre bisericești, solicitînd deplina luare-aminte a clerului și a credincioșilor pentru conținutul lor și stîrnindu-le rîvna sfîntă de-a transforma în fapte povețele ce ni se dau în slova lor ziditoare de suflet.

Pentru obștea credincioșilor, Pastoralele arhierești sînt *îndreptar* mereu proaspăt, totdeauna autorizat, în atitudinea lor practică față de realitățile vieții religioase și cetățenești. Pentru membrii clerului, ele sînt *puncte de sprijin* care asigură o dreaptă orientare actuală în aceleași probleme vitale. Pentru cei ce ne vor urma, ele rămîn *un material documentar* de mîna întîia asupra capacității ocîrmuitorilor noștri bisericești de a-l aduce pe Hristos și Evanghelia Lui în miezul preocupărilor vremelnice, văzute și soluționate creștinește. Caracterul *instructiv* al cărților pastorale covîrșește — și depășește — de fiecare dată rostul lor festiv, sărbătoreesc. De aceea, socotim că utilizarea lor nu trebuie limitată la soroacele sărbătorești pentru care au fost alcătuite și rînduite a fi citite. În cursul anului bisericesc, păstorul de suflete are destule prilejuri de-a se inspira din textele lor și chiar de-a se referi anume la ele, comentîndu-le, dezvoltîndu-le, întărind propria sa propovedanie cu cuvîntul de învățătură al Chiriarhului canonic.

Avem înaintea textele scrisorilor pastorale adresate clerului și credincioșilor din Eparhiile Mitropoliei Ardealului, de praznicul Nașterii Domnului din anul trecut. În pastorală I. P. S. Mitropolit *Iustin* predomină fondul *dogmatic* al Nașterii Domnului, la P. S. Episcop *Nicolae* al Clujului cel *didactic*, iar la P. S. Episcop *Valerian* al Oradiei cel *apologetic-polemic*. În ce privește notele comune de fond, toate trei *evocă* cuceritor și cald însemnătatea religioasă-bisericească a praznicului și a datinilor tradiționale legate de sărbătorirea lui creștinească și *valorifică* învățămintele ce se desprind din ele pentru vremea noastră, într-un limbaj *irenic* ireproșabil.

Textul Pastoralii I. P. S. Mitropolit *Iustin* a apărut integral în revista noastră (nr. 3—4, noiembrie-decembrie 1956). Celelalte două, neavîndu-le la timp, spre a le valorifica textual, formează obiectul acestei prezentări, care concepută fiind ca recenzie, nu mai poate părea tardivă. Aceasta, și din considerenții că scrisorile pastorale ale P. S. Episcopi sufragani ai Mitropoliei Ardealului, prin conținutul lor — iar cea a P. S. Episcop *Valerian*, și prin dimensiunile ei — sînt niște veritabile cărți de învățătură, a căror lectură atentă este împreună cu folos sufletească și independent de sorocul pentru care au fost alcătuite.

*

Două sînt părțile componente ale pastoralii P. S. Episcop *Nicolae* al Vadului, Feleacului și Clujului: întia, după înșiși spusele P. S. autor, este „istoria scurtă a întrupării Domnului și scopul sălășluirii Lui printre oameni” (p. 5), prezentată succint și clar pentru credincioșii de toate stările și vîrstele; și a doua, în aceeași formulare originală, tălmăcește cu căldură de apostol și cu iscusință de exeget „*cel mai drag colind al Crăciunului*” colindul cetelor îngeresti pogorîte deasupra staulului din Betleem, „*colindul vieții și al mîntuirii noastre în veacul de acum și în cel ce va să vină*” (cum se exprimă P. S. Sa): „*Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bunăvoie*” (Luca 2, 14).

„...Crăciunul este și sărbătoarea păcii. Încă Isaia proorocul numea cu dreptate pe Cel ce avea să se nască din Fecioară — *Domn al Păcii*”. Despre textul evanghelic reprodus mai sus, „am putea spune că acest cântec de slavă este într-un fel cel dintâi verset din Evanghelia Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, cea dintâi solie a cerului în noaptea sfîntă și plină de taină, în care s-a pogorît pe pămînt „Împăratul Păcii”. Erau binețele cu care a venit Hristos în lume. Iar cînd, după Înviere, s-a înălțat la cer, luîndu-și rămas bun de la iubiții Săi Ucenici și Apostoli, le-a spus binecuvîntîndu-i: „Pace vouă!”

„Acest colind — scrie P. S. Sa — ne arată calea pe care umblînd ne vom putea numi pe bună dreptate fii credincioși ai patriei noastre iubite și ai Tatălui nostru Celui dn cer”.

„Pe această cale, a păcii, ne povățuiește Maica noastră Biserică să umblăm, de nouăsprezece veacuri. Și aceasta este nemutata ei povață pentru noi și astăzi, în zilele de încrîncenare prin care trecem fără vrerea noastră. Osebiri de gîndiri și de căi ale vieții vor fi totdeauna între oameni și între popoare. Ele nu trebuie să ducă însă la războaie păgubitoare și ucigașe. Nu, fiindcă toate aceste osebiri — oricît de aspre ar fi uneori — totdeauna se vor netezi și tocmai prin bunăvoință și creștinească iubire de oameni, și fiindcă fiii lui Dumnezeu nu scot sabia decît împotriva păcatului și împotriva celui mai mare dușman al vieții, care este războiul.

„Noi, din cît am putut, am ținut calea păcii. N-am ieșit din ea decît atunci, cînd am fost siliți să ne apărăm „sărăcia și nevoile și neamul”. Așa vom face și de aici înainte, ca Dumnezeu milii și al iubirii de oameni să rămîna cu noi totdeauna, acum și pururea” (p. 6).

Cuvinte de aur!... Povața cuprinsă în ele, e lege pentru toți creștinul care-și înțelege drept menirea în această viață.

*

P. S. Episcop *Valerian* al Oradiei și-a intitulat ampla pastorală de Crăciun „Popas de învățătură la Locurile Sfinte”. Prin format, prin execuția tehnică îngrijită și prin întindere (are 30 p., format 8°), ea este o adevărată carte. Citirea ei în sfintele locașuri de închinare a fost orînduită pentru trei etape: în cele două zile de Crăciun și în Duminica din 13 ian. 1957.

În introducere, după ce evocă farmecul religios al Crăciunului, cu colindele și cîntecele de stea, P. S. Sa arată că acest luminat praznic se cade a fi înțeles mai ales ca sporire în adîncirea credinței ortodoxe și în îmbunătățirea vieții noastre omenești, trăită după voia Domnului. În acest scop, P. S. Sa își conduce păstoriții la Locurile Sfinte, valorificînd pentru trebuințele sufletești actuale ale credincioșilor textul din Matei 2, 11: „Aur, smîrnă și tămîie” (partea I, p. 4—12) și apoi istorioara cu „Smochinul Maicii Domnului” (partea II, p. 13—24) care a găzduit Sfînta Familie în vremea urgiei dezlănțuite de Irod tiranul. Aci, P. S. Sa oferă un model de actualizare creștinească a unor întîmplări din cele trecute vremi, punînd istorioara amintită în legătură cu condamnabila agresiune anglo-franco-israeliană împotriva pașnicului popor egiptean. Războiul distruge, omoară, neliniștește. Calea lui trebuie barată de toți oamenii de bine. Credincioșii Bisericii noastre fac parte dintre aceștia.

Partea III (p. 25—30), intitulată modest „circulară”, este prin conținutul ei temeinică și avântată o apologie înflăcărată a dragostei de Biserică și de Patrie, o chemare părintească la îndeplinirea „cu timp și fără timp” a îndatoririlor cetățenești ce ne revin tuturor fiilor țării noastre. Motivarea acestei chemări pătrunzătoare este pe de-a-ntregul biblică și patristică..

*

Repetăm îndemnarea frățească făcută la-nceputul aceste prezentări: Scrisorile pastorale ale Chiriarhilor să nu fie considerate numai ca solii festive, legate de praznicele respective. Pentru păstorul de suflete, ele oferă material omiletic de preț și fragmente din textele lor, adâncite prin meditație proprie, pot servi oricând ca pretexte binevenite pentru însuflețirea amvonului și, deci, pentru cheazășuirea sporului în credința și faptele bune ale credincioșilor Sfintei noastre Biserici. Prin conținut și prin metoda de arhitecturare folosită la alcătuirea lor, ele sînt călăuze de preț în tot cursul anului bisericesc pentru desfășurarea misiunii învățătoarești și a activității pastorale a clerului.

REDAȚIA

S. D. Nikiforov, profesor : LIMBA PALEOSLAVĂ. Traducere din limba rusă de I. D. Negrescu. Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, 1956, p. 116.

Paleografia chirilică este de o importanță netăgăduită pentru studiul istoriei, limbii și literaturii naționale.

De la primele sale manifestări scrise, graiul românesc a fost îmbrăcat în haina alfabetului chirilic, care a dăinuit în Transilvania pînă în primele decenii ale veacului trecut, iar dincolo de munți pînă în anul 1863. Nici o fărîmă din viața sufletească scrisă a neamului, în curs de cinci veacuri, nu poate fi descifrată fără cunoașterea scrisului chirilic. Generațiile tinere, care se pregătesc acum pentru cercetarea trecutului românesc, au neapărată nevoie de studiul limbii paleoslave spre a descifra scrisul strămoșesc.

Predarea paleografiei chirilice întâmpină însă dificultăți din pricina lipsei materialului necesar pentru studiu și exerciții. Ne lipsea un manual care să lămurească problemele principale ale evoluției scrisului chirilic la noi.

Tocmai această lipsă o umple lucrarea D-lui I. D. Negrescu, conferențiar la Institutul Teologic Universitar din București.

Lucrarea prof. S. D. Nikiforov, *Limba Paleoslavă* (ediția II-a, Moscova, 1955) este cea mai nouă și mai sintetică prezentare a foneticii, morfologiei, sintaxei și lexicului limbii și literaturii paleoslave. Traducerea acestui manual nou de limba paleoslavă, făcută de Dl. I. D. Negrescu, cuprinde „Cuvîntul înainte” semnat de I. P. S. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, în care subliniază necesitatea studiului limbilor slave, și îndeosebi a limbii ruse, precum și a literaturii slavone. I. P. S. Sa spune : „...cîrmuirea Bisericii Ortodoxe Romîne a făcut un pas absolut necesar, cînd a introdus în Institutele sale teologice de grad universitar, alături de limba rusă, limba și literatura slavonă ca obiect de învățămînt”. Urmează apoi :

A. *Introducerea*, împărțită în 8 paragrafe, care tratează despre : 1. Însemnătatea l. paleoslave ; 2. Originea l. paleoslave ; 3. Alfabetele l. paleoslave ; 4. Izvoarele pentru studiul l. paleoslave ; 5. Cele mai însemnate lucrări bibliografice ; 6. Alfabetul chirilic și valoarea fonetică a literelor chirilice ; 7. Semne diacritice ; 8. Valorile citrice.

B. *Sistemul fonetic al limbii paleoslave*.

C. *Sunetele slave* în epoca cea mai îndepărtată a dezvoltării lor. Corespondențele lor în alte limbi din familia indo-europeană.

D. *Morfologia*. Aci se tratează : Componenta cuvîntului, substantivele, tipurile declinării substantivelor, sufixele substantivelor, pronumele, adjectivul, formarea și declinarea gradului comparativ, declinarea numeralilor, verbul, forme verbale care se conjugă, infinitivul și supinul, participiile, exemple de conjugare, adverbele și prepozițiile. În paragraful 93 : probleme și teme asupra morfologiei pentru autocontrol.

E. Cele mai importante *particularități sintactice*. § 101. *Problemele și teme asupra sintaxei, pentru autocontrol*.

F. *Lexicul traducerilor paleoslave*.

La sfîrșit, anexe : 1. Alfabetul glagolitic ; 2. Reproduse fotografice de pe manuscrise și inscripții ; 3. Texte pentru lectură și analiză ; 4. Exemplu de analiza unui text și (la p. 114—115) un mic vocabular.

Execuția tehnică a lucrării e bună ; tiparul, frumos ; însă, socotesc că ar fi fost mult mai folositor dacă literele slavone ar fi avut un format mai mare. În felul acesta, studenții ar fi fost scutiți de greutățile pe care le au la citit. Apoi, sînt unele greșeli de tipar, ca : „beuati”, în loc de „bejati”, p. 39, § 30, rînd. 4 de sus ; „soloma”, în loc de „seloma” la Dual D. I. subst. selo, p. 57 și altele mici și neînsemnate.

Dacă în „Cuvîntul înainte” (p. 3—6), ni se arată atît de frumos și documentat folosul adîncirii studiului limbilor slave, socotesc că ar fi fost util să se adauge la sfîrșitul lucrării un capitol cu privire la adaptarea Paleografiei chirilice pentru studiul limbii, manuscriselor, tipăriturilor, documentelor și literaturii romînești. Aci s-ar fi putut trata : Cînd și de la cine au împrumutat romîni alfabetul chirilic, valoarea fonetică a semnelor :

ius(o^a), ior, iati, ia(e^a), rîță, liude, în¹

și a altor semne ce se găsesc întrebuințate cu o altă însemnătate fonetică la noi, față de celelalte popoare slave vecine, referindu-ne la epoca împrumutului, care coincide cu epoca de formare a voievodatelor romîne din stînga Dunării.

Cartea tradusă de DI I. Negrescu umple un gol și se recomandă tuturor celor ce se ostenesec cu studierea și descifrarea scrisului strămoșesc.

Pr. CHIRIL PISTRUI

Lector la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

¹ Transcrise după I. Bianu și N. Cartoian : Album de Paleografie romînească ; cap : „Orientări în Paleografia chirilică”. Buc. 1940, deoarece în Manual lipsește o denumire a literelor : az, buchic, etc.

Karl Reinerth: DIE REFORMATION DER SIEBENBURGISCHE SÄCHSISCHEN KIRCHE (= Reforma Bisericii săsești din Ardeal). Gütersloh, Bertelsmann Vlg. 1956, p. 56.

Apărută în colecția „Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte” nr. 173, anul 61, fascicola 2, lucrarea pastorului sibian cuprinde o scurtă expunere a felului cum s-a făcut trecerea la luteranism a sașilor din Ardeal în sec. XVI. După cum era și de așteptat de la un cercetător erudit ca dsa (a publicat în ultimii 30 de ani o serie de studii din istoria Reformei în Ardeal, de exemplu: „Ținuta luterană a operelor lui I. Honterus”, „Sententiae”, și „De Haeresibus”... Sibiu 1929, apoi „Contribuții la istoria cultului divin în biserica săsească din Ardeal”, Sibiu 1930, „Din Preistoria Reformei la Sașii ardeleni”, Sibiu 1940, etc.), pastorul K. Reinerth aduce, prin studiul de față și unele puncte de vedere noi în modul de a înțelege Reforma religioasă la Sașii din Ardeal.

După cum arată și prefața lui P. Philippi, istoriografia Reformei săsești a trecut prin trei etape mari, inegale: prima (sec. 16—18) este cam ceea ce s-ar putea numi epoca cronicărească, mai mult povestiri decât cercetări; a doua (sec. 19) cuprinde anii de bogate studii și cercetări ale celor doi istorici mari sași, G. Dan. Teutsch și Fr. Teutsch, amândoi episcopi și istorici erudiți, primul cu lucrarea clasică „Die Reformation im siebenbürgischen Sachsenland” (Sibiu 1852, ajunsă în 1929 la ediția a X-a), iar al doilea cu „Istoria bisericii evanghelice din Ardeal” (2 vol. 1921—2); epoca a treia, contemporană, începe după 1922, cu studiile bătrînului O. Netoliczka despre legăturile lui Ioan Honterus cu reformatorii din Elveția, continuată cu lucrările lui K. Klein: Ioan Honterus ca umanist și reformator (München 1935 și alte 6 studii similare), apoi mai nou Erich Roth, P. Philippi, etc.

Lipsa smereniei din conștiința omului de la 1500, care putea „țîrgui” cu Dumnezeu mîntuirea prin exaltarea faptelor bune și a indulgențelor, ca și pretenția (mai ales a papii Bonifaciu VIII) de a fi stăpîn și pe puterea lumească, crede autorul că ar fi fost principiile fundamentale care au cauzat Reforma. Fenomene similare se pot întîlni și în Biserica Ardealului de după 1500. Plebanul celor 6000 suflete, cît număra atunci Sibiu, cîștigase în prestigiu mult prin desființarea la 1424 a prepositurii Sf. Ladislau din Sibiu și în 1474 a mînăstirii cisterciene de la Cîrța-Făgăraș, ale căror bunuri trec de acum sub puterea sa, ajunsă astfel la proporții de adevărat prelat. Și predicile din 1502, ținute în Sibiu de „predicatorul” Ioan Zekel dovedesc acest lucru prin preamărirea „meritelor Maicii Domnului” și a vredniciei sacerdotale, „care poate oricînd deschide cerul și exopera mîntuirea, chiar mai mult ca îngerii și ca sfinții”. Și manuscrisul „liber promptuarii” păstrat în capitulul brașovean, în care se arată 27 de cazuri de aplicare a jurisdicției forului bisericesc, dovedește aceeași pretenție nesăbuită a catolicismului papal de a domina și în cele externe, ca și în „forul intern”, fapt pe care omenirea atît de emancipată prin renaștere, prin umanism și descoperiri noi, nu-l mai putea tolera. A fost de ajuns, însă, să se audă de la Wittenberg ideea nouă a „preoției tuturor credincioșilor”, ca să se înceapă, într-o viață subminată de tot felul de contradicții interne și externe, prăpastia între credincioși și trimișii Romei.

Întîi apar cazuri sporadice de nemulțumiri, de critici, de satiră ori de atitudine anticatolice. De altfel, pînă în 1545 nici nu se poate vorbi de o reformă în Biserica sașilor, ci doar de evenimente pregătitoare. Din ele pomenim: a doua căsătorie a fiului primarului sibian Hecht, în casa căruia a luat naștere — printre negustori și cetățeni — prima comunitate evanghelică de cîntare și predică în gen luteran; rectorul școlii sibiene Ioan Mild judecat pentru răspîndiri de manifeste contra clerului, dar care reuși să-și câștige nu numai o slujbă de notar la oraș, ci și o vază mai mare. Cazurile „scandaloase” (de ex. Ioan Clementis din Mediaș) se înmulțeau, fără însă a putea fi pedepsite într-o vreme ca aceea, în care regele căzuse la Mohaci (1526), iar perchezițiile contra scrierilor antipapale ordonate de stat ori de arhiepiscopie erau sabotate de cîte un comite viclean ca Marcu Pempflinger ori de atitudinea calculată a magistraților orașului. Știrile pe care le oferă documentele vremii (așa-numitul „album oltardianum” sau predica unui franciscan din Mediaș de la 1536—37, conținînd răspunsuri la atacul contra purgatoriului, la caracterul infailibil al sinoadelor, la mîntuirea numai prin credință, etc.), arată răspîndirea ideilor luterane în Ardeal, dar progresul lor era deocamdată ca și al focului ce arde în cenușă, pînă ce va intra în acțiune I. Honterus.

Vorbînd despre opera reformatorică a lui Honterus (p. 23—40), autorul sintetizează din nou cele spuse de Netoliczka și de K. K. Klein privitor la legăturile reformatorului brașovean cu umanismul elvețian. Crescut la umanismul universității din Viena vreo 10 ani, apoi peregrinînd între Cracovia și Basel vreo 4 ani, ascultînd cursurile de ebraică, tipărind cărți de gramatică latină, de geografie, de astronomie, precum și celebra hartă a Transilvaniei, I. Honterus intrase în legături cu reformatorul elvețian Ioan Oecolampadiu, ale cărui idei, deși cu întîrziere de peste 10 ani, tot vor contribui a-l hotărî să se avînte în lucrarea de reformare a bisericii săsești.

Cele dintîi lucrări în care Honterus își manifestă ideile reformatorice (în deosebi Sf. Scriptură ca singurul izvor de credință) sînt „Sentințele” și „Despre erezii”, prelucrate și culese din operele lui Augustin. În ele, Honterus afirmă în chip umanist credința și faptele omului bun, liber și anume în așa fel încît se pare chiar că ar viza principiul material al luteranismului. Reinertz crede că acest lucru l-a făcut Honterus atît din pricina reacțiunilor la care au văzut că au ajuns exaltările sectare în Germania, cît și din motivul că el era în primul rînd educator. Dar, pe de altă parte, el nu a rămas, ca și prietenul său Erasmus, tot în Biserica romano-catolică, ci a trecut la acțiune mai departe. Aici au avut, desigur, rol mare și colaboratorii săi, Valentin Wagner (trimis parcă anume la Wittenberg ca să ia contact cu marii reformatori, Luther și Melancton) și mai ales judele Ioan Fuchs, sub care — desigur și sub influența „Interimului de Regensburg” din 1542 prin care se permitea împărtășirea „sub utraque specie” — cum spune Cronica „s-a început, din octombrie 1542, să se țină la Brașov slujbă evanghelică și să se elimine cea papală”. În „Reformatio ecclesiae coronensis” tipărită în 1543 la Brașov, Honterus afirmă noul crez, deocamdată timid (deși Luther și Melancton îl aprobă), dar afirmînd prezența reală în Euharistie, (care se pare că l-a depărtat de Zwingli), limbă națională în cult, păstrarea Utreniei și Vecerniei pe lîngă Liturghie (toate în prezența și cu participarea poporului, căci toată lucrarea o concepușe Honterus mai ales ca o operă de

educare și luminare), cîntarea comună (și femeii, și fete!), spovedania individuală, grija de săraci și orfani, etc. Conducerea orașului a impus ca valabile rînduielile din cartea lui Honterus și acest fapt a fost hotărîtor. Depindea acum de ce vor zice: 1. autoritatea de stat, 2. reformatorii din Wittenberg și Zürich, precum și 3. celelalte orașe săsești din Ardeal.

Încă în dieta de la Alba Iulia din iunie 1543 a încercat cancelarul reginei Isabela, Martinuzzi, fost episcop rom. catolic de Oradea, să condamne pe Honterus, dar „apologia” acestuia împreună cu atitudinea hotărîită a delegaților brașoveni, mai ales a judei Ioan Fuchs, au convins pe cei din dietă că noua reformă recunoaște autoritatea statului ca pe o rînduială divină, în numele căreia, pentru mîntuirea sufletelor, trebuie să se recunoască libertatea de credință contra rătăcirilor și abuzurilor vieții bisericești, care se cer îndreptate. Recunoaștem încă ascultarea de episcopi, zicea Honterus, respingem rebotezarea celor de altă credință, primim cuminecarea sub ambele specii, cum s-a aprobat la Regensburg și vrem să facem ordine în viața sufletească a supușilor statului din decadența și abuzurile în care au căzut.

Între timp, din 1536, preotul principal din Sibiu, Matei Ramser, scria la Wittenberg despre Honterus că are îndoieli, că parcă urmează altă linie. În acest sens le-a trimis și „Reformatio ecclesiae coronensis”. În 1543 Luther, Melancton și Bugenhagen îi răspund — desigur la intervenția lui Val. Wagner — că sînt foarte mulțumiți cu opera lui Honterus, pe care s-o urmeze cu totul. Magistratul Sibiului, Petru Haller, a și susținut-o participînd personal, pe lângă comisie, în primăvara lui 1544, la o vizitație în protopopiat, realizînd peste tot unire și organizare. La el se face în scaunele Mediaș, Sighișoara și Bistrița. La Brașov se depune jurămînt să urmeze cu toții rînduielile fixate de Honterus, care în 1544 e rînduit „Stadtpfarrer” în Brașov.

Elvețienii luaseră cunoștință de reforma din țara Bîrsei atît din scrisorile unor luterani din Germania, cît și din informațiile unui student sas, Martin Hentius, în urma cărora urmașul lui Zwingli, Ioan Bullinger scrie lui Honterus că n-ar trebui să mai admită nimic din ceea ce a fost taina spovedaniei și icoane în biserici, iar administrarea bunurilor să se facă de către comitete mixte, de clerici și laici. De fapt, ca și Luther, care era mai moderat și acceptase încă spovedania, iar despre icoane și altare spune că cine le vrea bine, cine nu, nu, — Honterus a procedat cu atîta prudență încît, cum spusese în „Apologia” sa, cine n-ar fi citit cartea „Reformatio ecclesiae coronensis” abia dac-ar fi simțit să fi avut loc vreo schimbare. Scrisoarea lui Bullinger totuși își produse efectul: unii exaltați începuseră să scoată icoanele, să distrugă altarele, fapt care a îndemnat pe jude să nu lase lucrurile în dezordine, ci să împlinească această „dorință” în mod oficial. Cele trei scrisori trimise de Honterus, tocmai în timpul „furtunii”, lui Luther, Melancton și Bugenhagen vor fi pus destule întrebări dacă tocmai aici trebuia să se ajungă? Azi avem numai răspunsurile către Honterus, în care, mai ales Luther, cere să fie cu grijă față de „lupii dinăuntru și dinafară”.

Și în Sibiu furtuna își făcea loc, mai ales din pricina vederilor radicale ale predicatorului M. Hentius. Scrisoarea lui M. Ramser către „cei trei mari” din Wittenberg cerea lămuriri în privința înălțării Sfîntelor, a icoanelor și

a spovedaniei particulare. Nu ni s-a păstrat răspunsul, dar el era desigur un compromis. Ca să nu se tulbure prea tare lucrurile, intervine autoritatea politică și în primul sinod din 17 mai 1545, ținut la Mediaș, ambele autorități, civilă și bisericească, decid introducerea în toate comunitățile săsești a celor ași rînduiești și ceremonii evanghelice, ca tot „atîtea mîdulări ale unei singure biserici”. Pentru ca unificarea să fie și mai completă, conducerea politică, sub îndrumarea „Universității săsești” a comitelui P. Haller, decide formarea unei comisii de oameni învățați, care în cel mai scurt timp să redacteze regulamentul de organizare unitară a Bisericii evanghelice din Ardeal. Acest lucru se și întîmplă și așa apare în 1547 în tiparnița lui I. Honterus „Reformatio ecclesiarum saxonicarum in Transylvania”, cartea de temelie a vieții luterane din Ardeal, deși trăsăturile ei lasă să se între vadă exagerările furtunii prin care a trecut și teama de a nu se merge prea departe („potestas clavium”, credință și fapte după Iac. 2, 17, cenzura cărților religioase, etc.). În 1550 Universitatea săsească dă putere de lege acestei cărți, obligatorie pentru toate comunitățile săsești din Ardeal. Mai rămînea alegerea episcopului, care are loc abia în 1553 în persoana prim-preotului sibian Paul Winer (Honterus murise regretat de toți, în 23. II. 1549). În 1572, la al doilea sinod, sub al doilea episcop, Mathias Hebler, s-a făcut acceptarea formală a „Mărturisirii de Augsburg” ca mărturisire formală de credință oficială, după decenii de frămîntări și de lupte intense între stratul mai cult și mai umanist, mai indiferent, uneori însă și mai superstițios al negustorilor, industriașilor și funcționarilor, pe de-o parte și între poporul de rînd, pe de altă parte.

Cam atîta spune în studiul său pastorul K. Reinerth. Ceea ce aduce nou dsa, pe lîngă sinteza scurtă și destul de îngrijită a evenimentelor din prima jumătate a sec. 16, precum și de încadrarea lor în istoria fenomenului atît de complex al reformei religioase, care a zguduit toată Europa apuseană și centrală, este accentuarea încă odată (ca și Netoliczka și K. K. Klein) a pregătirii umaniste a lui Honterus, a legăturilor lui cu reformatii elvețieni și a unui catolicism de genul fer. Augustin, care explică, crede dsa, timbrul moderat, uneori chiar ezitant, al schimbărilor ce trebuiau făcute în biserică. Exagerările spiritelor exaltate (anabaptismul, distrugerea altarelor, etc.), ca și raționalismul extrem privitor la Euharistie, l-au făcut să se de-părteze la timp de zwinglianism și să urmeze linia lui Melancton și G. Maior (valloarea faptelor bune, prefacerea euharistică, moderația față de icoane, etc.).

Ca orice sinteză, lucrarea nu putea adînci procesul de frămîntare și transformare lăuntrică a orășenilor și sătenilor sași din Ardeal.

Oricît s-a scris pînă acum, în această privință, sîntem încă departe de a cunoaște lucrurile în toată adîncimea lor. Monografia aceasta urmează încă să se scrie de acum încolo. Ea va fi posibilă în clipa în care se va publica tot materialul documentar public și privat din sec. 16. Pînă atunci, prezentările monografice sînt binevenite. Sinteza D-lui K. Reinerth, scrisă clar, cu trimiteri la izvoare și cu o bibliografie destul de bogată, servește din plin scopului pentru care a fost scrisă.

Pr. Dr. T. BODOGAE

ADUNAREA EPARHIALĂ

CREDINCIOȘI AI BISERICII ȘI CETĂȚENI PATRIOȚI

Sesiunea Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu, deschisă Duminică 24 martie a. c. în orașul de reședință al Mitropoliei Ardealului, prezintă o îndoită însemnătate pentru bunul mers al acestei unități administrative a Bisericii noastre: prin lucrările fructuoase pe care le-a săvârșit și prin orientările limpezi, de ordin religios și cetățenesc-patriotic, pe care le-a împărtășit ea clerului și credincioșilor. Despre cele dintâi vorbește darea de seamă care apare în acest număr al revistei noastre. Celelalte, ne îndatorează să stăruim separat asupra lor, în rîndurile de față.

În centrul lucrărilor sesiunii Adunării noastre eparhiale, a stat ampla și luminoasă cuvîntare de deschidere rostită de I. P. S. Sa Dr. Iustin Moisesescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Locțiitor de Mitropolit al Ardealului, — și, legate de ea, intervențiile I. P. S. Sale în discuțiile purtate pe marginea diferitelor rapoarte de activitate ale secțiilor Consiliului Arhiepiscopesc.

Trecînd în revistă activitatea desfășurată de conducerea administrativă a Arhiepiscopiei Sibiului în cursul anului trecut, Arhipăstorul nostru a trasat cu vigoare și precizieune făgașuri drepte pentru dezvoltarea ulterioară a vieții noastre bisericești.

Este datorია de căpetenie a credincioșilor Bisericii noastre să păstreze fără nici un fel de abateri dreapta noastră credință ortodoxă răsăriteană și este datorია ocîrmuirii bisericești și a clerului de toate stările să vegheze ca ea să fie mărturisită întru cuvînt și faptă, fără nici un adaos sau știrbire care i-ar vătăma unitatea și frumusețea cea dintru început. Depozitul de credință al Bisericii noastre, doctrina ei religioasă, ne stă la îndemînă în cărțile de învățătură ortodoxă. Cea mai nouă dintre acestea, întocmită pentru trebuințele credincioșilor ortodocși romîni, este „Învățătura de credință creștină ortodoxă”, tipărită cu aprobarea Sfîntului Sinod și cu binecuvîntarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian (București 1952). Cu toate că ea a fost reeditată și de Centrul Mitropolitan al Olteniei, prin purtarea de grijă a I. P. S. Mitropolit Firmilian, timpul care s-a scurs de la apariția ei și faptul că a fost publicată într-un tiraj modest față de trebuințele reale ale credincioșilor, fac ca această carte să nu mai fie accesibilă pe cale de librărie. Lipsa unui îndreptar precis și atent întocmit, în materie de doctrină religioasă ortodoxă, s-a făcut simțită mai ales în Biserica ardeleană, unde avem o situație cu totul specială ca densitate și varietate cultică, confesională.

Pornind de la acest considerent superior și însușit de dorința de-a da, cu o cale, un sprijin mai mult acțiunii de consolidare a unificării bisericești a românilor ardeleni, I. P. S. nostru Arhiepiscop și Mitropolit Iustin a inițiat întocmirea unui Catehism ortodox, a cărui apropiată apariție a fost anunțată de I. P. S. Sa în plenul Adunării Eparhiale din acest an. Tipărirea și popularizarea acestui Catehism între credincioșii Bisericii noastre va permite înfăptuirea integrală a gândului Arhipăstorului nostru, de-a nu admite nici o concesie, nici o tranzacție, nici o abatere de la făgașul dreptei noastre credințe, bine-știind că ceea ce deținește mai presus de orice pe un membru al Bisericii este integritatea și curăția credinței ce o mărturisește. Din necunoașterea deplină a depozitului de credință pleacă în ultimă analiză toate abaterile de la legea morală și de la orînduirile disciplinare ale Bisericii dreptmăritoare, ca și acele aberații pseudo-religioase care tulbură viața religioasă.

În slujba aceleiași năzuințe binecuvîntate, împreună cu roade bogate pentru prezența activă a membrilor clerului și a credincioșilor Bisericii noastre în clocotul constructiv al vieții de obște, stau și publicațiile periodice pe care le editează centrele eparhiale.

Păstrarea intactă a doctrinei noastre bisericești, presupune și o atitudine pozitivă față de problemele vieții obștești. Noi nu trebuie să uităm nici odată — cum a arătat clar și răspicat I. P. S. Mitropolit Iustin — că sîntem nu numai credincioși ai Bisericii Ortodoxe Romîne, ci și cetățeni ai unui stat. Îndatoririle bisericești și cetățenești merg mîna în mîna, se împletesc în chip firesc. Un bun credincios al Bisericii noastre va fi totodată un cetățean eminent al patriei noastre dragi, Republica Populară Romînă. Patriotismul lui este motivat religios prin aceea că Mîntuitorul însuși (cf. Matei 22, 21) și Sfinții Săi Apostoli (cf. Rom. 13, 1 urm.; I Tim. 2, 1 urm.; ș. a.) ne îndatorează într-o formă sau alta, să dăm ceea ce se cuvine și lui Dumnezeu, și ocîrmuirii de stat.

Intemeiat pe aceste considerente, I. P. S. Mitropolit Iustin socotește — pe bună dreptate — că tocmai din motivul arătat mai sus credincioșii Bisericii noastre trebuie să tindă în spre o întîietate față de credincioșii celorlalte culte religioase din R. P. R. în ceea ce privește rîvna cu care pășesc statornic la îndeplinirea îndatoririlor lor patriotice. Să fie între noi și ei o întrecere loială, cinstită, plină de avînt patriotic, în devotamentul cu care ne punem la dispoziția patriei noastre, fiecare acolo unde este rînduit de Dumnezeu și de oameni să-și desfășoare munca sa productivă.

Deosebit de mișcător s-a dovedit a fi îndemnul dat de I. P. S. Sa de-a concepe creștinește și omenește, în orice împrejurare, poziția credinciosului față de îndatoririle sale patriotice-cetățenești. Avem o țară frumoasă și binecuvîntată de Dumnezeu cu toate darurile Sale. Aceasta e țara noastră, e patria noastră, a tuturor celor ce viețuim, muncim și ne bucurăm în ea. Țara noastră, patria noastră, va fi așa cum o vom face noi, prin munca noastră osîrduitoare și cinstită. Care cetățean nu dorește ca patria lui să progreseze din toate punctele de vedere? Și dacă astfel stau lucrurile, mintea sănătoasă ne arată calea cea dreaptă a orientării noastre în această problemă atît de vitală.

Credincioșii noștri, ca și ceilalți cetățeni ai patriei, au îndatoriri cetățenești sezoniere și îndatoriri cetățenești permanente. Aflîndu-ne în miez

de primăvară, Arhipăstorul nostru a dat îndemn cald și pătrunzător de-a contribui din toate puterile la reușita deplină a muncilor agricole legate de acest anotimp.

În ce privește îndatoririle permanente, I. P. S. Sa a indicat, în chip special, trebuința de-a viețui în pace cu cetățenii de alt neam și de altă conștiință și, mai presus de toate, umăr la umăr, în sfântă și statornică solidaritate, de-a nu slăbi în purtarea luptei pentru apărarea păcii.

Indemnurile și orientările date clerului și credincioșilor de către Arhipăstorul nostru, din plenul Adunării Eparhiale, au fost cu atât mai eficace și mai bine-venite, cu cât ele s-au produs tocmai la sfârșitul săptămânii de activitate răsunătoare desfășurată de întâia sesiune a celei de-a treia legislaturi a Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, aleasă în 3 februarie a. c. Erau proaspete ecourile înviorătoare ale amplei declarații guvernamentale făcută de Dl Chivu Stoica, președintele Consiliului de Miniștri al R. P. R., care definește cu competență felurile pozitive ale politicii interne și externe a statului nostru de democrație populară.

Alături de datele tehnice care vorbesc prin ele înșile despre succesele de până acum și despre felurile de viitor ale patriei noastre, clerul și credincioșii Bisericii ardelenе au reținut cu simpatie și recunoștință, printre altele, asigurarea dată de Domnul Președinte al Consiliului de Miniștri al R. P. R., Chivu Stoica, în sensul că integritatea hotarelor țării noastre este o certitudine.

„Nu este întâmplător că purtătorii de cuvânt ai revizionismului au găsit cu cale să lege planurile lor mârșave pe care le nutresc în privința Transilvaniei de diferite formule de „federalizare” lansate de cercurile imperialiste” — a spus Dl Președinte al Consiliului de Miniștri, după ce a demascât uneltirile de penetrație a imperialismului american împotriva intereselor naționale ale țărilor europene, sub masca „pieșii comune”. a „Miciei Europe” și a altor formule dubioase. Față de aceste uneltiri, DSA a ținut să precizeze de la tribuna Marii Adunări Naționale :

„Dar agitația revizionistă, arma otrăvită a reacțiunii șovine, este condamnată în mod definitiv la eșec. După răsturnarea dictaturii fosciste și eliberarea României, zeci de mii de ostași români, fii ai poporului muncitor, și-au vărsat sîngele pentru eliberarea Transilvaniei de sub jugul horthyst, pentru anularea dictatului hitlerist de la Viena, care ciuntise hotarele patriei noastre. Problema Transilvaniei a fost rezolvată în mod just și pentru totdeauna”.

Aplauze puternice au salutat această declarație, pentru ca ele să izbucnească din nou sub bolta sălii de ședințe a Marii Adunări Naționale cînd Dl Chivu Stoica a adăugat :

„Astăzi cînd apărarea libertății și independenței naționale se află în mîinile puternice ale poporului muncitor, nimic nu mai poate clinti hotarele patriei noastre”.

Peste tot, declarația Președintelui Consiliului nostru de Miniștri a sporit simțămîntul de încredere obștească în conducerea de stat a clasei muncitoare și a stimulat elanuri proaspete în munca de construire a societății viitoare, întemeiată pe pace și prosperitate.

Cuvîntul Bisericii noastre la dezbaterile care au avut loc în Marea Adunare Națională pe marginea Declarației guvernamentale asupra politicii interne și externe a Republicii Populare Române, a fost rostit de I. P. S. Mi-

ropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Locțiitor de Mitropolit al Ardealului, deputat al circumscripției Hîrlău din regiunea Iași. I. P. S. Sa a spus următoarele :

„Cu cîteva săptămîni în urmă, spre sfîrșitul lunii ianuarie, făceam popas în satul Flămînzii din raionul Hîrlău. Plecasem acolo să stau de vorbă cu alegătorii, și, în adevăr, am vorbit multe cu ei. Bătrîni, cu plete albite de vreme și cu chipuri brăzdate de suferințe din tinerețe, mi-au vorbit despre lupta lor dreaptă din anul 1907. Femei și bărbați în floarea vîrstei mi-au amintit de roadele bogate ale ogoarelor lor pe care le muncesc acum cu mașini și cu tractoare.

Privind pe eroii luptelor din 1907 care și-au cerut respectarea dreptului lor firesc de a trăi în rodul muncii lor, pe dinaintea ochilor mi-a trecut jugar întregul trecut de jertfe al poporului nostru pentru dreptate socială, pentru libertate, independență națională și pentru un trai mai bun.

Intorcîndu-mi apoi ochii spre tinerii din satul Flămînzii, care îmi vorbeau de hotărîrea lor neclintită de a smulge naturii bogățiile ei, am văzut aievea pe toți dăltuitorii orînduirii celei înalte în scumpa noastră patrie, pe eroii muncii socialiste, pe fruntașii în producție și în general pe toți ostentorii din fabrici și uzine, din biblioteci și laboratoare, de pe întinsul mînos al țării noastre dragi.

Climatul sănătos în care se desfășoară viața sub toate aspectele ei înalte, în orînduirea democrat-populară, a creat și pentru cultele religioase din țara noastră cele mai prielnice condiții de organizare și funcționare, potrivit cu învățăturile dogmatice și rînduielile lor canonice tradiționale.

Sub oblăduirea legalității populare, în deplină libertate, noi trăim lăuntric și ne manifestăm convingerile religioase în lăcașurile noastre sfinte. Slujitorii și credincioșii Bisericii noastre străbune țin în adevăr ochii lor duhovnicești îndreptați spre cer ; ei nu uită însă că picioarele lor stau pe pămînt. Păstrîndu-și credința religioasă, ei rămîn cetățeni devotați ai scumpei noastre patrii.

De aceea, noi sprijinim cu tărie toate acțiunile întreprinse de cîrmuirea statului pentru zidirea vieții celei noi a poporului nostru.

Pentru apărarea păcii în lume, Biserica noastră și-a spus de mai multe ori cuvîntul ei rîspicat. Noi nu ne temem de război. Apărătorii păcii sînt astăzi mai puternici decît așîțătorii la război. Pacea însă este o lege a firii, condiția progresului este însuși temeiul vieții. De aceea noi nu vom conțeni să o propovăduim cu cuvîntul și cu fapta, străduindu-ne să strîngem în jurul nostru pe toți clericii și credincioșii, făcîndu-ne astfel cu toții părtași la cea mai frumoasă luptă a oamenilor din toate vremurile — lupta pentru apărarea păcii.

Cu conștiința de îndeplinire a unei înalte datorii, ca ierarh al Bisericii ortodoxe și deputat în Marea Adunare Națională, îmi exprim aici întreaga adevărată la Declarația guvernului țării noastre, făgăduind să sprijin trecerea ei în faptă, pentru înscăunarea păcii trainice în lume, pentru propășirea scumpei noastre patrii „Republica Populară Romîină”.

*

Prin evenimentele bisericești și de stat la care ne referim mai sus, începutul de primăvară al acestui an s-a dovedit a fi prilej de desprimăvărare

și a cugetelor noastre de credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române și cetățeni devotați ai patriei noastre dragi, Republica Populară Română. În documentele care vorbesc despre aceste evenimente, aflăm și orientările și îndemnurile pe care urmându-le cu pilduitoare tragere de inimă, ne vom dovedi că sîntem cu adevărat credincioși și cetățeni devotați, oameni de nădejde ai Bisericii și patrioți luminați.

În acest sens se cade a-i îndruma și pe credincioșii pe care-i păstoriți.

REDACȚIA

*

La 24 martie c. s-au desfășurat, la Sibiu, lucrările sesiunii ordinare a Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu. Adunarea a fost prezidată de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Dr. Iustin Moisesescu și la lucrările ei au luat parte aproape toți deputații eparhiali respectivi.

Deschiderea Adunării a fost precedată de Sf. Liturghie slujită în Catedrala mitropolitană și de invocarea Duhului Sfânt, iar ședința de lucru a continuat în Aula Institutului Teologic Universitar din Sibiu.

S-au expediat mai întîi telegrame ocazionale: Dlui Dr. Petru Groza, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, Prea Fericirii Sale Iustinian, Patriarhul României și Departamentului Cultelor. Apoi I. P. S. Mitropolit Iustin a spus între altele, deschizînd ședința :

Astăzi este o zi în care facem analiza unui an de muncă și stabilim planul activității pentru anul viitor.

Cum am spus și cu alte prilejuri, Ardealul are o preoțime pregătită pentru activitatea ei bisericească și o turmă aleasă de credincioși. M-am străduit să mențin și să ridic și mai mult nivelul acesta înalt al preoțimii ardeleni, pentru a-și putea desfășura activitatea cu mult folos în sînul sfintei noastre Biserici de pe aceste meleaguri.

Preoții și-au îndeplinit cu prisosință datoria. Centrul Eparhial a fost la înălțimea așteptărilor mele. De aceea, în fața Adunării Eparhiale, îngăduiți-mi să exprim mulțumiri colaboratorilor mei apropiați în frunte cu vicarul Arhiepiscopiei, P. C. Tr. Belășcu, pentru truda pe care cu toții au depus-o în această perioadă de timp, spre a desfășura o rodnică activitate bisericească. Părintele consilier I. Velțan, de la secția economică, a avut mult de lucru și și-a dus cu vrednicie sarcinile sale la bun sfîrșit. Părintele consilier I. Vlad, de la secția culturală, de asemenea s-a străduit să ridice acea secție la un nivel mai înalt, prin publicațiile pe care le-am tipărit în această perioadă de timp. În același fel Părintele consilier Gh. Secas, din secția administrativă, care a urmat Pr. D. Ciuchendea, a depus străduință pentru rezolvarea chestiunilor atribuite în cadrul Arhiepiscopiei noastre.

Rapoarte amănunțite asupra întregii activități a Eparhiei noastre au fost întocmite de consilierii referenți și au fost examinate în Consiliul plenar. Comisiile respective ale Adunării Eparhiale au analizat aceste rapoarte și vă vor aduce la cunoștință concluziile lor. Eu vreau să vă amintesc în linii mari principalele laturi ale activității noastre în cursul anului trecut.

Activitatea noastră principală s-a îndreptat asupra acțiunii spirituale în rîndurile clericilor și credincioșilor din Eparhie.

N-am șovăit o clipă să îndemnăm pe preoți, ca, la rîndul lor, să înrădăcineze în sufletele credincioșilor datoria sfîntă de a păstra fără nici un fel de abateri dreapta noastră credință ortodoxă.

De asemenea, noi și Centrul nostru Eparhial, am îndemnat pe preoți să vegheze asupra vieții curate a credincioșilor, trăită după principiile Evangheliei Mîntuitorului, să păstreze bunele tradiții ale Bisericii ardelenice în întreaga activitate ce se desfășoară în cadrele Eparhiei.

S-au organizat misiuni cu caracter permanent. Lucrul acesta se făcea și în trecut, dar numai în mod restrîns, mărginindu-se la trimiterea de preoți în parohiile vacante numai cu ocazia praznicelor mari.

Pentru aceea, din parohiile unde există mai mulți preoți, am luat cîte unul, organizînd o misiune permanentă. Cred că e bine ca și de-acum încolo să se mențină această rînduială a noastră. E bine ca și în parohiile cu mai puțini credincioși să avem preoți permanenți ca să fie trează făclia credinței între credincioșii ortodocși din centrele cu majoritatea credincioșilor de alte confesiuni.

În afară de îndemnurile verbale date în continuare preoților și unora dintre credincioși, am socotit că și cartea — adică cuvîntul scris — e de mare folos în acțiunea noastră misionară.

De aceea, în această perioadă au fost tipărite mai multe scrieri :

1. Un volum omagial închinat marelui Mitropolit Nicolae, care vreme de 3 decenii și jumătate a păstorit această Eparhie cu vrednicie ;

2. „Cînd frații sînt împreună” — lucrare de mare folos pentru consolidarea unificării Bisericii din Ardeal.

3. Cu prilejul sărbătorilor Crăciunului și Anul Nou am publicat tradiționalul „Indrumător Bisericesc”. De asemenea au continuat să apară regulat foile „Telegraful Român” și „Foaia Bunului Creștin”, ultima scrisă pentru popor.

Pentru a umplea un mare gol „Telegraful Român” a continuat să rămînă ceea ce a fost el inițial, o publicație pentru poporul dreptcredincios al Eparhiei noastre, iar în locul „Foi Bunului Creștin” am inițiat revista „Mitropolia Ardealului”. Mergînd astfel pe făgașul trasat de marele nostru înaintaș și menținînd tradiția culturală a Sibiului ortodox, această revistă poate fi considerată una din cele mai bune publicații ale Bisericii noastre și nădăjduim ca încetul cu încetul să devină cea mai bună revistă teologică din țară, ca astfel să se mențină tradiția culturală a Sibiului.

O problemă asupra căreia am avut mereu ațintite privirile noastre a fost problema consolidării unificării bisericești. În scopul acesta s-au publicat diferite articole, cartea „Cînd frații sînt împreună” și s-au ținut numeroase conferințe. În deosebi prin Cursurile de Indrumare misionară, ne-am ocupat de îndrumarea sufletească a clerului ; în același timp, n-am uitat să ne îngrijim de îmbunătățirea stării lui materiale.

Cu lărgă înțelegere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și celorlalți membrii ai Sf. Sinod, am înființat „Fondul Misionar Central al Bisericii Ortodoxe Romîne”, din care se alimentează și fondul Eparhiei noastre și din care se acordă ajutoare lunare preoților Eparhiei noastre.

Nu există astăzi nici un preot din Eparhia noastră care să aibă nevoie de ajutor și să nu-l primească din partea Centrului Eparhial.

Centrul Eparhial s-a ocupat în același timp și de bisericile care au nevoie de ajutor pentru reparații. Au fost acordate numeroase dotații, unele mai mari, altele mai mici, aproape tuturor parohiilor care ne-au solicitat astfel de ajutoare.

La venirea mea aici, constatînd că frumoasa Catedrală din Sibiu are nevoie de renovare, au fost făcute toate pregătirile și intervențiile necesare, la forurile de stat, spre a se obține ajutor pentru acoperirea și pictarea acestei Catedrale mărețe. În acest scop s-au obținut din partea Statului, prin Ministerul Cultelor și C. S. A. C., o sumă de 1 milion șasesute mii lei, eşalonată pe 2—3 ani. Pentru anul în curs s-a dat Mitropoliei suma de cinci sute mii lei, care ne stă la dispoziție spre a începe lucrările de renovare.

Se cuvine ca pentru ajutorul dat să mulțumim respectuos fostului Ministru al Cultelor, Acad. Prof. Petre Constantinescu-Iași, care a arătat față de Centrul Eparhial din Sibiu o largă înțelegere și bunăvoință.

Pentru a putea desfășura activitatea noastră misionară pe calea scrisului, era nevoie de organizarea tipografiei. Tipografia noastră veche avea și ea nevoie să fie pusă la punct cu mașini noi. De aceea am făcut intervențiile necesare pentru obținerea unei mașini de cules mecanic, ceea ce am și obținut. De asemenea am făcut intervenții și pentru obținerea altor mașini necesare tipografiei.

Ne-am îngrijit de asemenea pentru hîrtia necesară publicațiilor. Vom tipări un Catehism care, după părerea noastră, va fi una din cele mai bune lucrări tipărite de Biserica noastră Ortodoxă.

Consecvenți cu principiile noastre de credință am căutat să păstrăm raporturi de colaborare, de prietenie și de bună înțelegere cu celelalte culte religioase. Și în anul acesta, ca și-n anii trecuți, putem spune că nu s-au observat nicăieri în cadrul Eparhiei noastre neînțelegeri între Biserica noastră și celelalte culte religioase,

Potrivit învățăturii cuprinse în textul evanghelic arhicunoscut care spune „dați cezarului cele ce sînt ale cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu” (Matei 22, 21), noi păstrăm raporturi corecte cu autoritățile de Stat. Autoritatea de Stat nu s-a amestecat sub nici o formă în treburile noastre bisericești. Fără nici o piedică noi am putut da lui Dumnezeu ceea ce e al lui Dumnezeu.

Fiind creștini, noi nu am uitat însă că rămînem totuși cetățeni ai unei patrii. Sîntem încadrați în chip firesc într-un anumit teritoriu care are o anumită organizație. Acest lucru a fost la fel și pe timpul Mintuitorului.

Pe linia aceasta a dragostei de patrie s-a încadrat Biserica noastră și-n general slujitorii și credincioșii ei, devenind cetățeni devotați, apărători și susținători ai Republicii Populare Romîne. Preoții, ca și credincioșii, și-au împlinit și-și îndeplinesc cu devotament obligațiile lor cetățenești. Credincioșii noștri mai știu apoi că dragostea de patrie și sprijinul reciproc al aproapelui sînt datorii religioase, se așează în fruntea celor ce-și iubesc patria. Temeiul acestei comportări îl găsim și în una din Epistolele Sf. Apostol Pavel, care spune: „Faceți rugăciuni pentru cîrmuitori și supuneți-vă stăpînirilor, fiindcă așa e voia lui Dumnezeu” (I Timotei 2. 1—3).

Acum, în perioada înșămînțării de primăvară, aș dori să știu pe credincioșii noștri așezîndu-se în fruntea tuturor cetățenilor, în îndeplinirea acestei acțiuni patriotice.

Aceasta este o acțiune nu numai cu caracter strict cetățenesc, ci și una cu caracter absolut omenesc. Numai sprijinind această acțiune vom fi în stare să îndeplinim și datoria noastră de ajutorare a aproapelui, care este o poruncă creștinească dată de Mîntuitorul. Pentru aceea, rog Centrul Eparhial și pe d-voastră membrii Adunării, ca să dați tot sprijinul în această acțiune de interes obștesc și patriotic. Pînă în anul trecut noi nu am pierdut nici un prilej pentru a îndemna pe credincioși ca să facă dovadă că sînt cei dinții cetățeni a patriei noastre scumpe. Dînd urmare acestui îndemn, bătătorim o cale tradițională. Istoria Bisericii ne arată că în veacurile de înflorire a Bisericii, slujitorii și credincioșii ei erau în fruntea marilor acțiuni pentru progres. Biserica Ortodoxă a fost și este structural favorabilă progresului. În acțiunea de reînnoire materială și de progres social, datoria noastră e de a sprijini cu toată puterea această acțiune. Acțiunea de progres în societate se reduce în fond la a ajunge acolo încît muncind din ce în ce mai bine, să muncim mai puțin și să trăim cît mai din belșug. Aceasta este în interesul nostru al fiecăruia.

Pentru a putea munci, pentru a ne putea ruga lui Dumnezeu, pentru a putea avea viață religioasă și cetățenească cinstită, avem nevoie de pace. De aceea, în toate slujbele noastre bisericești, nu încetăm să ne rugăm lui Dumnezeu pentru pacea a toată lumea, pentru pacea în orașele și satele noastre și pacea în Biserica noastră. Acțiunea aceasta de statornicire a păcii în lume nu este numai o îndatorire cetățenească sau mai bine zis omenească, ci ea este o poruncă religioasă. Pacea este ea însăși o lege a firii, e condiția progresului și stă la temelie vieții noastre. De aceea noi o sprijinim cu cuvîntul și cu fapta. Nici unul dintre credincioșii noștri nu va putea să-și dobîndească sieși un nume mai mare decît cel purtat de Mîntuitorul, care era numit „Domn” și „Prinț al păcii”, făcîndu-ne și noi asemenea Lui vrednici ae a purta numele frumos de făcători de pace. și a fi numiți asemenea Lui, fiii lui Dumnezeu, așa după cum se spune în una din Fericirile Evanghelice că vor deveni făcătorii de pace (cf. Mat. 5, 9).

Cu aceste cuvinte, declar deschisă sesiunea Adunării Eparhiale din anul acesta.

*

A urmat îndată prezentarea *Raportului general pe 1956* (raportor P. C. prot. D. Ciuchendea). Raportul a subliniat că obiectivul principal al Centrului Eparhial, în anul trecut, a fost „călăuzirea credincioșilor pe calea mîntuirii”. Dar preoțimea Bisericii noastre, conștientă de menirea sa, nu frămîntă numai probleme de ordin duhovnicesc, ci și pe cele de ordin cultural și social. De aceea și preoțimea din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibîului, fiind legată și de realitățile vieții pămîntești, a desfășurat o activitate rodnică „pentru îndrumarea credincioșilor de a fi buni creștini și în același timp buni cetățeni ai patriei noastre. Bucurîndu-se de toată libertatea de manifestare a credinței, preoții noștri și-au îndeplinit cu tot devotamentul datoria de apostoli ai lui Hristos și, în marea lor majoritate, s-au străduit să fie pildă vie pentru fiii lor duhovnicești în îndeplinirea datorințelor creștinești”.

În cursul anului s-a făcut tot mai evidentă și colaborarea preoțimii noastre cu organele puterii de Stat. Această colaborare s-a desfășurat în deplină armonie pe întreg cuprinsul Arhiepiscopiei. Preoțimea activează loial cu organele locale și în felul acesta sînt eliminate orice neînțelegeri.

După actul epocal de la 23 august 1944, relațiile de colaborare dintre cultele existente în patria noastră s-au schimbat fundamental în spre bine. „Biserica noastră, conștientă de faptul că reprezintă marea majoritate a poporului credincios din R. P. R., și-a dat seama că toate inițiativele pe linia apostolatului social, a luptei pentru pace și a colaborării cu celelalte culte, îi revin ei”. De aceea s-a și pus cu tot elanul în slujba acestor idei. Iar preoțimea Arhiepiscopiei Sibiului, în parohiile unde există mai multe culte, stă în frunte pe linia colaborării cu ele în cea mai bună înțelegere.

Culte s-au înfrățit mai ales pe linia luptei pentru pace. Peste 600 preoți din Arhiepiscopie fac parte din Comitetele de luptă pentru pace și ei activează intens, împreună cu deservenții altor culte, la așezarea trainică a păcii în lume.

Viața religioasă din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului a fost mult înviorată și întărită prin vizitațiile canonice pe care I. P. S. Mitropolit Iustin le-a făcut în timpul păstoririi Sale în Ardeal. Dacă I. P. S. Sa s-a simțit aproape de sufletul credincioșilor pe care i-a cercetat și de al celor din centrul Arhiepiscopiei, apoi și acești credincioși s-au legat strîns de personalitatea ierarhului „priitor de norod”. Și aceasta datorită specificului vieții religioase din Ardeal, viață de evlavie cuminte și luminată, de evlavie fără bigotism.

Raportul reține și amănunte în legătură cu vizita delegației Bisericii luterane din Danemarca, vizită care a prilejuit o bună impresie în rîndul credincioșilor noștri și pe urma căreia și aleșii oaspeți „au rămas impresionați de frumusețea cultului nostru ortodox, de măreția Sf. Liturghii servită de mai mulți arhierei și de armonioasele cîntări executate de corul Catedralei mitropolitane din Sibiu”.

În vederea întăririi și consolidării actului de unificare religioasă în Ardeal, s-au întreprins măsuri concrete și s-a organizat o acțiune sănătoasă. Consilierii misionari nou numiți, consfătuirile cu protopopii, conferințele organizate la Institutul Teologic Universitar, analizarea la fața locului a situației din mai multe parohii pentru consolidarea unificării, — toate acestea au adus roade îmbucurător de bogate.

Raportul secției administrative-bisericești (raportor P. C. prot. Tr. Ciocănelea) a arătat, în imagini succinte, momentele mai importante și felul cum s-a desfășurat viața bisericească a clerului și credincioșilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului în anul 1956. Subliniind că „Biserica este instituția sfîntă întemeiată de Mîntuitorul Hristos spre sfîntirea vieții și mîntuirea oamenilor ;... că de la întemeierea ei a contribuit peste veacuri din generație în generație la promovarea binelui, a înfrățirii și a păcii în lume”, raportul a scos în relief că „ea menține o legătură statornică, înnoitoare de viață a credincioșilor cu Hristos”.

„Biserica Ortodoxă Romîna merge și astăzi pe această cale, dînd credincioșilor ei mîngăierile credinței și sprijinindu-i pe drumul progresului, al îmbunătățirii condițiilor de trai, al realizării unei dreptăți sociale cît mai desăvîrșite. Văzînd eforturile pe care Statul nostru democrat popular le face

pentru binele maselor largi și acțiunea pe care o duce pentru menținerea și consolidarea păcii între popoare, Biserica cu slujitorii ei au înțeles să sprijinească activ aceste năzuințe obștești.

Biserica noastră nu înțelege să rămână în urma evenimentelor, ci pășind ferm în ritmul vremurilor noi, ea merge înainte în strînsă legătură cu filii ei dreptcredincioși”.

Insemnătatea misiunilor arhieresti a constituit un obiect special în acest raport. Astfel, la mănăstirea Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, I. P. S. Mitropolit Iustin a fost întâmpinat de mii de credincioși veniți în pelerinaj din toate părțile Eparhiei. Vizitația canonică din Țara Birsei a avut răsunet puternic în sufletul credincioșilor, iar vizitațiile făcute în Blaj și Alba Iulia au accentuat însemnătatea operei de unificare bisericească. S-au bucurat și credincioșii din Mediaș și cei de pe Valea Buzaelor, unde a poposit Arhipăstorul. „Cu astfel de prilejuri s-au bucurat tresărind cu duhul nu numai credincioșii, ci și Arhipăstorul, văzînd credința păstoritilor săi, dragostea lor aprinsă pentru Biserică și cuvîntul lui Dumnezeu, evlavia lor cuminte și temătoare de Dumnezeu”.

Nu mai puțin caldă a fost primirea de la Rășinari, cînd sute de credincioși l-au întâmpinat pe I. P. S. Sa purtînd în mîini făclii aprinse.

„Deși în răstimp scurt, s-a stabilit totuși între păstor și turmă o legătură sufletească adîncă, duioasă și trainică, odrăslind roadele mulțămirii, ale bucuriei și ale păcii”.

Activitatea Centrului Eparhial s-a desfășurat în bune condițiuni. Centrul a fost „mereu animat de dorința de-a instaura în parohii o viață religioasă cît mai vie, pentru ca, satisfăcuți sufletește, credincioșii să-și poată îndeplini în bune condițiuni munca lor și îndatoririle de buni cetățeni ai scumpei noastre patrii”.

O problemă de căpetenie a constituit-o munca misionară de proporții mai mari și cu caracter mai permanent decît pînă acum. Ideea a izvorît din problemele specifice ale Bisericii din Ardeal și din nevoia de a satisface cerințele duhovnicești ale tuturor credincioșilor ortodocși. Un număr însemnat de preoți au fost trimiși în misiune pe cîte trei luni și acțiunea aceasta va continua.

Activitatea preoțimii în parohii s-a desfășurat favorabil. „Sfintele slujbe se săvîrșesc cu regularitate și credincioșii participă la ele în număr mare. Predicile preoților sînt tot mai îngrijite, mai bine pregătite și țin pas cu vremea. Frumoasa acțiune de luptă pentru pace e tot mai larg îmbrățișată și pe linie bisericească”. Preoțimea arată mult interes și problemelor de ordin social, cultural și obștesc. Prin Comitetele parohiale, s-au realizat frumoase succese pentru bunul mers al Bisericii, pentru împodobirea și înnoirea sfintelor lăcașuri, trecîndu-se și la opera samariteană de ajutorare a săracilor, bătrînilor și bolnavilor.

Există însă și parohii unde prozelitismul sectelor religioase este foarte viu și unde acțiunea de apărare a credinței ortodoxe trebuie susținută și mult înviorată.

Viața în mănăstirile din cuprînsul Arhiepiscopiei Sibiului a decurs și ea normal. Credincioșii caută sf. mănăstiri, considerîndu-le ca izvoare de înviorare sufletească. În cursul anului s-au făcut pelerinajii la mănăstirea Brîncoveanu.

Salarizarea clerului s-a făcut cu regularitate și raportul subliniază cu mulțumire contribuția Statului prin Ministerul Cultelor.

Clerul din Arhiepiscopia Sibiului, fiind îndrumat neîntrerupt spre o disciplină demnă de misiunea preotească și știind prețul acestei discipline, nu a avut decât puține cauze disciplinare. Unele neînțelegeri mai ușoare au fost aplanate prin măsuri administrative obișnuite.

După prezentarea datelor statistice curente, raportul adm. bisericesc a subliniat, în încheiere, că „Biserica și fiii săi duhovnicești, clerul și credincioșii din cuprinsul Arhiepiscopiei ortodoxe de Alba Iulia și Sibiu, reprezintă un factor de progres, factor de stimulare a energiilor vitale ale neamului nostru. Pe lângă înaltele țeluri spirituale de mântuire veșnică, Biserica lucrează cu hotărîre pentru binele și fericirea poporului. Ea a îmbrățișat cu căldură marea acțiune cu răsunset mondial de apărare a păcii între popoare. Conștientă de misiunea ei încredințată de Hristos, Biserica este alături de cei care pășesc înainte, promovează pe om, orientîndu-l spre lumină, spre progres, spre viață, înviere și nemurire”.

Raportul secției culturale (raportor P. C. prot. Nic. Bîrsan) a arătat mai întîi că activitatea predicatorială a preoțimii din Arhiepiscopie s-a intensificat în ultimii ani, contribuind la o cît mai bună îndrumare spirituală a credincioșilor pe drumul mînluirii sufletești. C. preoți au folosit cu înțelepciune publicațiile religioase și alt material care le stă la îndemîna în bibliotecile parohiale.

Presa bisericească a dezbătut probleme esențiale pentru viața religioasă a credincioșilor noștri și alte probleme vitale ale zilelor noastre.

A luat ființă și revista „Mitropolia Ardealului”, care are „misiunea să ajute slujitorii altarelor, să adîncească din zi în zi tot mai mult învățătura de credință a Bisericii noastre dreptmăritoare, să le arate neîncetat calea pe care să îndrumeze pe credincioși și să le înfățișeze diferitele laturi ale vieții religioase din țara noastră și de peste hotare. Ea va stărui să cimenteze și unitatea sufletească a clericilor și credincioșilor noștri, consolidînd unificarea bisericească a romînilor din Ardeal. Prin această lucrare, „ea merge pe frumoasa cale tradițională a Bisericii ardelene de promovare a culturii teologice ortodoxe și de sprijinire a năzuințelor înalte ale poporului român”.

Raportul a arătat lucrările publicate la Sibiu în anul 1956 și însemnătatea lor pentru preoți și credincioși. A stăruit apoi asupra conferințelor protopopești, asupra activității preoțimii în cadrul luptei pentru pace, a catehizării credincioșilor, Cursurile de îndrumare misionară și Institutul Teologic Universitar din Sibiu, care este cea mai înaltă școală de pregătire intelectuală și duhovnicească a viitorilor clerici ai Bisericii ardelene, precum și întregului Banat. Institutul Teologic și-a continuat și în anul 1956 munca sa nobilă și neobosită pe vechiul drum ce i-a fost trasat de marii înaintași, mitropoliții Andrei Șaguna și Nicolae Bălan.

Tipografia eparhială „Reîntregirea”, vechea ctitorie a lui Șaguna, a mers pe drum ascendent în tot cursul anului 1956, sporindu-și astfel activitatea și mijlocind publicarea unor lucrări religioase deosebit de importante. Cu pași siguri a mers și librăria „Reîntregirea”.

Raportul a subliniat, în încheiere, că prin muncă perseverentă s-a reușit și în anul 1956, să fie dusă cu un pas mai departe tradiția de preocupări intelectuale și sociale proprii preoțimii ortodoxe din Arhiepiscopia Sibiului și

din Ardeal. Munca aceasta „va rodi bogate roade duhovnicești nu numai în sufletul și mintea preoțimii noastre strâns legată de aspirațiunile spre bine ale credincioșilor Bisericii ardelene, ci chiar și în inimile dreptcredincioșilor noștri fii sufletești, de aspirațiile cărora această Biserică, prin preoțimea sa, nu s-a despărțit niciodată în îndelungata sa istorie”.

Raportul secției economice (raportor *Dl Nic. Latiș*) s-a ocupat de problemele economice și financiare mai importante de la Centrul Eparhial și din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibului.

Astfel, planul financiar al Centrului pe anul 1956 s-a executat în condițiuni multumitoare și s-a depus multă străduință pentru asigurarea bazei materiale. La cheltuieli s-au făcut economii ori unde s-a putut. S-a inițiat crearea „Fondului Misionar Central al Bisericii Ortodoxe Române”, la care să contribuie toate eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române. Inceputul acestei ajutoări s-a făcut și a continuat cu succes, din contribuția Centrului Eparhial și a unor eparhii din restul țării.

Sprijin material simțitor, sub formă de burse și în alt fel, au primit studenții de la Institutul Teologic și elevii Școlii de cântăreți — seminar din Cluj.

C. A. R. a funcționat în condițiuni bune; de asemenea și fondul de asigurare. S-au făcut reparații și s-au adus îmbunătățiri unor imobile proprietatea Arhiepiscopiei. Au fost terminate lucrările de zidirea unor biserici (Ciumernic, etc.) și de repararea altora. Multe biserici sînt în construcție.

Adunarea Eparhială a ascultat, discutat și aprobat apoi mai multe rapoarte speciale, privind toate secțiile administrative ale Consiliului arhiepiscopesc. Deputații eparhiali: Dr. I. Ciuceanu, Dr. I. Ivan, P. C. prot. V. Negrea, etc. au luat cuvîntul și au stăruit asupra unor puncte din rapoarte, mai ales asupra acțiunii misionare a Bisericii, asupra catehizării credincioșilor, Institutului Teologic Universitar, etc. etc. Discuțiile au contribuit pozitiv la întregirea rapoartelor.

În problema catehizării credincioșilor, I. P. S. *Mitropolit Iustin* a precizat că propovăduirea învățăturii Mîntuitorului se face de biserica noastră în primul rînd în cadrul cultului divin, prin citirea pericopelor din Apostol și Evanghelie și apoi prin tălmăcirea acestor pericope. Catehizarea credincioșilor se mai face apoi prin cîntările și rugăciunile de la Utrenie sau de la Sf. Liturghie, care cuprind — toate — învățătura dogmatică și morală a Sf. Biserici. Lucrarea de catehizare se completează prin administrarea Sf. Taine, prin icoanele Mîntuitorului, Sf. Fecioare Maria și sfinților din Biserică.

Biserica noastră catehizează prin participarea activă la cult și mai ales prin trăirea religioasă a sfințelor slujbe. Prin aceasta noi nu dorim cîtuși de puțin să diminuăm rostul catehizării făcute în alt fel. Dar pentru catehizarea credincioșilor în general, la îndemîna preoțimii s-a pus „Cartea de învățătură” și Sf. Sinod a dat o circulară specială, care precizează timpul pentru catehizare. Deci nu mai e nevoie de vreo altă circulară lămuritoare ca preoții să-și îndeplinească această latură a misiunii lor. Ei sînt bine îndrumați prin circulara Sf. Sinod.

La sfîrșitul discuțiilor, deputatul eparhial Dr. *Iuliu Georgescu* a arătat că membrii Adunării Eparhiale sînt mulțumiți de felul în care a fost îndrumată activitatea Arhiepiscopiei Sibiului și de problemele însemnate care

au fost rezolvate în anul 1956, cu deosebire de rezultatele obținute în acțiunea misionară și în aceea pentru consolidarea unificării bisericești. Mulți din preoții care stăteau în rezistență au revenit la Biserica străbună.

Credincioșii din cuprinsul Arhiepiscopiei în frunte cu preoții lor exprimă mulțumiri I. P. S. Mărtropolit Iustin pentru înțelepciunea cu care a lucrat în Ardeal.

I. P. S. Mitropolit Iustin își exprimă convingerea că activitatea Centrului Eparhial Sibiu va continua cu aceeași râvnă și în viitor.

Problemele ridicate de Adunarea Eparhială vor fi analizate amănunțit și duse la bun sfârșit.

Biserica noastră este o instituție cu caracter divin; ea este însă o realitate de care aparatul de stat ține seamă și pe care cîrmuirea de stat se bizuie în anumite sectoare. Statul nostru prețuiește Biserica ortodoxă și o sprijină să-și poată îndeplini misiunea ei.

Adevărurile de credință trebuie să se păstreze neștirbite și trăirea duhovnicească în spiritul tradițiilor ardeleni de asemenea. Întărirea raporturilor dintre preoțimea noastră și autoritatea de stat și păstrarea acestor raporturi va aduce numai bine preoțimii și de acest bine se vor bucura în primul rînd credincioșii Bisericii, care sînt în același timp și cetățeni ai Patriei. Sprijinind Statul, ne sprijinim pe noi înșine, fiindcă țara aceasta o alcătuim noi.

Să ne facem pildă de viață duhovnicească pînă și pentru credincioșii din cele mai îndepărtate colțuri ale Eparhiei noastre. Centrului Eparhial îi revine sarcina să se îngrijească și de mănăstirile din cuprinsul acestei eparhii.

I. P. S. Sa a mai arătat cît de strîns s-a legat de Ardeal și a asigurat Adunarea Eparhială, că se va bucura sincer, totdeauna, de toate bucuriile curate ale preoțimii și credincioșilor din aceste părți.

Sesiunea Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Ortodoxe Romîne de Alba Iulia și Sibiu, din 24 martie 1957, a adus, prin lucrările ei, o confirmare a activității rodnice care se desfășoară de către sf. noastră Biserică și constituie un îndreptar pentru munca duhovnicească din viitor.

D. CĂLUGĂR

REPREZENTANȚII AI CULTELOR ÎN MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ A REPUBLICII POPULARE ROMÎNE. Alegerile de deputați în Marea Adunare Națională a Republicii Populare Romîne, care s-au desfășurat în toată țara la 3 februarie a. c., s-au încheiat cu victoria deplină a Frontului Democrației Populare. Toți candidații F. D. P. au fost aleși, întrunind pretutindeni voturile exprimate de cetățenii îndreptățiți să participe la votare.

Caracterul cu adevărat reprezentativ al corpului legislativ ales la 3 febr. a. c. îl vedește, printre altele, și faptul că în compoziția lui — alături de muncitori, țărani și intelectuali — se află și reprezentanții principalelor culte religioase din R. P. R.

Dintre slujitorii Bisericii noastre au fost aleși deputați în Marea Adunare Națională: I. P. S. S. Dr. *Iustin Moisescu*, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Locțiitor de Mitropolit al Ardealului și P. C. Preot *Alexandru Ionescu*, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Dintre reprezentanții celorlalte culte religioase, au fost aleși: Eminența Sa DI Dr. *Friedrich Müller*, Episcopul Bisericii evanghelice-lutereane C. A. din R. P. R., Eminența Sa DI *János Vásárhelyi*, Episcopul Bisericii reformate din R. P. R., Părintele canonic Dr. *Iosif Pop* (romano-catholic) și Eminența Sa Dr. *Moses Rosen*, șef-rabinul cultului mozaic din R. P. R.

Prevederile Constituției Republicii Populare Romîne privitoare la libertatea religioasă și de conștiință, garantată tuturor cetățenilor patriei noastre, își află o confirmare concretă și în prezența acestor reprezentanți ai cultelor religioase pe băncile Marii Adunări Naționale a R. P. R.

ROMINIA ÎN CULTURA LUMII. Valoarea unui popor nu se măsoară numai după ceea ce a realizat, economic și cultural, între granițele țării sale, ci și după faptul dacă realizările lui sînt o contribuție la progresul culturii mondiale. De aici idealul de a se ridica la creații de valoare mondială.

Privind peste trecutul zbuciumat al poporului român putem spune că forța lui creatoare s-a manifestat cu vigoare în valori culturale unanim recunoscute (ca să ne mărginim numai la aspectul cultural). Astfel în epoca Evului Mediu, geniul creator al poporului s-a întruchipat în manuscrise de o frumusețe rară, în icoane sfinte de neprețuit, în biserici și mănăstiri a căror arhitectură, sculptură și pictură le-au dus faima pînă departe, etc. Toate acestea — și altele — constituie un tezaur al poporului român, dar și o afirmare a lui pe plan mondial, în conformitate cu cultura acelor vremi. Epoca lui Ștefan cel Mare, Vasile Lupu și Constantin Brîncoveanu nu sînt numai epoci de înflorire culturală internă, ci și de strălucitoare afirmare în afara granițelor țărilor romîne. Se arată astfel că

acest popor are într-însul potențialități creatoare de valoare deosebită.

În epoca modernă, poporul român a produs, în mai puțin de o sută de ani, valori spirituale care îl așează cu cinste alături de alte popoare în panteonul culturii mondiale. În toate ramurile științei am avut și avem savanți cu renume mondial, care au adus și aduc contribuții prețioase la progresul științelor. În muzică, e destul să amintim numele lui George Enescu, spre a ne da seama că am ajuns pe piscul luminos al unor creații de valoare universală. În pictură, un N. Grigorescu și alții stau alături de marii pictori ai omenirii. Poezia română — în acest timp — „a ajuns la nivelul cel mai înalt al contemporanilor ei”, numărând poeți români, care „sînt printre cei mari ai veacului” 19 și 20 (cf. Petre Dumitriu: *Perspectivă culturală românească*, în „Gazeta Literară”, nr. 52/1956). Între aceștia, în frunte stă Mihail Eminescu, urmat de G. Coșbuc, T. Arghezi, L. Blaga, G. Bacovia, Mihai Beniuc, ș. a. Se poate susține, fără exagerare, „că dezvoltarea poeziei române a atins valori universale”. În ce privește proza, ea s-a dezvoltat mai încet. Între prozatori se evidențiază pe plan universal scriitorul Mihail Sadoveanu. Operele lui sînt traduse în o mulțime de limbi străine, primind astfel o circulație universală.

Și teatrul românesc, prin I. L. Caragiale, a intrat în repertoriul universal. E remarcabil succesul de anul trecut al Teatrului Național din București la concursul internațional de la Paris, cu piesa lui Caragiale: „O scrisoare pierdută”.

Din toate acestea se vede că „poporul nostru a produs valori spirituale, care ne îndreptățesc să fim mîndri de el”, valori prin care el e o prezență reală în cultura lumii. Acestea sînt numai un început, care anunță un a-

pogeu, o culme, prin care acest popor, își va da „marea sa contribuție... patrimoniului spiritual al omenirii întregi”. Astăzi, în țara noastră, s-au creat cele mai favorabile condiții pentru dezvoltarea științei, artei și literaturii. Revoluția culturală, care ridică masele populare spre cultură și leagă pe creatori de popor și de năzuințele lui, de marile probleme ale omenirii, oferă mediul prielnic unei înfloriri fără precedent. De aici și afirmarea tot mai puternică a Romîniei în cultura lumii. Cîteva date statistice despre manifestările culturale internaționale ale țării noastre în 1956 sînt elocvente în acest sens. (cf. George Ivașcu: *Romînia prezintă în cultura lumii* — în „Scînteia” din 31 decembrie 1956). Romînia a întreținut relații culturale cu 60 de țări și a fost vizitată de 450 oameni de cultură străini; peste 300 oameni de cultură romîni și peste 500 membri ai ansamblurilor artistice romîne s-au deplasat în străinătate; s-au organizat în alte țări peste 20 de expoziții romîne și oamenii de știință și artă romîni au participat la diferite manifestări în peste 50 de localități străine; Biblioteca Academiei R. P. R. a făcut schimb de cărți cu străinătatea, trimițînd (pînă în septembrie 1956) 54.801 volume și primind 26.846 volume, iar I. R. R. C. S. a făcut schimburi cu peste 400 de instituții din circa 40 de țări. La Congresele internaționale de medicină, de lingvistică, de muzicologie, la Bienala artelor plastice de la Veneția, la Festivalul internațional al teatrului de la Paris, la întrecerea Filarmonicilor de la Varșovia, la conferințele generale U.N.E.S.C.O., ș. a., prezența Romîniei a fost vie, creatoare și remarcată, contribuția ei a fost valoroasă. Lucrările savanților noștri, operele scriitorilor, dramaturgilor, compozitorilor, pictorilor, sculptorilor noștri sînt

apreciate ca reprezentând valori superioare, în toate țările lumii. Numai în Uniunea Sovietică s-au tipărit aproape 100 cărți literare române, totalizând 4.300.000 exemplare. Literatura română e tradusă în afară de țările de democrație populară — și răspândită în Italia, Franța, Anglia, Olanda, Belgia, Finlanda, India, etc.

Această efervescență creatoare, prin care poporul nostru aduce o contribuție din ce în ce mai prețioasă la cultura mondială este dovada calităților superioare ale acestui popor și a noului avânt pe care l-a luat cultura în țara noastră. Poporul nostru este o forță vie, creatoare de valori universale.

Noi, ca slujitori ai Bisericii, ne mîndrim alături de oamenii muncii din țara noastră, cu aceste realizări culturale ale poporului român — și la acestea adăugăm faptul că și pe plan teologic, teologia ortodoxă română are valori, apreciate nu numai în Ortodoxie, dar și în Bisericile din Apus. Nume ca Eusebiu Popovici, V. Gheorghiu, I. Mihălcescu, Iustin Moisescu, ș. a. (ca să citez numai cîțiva teologi), au trecut de mult peste granițele țării noastre. Teologia română este în plin avînt creator. Contribuția ei la teologia ortodoxă în special și la teologia creștină în general, ca și la elucidarea marilor probleme actuale, este apreciabilă.

Sînt realități care nu pot decît să ne bucure: România e o prezență reală în cultura lumii!

N. M.

INTRERUPE AJUNUL SAU NU?

Unii preoți, influențați de cazuiști catolici, au discutat problema dacă fumatul întrerupe ajunarea cerută ca pregătire pentru slujirea sf. Liturghii sau n-o întrerupe. Problema în sine nici nu merită să fie discutată; bunul simț creștinesc dintru început o res-

pinge. Ea a fost pusă pentru că unii cazuiști catolici susțin că fumatul nu întrerupe ajunarea, deci preotul slujitor ar putea fuma înainte de Sf. Liturghie cu conștiința împăcată. Motivul? Liturghierul oprește mîncarea și băutura, care intră în stomac. Cum prin fumat nu intră nimic în stomac, el ar fi îngăduit.

Aceasta este o interpretare tipic juridică și literală a ajunării, deși i s-ar putea obiecta, pe aceeași linie, că fumatul totuși introduce nicotina în organism. Cine însă se oprește la aspectul pur material al problemei — că adică e stomacul gol sau nu —, acela se aseamănă fariseilor, care aveau grijă să curețe „vasul” pe din afară.

Ajunarea înainte de Sf. Liturghie pune accentul pe înfrînarea *tuturor* poftelor firii, ca o pregătire sufletească și trupească pentru împărtășirea cu Sf. Taine. Deci nu e vorba că intră ceva în stomac sau nu, ci e vorba de stăpînirea asupra poftelor și concentrarea în rugăciune asupra unirii cu Hristos. Ori, în acest caz, nu numai pofta mîncării și băuturii, ci și pofta fumatului, și alte pofte, trebuiesc înlăturate. Pentru orice preot este, deci de sine-înțeles că a fuma înainte de Sf. Liturghie este împotriva celei mai elementare pregătiri duhovnicești. Aceasta ar dovedi că el e un fumător atît de pătimas, încît nu-i în stare să se înfrîneze nici o jumătate de zi. Un astfel de rob al pătimii se apropie cu nevrednicie de Sf. Altar.

Am scris aceste rînduri pentru că s-a discutat problema. În realitate nu cunoaștem nici un caz, nici un preot care să fi acceptat soluția unor cazuiști catolici. Preoții noștri își dau seama că pregătirea pentru Sf. Liturghie este o despătimire deplină și o dăruire totală lui Hristos.

M

CITE SF. EVANGHELII SÎNT? Nu-i vorba de cele patru Sf. Evanghelii, ci de cele șapte Sf. Evanghelii de la Sf. Maslu, care sînt... opt. Deci cu una mai mult. De ce?

Doar în Sf. Evanghelie din care se citesc Evangheliile sînt puse numai șapte. De asemenea în Molitvelnic, la slujba Sf. Maslu, sînt puse șapte Apostole, Șapte Evanghelii, șapte rugăciuni. Numărul șapte își are importanța lui, e număr sfînt, precum a învățat orice preot la Liturgică.

De unde a apărut, dar, Evanghelia a opta? Probabil ea își are obîrșia în recomandarea din Molitfelnic, ca după citirea rugăciunii a șaptea, bolnavul să deschidă Sf. Evanghelie și preoții slujitori s-o țină deschisă peste capul celui bolnav. Molitfelnicul însă spune că „întru această Sf. Evanghelie” e „mîna cea tare și puternică a Mîntuitorului” și îndrumază ca după citirea rugăciunii, Sf. Evanghelie să fie dată spre sărutare bolnavului și să se treacă la miruire. Nicăiri nu scrie ca să se citească a opta Evanghelie, și anume de pe pagina la care a deschis bolnavul Sf. Evanghelie.

Odată ce Biserica a fixat care sînt Evangheliile ce se citesc la Sf. Maslu, nimeni nu poate adăuga încă o Evanghelie, care nu e fixată, ci cade la îndeplinire. Prin îngăduirea acestui obicei se calcă nu numai rînduiala Bisericii, dar se și dă prilej de a transforma Sf. Evanghelie în „ghicitorie”, adică de a o profana prin superstiții condamnable.

Preoții trebuie să lămurească pe credincioși asupra tainei Sf. Maslu și să nu accepte practici neconforme cu rînduiala Bisericii. Ei trebuie să ferască Sf. Taine de infiltrații superstițioase. De altfel, cazuri de preoți care citesc opt Evanghelii sînt rare. E bine ca și ei să înceteze practica aceasta, ca să nu producă între credincioși nedumerire și confuzie cînd văd

că unii citesc șapte Evanghelii, iar alții opt Evanghelii.

Să păzim curate și întregi rînduiele noastre bisericești!

T.

COMINTUITOARE? Intr-o predică despre Maica Domnului, publicată de una din revistele noastre, citim următoarele: „Ea singura din lume și-a sîngerat inima alături de ranele Domnului pe cruce.

Sîngele Domnului vărsat pe Golgota și lacrimile Maicii Domnului, vărsate la picioarele crucii, au fost acelea care au spălat păcatele omenirii, împăcîndu-i pe oameni cu Dumnezeu”.

Socotim că afirmația aceasta este o scăpare din vedere, o hiperbolă retorică și nu expresia unei concepții dogmatice. Aceasta, pentru că e un lucru știut de toți teologii, preoții și credincioșii ortodocși, că „spălarea păcatelor omenirii” și „împăcarea oamenilor cu Dumnezeu” se datoresc jertfei de pe cruce a Mîntuitorului, „sîngelui Domnului vărsat pe Golgota”. Noi nu vedem pe ce temei evanghelic s-ar putea atribui și „lacrimilor Maicii Domnului”, „sîngerării inimii Ei” sub cruce, capacitatea de a spăla păcatele omenirii și a împăca pe oameni cu Dumnezeu, adică de a mîntui omenirea.

E adevărat că sînt printre dogmatistii romano-catolici reprezentanți, care susțin acest lucru, afirmînd că Maica Domnului este „comîntuitoare”. Concepția aceasta își are izvorul în imaculata concepție. Căci, dacă Maica Domnului s-a născut fără păcatul strămoșesc, ca și Mîntuitorul, ar fi posibil ca Ea — mielușaua cea fără de prihană — să se jertfească împreună cu Mîntuitorul, Mielul cel ce ridică păcatele lumii, și să fie comîntuitoare. Odată ce Biserica ortodoxă nu admite imaculata concepție, ea ex-

clude și posibilitatea ca Maica Domnului să fie comîntuitoare. Mîntuirea o avem prin sîngele jertfei de pe cruce. Suferințele Maicii Domnului la picioarele crucii nu au caracter mîntuitor.

Nu credem că autorul predicii ar accepta concepția catolică a comîntuirii.

Am ținut să facem aceste precizări pentru a înlătura unele confuzii, zămislite fie printr-o formulare neadecvată, fie prin lectura unor cărți romano-catolice, în care Maica Domnului e numită „comîntuitoare” și „distribuitoare a tuturor harurilor”.

T.

DESPRE UMANISM. Se vorbește despre umanism. Unii scriitori din Apus ar vrea să reînvie umanismul antic și neagă existența unui umanism modern. Scriitorii din Răsărit vorbesc despre umanismul socialist, care este umanismul vremurilor noi, cînd omul este eliberat de orice fel de exploatare și are posibilitatea de a se dezvolta multilateral, slujind marile idealuri ale omenirii.

Ne punem întrebarea; Care ar fi esența umanismului? Răspunsul cel mai potrivit la această întrebare l-a dat delegația romînă, care a participat la Congresul intelectualilor ce a avut loc la Paris în 1956: umanismul în esența lui este *dragostea de om*. A iubi omul, cu toate forțele lui pozitive și creatoare, a iubi omenirea, cu toate năzuințele ei înalte, aceasta este umanism. Socialismul este umanism, pentru că el e dragoste de om, de omul care muncește și construiește o lume nouă, o lume mai fericită. El vrea fericirea omului, fericirea omenirii.

Concepția aceasta despre esența umanismului este înrudită cu concepția creștină. Iubirea de om stă în ini-

ma creștinismului. ea e însăși creștinismul. A iubi pe semenul în suferință, pe cel lipsit și împovărat și a-i deschide posibilitatea unei vieți fericite, este un imperativ creștin. Am putea spune că omul este întru atîta om, în măsura în care e în iubire. *A fi om înseamnă a iubi și a iubi înseamnă a fi om*. Dacă Dumnezeu este iubire, și omul — chip al lui Dumnezeu — este iubire. A fi uman e a iubi. Acest adevăr și-a găsit întrupare luminoasă în persoana și viața Mîntuitorului și a tuturor Sfinților. Ea își găsește mereu întrupare în toți marii oameni ai istoriei, care se caracterizează printr-o bunătate deosebită, printr-o dragoste de om excepțională. Ei mărturisesc adevărul, pe care-l spunea maestrul Mihail Sadoveanu la Congresul scriitorilor romîni din 1956, parcă reamintind pe Sf. Ap. Pavel, că iubirea dă preț vieții.

Dar această iubire de om nu exclude, ci include, luarea biciului pentru a curăți templul de negustorii ce-l profanează și vor să facă din el peșteră de tîlhari. Ea nu exclude, ci include, demascarea mușcătoare a cărturarilor și fariseilor, orbi față de adevărul vieții. Iubirea de om cere eliberarea lui de sub stăpînirea negustorilor de arginți, a zarafilor și fariseilor care vor să trăiască prin înșelăciune de pe spinarea altora, din sudoarea celor mulți și apăsați.

Iubirea de om este bici împotriva zarafilor și identificare cu omul simplu, omul cinstit, omul făurar al fericirii. Așa a fost Iisus Hristos: foc arzător împotriva fariseilor și lumină pentru cei din întunec; bici usturător pentru zarafi și milă pentru mulțimile flămînde de Adevăr și Lumină.

-Așa trebuie să fie fiecare creștin. Iubirea lui de om să-i fie putere de luptă pentru fericirea omului. Căci

aceasta este esența umanismului (și din punct de vedere creștin): iubire de om și luptă pentru fericirea lui.

N.

IARAȘI PROBLEMA EPISCOPATULUI. La conferința luterană pentru întreaga Africă, ținută în Marangu, lângă Kilimangiaro (1955), la care au participat 50 delegați africani și 21 europeni, s-au ridicat diferite probleme. Între altele, delegații africani au cerut insistent introducerea episcopatului în biserica luterană. Motivele acestei cereri, însă, n-au fost de origine biblică, ci „lumească”. Ei voiau să nu fie în urmă față de bisericile ortodoxă, catolică, coptă și anglicană și să aibă reprezentanți demni pe lângă conducerea de stat. Episcopatul ar corespunde și instituției străvechi africane a regelui-preot, care ar fi fost o pregătire spre el.

Propunerea, prezentată de conducătorul unei comunități luterane din Africa, a fost primită cu aprobare unanimă și entuziastă.

Se vede că problema episcopatului preocupă în biserica luterană nu numai cercurile teologice, dar și cercuri mai largi pînă și în bisericile Africii. Episcopatul, care de la începutul Bisericii creștine a avut o poziție centrală — cum se vede din Epistolele Sf. Ap. Pavel și din scrisorile Sf. Ignatie —, este o necesitate a vieții creștine, nu numai în Biserica ortodoxă și romano-catolică, dar și în biserica luterană. El își are originea în arhieria Mîntuitorului și e reprezentat de la început în comunitatea din Ierusalim prin Sf. Iacob. A se întoarce la Evanghelie nu e posibil fără a reînvia și episcopatul.

Aceste frămîntări luterane dovedesc din nou adevărul Ortodoxiei, care a păstrat neschimbate rînduielile primar-creștine.

N.

„PROBLEMA BISERICII” a devenit încă din 1920 o problemă centrală atât în teologia ortodoxă, cît și în cea catolică și protestantă. În teologia protestantă s-a scris mult despre reforma Bisericii. Unii — influențați de pietism — susțineau formarea de grupuri de credincioși mai fervenți, de biserițe, în sînul Bisericii evanghelice; alții pledau pentru o mișcare liturgică, iar alții voiau să se realizeze o colaborare între mișcări religioase și bisericești, aparținătoare diferitelor direcții. Între aceste scrieri un loc deosebit ocupă cartea lui Otto Dibelius: „Das Jahrhundert der Kirche” (Secolul Bisericii). El pune accent pe Biserică întrucît ea e un „organism de o structură sociologică specifică”. Această Biserică este consecința învățăturii Mîntuitorului și ea se temeinicește pe mărturisire și cult, dar poartă și trăsăturile unei dezvoltări istorice. De aceea Biserica trebuie să fie în contact cu realitățile istorice și să-și dezvolte misiunea în conformitate cu năzuințele vremii. Ca să-și împlinească misiunea, ea trebuie să fie liberă. D. Dibelius crede că libertatea Bisericii este garantată prin o conducere episcopală, episcopul fiind un om de o deosebită autoritate spirituală. El șocotește ca o mare pagubă pentru Biserica luterană, că organizarea episcopală concepută de Luther n-a fost realizată. E vremea ca această lipsă să fie înlăturată și episcopatul să-și ia locul cuvenit în Biserica luterană.

Remarcăm aceste idei, pentru că ele verifică printr-un condei protes-

tant competent marea însemnătate a episcopatului pentru Biserică. Episcopatul nu e o creație a dezvoltării istoriei, ci își are originile în Sf. Apostoli, căci episcopii sînt urmașii Sf. Apostoli — și ei au fost așezați de Sf. Apostoli conducători ai Bisericii pentru dreapta credință și dreapta cinstire. Oare va evolua și Biserica

luterană spre restabilirea treptei episcopatului în toată plenitudinea ei neotestamentară, așa cum o găsim în Biserica ortodoxă? Răspunsul îl va da vremea, care verifică toate și care întărește mereu adevărul tradiției străvechi a Bisericii noastre.

M.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 5 exemplare), scrise citeț, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Biblioteca Episcopială Sibiu

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
REÎNTREGIREA
SIBIU
